

แนวทางการแก้ปัญหาความยากจนของชาวนากับการพัฒนาด้านเกษตรกรรม
ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง

นางสาวมาลินี สมงาม

สถาบันวิทยบริการ

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาการวางแผนภาคและเมืองมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการวางแผนภาค ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2543

ISBN 974-13-1270-9

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

GUIDELINES FOR SOLUTIONS TO THE FARMERS' POVERTY PROBLEM AND AGRICULTURAL
DEVELOPMENT IN THE LOWER NORTHEASTERN REGION

Miss Malinee Somngam

สถาบันวิทยบริการ

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Urban and Regional Planning in Regional Planning

Department of Urban and Regional Planning

Faculty of Architecture

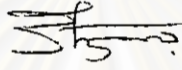
Chulalongkorn University

Academic Year 2000

ISBN 974-13-1270-

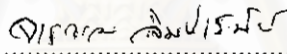
หัวข้อวิทยานิพนธ์ แนวทางการแก้ปัญหาความยากจนของชาวนากับการพัฒนาด้าน
เกษตรกรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง
โดย นางสาวมาลินี สมงาม
ภาควิชา การวางแผนภาคและเมือง
อาจารย์ที่ปรึกษา ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.นิพันธ์ วิเชียรน้อย

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้หัวข้อวิทยานิพนธ์ฉบับนี้
เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโท

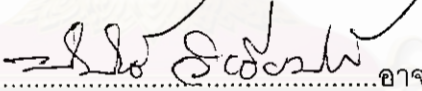

.....คณบดีคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
(รองศาสตราจารย์ ดร.วีระ สัจกุล)

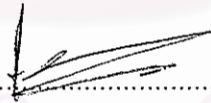
คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

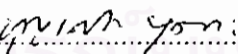
.....ประธานกรรมการ
(รองศาสตราจารย์ จารวรรณ ลิมปเสนีย์)

.....อาจารย์ที่ปรึกษา
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.นิพันธ์ วิเชียรน้อย)

.....กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ชัยชนะ แสงสว่าง)

.....กรรมการ
(ดร.บุญเกิด บุตกะ)

มาลินี สมงาม : แนวทางการแก้ปัญหาความยากจนของชาวนากับการพัฒนาด้านเกษตรกรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง (GUIDELINES FOR SOLUTIONS TO THE FARMERS' POVERTY PROBLEM AND AGRICULTURAL DEVELOPMENT IN THE LOWER NORTHEASTERN REGION) อาจารย์ที่ปรึกษา : ผศ.ดร.นิพันธ์ วิเชียรน้อย, 200 หน้า ISBN 974-13-1270-9

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพกายภาพ เศรษฐกิจ และสังคม รวมทั้งสาเหตุความยากจนของชาวนาในพื้นที่ศึกษา เพื่อนำผลที่ได้จากการศึกษาเป็นแนวทางแก้ปัญหาความยากจนของชาวนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง อันประกอบไปด้วย จังหวัดชัยภูมิ นครราชสีมา บุรีรัมย์ สุรินทร์ ศรีสะเกษ อุบลราชธานี อำนาจเจริญ ยโสธร และมุกดาหาร

การดำเนินการวิจัย โดยการวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานระดับหมู่บ้าน (กชข. 2 ค) ซึ่งมีเกณฑ์ในการเลือกหมู่บ้านชาวนายากจนคือ ในหมู่บ้านต้องมีครัวเรือนทำนามากกว่า 50 ไร่หรือพื้นที่ของครัวเรือนทั้งหมด ต้องเป็นหมู่บ้านระดับการพัฒนาในระดับ 1 (ล่างหลัง) และรายได้ของชาวนาในหมู่บ้านนั้นต้องต่ำกว่า 10,200 บาทต่อคนต่อปี ตามเกณฑ์ที่ได้กำหนดไว้ สามารถคัดเลือกหมู่บ้านชาวนายากจนได้ 36 หมู่บ้าน จาก 21 อำเภอ 6 จังหวัด จากผลการศึกษาพบว่าสาเหตุของความยากจนในพื้นที่ศึกษาคือ ขาดแคลนแหล่งน้ำผิวดิน ขาดกรรมสิทธิ์ที่ดินทำกินและปัจจัยการผลิต ขาดแคลนสถานศึกษาระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา ผลผลิตข้าวต่อไร่

แนวทางที่เหมาะสมสำหรับการแก้ปัญหาความยากจนของชาวนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง คือ การพัฒนาแหล่งน้ำผิวดิน ออกเอกสารสิทธิ์ที่ดินทำกิน และส่งเสริมปัจจัยการผลิต พัฒนาสถานศึกษาระดับประถมศึกษาและระดับมัธยมศึกษา เพิ่มผลผลิตทางการเกษตร

สถาบันวิทยบริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาควิชา การวางแผนภาคและเมือง
สาขาวิชา การวางแผนภาค
ปีการศึกษา 2543

ลายมือชื่อนิสิต..... มาลินี สมงาม
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา.....
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาร่วม.....

4074135425 #: MAJOR REGIONAL PLANNING

KEY WORD: POVERTY/ FARMER/ LOWER NORTHEASTERN REGION/ REGIONAL PLANNING

MALINEE SOMNGAM : GUIDELINES FOR SOLUTIONS TO THE FARMERS' POVERTY PROBLEM AND AGRICULTURAL DEVELOPMENT IN THE LOWER NORTHEASTERN REGION . THESIS ADVISOR: ASSISTANT PROFESSOR DR.NIPAN VICHENNOI, 200 pp. ISBN 974-13-1270-9

The object of this research was to study the physical, economic and social aspects, including causes of poverty of farmers in Chaiyaphum, Nakhon Ratchasima, Buri Ram, Surin, Si Sa Ket, Ubon Ratchathani, Amnat Charoen, Yasothon and Mukdahan provinces. The result of this thesis can be used as guidelines for solutions to the farmers' poverty problem.

Research methodologies were to analyze the village basic information NRD2C which obtained from The Community Development Department. The selecting of poor farmer household in the village consists of three criterions. First, it must has more than fifty percent of the total farmer's household in the village . Second, it must be the first level developed village. Third, income of farmers in village must below 10,200 baht per person per year. Thirty six villages from twenty one districts in six provinces were selected. The study revealed that causes of poverty were : shortage of surface water resource, rights of land ownership were not given, lack of agricultural equipment, basic education; and low productivity.

This may suggest that solutions to the farmers' poverty problem and agricultural development in the lower northeastern region are : the development of surface water resource, government issue land ownership title, supporting factors of production, increase in primary and secondary schools, increase in agricultural productivity.

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

Department Regional and Urban Planning
Field of study Regional Planning
Academic Year 2000

Student's signature... *Malinee Somngam*
Advisor's signature... *Nipan Vichiennoi*
Co-advisor's signature.....

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงได้ ด้วยความช่วยเหลือจาก ผศ.ดร.นิพนธ์ วิเชียรน้อย ซึ่งเป็นอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ รศ.จากรุวรรณ ลิมปเสนีย์ รศ.ชัยชนะ แสงสว่าง และ ดร.บุญเกิด บุตทะ ที่สละเวลามาเป็นกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ รวมทั้งอาจารย์ทุกท่านในภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ที่ได้ให้วิชาและความรู้ ตลอดระยะเวลา 4 ปี เต็ม และเนื่องจากทุนในการวิจัยครั้งนี้บางส่วนได้มาจากทุนอุดหนุนการวิจัยของธนาคารกสิกรไทย จึงขอขอบคุณมา ณ ที่นี้ด้วย

ขอขอบคุณชาวนาทุกท่านที่ยังคงปลุกข้าวให้เรากิน แผ่นดินที่เราอยู่ รวมทั้งหน่วยงานทั้งภาครัฐที่อนุเคราะห์ข้อมูลทั้งหมด โดยเฉพาะกรมการพัฒนาชุมชน สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร และกองประสานการพัฒนาชนบท สศช. ขอขอบคุณเพื่อนผู้ให้ความช่วยเหลือและให้กำลังใจด้วยดีตลอดมา โดยเฉพาะ คุณวัฒนา คุณพินดา คุณอร คุณเต็มศักดิ์ คุณบุญชัย คุณศรัณญา คุณหทัยพัชร คุณจอมขวัญ คุณสุจิตรา คุณรัตติยา คุณบุริมปัทม์ คุณศุภศรี คุณสุวิไล และเพื่อนฝั่งเมืองรุ่นที่ 22 ทุกท่าน รวมถึงรุ่นพี่และรุ่นน้องที่คอยช่วยเหลือในทุกด้าน อาทิ คุณกรพินธ์ คุณบุญเยี่ยม คุณอุษา คุณสุวดี

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้จะสำเร็จลงไม่ได้หากไม่ได้รับการสนับสนุนทางด้านแรงใจและทุนทรัพย์จากครอบครัวของข้าพเจ้า ลุง ป้า น้า อา พ่อ แม่ แม่ใหญ่ และบรรดาพี่น้องๆ ที่คอยช่วยเหลือและห่วงใยมาตลอด ขอขอบคุณทุกคนอย่างจริงใจ.

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญตาราง.....	ญ
สารบัญแผนที่.....	ฎ
สารบัญแผนภูมิ.....	ฐ
บทที่	หน้า
1 บทนำ.....	1
1.1 ความสำคัญของปัญหา.....	1
1.2 วัตถุประสงค์.....	2
1.3 พื้นที่ศึกษา.....	2
1.4 ขั้นตอนและวิธีการศึกษา.....	4
1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	4
2 แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง.....	5
2.1 แนวความคิดเกี่ยวกับความยากจน.....	5
2.2 แนวความคิดเกี่ยวกับความเสี่ยงของชาวนา.....	8
2.3 แนวความคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาเกษตรกรรม.....	8
2.4 แนวความคิดเกี่ยวกับระบบการพัฒนาเกษตรทางเลือกใหม่.....	18
2.5 นโยบายการพัฒนาการเกษตร.....	20
2.6 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	27
3 สภาพทั่วไปของพื้นที่ศึกษา.....	31
3.1 ลักษณะทางด้านกายภาพ.....	31
3.1.1 ที่ตั้งและขอบเขตพื้นที่ศึกษา.....	31
3.1.2 สภาพทางภูมิประเทศ.....	33
3.1.3 ลักษณะภูมิอากาศ.....	35
3.1.4 ทรัพยากรดิน.....	39

สารบัญ (ต่อ)

3.1.5	การใช้ประโยชน์ที่ดินในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง.....	66
3.1.6	ทรัพยากรน้ำ.....	68
3.1.7	การคมนาคม.....	75
3.2	สภาพเศรษฐกิจ.....	79
3.2.1	ผลิตภัณฑ์มวลรวม.....	79
3.2.2	โครงสร้างการผลิต.....	82
3.2.3	อัตราการเติบโตทางเศรษฐกิจ.....	83
3.2.4	Shift-Share Analysis.....	84
3.2.5	การวิเคราะห์ฐานเศรษฐกิจ (Location Quotient: L.Q.).....	86
3.2.6	รายได้ต่อหัวประชากร.....	95
3.2.7	เนื้อที่ถือครองทางการเกษตร.....	96
3.2.8	รายได้ของครัวเรือนเกษตร.....	98
3.2.9	รายจ่ายของครัวเรือนเกษตร.....	98
3.2.10	ภาวะหนี้สิน.....	98
3.2.11	รายได้ของครัวเรือนตามกิจกรรมฟาร์ม.....	100
3.3	สภาพสังคมและลักษณะชุมชน.....	101
3.3.1	ขอบเขตการปกครอง.....	101
3.3.2	ลักษณะชุมชน.....	101
3.3.3	การบริการทางสังคม.....	103
3.3.4	ประชากรและแรงงาน.....	109
3.4	สาเหตุความยากจนระดับภาค.....	112
4	สภาพปัญหาและสาเหตุความยากจน.....	118
4.1	ลักษณะทางกายภาพ.....	123
4.2	ลักษณะทางด้านประชากรและการประกอบอาชีพ.....	135
4.3	ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปร.....	141
4.4	สภาพปัญหาของหมู่บ้านชนบทยากจน.....	145

สารบัญ (ต่อ)

4.5 ศักยภาพและลำดับความสำคัญของหมู่บ้านชนบทยากจน.....	152
4.6 สาเหตุของความยากจน.....	160
5 แนวทางการแก้ปัญหาความยากจนของชาวนากับการพัฒนา	
ด้านเกษตรกรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง.....	165
5.1 แนวทางการแก้ปัญหาความยากจนของชาวนาระดับภาค	
และหมู่บ้าน.....	167
5.2 แนวทางการพัฒนาเกษตร.....	170
5.3 ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป.....	173
รายการอ้างอิง	174
ภาคผนวก	177
ภาคผนวก ก	178
ภาคผนวก ข	194
ประวัติผู้เขียน	200

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญตาราง

ตาราง	หน้า
3.1 ปริมาณน้ำฝน อุณหภูมิสูงสุด อุณหภูมิต่ำสุดรายจังหวัดปี 2541.....	37
3.2 พื้นที่ดินเค็มรายจังหวัด พ.ศ.2538.....	47
3.3 สมรรถนะดินในจังหวัดนครราชสีมา.....	49
3.4 สมรรถนะดินในจังหวัดชัยภูมิ.....	50
3.5 สมรรถนะดินในจังหวัดบุรีรัมย์.....	51
3.6 สมรรถนะดินในจังหวัดสุรินทร์.....	52
3.7 สมรรถนะดินในจังหวัดอุบลราชธานี.....	53
3.8 สมรรถนะดินในจังหวัดศรีสะเกษ.....	54
3.9 สมรรถนะดินในจังหวัดอำนาจเจริญ.....	55
3.10 สมรรถนะดินในจังหวัดยโสธร.....	56
3.11 สมรรถนะดินในจังหวัดมุกดาหาร.....	57
3.12 สมรรถนะดินในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง.....	58
3.13 การใช้ประโยชน์ที่ดินในพื้นที่ศึกษา จำแนกตามการใช้ประโยชน์ที่ดิน.....	66
3.14 โครงการชลประทานที่สร้างเสร็จถึงปีงบประมาณ 2542.....	77
3.15 พื้นที่ได้รับประโยชน์ในการชลประทานเทียบกับเนื้อที่ถือครองการเกษตรในพื้นที่ศึกษา.....	73
3.16 เปรียบเทียบผลผลิตของข้าวในเขตชลประทาน และนอกเขตชลประทาน.....	74
3.17 มูลค่าผลิตภัณฑ์มวลรวมภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง เทียบกับภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และประเทศ.....	80
3.18 ผลิตภัณฑ์มวลรวมภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง แยกสาขาการผลิต ปี พ.ศ.2536 และ 2540.....	80
3.19 มูลค่าผลิตภัณฑ์มวลรวมและวิเคราะห์ SHIFT-SHARE ANALYSIS จังหวัดชัยภูมิ เปรียบเทียบกับภาคตะวันออกเฉียงเหนือระหว่าง พ.ศ. 2536 และ 2540.....	87
3.20 มูลค่าผลิตภัณฑ์มวลรวมและวิเคราะห์ SHIFT-SHARE ANALYSIS จังหวัดนครราชสีมา เปรียบเทียบกับภาคตะวันออกเฉียงเหนือระหว่าง พ.ศ. 2536 และ 2540.....	88
3.21 มูลค่าผลิตภัณฑ์มวลรวมและวิเคราะห์ SHIFT-SHARE ANALYSIS จังหวัดบุรีรัมย์ เปรียบเทียบกับภาคตะวันออกเฉียงเหนือระหว่าง พ.ศ. 2536 และ 2540.....	89

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตาราง	หน้า
3.22 มูลค่าผลิตภัณฑ์มวลรวมและวิเคราะห์ SHIFT-SHARE ANALYSIS จังหวัดสุรินทร์ เปรียบเทียบกับภาคตะวันออกเฉียงเหนือระหว่าง พ.ศ. 2536 และ 2540.....	90
3.23 มูลค่าผลิตภัณฑ์มวลรวมและวิเคราะห์ SHIFT-SHARE ANALYSIS จังหวัดศรีสะเกษ เปรียบเทียบกับภาคตะวันออกเฉียงเหนือระหว่าง พ.ศ. 2536 และ 2540.....	91
3.24 มูลค่าผลิตภัณฑ์มวลรวมและวิเคราะห์ SHIFT-SHARE ANALYSIS จังหวัดอุบลราชธานี เปรียบเทียบกับภาคตะวันออกเฉียงเหนือระหว่าง พ.ศ. 2536 และ 2540.....	91/1
3.25 มูลค่าผลิตภัณฑ์มวลรวมและวิเคราะห์ SHIFT-SHARE ANALYSIS จังหวัดยโสธร เปรียบเทียบกับภาคตะวันออกเฉียงเหนือระหว่าง พ.ศ. 2536 และ 2540.....	92
3.26 มูลค่าผลิตภัณฑ์มวลรวมและวิเคราะห์ SHIFT-SHARE ANALYSIS จังหวัดมุกดาหารเปรียบเทียบกับภาคตะวันออกเฉียงเหนือระหว่าง พ.ศ. 2536 และ 2540.....	93
3.27 มูลค่าผลิตภัณฑ์มวลรวมและวิเคราะห์ SHIFT-SHARE ANALYSIS ภาคตะวันออกเฉียงเหนือเปรียบเทียบกับประเทศระหว่าง พ.ศ. 2536 และ 2540.....	94
3.28 รายได้ต่อหัวประชากรของประเทศ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และพื้นที่ศึกษา.....	95
3.29 รายได้ต่อหัวประชากรในการทำนาต่อรายได้ต่อหัวประชากรใน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง.....	96
3.30 เนื้อที่ถือครองทางการเกษตรจำแนกตามลักษณะการถือครองที่ดิน.....	97
3.31 การเปรียบเทียบรายได้และรายจ่ายของครัวเรือนเกษตร ปีเพาะปลูก 2541/42 ในพื้นที่ศึกษากับพื้นที่อื่นๆ	99
3.32 รายได้ทั้งหมดของครัวเรือนตามประเภทกิจกรรมฟาร์ม.....	100
3.33 ขอบเขตการปกครองภายในพื้นที่ศึกษา พ.ศ.2541.....	101
3.34 จำนวนนักเรียนที่เรียนต่อระดับมัธยมปลาย และสายอาชีพ 2540.....	104
3.35 การศึกษาของประชากรในพื้นที่ศึกษา.....	105
3.36 จำนวนสถานพยาบาลและแพทย์ในภูมิภาค.....	106

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตาราง	หน้า
3.37 การใช้ไฟฟ้าในภาคตะวันออกเฉียงเหนือแยกเป็นรายจังหวัด พ.ศ.2536 และ 2540.....	107
3.38 การใช้โทรศัพท์ของประชาชนในชนบทในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง พ.ศ.2542.....	108
3.39 บริการประปาและแหล่งน้ำในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พ.ศ.2539.....	109
3.40 จำนวนประชากร แรงงานภาคเกษตรกรรมและการเปลี่ยนแปลง ระหว่าง พ.ศ. 2537 และ 2540.....	111
3.41 พื้นที่เก็บน้ำและพื้นที่ที่ได้รับประโยชน์ ปี พ.ศ.2542.....	115
3.42 ผลผลิต/ไร่ ของประเทศไทย ปีการเพาะปลูก 2540-41.....	116
4.1 จำนวน อำเภอ ตำบล หมู่บ้าน และระดับการพัฒนาของหมู่บ้านเร่งรัดพัฒนา ปี 2542.....	119
4.2 ขนาดและหมู่บ้านยากจนตัวอย่าง.....	124
4.3 ลักษณะกายภาพ ประชากร และสภาพพื้นฐานของหมู่บ้านตัวอย่างของจังหวัด ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง.....	127
4.4 ค่าคะแนนของปัจจัยในการจัดกลุ่มหมู่บ้านยากจน.....	154
4.5 ปัจจัยต่างๆ ที่นำมาพิจารณาจัดลำดับความสำคัญของหมู่บ้านตัวอย่างของ จังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง.....	156

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญแนที่

แนที่	หน้า
1.1 ุอบเขตพื้นที่ศึกษา.....	3
3.1 พื้นที่ศึกษา.....	32
3.2 เส้นันความสูง.....	34
3.3 ค่าเฉลี่ยปริมาณน้ำฝน.....	38
3.4 การจัดหน่วยที่ดิน.....	44
3.5 พื้นที่ดินเค็ม.....	48
3.6 การใช้ประโยชน์ที่ดิน.....	67
3.7 โครงข่ายแหล่งน้ำผิวดิน.....	70
3.8 โครงข่ายถนนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง.....	78
4.1 อำเภที่มีตัวอย่างหมู่บ้านชนบทยากจน.....	126
4.2 สภาพปัญหาด้านแหล่งน้ำผิวดิน.....	146
4.3 สภาพปัญหาด้านการคมนาคม.....	147
4.4 สภาพปัญหาด้านสาธารณสุข.....	149
4.5 สภาพปัญหาด้านสาธารณสุข.....	150
4.6 สภาพปัญหาด้านการเกษตร.....	151
4.7 การจัดกลุ่มตามค่าคะแนน.....	159

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญแผนภูมิ

แผนภูมิ	หน้า
3.1 โครงสร้างการผลิตและการเปลี่ยนแปลงของประเทศ	
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือและจังหวัดที่ศึกษา.....	81
4.1 การมีไฟฟ้าใช้ของหมู่บ้านตัวอย่าง.....	132
4.2 การมีน้ำประปาใช้ของหมู่บ้านตัวอย่าง.....	133
4.3 ขนาดครัวเรือนหมู่บ้านตัวอย่าง.....	136
4.4 ขนาดพื้นที่ (ไร่/ครัวเรือน).....	138
4.5 การถือครองที่ดินเพื่อการเกษตร.....	139
4.6 ความสัมพันธ์ระหว่างครัวเรือนที่ทำนากับรายได้จากการทำนา	
ต่อครัวเรือนต่อปีของหมู่บ้านชนบทยากจนตัวอย่าง	
ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง พ.ศ.2542.....	142
4.7 ความสัมพันธ์ระหว่างผลผลิตต่อไร่กับขนาดพื้นที่ถือครองของ	
หมู่บ้านชนบทยากจนตัวอย่างของภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง พ.ศ. 2542.....	144
4.8 การจัดกลุ่มคะแนนหมู่บ้านชาวนายากจนตัวอย่าง	
ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง.....	158

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความสำคัญของปัญหา

ประเทศไทยเป็นประเทศเกษตรกรรม โดยมีประชากรในภาคเกษตรกรรมสัดส่วนร้อยละ 61.37 ของประชากรทั้งประเทศ และมีประชากรนอกภาคเกษตรสัดส่วนร้อยละ 38.63 ของประชากรทั้งประเทศ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ: 2539) มีโครงสร้างทางเศรษฐกิจ 3 ภาคการผลิตหลัก คือ ภาคเกษตรกรรม ภาคอุตสาหกรรม และภาคการค้าและบริการ จากรายงานจำนวนแรงงาน GDP และรายได้ต่อคนต่อเดือนของภาคการผลิต ปี พ.ศ.2539 ของสำนักงานสถิติแห่งชาติและสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ พบว่า ภาคเกษตรเป็นภาคที่มีแรงงานมากที่สุด คือ 16,127,100 คน คิดเป็นร้อยละ 50.03 ของแรงงานที่มีงานทำ รองลงมา คือ ภาคการค้า บริการ 9,408,800 คน ร้อยละ 29.19 และภาคอุตสาหกรรม 6,696,000 คน ร้อยละ 20.77 ตามลำดับ เมื่อพิจารณาผลิตภัณฑ์ในประเทศเบื้องต้น (GDP) จะเห็นได้ว่า ภาคอุตสาหกรรมเป็นภาคที่มีมูลค่าการผลิตมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 50.66 ของ GDP ทั้งประเทศ รองลงมาคือ ภาคการค้าและบริการ ร้อยละ 37.78 และภาคเกษตร ร้อยละ 10.56 ตามลำดับ และเมื่อนำ GDP และแรงงานมาคิดเป็นรายได้เฉลี่ยต่อเดือน แรงงานภาคเกษตรกรรม มีรายได้เดือนละ 1,696 บาท ภาคอุตสาหกรรมมีรายได้เดือนละ 14,602 บาท และภาคการค้า บริการมีรายได้เดือนละ 10,680 บาท จะเห็นได้ว่าแรงงานในภาคเกษตรมีจำนวนมากที่สุดแต่จะมีรายได้น้อยที่สุด หรือกล่าวอีกนัยได้ว่าภาคเกษตรมีฐานะยากจนกว่าภาคการผลิตอื่น

ภาคเกษตร ประกอบไปด้วยการปลูกพืช การเลี้ยงสัตว์ การประมง การป่าไม้ บริการทางการเกษตร และการแปรรูปสินค้าเกษตร การปลูกพืชเป็นการเกษตรที่ใช้เนื้อที่ในการเพาะปลูกมากที่สุดคือ 132,478,570 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 41 ของเนื้อที่ทั้งประเทศ พืชที่ปลูกมากที่สุดในประเทศไทยคือ ข้าว ซึ่งมีเนื้อที่ 68,292,753 ไร่ หรือร้อยละ 51.55 ของเนื้อที่ในการเพาะปลูก (สถิติการเพาะปลูกของประเทศไทย ปีเพาะปลูก 2540/41) จะเห็นได้ว่าภาคเกษตรใช้เนื้อที่ในการประกอบอาชีพมากที่สุดแต่กลับได้รับผลตอบแทนต่ำสุด ปัญหาสำคัญของเกษตรกรในประเทศไทยคือ ทรัพยากรดินขาดความอุดมสมบูรณ์ เนื่องจากมีการใช้ทำการเกษตรมาเป็นเวลานาน โดยไม่มีการปรับปรุงบำรุงดินอย่างถูกต้อง การขาดแคลนปัจจัยการผลิต รวมทั้ง ระบบชลประทานไม่ทั่วถึง

หรือใช้ประโยชน์ดีพอ ใช้แรงงานที่มีอยู่ไม่เต็มที่ อันก่อให้เกิดปัญหาประสิทธิภาพในการผลิตต่ำ ซึ่งเป็นสาเหตุให้คนส่วนใหญ่ซึ่งเป็นเกษตรกรยากจน นอกจากปัญหาประสิทธิภาพในการผลิตต่ำแล้ว ปัญหาที่เกษตรกรขายพืชผลได้ราคาต่ำก็เป็นปัญหาใหญ่เหมือนกัน การที่เกษตรกรมักขายพืชผลได้ราคาต่ำเพราะเกษตรกรต้องขายสินค้าเกษตรผ่านคนกลางหลายทอด และต้องรับขายสินค้าเกษตรเพื่อนำเงินไปชำระหนี้บรรเทาความเดือดร้อนทางเศรษฐกิจ ปัญหาต่างๆ เหล่านี้นำมาซึ่งความยากจนของเกษตรกรซึ่งเป็นประชากรส่วนมากของประเทศ หากปล่อยปัญหาความยากจนให้เรื้อรังและลุกลามต่อไป ภาคเกษตรจะอ่อนแอและส่งผลถึงประเทศ อันเป็นบ่อเกิดของความขัดแย้งทางสังคม นำมาซึ่งปัญหาทางสังคมและการเมืองซึ่งเป็นภาระต่อการพัฒนาประเทศ

โดยพื้นที่ศึกษาครั้งนี้คือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง ประกอบไปด้วย จังหวัด นครราชสีมา ชัยภูมิ ยโสธร บุรีรัมย์ มุกดาหาร ศรีสะเกษ อำนาจเจริญ สุรินทร์ และอุบลราชธานี มีเนื้อที่ 86,722,570 ไร่ มีเนื้อที่ปลูกข้าว 18,147,347 ไร่ เมื่อนำไปเปรียบเทียบกับเนื้อที่ปลูกข้าวภาคอื่น จะเห็นได้ว่ามีเนื้อที่ปลูกข้าวมากกว่าภาคอื่นๆ ของประเทศไทย แต่เมื่อดูผลผลิตต่อไร่ จะเห็นได้ชัดเจนว่าผลผลิต/ไร่ ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างต่ำกว่าภาคอื่นๆ ของประเทศไทย คือ 276 กก./ไร่ แสดงให้เห็นถึงประสิทธิภาพในการผลิตต่ำกว่าทุกภาค (สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, 2540)

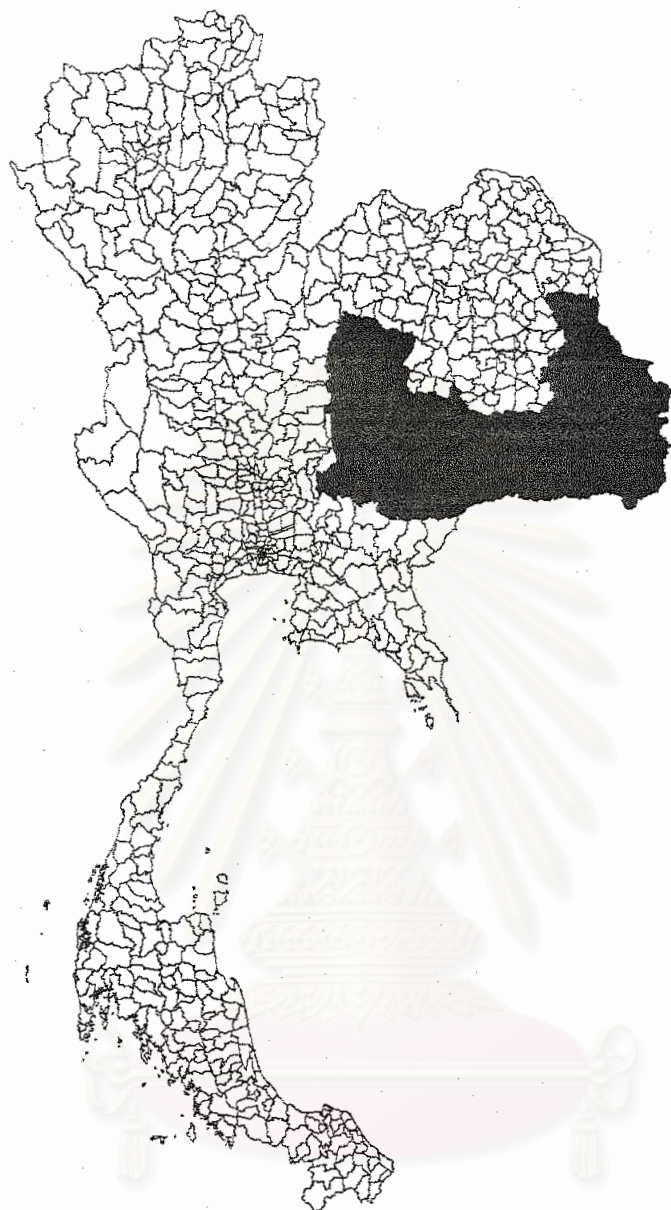
ในการศึกษาครั้งนี้จะศึกษาหาสาเหตุความยากจนของชาวนา เพื่อศึกษาและวิเคราะห์สภาพปัญหาของชาวนาในพื้นที่ศึกษา อันจะเป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหา พร้อมกับการพัฒนาด้านเกษตรกรรมในภูมิภาคนี้ อันจะส่งผลต่อการพัฒนาภูมิภาคนี้ด้วย

1.2 วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาสภาพกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม ในพื้นที่ศึกษา
2. เพื่อศึกษาสาเหตุความยากจนของชาวนาในพื้นที่ศึกษา
3. เสนอแนวทางในการแก้ปัญหาความยากจนของชาวนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง

1.3 พื้นที่ศึกษา

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างประกอบไปด้วย จังหวัดชัยภูมิ นครราชสีมา ศรีสะเกษ สุรินทร์ ยโสธร อำนาจเจริญ อุบลราชธานี บุรีรัมย์ และมุกดาหาร (การแบ่งภูมิภาคนี้อ้างมาจากสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ : 2538 โดยรวมภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลางบางส่วนและภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างทั้งหมด โดยเรียกรวมว่าภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง)

**เรื่อง : แนวทางการแก้ปัญหาความยากจนของชาวนากับการพัฒนาคำนเกษตรกรรม
ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง**

แผนที่ 1.1 ขอบเขตพื้นที่ศึกษา

สัญลักษณ์

ขอบเขตอำเภอ

ขอบเขตพื้นที่ศึกษา

ที่มา : กรมแผนที่ทหาร

มาตราส่วน

60 0 60 120 กิโลเมตร

**ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย**

1.4 ขั้นตอนและวิธีการศึกษา

1.ศึกษาและรวบรวมข้อมูลจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อให้ทราบสภาพและปัญหาในพื้นที่ ทางด้านกายภาพ เศรษฐกิจ สังคมและประชากร

- ข้อมูลทุติยภูมิ เป็นข้อมูลระดับภาค รวบรวมจากหน่วยงานราชการและเอกชนที่เกี่ยวข้องทั้งในส่วนกลางและส่วนท้องถิ่นตลอดจนเอกสารทางวิชาการและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนนโยบาย แผนพัฒนาและโครงการที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ศึกษา
- ข้อมูลทุติยภูมิตะดับหมู่บ้านใช้ รายชื่อหมู่บ้านเร่งรัด พัฒนาอันดับ 1 จากกรมการ พัฒนาชุมชน

2.ขั้นตอนและวิธีการวิเคราะห์ข้อมูล

- วิเคราะห์ข้อมูล เพื่อศึกษาโครงสร้างปัญหาของเกษตรกร โดยใช้แนวคิด และทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง พร้อมนำเสนอข้อมูลในรูปแบบของการบรรยาย ตาราง แผนภูมิ และแผนที่

3.สรุปและเสนอแนะแนวทางแก้ปัญหาในพื้นที่ศึกษา

1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

ทราบสาเหตุความยากจนของชาวนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างพร้อมทั้งเสนอแนวทางแก้ปัญหาความยากจนของชาวนา กับการพัฒนาเกษตรกรรมในภูมิภาคนี้

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 2

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษา”แนวทางการแก้ไขปัญหาความยากจนของชาวนากับการพัฒนาด้านเกษตรกรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง” แนวความคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง มีดังต่อไปนี้

- 2.1 แนวความคิดเกี่ยวกับความยากจน
- 2.2 แนวความคิดเกี่ยวกับความเสี่ยงของชาวนา
- 2.3 แนวความคิดเกี่ยวกับการพัฒนาการเกษตร
- 2.4 แนวความคิดเกี่ยวกับการพัฒนาเกษตรทางเลือกใหม่
- 2.5 นโยบายการพัฒนาการเกษตร
- 2.6 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 แนวความคิดเกี่ยวกับความยากจน

นิยามความหมายของคำว่า ความยากจน

Richard Perlman ความยากจนเป็นสภาพของการมีเงินทุนไม่เพียงพอที่จะดำรงชีพตามมาตรฐานต่ำสุดของสังคมได้

John B. Williamson คนจนเป็นคนที่ปราศจากทรัพย์สินที่จะดำรงชีพตามมาตรฐานของสังคม

David M. Gordon ความยากจน เป็นครอบครัวที่มีรายได้ระดับต่ำที่ไม่สามารถจะดำรงชีพในระดับมาตรฐานได้ (อ้างถึงใน สุธรรม รัตนโชติ: 2537)

การที่จะมองเห็น ความหมายของความยากจนชัดเจนขึ้นจำเป็นต้องเทียบกับคำอื่นๆ ขัตติยา กรรสูต(2535) ได้กล่าวไว้ดังนี้

- 1.รายได้และความมั่งคั่ง (income and wealth) หมายถึงสิ่งตอบแทนที่ได้รับจากการทำงานและทรัพย์สิน สิ่งของที่อยู่ในความครอบครองทั้งหลาย
- 2.ความต้องการและรายจ่าย (need and expenditure) หมายถึงความต้องการที่จะได้รับการตอบสนอง และในการตอบสนองนั้นจะต้องมีรายจ่าย ไม่ว่าจะเป็นแรงงาน ทรัพย์สิน หรือเวลา ก็ตาม

3.มาตรฐานการครองชีพ (standard of living) เป็นผลรวมที่เกิดจากข้อ 1 และ 2 รวมทั้งปัจจัยภายนอก เช่น สภาพเศรษฐกิจการเงิน และสังคมวัฒนธรรมของชุมชนที่อยู่อาศัย

4.ความไม่เท่าเทียมหรือความเหลื่อมล้ำกัน (in equality) เมื่อมองจากตัวบุคคลไปสู่วงกว้างขึ้นสังคม ก็จะเห็นภาพในเชิงเปรียบเทียบว่าบุคคลนั้นๆ หรือกลุ่มนั้นๆ มีความแตกต่างกับคนอื่นหรือกลุ่มอื่นหรือไม่ มากน้อยเพียงใด อันเป็นผลมาจากการกระจายรายได้ความมั่งคั่ง และโอกาสที่จะได้รับบริการต่างๆ ว่าเป็นไปอย่างเหมาะสมหรือไม่ ความยากจนและความไม่เท่าเทียมหรือเหลื่อมล้ำนี้มักจะเป็นสิ่งที่ไปด้วยกัน

- ประเภทของความยากจน

สุธรรม รัตนโชติ (2527) ได้แบ่งความยากจนออกกว้างๆ ได้ 2 ประเภทคือ

1.ความยากจนสมบูรณ์ (Absolute Poverty) หมายถึง สภาพที่ครอบครัวมีรายได้ต่ำจนไม่สามารถจะดำรงชีพอยู่ได้อย่าง"พอกิน" หรือสภาพที่ครอบครัวที่มีรายได้ต่ำกว่ารายได้ระดับต่ำสุดที่ครอบครัวขนาดเดียวกันจะอยู่อย่าง"พอกิน"ได้

2.ความยากจนเปรียบเทียบ(Relative Poverty) เป็นความยากจนจากการเปรียบเทียบการกระจายรายได้ของครอบครัวในสังคมหนึ่ง โดยปกติแล้วในสังคมใดก็ตามรายได้ของครอบครัวในสังคมนั้นจะมีการกระจายมากบ้างน้อยบ้างไม่เท่ากัน ครอบครัวที่มีรายได้อยู่ในกลุ่มต่ำสุดคือมีความยากจนเปรียบเทียบ

ชัตติยา กรรสูต (2535) ได้กล่าวถึง สิ่งที่ใช้เป็นเกณฑ์วัดความยากจนทั่วไปได้แก่

1.รายได้ที่เป็นตัวเงิน (cash income) ทั้งรายได้ที่ได้จากอาชีพหลัก และอาชีพเสริม ในกรณีที่เป็นเกษตรกรก็คือรายได้ทั้งที่ได้จากการเกษตรและรายได้นอกเกษตร

2.ทรัพย์สิน (capital asset) เช่น บ้านช่อง และเครื่องใช้ในบ้านต่างๆ รวมทั้งทรัพย์สินที่อยู่นอกร้านด้วย เช่น รถยนต์

3. รายได้อื่นๆ (income in kind) จากของที่ได้รับมาเช่น มรดก ของขวัญ

4. เส้นความยากจน (poverty line) เป็นระดับค่าครองชีพขั้นต่ำที่สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ โดยนำรายได้มาเปรียบเทียบกับเส้นความยากจน

-การวัดความยากจน

สุธรรม รัตนโชติ (2527) ได้แบ่งการวัดความยากจน ได้เป็น 2 แบบ คือ

1.วัดที่อาการของความยากจนหรือผลของความยากจน ซึ่งประกอบไปด้วย

1.1 รายได้ต่อหัว (per capita income) ได้จากรายได้ของชาติ หรือผลผลิตรวมของชาติ

หารด้วยจำนวนประชากร หากเป็นระดับชุมชนก็เอารายได้ทั้งหมดของชุมชนหารด้วยจำนวนประชากรในชุมชนนั้น รายได้ต่อหัวจึงเป็นรายได้เฉลี่ยของประชากร สามารถนำไปใช้ในแง่ของการเปรียบเทียบความยากจนระหว่างสังคม

1.2 เส้นความยากจน (poverty line) กำหนดจากรายจ่ายของครอบครัวที่จำเป็นจะต้องใช้ในการจัดหาอุปโภคและบริโภคที่มีความจำเป็นระดับต่ำสุดตามมาตรฐานการครองชีพที่เหมาะสมกับจำนวนสมาชิกในครอบครัว สินค้าอุปโภคและบริโภค

1.3 การวัดการกระจายรายได้ (income distribution measures) เป็นการพิจารณาความยากจนในแง่ของการเปรียบเทียบว่า ในสังคมหนึ่งๆ รายได้ของคนในสังคมจะมีการกระจายคนส่วนหนึ่งอาจจะมีรายได้สูง ตรงกันข้ามกับอีกส่วนหนึ่งมีรายได้ต่ำ หากทั้ง 2 กลุ่ม มีรายได้ต่างกันมาก กลุ่มที่มีรายได้ต่ำถือเป็นกลุ่มยากจน

2. วัดที่สาเหตุของความยากจน ประกอบไปด้วย

2.1 การใช้ตัวชี้ (Social indicators) การวัดความยากจนในแนวนี้ไม่เน้นที่รายได้ของครอบครัว แต่เน้นที่เงื่อนไขของสิ่งแวดล้อมทางสังคม ที่เป็นสาเหตุของความยากจน โดยที่ความยากจนเกิดจากสาเหตุอื่นเนื่องมาจากสิ่งแวดล้อม เช่น สภาพที่อยู่อาศัย โครงสร้างพื้นฐานของชุมชน การศึกษา เป็นต้น

2.2 การได้รับประโยชน์จากบริการของรัฐ (Access to economic and social capital) ปกตีรัฐจะให้บริการประชากรของตนในรูปแบบต่างๆ เช่น การสร้างถนน ไฟฟ้า แหล่งน้ำ การศึกษา ตลอดจนการกระจายตัวเงินในรูปแบบต่างๆ ความยากจนในแนวความคิดนี้เกิดจากประชากรได้รับประโยชน์ หรือเข้าถึงบริการของรัฐดังกล่าว ไม่เท่าเทียมกัน

2.3 การศึกษาในแง่ประวัติศาสตร์ (Historical perspective) ความยากจนในแนวความคิดนี้ไม่ได้เกิดขึ้นเฉพาะเหตุปัจจุบัน แต่เกิดขึ้นจากประวัติศาสตร์อันยาวนานของประเทศหรือสังคมนั้นๆ ด้วย การศึกษาหรือการวัดความยากจนในแนวนี้เจาะลึกไปถึงสาเหตุทางประวัติศาสตร์ที่จะก่อให้เกิดความยากจนขึ้น

ในการศึกษาความยากจนของชาวนาในครั้งนี้ ใช้ Poverty Line ในการวัดความยากจนของชาวนา โดยนำรายได้ของชาวนาที่ได้จากผลผลิต คูณกับ ราคา นำไปเปรียบเทียบกับเส้นวัดความยากจน (Poverty line) ซึ่งเป็นวิธีที่สะดวกในการใช้

2.2 แนวคิดเกี่ยวกับความเสี่ยงของชาวนา

ชาย โพรลิตา (2528) ได้ศึกษาเกี่ยวกับความเสี่ยง ความไม่แน่นอนในเศรษฐกิจชาวนา ว่าเกิดจากลักษณะการผลิตแบบยังชีพของชาวนาเอง และเกิดจากสภาพแวดล้อม ทั้งทางธรรมชาติและทางสังคม ในประเทศกำลังพัฒนาส่วนมาก เกษตรกรได้แก่ผู้ทำการผลิตขนาดเล็ก ทำการผลิตเพื่อกินเพื่อใช้ในครัวเรือน ผลผลิตส่วนเกินอาจนำไปขายในตลาดบ้าง ชาวนาจำนวนไม่น้อยที่ผลิตเพื่อยังชีพเหล่านี้ ไม่มีปัจจัยการผลิตของตนเองหรือไม่พอ จึงมีการเช่าที่ดินและเครื่องมือที่ใช้ในการผลิต ส่วนที่มิที่ดินเป็นของตนเอง ก็มักเป็นที่ดินผืนเล็ก เพราะถูกแบ่งออกเป็นทอດๆ มาจากบรรพบุรุษ นอกจากนี้ที่ดินก็มักมีคุณภาพต่ำ เพราะขาดการลงทุนในการปรับปรุง ทำให้ผลผลิตที่ได้ต่ำ ทำให้มีส่วนที่เหลือจากการบริโภคน้อย ทำให้เศรษฐกิจครัวเรือนชาวนาขนาดเล็ก ได้รับความกระทบกระเทือนได้ง่าย เช่นถ้าดินฟ้าอากาศผิดปกติไป ก็อาจทำให้เศรษฐกิจของครัวเรือนถูกกระทบกระเทือนได้มาก

ความเสี่ยงเพราะสาเหตุทางธรรมชาติเป็นสิ่งที่เราพอจะได้เห็นชัดอยู่แล้ว ได้แก่ ความไม่แน่นอนของดินฟ้าอากาศ (เช่น ฝนตก น้ำท่วม) แมลงและโรคพืช การขาดระบบควบคุมน้ำและศัตรูพืชที่ดี ในประเทศกำลังพัฒนาส่วนมาก ความไม่แน่นอนอันเกิดจากธรรมชาติ เป็นสาเหตุสำคัญของความเสี่ยงในการผลิตทางการเกษตร

ความไม่แน่นอนอีกประการหนึ่ง ที่อยู่นอกเหนือจากลักษณะการผลิต และอิทธิพลของดินฟ้าอากาศ คือ เรื่องของความสัมพันธ์อันเกิดขึ้นโดยผ่านกลไกทางตลาด ซึ่งในปัจจุบัน ตลาดมีบทบาทมากขึ้นในเศรษฐกิจชาวนา ซึ่งแต่เดิมเป็นเศรษฐกิจที่ไม่ขึ้นอยู่กับระบบตลาดมากนัก ชาวนาในปัจจุบันอาศัยตลาดแบบใหม่เป็นที่ขายผลผลิตส่วนเกิน และยังพึ่งตลาดเพื่อซื้อสินค้าอุปโภคบริโภคในชีวิตประจำวัน ระดับของการพึ่งตลาดสูงขึ้นตามอัตราการพัฒนาด้านการขนส่งและสื่อสารในชนบท ความเสี่ยงเกิดขึ้นเพราะว่าชาวนาเป็นผู้ผลิต ไม่สามารถกำหนดราคาผลผลิตของตนเองในตลาดได้ การกำหนดราคาอยู่ในมือของผู้ซื้อโดยสิ้นเชิง ตรงกันข้ามกับสิ่งอุปโภคบริโภคที่ชาวนาซื้อจากตลาด ซึ่งราคาของสิ่งเหล่านั้นถูกกำหนดโดยผู้ผลิตหรือผู้ขาย

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า ความเสี่ยงและความไม่แน่นอนของชาวนาเกิดจากสาเหตุทางธรรมชาติ เช่นฝนตกน้ำท่วม และการตลาดซึ่งชาวนาไม่สามารถกำหนดราคาผลผลิตของตนเองได้

2.3 แนวความคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาเกษตรกรรม

พงษ์ศักดิ์ อังกสิทธิ์ (2543) ได้กล่าวว่าการพัฒนาการเกษตรของไทยไว้ว่า เนื่องจากเกษตรกรรมเป็นอาชีพหลักของคนไทยส่วนใหญ่ สามารถสร้างการพัฒนาประเทศในด้านเศรษฐกิจ สังคม

และความมั่นคง อันถือว่าเป็นสาขาการพัฒนาที่มีความสำคัญยิ่ง การพัฒนาการเกษตรย่อมจะต้องอาศัยการพัฒนาเกษตรกรเป็นหลักสำคัญ เกษตรกรคือผู้ผลิตผลผลิตทางการเกษตรได้อย่างมีประสิทธิภาพ และคุณภาพ การพัฒนาเกษตรกรโดยการสร้างความรู้ เทคโนโลยีการผลิต และการจัดการ จะสามารถสร้างผลให้เกิดต่อการพัฒนาผลผลิตทางการเกษตรได้

สุรศักดิ์ วงศ์พุด (2530) การพัฒนาการเกษตร จะได้รับความสำเร็จได้จะต้องได้รับการส่งเสริม และสนับสนุนจากรัฐบาล โดยเฉพาะการลงทุนทางด้านโครงสร้างพื้นฐานการผลิต (Infrastructure) ต่างๆ เช่น การพัฒนาแหล่งน้ำ การจัดสร้างพื้นที่ชลประทาน ระบบคลองส่งน้ำ การสร้างถนน ไฟฟ้า เป็นต้น

การพัฒนาเกษตรกรรมจะสามารถสำเร็จได้นั้น จะต้องอาศัยความร่วมมือระหว่างตัวเกษตรกรและรัฐ โดยรัฐจะต้องสนับสนุนโครงสร้างพื้นฐานการผลิตพร้อมกับการพัฒนาเกษตรกรเป็นหลัก

2.3.1 ทฤษฎีการผลิตทางการเกษตร

การผลิตทางการเกษตร มีแนวคิดที่ว่า ต้องมีการใช้ที่ดิน การจัดการ แรงงาน และทุนในรูปแบบต่างๆ ในเวลาใดก็ตามเพื่อให้ได้ผลผลิตสูงสุด ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยการผลิตและผลผลิต (คีณีย์ : 2530) มีรายละเอียดดังนี้.

ที่ดิน

ที่ดินเป็นปัจจัยที่มีความสำคัญในการผลิตทางการเกษตร มีส่วนประกอบที่สำคัญดังนี้ (นฤมล: 2526)

1. แสงแดดและอุณหภูมิ
2. น้ำและความสะดวกในการจัดหาแหล่งน้ำ
3. ลักษณะภูมิประเทศ เช่น พื้นที่ราบลุ่ม พื้นที่ลาดชัน หรือพื้นที่ภูเขา
4. สภาพของดิน ได้แก่ ลักษณะทางกายภาพ
5. สถานที่ตั้ง เช่น อยู่ใกล้หรือไกลจากแหล่งอำนวยความสะดวกต่างๆอันได้แก่ ตลาด

ถนน สถานีขนส่ง เป็นต้น

การใช้ทรัพยากรเพื่อการผลิตทางการเกษตร นอกจากที่ดินแล้ว แหล่งน้ำก็เป็นส่วนประกอบที่สำคัญ หากปริมาณน้ำมีน้อยหรือมากเกินไป จะมีผลต่อการเจริญเติบโตของพืชและสัตว์ ทรัพยากรน้ำเพื่อการผลิตทางการเกษตรมาจากน้ำฝน แม่น้ำลำธาร และหนองบึง ต่างๆ เป็นแหล่งน้ำธรรมชาติที่มีความสำคัญ ในการใช้น้ำเพื่อการเกษตรนอกจากแหล่งน้ำบนดินแล้ว ยัง

ครอบคลุมถึงแหล่งน้ำใต้ดิน การกระจายของแหล่งน้ำปริมาณและคุณภาพน้ำเป็นปัจจัยสำคัญในการกำหนดการผลิต (อภิชาติ และคณะ: 2526)

ทิพย์ ทิพย์ชัยเมธา (2518) แบ่งสภาพการถือครองที่ดินของเกษตรกรไว้ 3 ประเภท ดังนี้

1.เจ้าของที่ดิน เกษตรกรที่เป็นเจ้าของที่ดินจะมีเสรีภาพในการวางแผนการผลิตมากกว่ากลุ่มผู้ถือครองประเภทอื่นๆ

2.เจ้าของที่ดินบางส่วน เป็นเกษตรกรที่เป็นเจ้าของที่ดินบางส่วนและเช่าที่ดินบางส่วนเพื่อทำการเกษตรด้วย โดยเฉลี่ยผู้เป็นเจ้าของที่ดินบางส่วนมีฟาร์มขนาดใหญ่กว่ากลุ่มผู้เป็นเจ้าของและกลุ่มผู้เช่า

3.ผู้เช่าที่ดิน เป็นเกษตรกรผู้เช่าที่ดินหมดทั้งแปลงที่ทำการผลิตอยู่ ซึ่งสามารถแบ่งลักษณะการเช่าเป็น 2 แบบ คือ

3.1การเช่าแบบค่าเช่าคงที่ เกษตรกรผู้เช่าจะเสียค่าเช่าเป็นเงินสดจำนวนตายตัวเป็นรายปี การเช่าด้วยเงินสดมีข้อดีว่าการเช่าร่วมคือ เกษตรกรสามารถทำการผลิตตามแผนของตนเอง และรับผลิตผลทั้งหมดไม่ต้องแบ่งให้ใคร แต่การเช่าแบบนี้มีความเสี่ยงสูงกว่า เนื่องจากต้องจ่ายค่าเช่าคงที่ ไม่ว่าจะผลผลิตจะมากหรือน้อย และราคาจะดีหรือไม่ ซึ่งจะมีผลต่อการใช้จ่ายการผลิตอื่นๆ เนื่องจากเกษตรกรมีทุนที่จำกัด

3.2การเช่าร่วม เกษตรต้องจ่ายค่าเช่าส่วนหนึ่งเป็นผลิตผล และอีกส่วนหนึ่งเป็นเงินสด เจ้าของที่ดินและเกษตรกรผู้เช่าจะร่วมกันรับผิดชอบความเสี่ยง การเช่าแบบนี้มักมีปัญหาขัดกันในเรื่องการใช้จ่ายการผลิต ในกรณีที่คู่สัญญาคิดว่าได้รับผลิตภาพเพิ่มไม่คุ้มกับปัจจัยที่มีส่วนต้องเสียไป

ทองโรจน์ อ่อนจันทร์ (2530) ได้สรุป ปัจจัย สถานภาพ และปริมาณการถือครองที่ดินมีผลต่อการผลิตทางการเกษตรไว้ดังนี้

1.การถือครองที่ดินมีผลต่อการปรับปรุงประสิทธิภาพการผลิต เนื่องจากเกษตรกรผู้เช่าไม่มั่นใจว่าจะได้รับผลตอบแทนอย่างเป็นธรรมจากการลงทุน และไม่มั่นใจว่าจะได้ทำการผลิตในพื้นที่เช่าต่อไปนานเพียงพอใดเกรงว่าการลงทุนมากเกินไปผลดีจะตกแก่เจ้าของที่ดิน สิ่งเหล่านี้ทำให้เกษตรกรขาดแรงจูงใจที่จะทำการผลิตหรือปรับปรุงการผลิตให้ดีขึ้น การวางแผนการผลิตจึงเป็นแผนระยะสั้น และหวังผลเฉพาะหน้าเท่านั้น

2.ขนาดการถือครองที่ดิน มีผลต่อเทคนิคการผลิตและความสามารถในการจัดการ เช่น ในพื้นที่ถือครองขนาดเล็กเกินไปหรือที่ดินเป็นแปลงย่อยไม่สะดวกต่อการใช้เครื่องจักร อุปกรณ์ เป็นต้น

3.การถือครองที่ดิน มีผลต่อการสะสมทุน การสะสมทุนขึ้นอยู่กับการออม อันเป็นส่วนเกิน ระหว่างการผลิตและการบริโภค การเพิ่มการออมจึงควรเพิ่มการผลิตหรือรายได้ การที่อัตราค่าเช่าสูง ที่ดินราคาแพง ภาษีที่ดินสูง มีผลให้ต้นทุนของเกษตรกรสูงไปด้วย นอกจากที่เกษตรกรที่ไม่มีกรรมสิทธิ์ในที่ดิน จะไม่สามารถใช้ที่ดินเป็นหลักประกันในการกู้ยืม

ทุน

ทุน หมายถึง สินค้าและบริการที่มนุษย์สร้างขึ้นมา เพื่อใช้ในการผลิตสินค้าและบริการ ซึ่งจะนำมาสนองความต้องการของคนต่อไป ทุนจึงเป็นสิ่งที่คนสร้างขึ้นไม่ได้เกิดขึ้นเองโดยธรรมชาติ ทุนในการผลิตทางการเกษตร ได้แก่ เครื่องจักร เครื่องมือ ปุ๋ย เมล็ดพันธุ์ ฯลฯ รวมทั้งเงินสด ปัจจุบันทุนมีความสำคัญต่อการผลิตมาก และลักษณะส่วนประกอบของทุนในกระบวนการผลิตจะเป็นสิ่งชี้ให้เห็นถึงวิธีการผลิต เช่น การผลิตทางการเกษตร ในนี้ที่ซึ่งพัฒนาแล้วจะมีการใช้ปัจจัยทุนมาก (ทองโรจน์ : 2530)

ทุนที่เกษตรกรใช้ในการผลิตอาจได้มาจากหลายแหล่ง เช่น รายได้จากการจำหน่ายผลิตผล จากการออม จากมรดกหรือผู้อื่นให้ จากการเช่า จากการขอยืมหรือสินเชื่อ ความต้องการทุนเพื่อใช้ในการผลิตมีความแตกต่างกันไปตามชนิดพืชและสัตว์ สภาพพื้นที่ภาวะการตลาด ตลอดจนเทคนิคในการผลิตของเกษตรกร สำหรับแหล่งของทุนจากสินเชื่อเพื่อการเกษตร แบ่งได้ 2 ประเภทคือ (ทองโรจน์ : 2530)

1.แหล่งที่เป็นสถาบัน ได้แก่ สหกรณ์การเกษตร ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร ธนาคารพาณิชย์

2.แหล่งที่ไม่เป็นสถาบัน ได้แก่ ผู้ให้กู้ยืมไม่ใช่เพื่อการค้า เช่น ญาติพี่น้อง เพื่อนบ้าน และผู้ให้กู้ยืมที่ทำเพื่อการค้า เช่น พ่อค้าท้องถิ่น คหบดี นายทุนเงินกู้ เจ้าของที่ดิน

การให้สินเชื่อเพื่อการเกษตรมีปัญหาหลายประการซึ่งสรุปได้ ดังนี้ (ทองโรจน์ อ่อนจันทร์ :2530)

- 1.แหล่งสินเชื่อมีไม่เพียงพอ
- 2.จำนวนเงินที่เกษตรกรได้รับไม่เพียงพอกับการที่จะนำไปผลิตอย่างมีประสิทธิภาพ เนื่องจากหลักทรัพย์ของเกษตรกรมีไม่เพียงพอ และจากข้อกำหนดของสถาบันที่จำกัดวงเงินกู้
- 3.วิธีการชำชาชน ลำบาก และยุ่งยาก เช่น ต้องมีผู้ค้ำประกันต้องมีหลักทรัพย์หรือต้องจัดตั้งกลุ่ม การให้สินเชื่อไม่ทันกับความต้องการ
- 4.เกษตรกรขาดหลักประกัน มักมีปัญหาเกี่ยวกับเกษตรกรผู้เช่า และเกษตรกรที่ไม่มีกรรมสิทธิ์ในที่ดิน

สินเชื่อเป็นปัจจัยที่มีผลต่อการเกษตร โดยช่วยขยายขนาดการผลิตเข้าสู่ระดับที่เหมาะสม ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตโดยการเพิ่มทุนช่วยให้มีความคล่องตัวพอที่จะปรับให้สอดคล้องกับ ภาวะตลาดที่เปลี่ยนแปลง (อมรศรี : 2528)

ทองโรจน์ อ่อนจันทร์ (2530) ได้วิเคราะห์และสรุปว่า สินเชื่อมีผลต่อการผลิตทางการ เกษตรดังนี้ การให้สินเชื่อต่อเกษตรกรอย่างพอเพียง จะมีผลให้รายได้ของเกษตรกรสูงขึ้น และถ้า สิ่งอำนวยความสะดวกเกี่ยวกับสินเชื่อไม่สามารถขยายทันกับการเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยีจะทำให้ การผลิตและรายได้ของเกษตรกรไม่เพิ่มขึ้นตามที่ควรจะเป็น

แรงงาน

ปัจจัยแรงงานมีลักษณะทั้งทางกายภาพและทางจิตใจ ในด้านกายภาพเกี่ยวข้องกับสุขภาพ อนามัย และความแข็งแรงที่จะทำงานด้านจิตใจ จะรวมถึงทัศนคติ ความขยันขันแข็งและ ความรับผิดชอบ การประกอบการเกษตรของประเทศส่วนใหญ่เป็นการผลิตแบบดั้งเดิมที่ใช้แรงงาน เป็นปัจจัยสำคัญ และเนื่องจากแรงงานในภาคการเกษตรไม่ต้องใช้การฝึกอบรมหรือการศึกษา มากนัก บุคคลในวัยแรงงานจึงเริ่มตั้งแต่ 11 ขวบขึ้นไป ซึ่งเป็นหลักที่ใช้ในประเทศด้อยพัฒนาเป็น ส่วนใหญ่ (ทองโรจน์ : 2530)

แรงงานที่ใช้ในการผลิตทางการเกษตรประกอบด้วย แรงงานของเกษตรกรซึ่งเป็นผู้ ประกอบการ แรงงานของสมาชิกในครอบครัว และแรงงานจ้าง ซึ่งแบ่งได้เป็น 2 พวก คือ พวกที่เป็น แรงงานจ้างตลอดปีการเพาะปลูก ส่วนอีกพวกหนึ่ง เป็นแรงงานที่จ้างเป็นฤดูกาล โดยอาจจ้าง เป็นรายเดือน รายวัน รายชั่วโมง หรือรายชิ้นงานโดยมากแล้วแรงงานที่ใช้ในการผลิตมักจะเป็นแรง งานของเกษตรกรและสมาชิกในครอบครัว การจ้างงานจะมีมากในบางช่วงของการผลิตที่ต้องการ แรงงานมาก เช่น ในฤดูเก็บเกี่ยวฤดูเพาะปลูก เป็นต้น (ไกรสร :2522)

การใช้แรงงานในการเกษตร ขึ้นอยู่กับลักษณะกับโครงสร้างการผลิตเนื่องจากการเกษตร มีลักษณะการผลิตเป็นฤดูกาลตามสภาพดินฟ้าอากาศ ในช่วงฤดูฝนหรือในช่วงการเพาะปลูก ซึ่ง นับตั้งแต่การเตรียมดิน จนถึงการเก็บเกี่ยวจะมีความต้องการแรงงานมากสำหรับในเขตชลประทานซึ่งสามารถทำการเกษตรได้ตลอดปีจะมีการใช้แรงงานมากกว่าเขตที่ไม่มีชลประทาน นอกจากนี้การใช้แรงงานยังขึ้นอยู่กับชนิดและพันธุ์พืช ระบบการปลูกและระดับการใช้เทคโนโลยี ของเกษตรกร (Harwood : 1979)

แรงงานเกษตร มีความเกี่ยวพันกับรายได้และความยากจนของเกษตรกรในการเพิ่มการมี งานทำของเกษตรกร นอกจากการเพิ่มกิจกรรมการผลิตทางการเกษตรแล้วการทำงานนอกภาค

เกษตรโดยการผลิตสินค้าอุตสาหกรรมในครัวเรือน หรือการเป็นแรงงานในอุตสาหกรรมในท้องถิ่น สามารถลดการว่างงานของแรงงานเกษตรลงได้ (ทองโรจน์ , 253 : 97)

การประกอบการ

การประกอบการหมายถึง การที่บุคคลตัดสินใจเกี่ยวกับการใช้ปัจจัยการผลิตอันได้แก่ ที่ดิน แรงงาน และทุน โดยผู้ประกอบการใช้ความสามารถของตนเกี่ยวกับการใช้ปัจจัยการผลิต ให้ได้ผลตอบแทนได้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ (ทองโรจน์ : 55)

ในการผลิตทางการเกษตร เกษตรกรจะต้องเผชิญกับความเสี่ยงทั้งในด้านผลผลิตและความเสี่ยงด้านราคา อันเนื่องมาจากภัยธรรมชาติ และความไม่แน่นอนของนโยบาย(คานิต:2528) ในการลดความเสี่ยง มีวิธีการหลายประการ เช่น การประกันภัยพืชผล การผลิตพืชหรือสัตว์หลายอย่าง การตกลงซื้อขายตามสัญญา และการผลิตที่ยืดหยุ่นคือง่ายต่อการเปลี่ยนแปลงการจัดการผลิต (ทิพย์ : 2518)

เกษตรกรเป็นผู้ทำการผลิต เป็นผู้ใช้ปัจจัยการผลิตและพัฒนาสภาพแวดล้อมเพื่อให้การผลิตทั้งพืชและสัตว์มีคุณภาพดี และมีปริมาณเพียงพอกับความต้องการ ซึ่งภารกิจของเกษตรกรแบ่งได้เป็น 2 ส่วนคือ เป็นผู้ทำการเพาะปลูกโดยใช้ปัจจัยการผลิต และเทคนิคต่างๆอีกภารกิจหนึ่งคือ เป็นผู้จัดการ ใช้ความคิดและจิตใจรวมถึงความสามารถในการตัดสินใจให้ถูกต้องและเกิดประโยชน์มากที่สุด เกษตรกรจึงต้องพัฒนาทักษะและประสบการณ์ของตนให้ทันเหตุการณ์อยู่เสมอ (ประสิทธิ์ : 2528)

ความสนใจและการยอมรับเทคโนโลยี

เทคโนโลยีหมายถึง เทคนิคหรือกระบวนการที่ใช้ในการแปรรูปปัจจัยที่เป็นวัตถุดิบ เช่น วัตถุดิบ ทุน และปัจจัยที่ไม่เป็นวัตถุดิบ เช่น แรงงาน หรือปัจจัยที่เป็นข้อมูล เช่น ความรู้ ให้กลายเป็นผลิตผลออกมา เทคโนโลยีจึงเป็นตัวสำคัญของการเพิ่มผลผลิต การใช้เทคโนโลยีจะต้องมีองค์ประกอบที่ร่วมกันของบุคคล วัตถุ และเทคนิคกระบวนการหรือความรู้ (ดิเรก: 2524)

การยอมรับเทคโนโลยีของเกษตรกรมีผลต่อการผลิตทางการเกษตรอย่างมาก เนื่องจากเทคโนโลยีช่วยลดต้นทุนการผลิต เช่น การใช้เครื่องทุ่นแรง อย่างรถแทรกเตอร์ เครื่องกำจัดวัชพืช นอกจากนี้ เทคโนโลยียังช่วยเพิ่มผลผลิต เช่น พืชพันธุ์ใหม่ที่ให้ผลผลิตสูง (กาญจนา: 2530)

การตลาด

การพัฒนาการเกษตรให้ประสบความสำเร็จ จะต้องมีการดำเนินการอย่างมีประสิทธิภาพทุกขั้นตอน ตั้งแต่การผลิตจนถึงการตลาด ถ้าการตลาดมีปัญหาจะส่งผลกระทบต่อผลผลิต

เนื่องจากจะมีผลต่อรายได้ของเกษตรกร มีผลต่อแรงจูงใจในการผลิตและการยอมรับเทคโนโลยี เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต (ดำรงศักดิ์ และ ก่อเกียรติ: 2530)

การตลาดเป็นกิจกรรมต่างๆ ซึ่งจำเป็นต้องทำในอันที่จะเคลื่อนย้ายผลิตผลจากผู้ผลิตสู่ผู้บริโภค การตลาดมีหน้าที่แลกเปลี่ยน โดยการซื้อและขาย มีหน้าที่ทางกายภาพ ได้แก่ การเก็บรักษาสินค้า การขนส่ง การแปรรูป มีหน้าที่อำนวยความสะดวกโดยการจัดมาตรฐานสินค้า เป็นแหล่งเงินทุน ยอมรับความเสี่ยงภัย และมีหน้าที่ให้ข่าวสารการตลาด (ทิพภรณ์: 2529)

ระบบการตลาดสินค้าเกษตรในประเทศไทย แบ่งได้ดังนี้ (ดำรงศักดิ์ และ ก่อเกียรติ:2530)

1.ตลาดท้องถิ่น เป็นตลาดที่ดำเนินธุรกิจซื้อขายผลิตผลเกษตร ในแหล่งผลิตหรือในตลาดที่เป็นแหล่งศูนย์รวมการผลิต มักกระจายอยู่ทั่วไปทุกตำบลหรือหมู่บ้าน เป็นการดำเนินธุรกิจขนาดเล็ก และดำเนินการเฉพาะช่วงที่มีผลิตผลออกสู่ตลาด ทำหน้ารวบรวมผลผลิตจากเกษตรกร เพื่อบรรจุหีบห่อ จัดชั้นและขายต่อ เป็นตลาดที่เกี่ยวข้องกับเกษตรกรมากกว่าตลาดประเภทอื่น ผู้ที่ดำเนินธุรกิจในตลาดนี้ได้แก่

1.1พ่อค้ารวบรวมในท้องถิ่นมักเป็นบุคคลในท้องถิ่น รวบรวมซื้อผลิตผลจากเกษตรกรโดยตรง มีความใกล้ชิดกับเกษตรกรมาก และอาจมีบริการให้สินเชื่อและขายปัจจัยการผลิตให้เกษตรกรอีกด้วย

1.2ตัวแทนหรือนายหน้า เป็นตัวแทนในการรับซื้อผลิตผลให้พ่อค้าคนอื่น ๆ โดยจะไม่มีกรรมสิทธิ์ในสินค้า และไม่มีอำนาจในการกำหนดราคา

1.3พ่อค้าจร เป็นพ่อค้าที่เข้ารวบรวมผลิตผลเป็นครั้งคราว ไม่ได้มีภูมิลำเนาอยู่ในตลาดแห่งใดแห่งหนึ่งโดยเฉพาะ โดยจะตระเวนไปตามแหล่งผลิตต่างๆ เพื่อซื้อและรวบรวมผลผลิตให้ได้มากพอที่จะนำไปขายให้พ่อค้าอื่นต่อไป

2.ตลาดขายส่ง เป็นตลาดที่ดำเนินธุรกิจในแหล่งผลิตที่สำคัญหรือในแหล่งศูนย์รวมคมนาคมของจังหวัด เป็นแหล่งที่เกษตรกรหรือพ่อค้าในตลาดท้องถิ่นรวมทั้งพ่อค้าในตลาดขายส่งทำการซื้อขายส่งให้ตลาดปลายทาง ผู้ดำเนินธุรกิจในตลาดนี้ได้แก่ พ่อค้าขายส่ง พ่อค้ารายย่อย ตัวแทน หรือนายหน้า พ่อค้าโรงงานแปรรูป ชุมชนสหกรณ์ระดับจังหวัด องค์การคลังสินค้า และองค์การตลาดเพื่อเกษตรกร

3.ตลาดรวมปลายทาง เป็นตลาดแหล่งสุดท้ายก่อนที่จะจำหน่ายผลิตผลต่อไปยังผู้บริโภคคนสุดท้าย

2.3.2 ปัจจัยสำคัญเพื่อการพัฒนาการเกษตร

บุญธรรม จิตต์อนันต์ (2540) ได้แบ่งปัจจัยสำคัญในการพัฒนาการเกษตรไว้ 5 ประการที่ต้องพิจารณา คือ

1. ตลาดสำหรับผลผลิตทางเกษตร การพัฒนาการเกษตรจะช่วยเพิ่มผลผลิตทางเกษตร จึงจำเป็นต้องมีตลาดรองรับผลผลิตต่างๆ ทางเกษตร และ ราคาของผลผลิตเหล่านั้นควรจะสูงเพียงพอที่จะทดแทนต้นทุนและแรงงาน คือ เกษตรกรต้องมีกำไรจากการประกอบอาชีพเกษตร เมื่อมีการผลิตทางเกษตรแล้ว ตลาดก็มีความสำคัญ เมื่อก่อนเกษตรกรมักผลิตแล้วจึงวิ่งเข้าหาตลาด แต่ปัจจุบันจำเป็นต้องศึกษาด้านการตลาดของสินค้าแต่ละอย่างก่อนแล้วผลิตให้ตรงกับความต้องการของตลาดจึงจะได้กำไร ซึ่งระบบตลาดก็เกี่ยวข้องกับราคาที่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ จำเป็นต้องติดตามให้ทัน

2. การใช้เทคโนโลยีทางเกษตรที่เหมาะสม การใช้เทคนิคใหม่ๆ ที่เหมาะสมในการทำเกษตร จะช่วยเพิ่มผลผลิตทางเกษตร การประกอบอาชีพเกษตรแบบเดิมคือใช้พืชหรือสัตว์ดั้งเดิม ไม่มีการปรับปรุงบำรุงดิน หรือพันธุ์ และใช้วิธีการแบบเก่า จะไม่มีทางเพิ่มผลผลิตได้อย่างเต็มที่ เทคโนโลยีทางเกษตร คือ วิธีการใหม่ๆ ที่เกษตรกรเพาะปลูกและเก็บเกี่ยวพืช การใช้เมล็ดพันธุ์ ปุ๋ย ยาปราบศัตรูพืช ยา และอาหารสำหรับสัตว์เลี้ยง เครื่องมืออุปกรณ์การเกษตร ตลอดจนแหล่งของพลังงานต่างๆ ที่จะนำมาใช้อย่างเหมาะสม นอกจากนี้ยังรวมถึงวิธีการต่างๆ ที่เกษตรกรพยายามใช้แรงงานและที่ดินให้เกิดประโยชน์สูงสุด

3. การซื้อวัสดุและอุปกรณ์การเกษตรได้สะดวกในท้องถิ่น เกษตรกรจำเป็นต้องหาซื้อวัสดุและอุปกรณ์การเกษตรเพื่อนำไปใช้ในการปรับปรุงการเกษตรเพื่อเร่งผลผลิต วัสดุและอุปกรณ์ ได้แก่ เมล็ดพันธุ์พืช ปุ๋ย ยาปราบศัตรูพืช ยา และอาหารสัตว์ เครื่องมือทางเกษตร สิ่งเหล่านี้จำเป็นต้องมีพร้อมและสะดวกที่จะซื้อหาในท้องถิ่น เพื่อสนองความต้องการของเกษตรกรอย่างเพียงพอ

4. สิ่งจูงใจสำหรับเกษตรกร เป็นเรื่องที่สำคัญในการพัฒนาการเกษตร แม้ว่าจะมีเทคโนโลยีใหม่ๆ มีตลาดสำหรับผลผลิต วัสดุและอุปกรณ์การเกษตรเพื่อเพิ่มผลผลิตแล้ว แต่ถ้าเกษตรกรไม่ยอมรับไปใช้ก็ไร้ประโยชน์ จึงจำเป็นต้องศึกษาลักษณะตามธรรมชาติของเกษตรกร เกษตรกรต้องประกอบอาชีพเกษตรแบบธุรกิจ มิได้ทำการเกษตรเพื่อบริโภคในครอบครัวเพียงอย่างเดียวเหมือนเมื่อก่อน ต้องขายผลผลิตเพื่อนำเงินไปซื้อหาปัจจัยอื่นที่เขาไม่สามารถผลิตได้เพื่อดำรงชีวิตที่ดีของครอบครัวในสังคม ด้วยเหตุนี้ เกษตรกรต้องคิดถึงต้นทุนและกำไร ตลาดและราคา สินเชื่อ การยอมรับนับถือในสังคม ความสะดวกที่จะซื้อหาสินค้าและบริการต่างๆ ในท้องถิ่นเหล่านี้เป็นสิ่งจูงใจในการผลิตสำหรับเกษตรกร

5.ความสะดวกในการขนส่ง ความสะดวกในการขนส่ง ซึ่งเกษตรกรต้องอาศัยเส้นทางคมนาคมเพื่อออกไปซื้อหาวัสดุอุปกรณ์และนำมายังฟาร์ม และเพื่อนำผลผลิตออกจากฟาร์มไปสู่ตลาดในเมือง นอกจากนี้ความสะดวกสบายในการขนส่งถือว่าเป็นสิ่งจูงใจแก่เกษตรกรที่ช่วยลดต้นทุนการผลิต และเพิ่มราคาให้กับผลผลิต เพราะค่าขนส่งสูงต่ำเป็นตัวแปรที่สำคัญ

2.3.3 ตัวเร่งเพื่อการพัฒนาการเกษตร

ปัจจัยทั้งห้าที่ได้กล่าวมานั้นเป็นปัจจัยสำคัญเพื่อการพัฒนาการเกษตร แต่การที่จะให้ปัจจัยเหล่านี้สามารถใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ก็ต้องประกอบด้วยตัวเร่ง อีก 5 อย่าง ซึ่ง บุญธรรม จิตอนันต์ (2540) ได้เสนอไว้ดังนี้

1.การศึกษาเพื่อการพัฒนา

เกษตรกรจบการศึกษาภาคบังคับ คือ ระดับประถมศึกษาเป็นส่วนใหญ่ ระหว่างประกอบอาชีพทางเกษตรจำเป็นต้องเรียนรู้ในสิ่งต่างๆ ที่เกิดขึ้นรอบตัวไปตลอดชีวิต ดังนั้นการศึกษาเพื่อการพัฒนา หมายถึงการศึกษาหาความรู้ใหม่ๆ ทักษะใหม่ๆ และแนวทางใหม่ๆ ในการทำงาน หรือการประกอบอาชีพ บุคคลทุกเพศทุกวัยสามารถเรียนรู้ด้วยตนเองได้ จากการแนะนำถ่ายทอดโดยเจ้าหน้าที่ของรัฐ เอกชน หรือเพื่อนบ้าน โดยเฉพาะในปัจจุบันมีสื่อหลายอย่างที่นำความรู้ไปให้ถึงบ้าน เช่น โทรทัศน์ วิทยุ เอกสารสิ่งพิมพ์ เป็นต้น

2.สินเชื่อเพื่อการผลิต

การที่จะผลิตให้มากขึ้น เกษตรกรจำเป็นต้องมีการลงทุนเพื่อจัดซื้อเมล็ดพันธุ์ ปุ๋ย ยาปราบศัตรูพืช เครื่องมือทางเกษตร ฯลฯ เกษตรกรหลายรายที่ไม่มีเงินทุนเพียงพอก็ต้องแสวงหาแหล่งให้ยืม หากยืมจากเพื่อนบ้านหรือนายทุนก็อาจถูกเก็บดอกเบี้ยสูง ด้วยเหตุนี้เกษตรกรจึงหวังพึ่งแหล่งสินเชื่อของรัฐหรือเอกชนที่ใช้อัตราดอกเบี้ยไม่สูงนัก และมีรูปแบบของสินเชื่อให้เลือกเพื่อความสะดวกของเกษตรกรในการจ่ายคืน จึงเป็นหน้าที่ของรัฐที่ต้องช่วยสนับสนุนและให้ความสะดวกในเรื่องนี้

3.การทำงานเป็นกลุ่มของเกษตรกร

เกษตรกรส่วนใหญ่แต่ละคนต่างก็มีภารกิจที่ต้องทำในฟาร์มของตน หากมีการกระตุ้นให้มีการร่วมมือระหว่างกันในการเกษตรให้มากขึ้น โดยเฉพาะในรูปสหกรณ์การเกษตร ก็จะก่อให้เกิดประโยชน์แก่ตัวเกษตรกรเอง เช่น ร่วมกันคิด ร่วมกันทำ และจัดการในเรื่องตลาดสำหรับผลผลิต การซื้อหาวัสดุอุปกรณ์การเกษตร การจัดหาสินเชื่อ เป็นต้น กิจกรรมสหกรณ์เหล่านี้จะช่วยลดต้นทุนการผลิตและเพิ่มผลกำไรให้แก่เกษตรกร ถ้าหากมีการจัดการดีและทำงานอย่างมีระบบเป็นที่เชื่อถือของผู้ที่เข้าร่วมเป็นสมาชิก

4. การปรับปรุงและขยายพื้นที่ทำการเกษตร

การปลูกพืชมานานย่อมทำให้ดินเสื่อมสภาพ ต้องมีการปรับปรุงบำรุงดิน โดยวิธีธรรมชาติหรือใช้ปุ๋ยวิทยาศาสตร์ ซึ่งจำเป็นต้องเลือกใช้ให้เหมาะสม นอกจากจะปรับปรุงพื้นที่ที่มีอยู่แล้วเพื่อการเพิ่มผลผลิต เกษตรกรบางรายทำการเกษตรก้าวหน้าก็พยายามหาพื้นที่เพิ่มเติมเพื่อขยายงาน แต่ในปัจจุบันราคาที่ดินสูงขึ้น คงทำไม่ได้สะดวกนักสำหรับผู้ที่มีทุนจำกัด นอกจากนั้น การไปจัดซื้อที่ใหม่ต้องเลือกทำเลที่เหมาะสมคือมีถนนและไฟฟ้าเข้าถึง มีน้ำดื่ม น้ำใช้ และสิ่งอำนวยความสะดวกพื้นฐานอื่นที่จำเป็น การหาซื้อที่ใหม่มาทำการเกษตร สามารถที่จะวางแผนจัดระบบและวิธีการทำการเกษตรแบบใหม่ได้สะดวกกว่าการไปปรับปรุงที่เดิม แต่มีปัญหาในเรื่องการลงทุนสูง เป็นสถานะที่เกษตรกรรายย่อยไม่กล้าเสี่ยง

5. การวางแผนเพื่อพัฒนาการเกษตร

การวางแผนเพื่อพัฒนาการเกษตร เริ่มจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ซึ่งมีส่วนของวัตถุประสงค์ เป้าหมาย และนโยบาย หรือแนวทางพัฒนาการเกษตรในช่วงเวลาหนึ่ง เป็นกรอบในการวางแผนงานและโครงการในระดับรองๆ ลงไป จากแผนใหญ่ระดับชาติลงไปถึงแผนงานและโครงการโดยมีการประสานร่วมมือกันวางแผนระหว่างระดับบน ระดับกลาง และระดับล่าง โดยขึ้นอยู่กับฐานของสถานะการณ์ที่เป็นจริงทั้งระดับกว้างและแคบ ในการวางแผนต้องมีการศึกษาสถานะการณ์ต่างๆ ทั้งระดับโลก ประเทศ และท้องถิ่น มีปัญหาการเกษตรอะไรของประเทศที่ต้องแก้ไขรีบด่วน เกี่ยวโยงกันอย่างไรกับปัจจัยอื่นๆ ในแต่ละระดับ รวมทั้งทรัพยากรที่นำมาใช้ดำเนินงาน เหล่านี้เป็นปัญหาที่ต้องคิดพิจารณา และจัดลำดับก่อนหลังในการแก้ปัญหาหรือพัฒนางานเกษตรที่ทำอยู่

นอกจากนี้ สถาบัน IRRI (1978) ได้พบศึกษาพบว่า ช่องว่าง (Gap) หรือความแตกต่างของผลผลิตที่ควรจะเป็นไปได้สูงสุดกับผลผลิตที่เกษตรกรได้รับในปัจจุบัน อาจเกิดจากปัจจัยที่สำคัญ 3 ประการ คือ

1. ข้อจำกัดทางด้านกายภาพและสิ่งแวดล้อม (Physical and environmental constraints) เช่น ภูมิอากาศและคุณสมบัติของดินบางอย่าง ซึ่งปัจจัยต่างๆ เหล่านี้มนุษย์สามารถควบคุมได้เพียงบางอย่างเท่านั้น แต่ส่วนใหญ่แล้วจะไม่สามารถควบคุมได้

2. ข้อจำกัดทางด้านชีวภาพ (Biological constraints) หมายถึงระดับการใช้ปัจจัยการผลิตของเกษตรกร ได้แก่ การใช้เมล็ดพันธุ์ การใช้ปุ๋ยในปริมาณที่เหมาะสมเพื่อแก้ปัญหาความไม่อุดมสมบูรณ์ของดิน และเพื่อเพิ่มผลผลิต นอกจากนั้น ก็นำเอาวิธีการเพาะปลูกแบบใหม่มาใช้แทนวิธีการเพาะปลูกแบบดั้งเดิม

3. ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจและสังคม(Socio-economic constraints) ซึ่งเป็นปัจจัยที่จะทำให้เกษตรกรตัดสินใจเลือกใช้ปัจจัยการผลิตหรือไม่ ได้แก่ การขาดความรู้ในการใช้เทคโนโลยีเพื่อเพิ่มผลผลิต การขาดแคลนเงินทุน ระบบการส่งน้ำไม่ดี และน้ำไม่เพียงพอ ปัจจัยการผลิตเช่น ปุ๋ยและยาปราบศัตรูพืชมีราคาแพง ผลตอบแทนทางเศรษฐกิจไม่คุ้มกับต้นทุนการผลิต (Economic calculations of costs and returns) และความเชื่อแบบดั้งเดิม (Traditional belief) ซึ่งเป็นอุปสรรคต่อการเปลี่ยนแปลงหรือพัฒนาการเกษตร รวมทั้งการยอมรับเทคนิควิทยาการใหม่ๆ ด้วย

2.4 แนวความคิดเกี่ยวกับระบบการพัฒนาเกษตรทางเลือกใหม่

เศรษฐกิจพอเพียง

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำรัสเกี่ยวกับ เศรษฐกิจพอเพียง เมื่อวันที่ 4 ธันวาคม 2540 ที่จริงทรงมีพระราชดำรัสทำนองนี้มาเป็นเวลานานถึง 27 ปีแล้ว แต่ไม่ค่อยมีใครได้ยิน ต่อเมื่อวิกฤติเศรษฐกิจครั้งใหญ่ในปี 2540 จึงได้ยินกันมากขึ้น แต่กระนั้นก็ตาม ก็มีผู้พูดถึงทางสายกลาง โดยนัยว่า เศรษฐกิจพอเพียง เป็นการสุดโต่งไปอีกข้างหนึ่ง เรื่องนี้ไม่ควรกล่าวแบบง่ายๆหรือกล่าว “ตู” แต่ควรทำความเข้าใจเชิงให้เกิดประโยชน์อย่างแท้จริง (ประเวศ : 2542)

เศรษฐกิจพอเพียงหมายถึง พอเพียงในอย่างน้อย 7 ประการด้วยกันคือ

1. พอเพียงสำหรับทุกคน ทุกครอบครัว ไม่ใช่เศรษฐกิจแบบทอดทิ้งกัน
2. จิตใจพอเพียง ทำให้รักและเอื้ออาทรคนอื่นได้ คนที่ไม่พอจะรักคนอื่นไม่เป็น และทำลายมาก
3. สิ่งแวดล้อมพอเพียง การอนุรักษ์และเพิ่มพูนสิ่งแวดล้อม ทำให้ยังชีพและทำมาหากินได้ เช่น การทำเกษตรผสมผสาน ซึ่งได้ทั้งอาหาร ได้ทั้งสิ่งแวดล้อม และได้ทั้งเงิน
4. ชุมชนเข้มแข็งพอเพียง การรวมตัวกันเป็นชุมชนที่เข้มแข็งจะทำให้สามารถแก้ปัญหาต่างๆได้ เช่น ปัญหาสังคม ปัญหาความยากจน หรือปัญหาสิ่งแวดล้อม
5. ปัญหาพอเพียง มีการเรียนรู้ร่วมกันในการปฏิบัติ และปรับตัวได้อย่างต่อเนื่อง
6. อยู่บนพื้นฐานวัฒนธรรมพอเพียง วัฒนธรรมหมายถึง วิถีชีวิตของกลุ่มคนที่สัมพันธ์อยู่กับสิ่งแวดล้อมที่หลากหลาย ดังนั้นเศรษฐกิจจึงควรสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมที่หลากหลาย ดังนั้นเศรษฐกิจจึงควรสัมพันธ์และเติบโตขึ้นจากฐานทางวัฒนธรรม จึงจะมั่นคง
7. มีความมั่นคงพอเพียง ไม่ใช่ดูวาบ เดี่ยวจนเดี่ยวรวยแบบกะทันหัน เดี่ยวตกงานไม่มีกินไม่มีใช้ ถ้าเป็นแบบนี้ประสาทมนุษย์คงทนไม่ไหวต่อความผันผวนที่เร็วเกิน จึงสุขภาพจิตเสีย เครียด เพี้ยน รุนแรง ฆ่าตัวตาย ตีดยา เศรษฐกิจพอเพียงที่มั่นคงจึงทำให้สุขภาพจิตดี

เมื่อทุกอย่างพอเพียงก็เกิดความสมดุล ความสมดุลคือ ความเป็นปกติ และยั่งยืน ซึ่งเราอาจเรียกเศรษฐกิจพอเพียงในชื่ออื่นๆ เช่น

-เศรษฐกิจพื้นฐาน

-เศรษฐกิจสมดุล

-เศรษฐกิจบูรณาการ

-เศรษฐกิจศีลธรรม

กิจกรรมทางเศรษฐกิจพื้นฐาน

กิจกรรมทางเศรษฐกิจพื้นฐานมีได้หลากหลาย เช่น เกษตรกรรม หัตถกรรม อุตสาหกรรม การค้าขาย

1.การทำเกษตรกรรมผสมผสาน โดยในแต่ละพื้นที่ 15-20 ไร่ หรือน้อยกว่า มีสระน้ำที่เก็บน้ำได้ตลอดปี ปลูกข้าว ปลูกผัก ปลูกผลไม้ ปลูกสมุนไพร ปลูกไม้ยืนต้น เลี้ยงปลา เลี้ยงไก่ โดยไม่ต้องใช้ปุ๋ยเคมี ไม่ต้องใช้สารพิษฆ่าแมลง เพราะธรรมชาติสมดุล ชาวบ้านมีอาหารกินอิ่มมาก เหลือขาย หลุดหนี้ มีเงินเหลือเก็บ พ่อแม่ลูกได้อยู่ด้วยกัน ทำให้ครอบครัวอบอุ่น มีความเป็นป่าเพราะปลูกต้นไม้มานานานชนิด ซึ่งได้ทั้งเศรษฐกิจและได้ความเป็นป่าพร้อมกัน ไม่ต้องไปจ้างใครปลูกและจ้างใครรักษา เพราะชาวบ้านได้ประโยชน์เขาก็ดูแลรักษาเอง

2.หัตถกรรม และศิลปกรรม การทอผ้า การทำเครื่องจักสาน แกะสลักไม้ และอื่นๆ ทำให้เกิดอาชีพที่พ่อ-แม่-ลูก ได้อยู่กันที่บ้านได้ทั้งครอบครัวอบอุ่นและอาชีพ

3.อุตสาหกรรมชุมชน ควรมีการส่งเสริมอุตสาหกรรมชุมชน เช่น แปรรูปอาหาร ทำน้ำมะเขือเทศ น้ำผลไม้ ต่อไปอาจสามารถทำหีบห่อตั้มยำพร้อมปรุงสำเร็จได้ในชุมชน เมื่อเชื่อมโยงกับตลาดโลก ก็สามารถส่งไปขายทั่วโลกได้

4.ธุรกิจ ชาวบ้านควรรวมตัวกันตั้งบริษัทชุมชน ซึ่งสามารถทำธุรกิจได้หลายชนิด เช่น ตั้งปั้มน้ำมัน ตั้งร้านอาหาร ขายอาหารปลอดสารเคมี ขายอาหารแปรรูป ขายผัก ผลไม้ สมุนไพร จัดธุรกิจการท่องเที่ยวชุมชน

ถ้ามีบริษัทขนาดใหญ่เชื่อมต่อกิจการของชุมชน ชุมชนจะได้ประโยชน์มากขึ้น เช่น ส่งออกอาหารแปรรูป ส่งออกสมุนไพร ส่งออกเครื่องหัตถกรรมและงานศิลปะ การมีบริษัทขนาดใหญ่มาต่อเชื่อมธุรกิจชุมชนจะทำให้ชุมชนทำธุรกิจได้ยาวไกลขึ้น

5.ศูนย์การแพทย์แผนไทย แต่ละตำบลควรมีศูนย์การแพทย์แผนไทยโดยชุมชนเป็นเจ้าของ ให้บริการการนวดไทย ประคบด้วยสมุนไพร และขายสมุนไพรที่พิสูจน์แล้วว่ามีความประโชชน์จริง ประมาณ 60 ชนิด ศูนย์การแพทย์แผนไทยจะช่วยให้ชุมชนประหยัดเงินและสร้างรายได้

6.กองทุนชุมชน กองทุนชุมชนที่มีชื่อต่างๆ เช่น ธนาคารหมู่บ้าน เครดิตยูเนียน กลุ่มสังข์จะออมทรัพย์ เป็นกลไกทางการเงินที่ทำให้มีการออม การกู้ยืมไปลงทุนเลี้ยงชีพ สวัสดิการ กองทุนชุมชน ทำให้ชุมชนเข้มแข็งขึ้นทั้งทางเศรษฐกิจ สังคมและธรรมะ

2.5 นโยบายการพัฒนาการเกษตร

2.5.1 การพัฒนาเกษตรในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1-8

ในการพัฒนาด้านเศรษฐกิจสังคมของประเทศไทย ได้มีการจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม โดยได้มีการกำหนดนโยบาย แผนการทำงาน เป้าหมายที่จะพัฒนาประเทศ เพราะประเทศไทยยังต้องอาศัยผลผลิตทางการเกษตรในการทำรายได้และยังชีพแก่ประชากรเป็นหลัก สำคัญ ดังนั้นแผนพัฒนาเศรษฐกิจสังคมในระยะแรกๆ จึงเน้นแผนพัฒนาการเกษตรเป็นสำคัญ นับเป็นระยะเวลา 40 ปี ที่ประเทศไทยได้กำหนดแนวทางในการพัฒนาประเทศไว้อย่างแน่ชัด มีนโยบายวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่ชัดเจน ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม การพัฒนาการเกษตรยังคงเป็นแผนพัฒนาพื้นฐานที่สำคัญ ต่อการดำเนินการของประเทศเป็นอันมาก

- แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2504-2509)

รัฐได้กำหนดแนวทางการพัฒนาปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐานด้านเศรษฐกิจ และสังคมของประเทศ ส่งผลให้มีการพัฒนาด้านการเกษตรและอุตสาหกรรมในระยะต่อมาที่สำคัญ ได้แก่ การพัฒนาขบขายของทางหลวง เขื่อนพลังน้ำ เพื่อการชลประทานและพลังไฟฟ้า ตลอดจนบริการพื้นฐานทางสังคมอื่นๆ อันเป็นผลที่สนับสนุนการขยายกำลังการผลิตในด้านการเกษตรเพื่อการส่งออก ปรับปรุงการผลิตแผนใหม่ การพัฒนาสถาบันเกษตรกร และการส่งเสริมการพัฒนาอาชีพเกษตรกรให้เป็นอาชีพที่มีการยอมรับในสังคม เจตนีย์ เจริญโท(2537) กล่าวว่า แผนพัฒนาฉบับนี้ เป็นการมุ่งปูพื้นฐานให้แก่การพัฒนาระบบทุนนิยมในประเทศไทย และจุดตั้งการเกษตรจากการผลิตเพียงพอกินพอใช้ในครอบครัวและในประเทศ มาเป็นการผลิตเพื่อขายส่งออกต่างประเทศ เป็นการเพิ่มผลผลิตขึ้นอย่างรวดเร็ว เช่นเดียวกับต้นทุนการผลิต

- แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2510-2514)

แนวทางการพัฒนาของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 2 ยังคงเดินตามแนวเดิมคือก่อสร้างและปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐานที่จำเป็น โดยเฉพาะการพัฒนาการชลประทานและเส้นทางคมนาคม การพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติ ในการผลิตการเกษตร ปรับปรุงงานวิจัยค้นคว้าการเกษตรให้ทันสมัยและการปรับปรุงส่งเสริมการผลิตให้ได้ปริมาณสูงและคุณภาพดีด้วย ตลอดจนพัฒนาระบบสังคมเกษตร

- แผนพัฒนาสังคมเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 3 (พ.ศ. 2515-2419)

แผนพัฒนาระยะที่ 3 เกิดจากผลของการพัฒนาแผนที่ 1-2 ซึ่งพบว่าประเทศชาติขาดดุลการค้ามากขึ้น แม้ว่าจะมีการขยายการผลิตได้ร้อยละ 4.1 ต่อปี ซึ่งยังคงต่ำอยู่ (อ้างจาก พงษ์ศักดิ์ อังกสิทธิ์ : 2543) แผนพัฒนาฉบับนี้ จึงกำหนดให้ในการเร่งรัดการผลิตด้านการเกษตร

เพื่อส่งออกให้มากขึ้น จากภาวะการว่างงานของเกษตรกรเพื่อประสิทธิภาพการผลิตให้มากขึ้น เป็นการสกัดกั้นไม่ให้แรงงานจากชนบทอพยพเข้ามาอยู่ในกรุงเทพฯ มากเกินไป

- แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 4 (พ.ศ. 2520-2524)

ได้กำหนดให้มีการพัฒนาการเกษตร โดยเป็นธรรมชาติของสังคมเกษตรกรรม ซึ่งพบว่ามี รายได้และฐานะแตกต่างจากอาชีพอื่น มุ่งที่จะพัฒนาการผลิตให้กระจายออกไป มุ่งทำการวิจัย การเกษตร การปลูกพืชที่มีผลผลิตสูง และการพัฒนาระบบการส่งเสริมการเกษตรที่สมบูรณ์ รวมทั้งการจัดสรรที่ดิน ป่าไม้ แหล่งน้ำและแหล่งแร่ให้เกิดประโยชน์ทางเศรษฐกิจสูงสุด

- แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2525-2529)

ในแผนนี้รัฐบาลได้ปรับแผนพัฒนาการเกษตร โดยเน้นในการพัฒนาเฉพาะมากขึ้น โดยเฉพาะในเขตเกษตรยากจน หรือเรียกว่าเขตเกษตรล้าหลัง โดยมุ่งที่จะพัฒนารายได้ ผลผลิตของเกษตรกรตามพื้นที่เป้าหมาย โดยประกาศเป็นเขตที่จะต้องเร่งรัดพัฒนามากขึ้น และนอกจากนี้ยังได้ดำเนินการพัฒนาการผลิต โดยการใช้เทคโนโลยีเข้าช่วยให้ได้ผลผลิตสูงสุด ประสิทธิภาพในการผลิตสูงสุด ตลอดจนการให้ความร่วมมือระหว่างรัฐบาลและเอกชนด้วย

- แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 6 (พ.ศ. 2530-2534)

แผนพัฒนาในระยะนี้มุ่งจะแก้ไขปัญหาในเขตเกษตรยากจน ซึ่งเป็นผลจากแผนพัฒนาฉบับที่ 5 นโยบายสำคัญคือการพัฒนาปัจจัยพื้นฐานการผลิตและการตลาด การพัฒนาสถาบันเกษตรกรให้แข็งแกร่งกระจายการผลิตและเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต โดยการพัฒนาปรับปรุงระบบการปลูกพืช (Cropping System) เพื่อให้เกษตรกรสามารถปลูกพืชอย่างมีระบบ และสามารถปลูกพืชได้หลายครั้งต่อปีและดำเนินการพัฒนาการเกษตรมุ่งไปสู่เกษตรอุตสาหกรรมอย่างจริงจังตลอดจนความสามารถในการพัฒนาการเกษตรอย่างมั่นคง โดยมุ่งที่จะรักษาสภาพและทรัพยากรสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ ให้คงอยู่ไว้

- แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 7 (พ.ศ. 2535-2539)

ในแผนพัฒนาฉบับนี้ได้กำหนดแนวทางพัฒนาการเกษตรดังนี้

1. ด้านการผลิต เน้นความสำคัญของการปรับโครงสร้างการผลิตทางการเกษตร การเพิ่มประสิทธิภาพและปรับปรุงคุณภาพสินค้าการเพิ่มมูลค่าสินค้าเกษตร การสนับสนุนความคิดริเริ่ม การมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการปรับเปรียบเทียบการผลิต และการเพิ่มรายได้ในภาคการเกษตร

2. ด้านการตลาด รักษาเสถียรภาพราคาสินค้าเกษตร โดยจะมีการดำเนินการที่เหมาะสมกับลักษณะการตลาดของสินค้าเกษตร และเพื่อลดความเสี่ยงภัยในการสูญเสียผลผลิตและรายได้ของเกษตรกร

3.ด้านการอนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากร เพื่อเร่งรัดการฟื้นฟู อนุรักษ์และพัฒนา ทรัพยากรธรรมชาติที่เสื่อมโทรม พร้อมทั้งจัดการทรัพยากรธรรมชาติให้เกิดประโยชน์สูงสุด

4.การบริหารการพัฒนาการเกษตรและสหกรณ์ เพื่อปรับปรุงและพัฒนาระบบ การบริหารงานเพื่อพัฒนาการเกษตรให้มีความสอดคล้องกับนโยบายโดยเน้นการช่วยเหลือของรัฐ แก่เกษตรกรอย่างทั่วถึงและสามารถแก้ปัญหาในระดับพื้นที่ได้อย่างถูกต้อง

- แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540-2544)

จากการพัฒนาการเกษตรในแผนพัฒนาระยะที่ 7 จะเป็นแนวทางในการแก้ไข สภาวะการผลิตทางการเกษตร การพัฒนาการเกษตร ตลอดจนการพัฒนาเศรษฐกิจการส่งออก ภาคเกษตร แผนพัฒนาฉบับนี้จึงเน้นถึงการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์โดยเฉพาะ “เกษตรกร” ผู้ผลิต ให้สามารถดำเนินการผลิตได้อย่างมีประสิทธิภาพ และสามารถพัฒนาตนเองในสภาวะการณ์ การผลิตและการตลาดได้ ตลอดจนสามารถพึ่งตนเองได้ โดยกำหนดยุทธศาสตร์ไว้ 3 ด้านคือ

1.ด้านความสามารถในการแข่งขัน เพื่อให้ภาคเกษตรสามารถแข่งขันในตลาด โลก และปรับตัวได้ทันต่อกระแสการเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจโลก โดยการปรับโครงสร้างและ ระบบการผลิต ความร่วมมือระหว่างภาครัฐและเอกชน และพัฒนาการประกันภัยสินค้าเกษตร สนับสนุนการตลาดสินค้าเกษตร กำหนดมาตรฐานและปรับปรุงคุณภาพ และสนับสนุนอุตสาหกรรม เกษตร

2. ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและ การพัฒนาอย่างยั่งยืน เพื่อให้เกิด ความสมดุลระหว่างการอนุรักษ์กับการใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม โดยส่งเสริมกิจการรวมการเกษตรที่ส่งเสริมสิ่งแวดล้อม จัดทำแผนความหลากหลายทางชีวภาพ วางแผน และจัดการงบประมาณให้สอดคล้องกับฐานด้านทรัพยากร สนับสนุนนโยบายดินและปุ๋ย กำหนด เขตการผลิตสินค้าเกษตร กระจายอำนาจการดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติ และปรับปรุงองค์การ สถาบัน กฎหมายที่เกี่ยวข้อง

3.ด้านการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และองค์กรเกษตร เพื่อให้เกษตรกรมีคุณภาพ ชีวิตที่ดีขึ้นสามารถประกอบอาชีพได้อย่างมั่นคง และมีรายได้เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยการถ่ายทอดเทคโนโลยีและกระบวนการเรียนรู้อย่างเป็นระบบ การปลดปล่อยภาระหนี้สินการกระจาย กรรมสิทธิ์ที่ดินทำกินให้แก่เกษตรกร การให้ทางเลือกในการประกอบอาชีพ สนับสนุนสินเชื่อแก่ สถาบันเกษตรกร สร้างเครือข่ายระบบข้อมูลข่าวสารการเกษตร และเทคโนโลยีที่เกิดจากภูมิปัญญา ชาวบ้าน สนับสนุนให้เอกชนมีส่วนร่วมพัฒนาองค์กรเกษตรกร และแก้ไขเพิ่มเติมกฎระเบียบของ รัฐเอื้อประโยชน์ต่อองค์การเกษตร

จากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติที่ผ่านมา จะเห็นได้ว่าแผนพัฒนาฉบับแรกๆ ฉบับที่ 1-3 จะเน้นการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน เช่น การสร้างถนน สร้างเขื่อน แผนพัฒนาฉบับที่ 4-7 จะเน้นพัฒนาการผลิต การส่งเสริมการเกษตร การตลาด และแผนพัฒนาฉบับล่าสุดคือฉบับที่ 8 จะเน้นพัฒนาเกษตรกร ผู้ผลิตให้มีประสิทธิภาพ

2.5.2 แผนและนโยบายที่เกี่ยวข้อง

2.5.2.1 นโยบายข้าว ปี 2537-2544

สำหรับนโยบายข้าว เป็นการกำหนดนโยบายในด้านการผลิต การตลาด โดยสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร ที่มีนโยบายเพื่อที่จะปรับปรุงประสิทธิภาพการผลิตข้าวให้สามารถแข่งขันกับตลาดต่างประเทศได้ เพื่อเปลี่ยนผลผลิตข้าวของประเทศให้มีคุณภาพดีแทนข้าวคุณภาพต่ำ เพื่อแก้ไขปัญหาราคาข้าว ราคาข้าวเปลือกตกต่ำอย่างถาวร โดยเป้าหมายการผลิตนั้น คาดว่าอัตราการบริโภคต่อคนต่อปีใช้ 138 กิโลกรัม หรือข้าวสาร 208 กิโลกรัม ส่วนการส่งออก กำหนดเป้าหมายการส่งออกไว้ 4.0 ล้านตันข้าวสาร หรือ 6.060 ล้านตันข้าวเปลือกโดยการประเมินความต้องการข้าวทั้งหมด คาดคะเนว่าปี 2543 ความต้องการใช้ในประเทศ 14.764 ล้านตัน เพื่อการส่งออก 6.060 ล้านตัน ส่วนในปี 2544 คาดคะเนว่า ความต้องการภายในประเทศ 14.898 ล้านตัน เพื่อการส่งออก 6.060 ล้านตัน โดยอัตราเพิ่มความต้องการภายในประเทศเฉลี่ยร้อยละ 1.439 ดังนั้นจึงกำหนดเป้าหมายด้านการผลิตเป็น เขตส่งเสริม โดยแบ่งออกได้เป็น 4 เขตย่อยได้แก่ เขตการผลิตเพื่อการส่งออกแหล่งปลูกข้าวนาปรัง พื้นที่ผลิตข้าวขาวดอกมะลิ พื้นที่ผลิตข้าวบาสมatik และพื้นที่ผลิตข้าวญี่ปุ่น โดยจังหวัดในพื้นที่ศึกษาจะถูกกำหนดให้เป็นพื้นที่ผลิตข้าวขาวดอกมะลิ 1050 อันได้แก่ นครราชสีมา บุรีรัมย์ ยโสธร ศรีสะเกษ สุรินทร์ และอุบลราชธานี นอกจากนี้ ยังมีเขตการผลิตเพื่อการบริโภคและการค้าภายใน โดยแบ่งออกเป็น 2 เขตย่อยได้แก่ เขตเปลี่ยนข้าวคุณภาพต่ำ ที่มีจังหวัดอุบลราชธานีรวมอยู่ด้วย เขตพื้นที่ปลูกข้าวไม่เหมาะสมที่รวมจังหวัดสุรินทร์อยู่ด้วย

จะเห็นว่านโยบายข้าวที่สำคัญนั้น มุ่งในด้านการผลิตและการตลาด โดยมีความพยายามที่จะหาวิธีการปรับเปลี่ยนการผลิตให้ได้ผลผลิตที่สูงขึ้น รวมทั้งการปรับปรุงประสิทธิภาพการผลิต โดยมีโครงการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับนโยบายเข้ามาดูแลเป็นส่วนใหญ่ หน่วยงานที่รับผิดชอบนั้นเป็นของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ สำหรับภายในพื้นที่ศึกษาแล้วนโยบายการผลิตจะเน้นในเรื่องการผลิตข้าวขาวดอกมะลิ 105 เพื่อการส่งออกเป็นหลัก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะบริเวณพื้นที่ศึกษาเป็นบริเวณที่ราบกว้างสามารถผลิตข้าวได้ในปริมาณที่มาก

2.5.2.2 นโยบายด้านเศรษฐกิจของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์

จากสถานการณ์ที่เกิดขึ้นดังกล่าวกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ได้ทำการปรับแผนปฏิบัติการของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8 โดยได้กำหนดเป็นนโยบายด้านเศรษฐกิจของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ขึ้นเพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์ทางเศรษฐกิจที่ผันผวนในปัจจุบัน ซึ่งมีสาระสำคัญดังนี้

(1) ปรัชญาการพัฒนาการเกษตร ยังคงยึดวัตถุประสงค์เดิมไว้ คือ “พัฒนาคุณภาพชีวิตผลิตเพื่อแข่งขัน สัมพันธ์กับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม”

(2) วัตถุประสงค์การพัฒนาการเกษตร ยังคงยึดวัตถุประสงค์เดิม คือ เพื่อรักษาขีดความสามารถในการแข่งขันสินค้าเกษตรในตลาดโลก และยังคงรักษาจุดมุ่งหมายเพื่ออนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและพัฒนาอย่างยั่งยืน ตลอดจนพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และองค์กรเกษตรให้เข้มแข็ง ยกกระดับมาตรฐานการดำรงชีวิตให้สูงขึ้นและมีคุณภาพที่ดี

(3) สาระสำคัญของนโยบาย เพื่อรักษาอัตราการขยายตัวของภาคการเกษตร การเร่งรัดการยกระดับรายได้แก่เกษตรกร การเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันให้ภาคการเกษตร การเร่งรัดการส่งออกสินค้าเกษตรในตลาดต่างประเทศ และการเร่งรัดการผลิตภายในประเทศเพื่อทดแทนการนำเข้า ปรับระบบการเกษตรเพื่อสร้างงานในชนบทรองรับผู้ว่างงาน รวมถึงการเตรียมการเพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศโลก กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ได้กำหนดนโยบายไว้ 9 ข้อ ดังนี้

1. นโยบายการปรับโครงสร้างการเกษตร

จะดำเนินการโดย

1.1 มาตรการด้านการกำหนดเขตเกษตรเฉพาะที่เป็นพื้นที่ขนาดใหญ่ โดยเน้นการผลิตที่เชื่อมโยงการตลาดและการแปรรูปอย่างครบวงจรในลักษณะเกษตรอุตสาหกรรมสำหรับสินค้าเกษตรที่สำคัญ เช่น ข้าวหอมมะลิ กุ้งทะเล ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ ไม้โตเร็ว อ้อย ฝ้าย ถั่วเหลือง มันสำปะหลัง ปศุสัตว์ และประมง โดยเปิดโอกาสให้มีการลงทุนจากต่างประเทศหรือภาคเอกชนเข้าร่วมในสินค้าที่มีปัญหาด้านการตลาด และต้องมีมาตรการจูงใจ เช่น การปรับปรุงกฎหมายให้เอื้ออำนวยในพื้นที่ดำเนินการ การจัดระบบวิธีดำเนินการที่ชัดเจน โดยเน้นพื้นที่ในเขตสหกรณ์ เขตปฏิรูปที่ดิน และเขตจัดรูปที่ดิน

1.2 มาตรการด้านการลดความเสี่ยงของเกษตรกรรายย่อย โดยเน้น กิจกรรมการเกษตรผสมผสาน การเกษตรแบบยั่งยืนและเกื้อหนุน การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ตลอดจนการเกษตรกรรมทฤษฎีใหม่ตามแนวพระราชดำริ

2. นโยบายการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตและลดต้นทุนการผลิต

จะดำเนินการโดย

2.1 มาตรการด้านการวิจัยและพัฒนาเทคโนโลยีที่เหมาะสม รวมทั้งเทคโนโลยีชีวภาพในด้านพืช ปศุสัตว์ และประมง เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตและลดต้นทุนการผลิต

2.2 มาตรการด้านการขยายฐานการผลิตเพื่อจัดหาแหล่งวัตถุดิบรองรับอุตสาหกรรมเกษตรต่อเนื่อง โดยเจรจากับประเทศเพื่อนบ้าน เพื่อลดอุปสรรคในการลงทุนผลิตวัตถุดิบป้อนอุตสาหกรรมเกษตร ทั้งนี้จะได้มีการศึกษาความเป็นไปได้ในการใช้ประเทศเพื่อนบ้านเป็นฐานการผลิต โดยให้ครอบคลุมถึงเรื่องต้นทุนการผลิต การคมนาคม ระบบภาษีนำเข้าและส่งออก กฎระเบียบของแต่ละประเทศในเรื่องต่างๆที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งแนวนโยบายทางการเมืองของประเทศนั้นๆ เพื่อให้เกิดความมั่นใจในการลงทุน และความร่วมมือในการขยายฐานการผลิตต่อไป

2.3 มาตรการด้านการซื้อหรือเพิ่มการวิจัยเทคโนโลยีให้เป็นสัดส่วน ร้อยละ 10 ของงบประมาณกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ โดยให้ความสำคัญกับการวิจัยเทคโนโลยีที่สอดคล้องกับภูมิปัญญาท้องถิ่น และสอดคล้องกับความต้องการของเกษตรกร

3. นโยบายการปรับปรุงคุณภาพและการแปรรูป

จะดำเนินการโดย

3.1 มาตรการด้านการกำหนดคุณภาพมาตรฐานสินค้าเกษตรเพื่อการส่งออกตามความจำเป็นและสมควรแก่กรณี ทั้งนี้ให้มุ่งเน้นการบริการจุดเดียว (One Stop Service) การให้เอกชนมีส่วนร่วมในการให้บริการ และการออกเอกสารรับรองให้ผู้ประกอบการตามความสมัครใจ รวมทั้งส่งเสริมสนับสนุนสินค้าเกษตรหรืออุตสาหกรรมเกษตรและแปรรูปที่มีศักยภาพในการแข่งขันกับต่างประเทศได้สูง เช่น ข้าว มันสำปะหลัง ปลา ไก่ อาหารทะเลกระป๋อง ผลไม้สดแช่เย็นแช่แข็ง ฯลฯ เป็นสินค้าส่งออก

3.2 มาตรการด้านการสนับสนุนและส่งเสริมคนในภาคเกษตรที่มีการจัดตั้งในรูปขององค์กรต่างๆ เป็นตัวแทนของรัฐในการควบคุมและส่งเสริมการผลิต การตลาด การพัฒนาคุณภาพ การแปรรูปสินค้าในด้านพืช ปศุสัตว์ และประมงและการสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนมีการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยให้ความสำคัญกับสถาบันเกษตรกรที่ได้จัดตั้งขึ้นมาแล้วเป็นลำดับแรก ได้แก่ สหกรณ์ และกลุ่มเกษตรกร

3.3 มาตรการด้านการวิจัยและพัฒนาเทคโนโลยีในการควบคุมคุณภาพ ตั้งแต่กระบวนการผลิตวัตถุดิบในด้านพืช ปศุสัตว์ และประมง การแปรรูปจนถึงผู้บริโภค

3.4 มาตรการด้านการสนับสนุนการเกษตรที่ปลอดภัยและการเกษตรธรรมชาติ เพื่อการบริโภคภายในประเทศ และเพื่อการส่งออกตลาดเฉพาะ

4. นโยบายการปรับโครงสร้างกระทรวงเกษตรและสหกรณ์

จะดำเนินการโดย

4.1 มาตรการด้านการปรับโครงสร้างการบริหารของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ให้สามารถบริการแบบผสมผสาน รักษาและฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติได้อย่างมีประสิทธิภาพ ให้ข้อมูลเกษตรกรได้โดยตรง และให้เกิดความคล่องตัวในการค้นคว้าวิจัยร่วมกับสถาบันการศึกษาและภาคเอกชน

4.2 มาตรการด้านการลดบทบาทของราชการในส่วนการให้บริการระดับตำบล โดยมีการกระจายอำนาจไปยังองค์กรส่วนท้องถิ่น และเน้นการปรับการบริหารงานของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ให้เพิ่มความคล่องตัวในการประสานงานทั้งภายในและกับหน่วยงานนอกกระทรวงที่เกี่ยวข้อง เช่น กระทรวงพาณิชย์ กระทรวงอุตสาหกรรม เป็นต้น ทั้งในส่วนกลางและในระดับพื้นที่

5. นโยบายการออมในชนบท

จะดำเนินการโดยมาตรการด้านการระดมการออมจากสหกรณ์การเกษตร กลุ่มเกษตรกร และกลุ่มออมทรัพย์อื่นๆในชนบท โดยมีวัตถุประสงค์ให้ กลุ่มที่มีการออมเพิ่มพูนศักยภาพในการช่วยตนเอง โดยร่วมกับธ.ก.ส. และธนาคารออมสินในการดำเนินการระดมเงินออมจากสหกรณ์การเกษตรในลักษณะธนาคารชุมชน และจัดหาแหล่งเงินสมทบเพื่อกิจกรรมของกลุ่มตามความจำเป็น โดยการบริหารเงินดังกล่าวให้เกษตรกร เป็นผู้มีส่วนกำหนดนโยบายการเก็บและใช้เงินออมดังกล่าว ทั้งนี้ให้มีการประสานงานกับกรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย ซึ่งมีโครงการที่ให้สินเชื่อแก่กลุ่มคนในชนบทเช่นกัน

6. นโยบายปุ๋ยและสารเคมี

จะดำเนินการโดย

6.1 มาตรการด้านการจัดให้มีการใช้ปุ๋ยเคมีและสารเคมีอย่างมีประสิทธิภาพ โดยให้มีการใช้ควบคู่ไปกับปุ๋ยอินทรีย์เพื่อการบำรุงดิน และเพื่อเพิ่มผลผลิตต่อไร่เคมี ตลอดจนการปรับปรุงดินและและวิธีกำจัดศัตรูพืชตามธรรมชาติเพื่อลดต้นทุนการนำเข้าปุ๋ยและสารสภาพ แวดล้อมชุมชนในระยะยาว

6.2 มาตรการด้านการใช้ขยะและเศษวัสดุจากการเกษตร เพื่อให้เอกชนลงทุนทำปุ๋ยอินทรีย์และปุ๋ยชีวภาพ และผลผลิตเพื่อการเกษตรอื่นๆ เป็นการลดต้นทุนการนำเข้าและการใช้ปุ๋ยเคมีของเกษตรกร

7. นโยบายการจัดการทรัพยากรป่าไม้ ดิน น้ำ ชายฝั่งทะเล และชีวภาพ

จะดำเนินการโดย

7.1 มาตรการด้านการจัดการที่ดินและกระจายสิทธิ์ถือครองที่ดิน รวมทั้งแก้ปัญหาที่ดินทำกิน โดยแก้ปัญหาคือ ใน พรบ. ภาษีบำรุงท้องที่ให้ผู้ที่ไม่ใช้ที่ดินประกอบอาชีพเกษตรกรรมต้องเสียภาษีบำรุงท้องที่เพิ่มขึ้น ยกเว้นการใช้ พรบ. ค่าเช่านา และออก พรบ. ให้เอกชน นำที่ดินมาให้รัฐเช่าเพื่อให้เกษตรกรเช่าต่อเป็นรายปี และการนำที่ดินรัฐให้เช่าในระยะปานกลาง การเก็บภาษีในกรณีที่ดินที่เหมาะสมกับการเกษตรแต่ถูกทอดทิ้งไม่เกิดประโยชน์

7.2 มาตรการจัดทำโครงการสงวนและคุ้มครองพื้นที่อนุรักษ์ โดยรวมกิจกรรมด้านการจัดที่ดิน การป้องกันไฟป่า และการอนุรักษ์ พื้นที่ทรัพยากร รวมทั้งการสำรวจและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้

จากนโยบายดังกล่าวข้างต้น ชาวนาจะได้รับประโยชน์ในด้านการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต และการปรับปรุงคุณภาพการผลิต รวมทั้งการจัดการและการกระจายการถือครองที่ดิน และขณะเดียวกันชาวนาก็จะได้รับการยกเว้นภาษีจากการเช่านาด้วยอันเป็นการลดต้นทุนการผลิตของชาวนาได้ส่วนหนึ่ง แต่อย่างไรก็ตามแผนดังกล่าวยังไม่ครอบคลุมเพิ่มผลผลิตที่ส่งเสริมภูมิปัญญาชาวบ้าน

2.6 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

โฆสิต บั้นเปี่ยมรัษฎ์ (2526) ได้เสนอแนวคิดในการหาความหนาแน่นของความยากจน โดยมีสมมติฐานว่า ความหนาแน่นของปัญหาความยากจน สัมพันธ์กับการใช้ทรัพยากรปลูกข้าวครั้งเดียว โดยที่ปัจจัยที่มีผลต่อการกำหนดความหนาแน่นของปัญหาความยากจน 2 ประการคือ ขนาดของที่ดินที่ใช้ในการเพาะปลูกข้าวครั้งเดียวเฉลี่ยต่อครอบครัว และผลผลิตเฉลี่ยต่อไร่

ทวีศักดิ์ เสสละเวช (2530) ได้ศึกษาพบว่าสาเหตุที่ทำให้เกษตรกรไทยยากจนแบ่งออกได้เป็น 3 ระดับคือ 1. สิ่งแวดล้อมทั่วไป

1.1 ผลกระทบจากต่างประเทศ เกิดจาก วิกฤตการณ์น้ำมัน การเพิ่มหรือลดค่าเงินตราสกุลสำคัญ และภาวะสงคราม อันส่งผลให้ราคาสินค้าเกษตรกรรมตกต่ำหรือมีต้นทุนการผลิตสูงขึ้น นอกจากนี้ยังมีนโยบายกีดกันทางการค้าของประเทศคู่ค้ารายใหญ่ของไทย

1.2 สังคมและวัฒนธรรม เกษตรกรที่ยากจน คำนิยมส่วนใหญ่พึ่งพิงเพื่อ ไม่รู้จัก

ประหยัด โดยส่วนใหญ่ชอบความเป็นอิสระ ทำอะไรตามใจชอบ ไม่ค่อยชอบรวมกลุ่ม นอกจากนี้วัฒนธรรมต่างๆ ในแต่ละท้องถิ่นเช่นงานบุญ ในแต่ละท้องถิ่น หากจัดขึ้นอย่างไม่ประหยัด จะเป็นตัวทำลายเศรษฐกิจด้านการเงินของเกษตรกรอย่างมาก

1.3 เศรษฐกิจ เศรษฐกิจโดยรวมของประเทศเมื่อไม่คล่องตัวจะส่งผลทั้งในภาครัฐและเอกชน ทำให้เกิดการลดค่าใช้จ่าย ก่อให้เกิดการว่างงาน ส่งผลให้ภาคการผลิตต่างชะงัก ประกอบกับเศรษฐกิจไทยส่วนใหญ่ปัจจัยการผลิตตกอยู่กับผู้มีอำนาจทางเศรษฐกิจ จึงทำให้ผู้ยากจนโดยเฉพาะเกษตรกรตกอยู่ภายใต้อิทธิพล ทำให้เกษตรกรตกอยู่ในฐานะไม่มั่นคงในการผลิต จึงไม่มีความกระตือรือร้นในการผลิต อันทำให้เกิดความยากจนอย่างรุนแรง

1.4 การเมือง ระบบการเมืองในประเทศไทยคอยจะมีการช่วงชิงอำนาจ ระบบพรรคการเมืองไม่มีอุดมการณ์ที่แน่นอน แม้ว่าจะมีนโยบายที่ช่วยเหลือเกษตรกร แต่มักจะล่าช้า ทำให้การช่วยเหลือเกษตรกรล่าช้าและไม่ทันการณ์

2. สิ่งแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับงาน (ความยากจน)

2.1 ตลาด ระบบตลาดในประเทศไทยเป็นระบบเสรีและเปิด แต่มีผู้ผลิตมากและการรวมตัวไม่ดีพอ ประกอบกับพ่อค้าคนกลางต่างรวมกันเหนียวแน่น และต่างก็มักจะเอาเปรียบเกษตรกรอยู่เสมอ จึงทำให้เกษตรกรติดหนี้สินมากขึ้นจึงทำให้เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกษตรกรไทยยากจน

2.2 สินเชื่อ สินเชื่อเป็นปัจจัยที่สำคัญอย่างหนึ่งในการผลิต ในประเทศไทยมีแหล่งสินเชื่ออยู่อย่างมากมายกระจายลงไปโน่นนั่น แต่ที่ผ่านมาแหล่งสินเชื่อที่เป็นของรัฐไม่ค่อยมีโอกาสให้บริการแก่เกษตรกรขนาดเล็ก ส่วนมากให้บริการแก่เกษตรกรขนาดใหญ่ ทำให้เกษตรกรที่ยากจนหันหน้าไปหาพ่อค้าคนกลางซึ่งคิดดอกเบี้ยแพง และเกษตรกรดังกล่าวมักจะสูญเสียที่ดินและกรรมสิทธิ์อื่นๆ ตามมา

2.3 ปัจจัยในการผลิต เป็นปัจจัยที่สำคัญและจำเป็นของเกษตรกรคือที่ดิน น้ำ สารเคมีและอื่นๆ ที่ผ่านมามีการพัฒนาการเกษตรอย่างแพร่หลายซึ่งทำให้เกิดการใช้ทรัพยากรมากขึ้นและไม่ค่อยได้มีการอนุรักษ์ เกิดการเช่าที่ดินมากขึ้น รวมทั้งการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติโดยเฉพาะคุณภาพของที่ดินและอื่นๆ อยู่ในระดับที่ไม่ดีพอ ซึ่งสภาพดังกล่าวนี้เป็นสาเหตุหนึ่งที่มีผลกระทบต่อเกษตรกรเกิดความยากจนยิ่งขึ้น

2.4 บทบาทของรัฐบาล รัฐบาลทุกยุคทุกสมัยพยายามที่จะ บริหารประเทศ แต่ นโยบายที่รัฐกำหนดกว้างเกิน และมีค่าความเป็นไปได้น้อยและการไม่ยอมรับสภาพความเป็นจริงที่เกิดขึ้น และหน่วยงานของรัฐต่างคนต่างทำขาดการติดต่อประสานงาน ขาดการต่อเนื่องของโครงการ สิ่งต่างๆ เหล่านี้จะส่งผลกระทบต่อเกษตรกรถ้ายังไม่ได้รับการแก้ไข

2.5 บทบาทของเอกชน เป็นบุคคลกลุ่มหนึ่งที่สามารถสนับสนุนหรือร่วมมือทำให้การทำงานของรัฐบาลบรรลุเป้าหมาย

3. เกษตรกร

นอกจากสิ่งแวดล้อมทั่วไปแล้วสิ่งแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับงานเป็นสาเหตุทำให้เกษตรกรยากจนแล้วตัวเกษตรกรก็เป็นอีกปัจจัยที่ทำให้ตัวเองยากจน คือ

3.1 การขาดแรงจูงใจ ความไม่กระตือรือร้นของเกษตรกรเกิดจากสาเหตุหลายประการ เช่นความเคยชินต่อความยากจนและอาชีพ ความไม่ศรัทธาต่อผู้นำในท้องถิ่น ทำให้เกษตรกรแยกตัวออกจากสังคมและพึ่งตนเองเป็นหลักในการดำรงชีวิต อยู่ด้วยการพึ่งตนเอง

3.2 จริยธรรมและศีลธรรม การเห็นแก่ตัวหรือการแสวงหาผลประโยชน์แห่งตนคือบ่อนทำลายและศีลธรรมในสังคมเมื่อคนเรายากจนมากขึ้น สภาพทางด้านจิตใจก็เสื่อมโทรมลงขาดความยั้งคิด บางรายหันหน้าเข้าสู่อบายมุข เกษตรกรบางรายหันหน้าเข้าหาอบายมุขโดยหวังว่าการพนันอาจทำให้ตนรวยได้ กลับยิ่งสร้างหนี้มากขึ้น

3.3 การขาดการศึกษา ซึ่งทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องด้านการเกษตรและส่งผลไปถึงการยอมรับหรือนำเอาเทคโนโลยีที่เหมาะสมมาใช้ เพื่อปรับปรุงและเพิ่มผลผลิต การขาดการศึกษาเป็นฐานที่สำคัญในการพัฒนาเกษตรกรที่จะสามารถแก้ปัญหาต่างๆ ด้วยตนเอง

3.4 สุขภาพอนามัยของเกษตรกร เกษตรกรรายย่อยส่วนใหญ่ มีปัญหาด้านสุขภาพไม่ดี ภาวะโภชนาการต่ำ เป็นบ่อเกิดของโรคภัย ส่งผลให้การประกอบอาชีพไม่มีประสิทธิภาพ รายได้ลดลงทำให้กลายเป็นคนเฉื่อยชา และด้อยคุณภาพ

3.5 องค์การเกษตรกร การขาดองค์การเกษตรกรที่เป็นตัวกลางในการเผยแพร่เทคนิคการเกษตรใหม่ๆ จากเจ้าหน้าที่ และนำไปให้เกษตรกรอีกต่อหนึ่งรวมทั้งขาดการรวมตัวกันสร้างอำนาจต่อรองสำหรับผลิตผลของตนเอง ทำให้เกษตรกรต้องเป็นผู้ยอมรับเงื่อนไขราคาที่พ่อค้าคนกลางเป็นผู้กำหนด จึงเสียเปรียบมาตลอด

สุนทร ฉายเหมือนวงศ์ (2537) ได้ศึกษาสาเหตุของความยากจนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีลักษณะเห็นองค์ประกอบของปัจจัยด้านต่าง ๆ ได้แก่ การมีที่ดินทำกินต่อครอบครัวมีขนาดเล็ก ที่ดินมีลักษณะด้อยคุณภาพ การมีน้ำไม่เพียงพอในฤดูการเพาะปลูก เนื้อที่ที่ใช้ทำการเพาะปลูกส่วนใหญ่มีปริมาณฝนตกน้อยในรอบปี การขาดแคลนน้ำอุปโภคบริโภคในฤดูแล้งและในภาคนี้ก็มีระบบชลประทานน้อยมาก ไม่เพียงพอจะสนับสนุนการเพาะปลูกได้อย่างมีประสิทธิภาพ รวมทั้งเกษตรกรต้องรับภาระความเสี่ยงหลายด้าน คือ ด้านการขาดน้ำ ด้านระดับราคาพืช

ผล ด้านโรคพืชโรคสัตว์ การเกษตรและอุทกภัย ผลของการรับภาระความเสี่ยงคือปัญหาความยากจนและการสูญเสียที่ดิน

สมพร เทพสิทธา (2541) ได้สรุปว่า สาเหตุแห่งความยากจนมี 6 ประการคือ 1.ต้องพึ่งพาธรรมชาติและดินฟ้าอากาศในการเกษตร 2.การขาดปัจจัยการผลิต เช่น ชาติที่ดินทำกิน ชาติแคลนทุนและวัสดุอุปกรณ์การผลิต ทำให้ต้องกู้ยืมเงินจากธนาคารและนายทุน 3.การขาดอำนาจต่อรองเพราะผู้กำหนดราคาสินค้าคือผู้มีอำนาจต่อรองเหนือกว่าและภาวะของตลาดเฉพาะอย่างยิ่งเกษตรกรที่ไม่ได้รวมกันเป็นกลุ่มสหกรณ์ 4.การขาดความรู้และทักษะ คนงานตามโรงงานส่วนมากความรู้น้อยและขาดทักษะการทำงาน จึงได้ค่าจ้างต่ำ 5.การขาดความขยันหมั่นเพียร 6.ขาดการประหยัดและอดออม ใช้จ่ายเงินเกินกว่ารายได้ 7.ภาวะเศรษฐกิจ 8.การมัวเมาในอบายมุข โดยเฉพาะการพนันและสุรา

สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร (2540) ได้กล่าวถึงสาเหตุความยากจนของครัวเรือนเกษตรกรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เนื่องจาก 1.ที่ดินถือครองมีปัญหาดินต่างๆ มากกว่าภาคอื่นๆ 2.การเกษตรส่วนใหญ่ต้องพึ่งพาสภาพธรรมชาติ 3.รายได้ทางการเกษตรขึ้นอยู่กับผลผลิตไม่ก็ชนิด 4.รายได้สุทธิครัวเรือนต่อคนต่อปีต่ำ

ณรงค์ หุตาณวัตร (2525) ศึกษาตัวจำกัดทางด้านเศรษฐกิจและสังคมที่มีผลต่อการผลิตทางการเกษตรที่อาศัยน้ำฝนของภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง พบว่าปัจจัยทางเศรษฐกิจที่ทำให้ประสิทธิภาพในการผลิตต่ำ ได้แก่ ความไม่เพียงพอของปัจจัยการผลิต (แหล่งน้ำ ที่ดิน) เงินกู้ไม่เพียงพอ และสถานการณ์ทางการตลาดไม่เอื้ออำนวย ปัจจัยทางสังคม ได้แก่ การขาดความรู้ที่เหมาะสมในการประกอบการเกษตร การขาดการเปิดรับความรู้และข่าวสารจากภายนอก การมีส่วนร่วมในสังคม การติดต่อกับเจ้าหน้าที่และระดับการศึกษา

จากแนวคิดที่ได้เสนอมานี้ได้นำแนวคิดเกี่ยวกับความยากจนมาใช้ในการวัดความยากจนและสาเหตุความยากจนของชาวนา โดยใช้เส้นวัดความยากจนวัดรายได้ของชาวนาในพื้นที่ศึกษา และการได้รับประโยชน์จากการบริการของรัฐ ซึ่งจะชี้ให้เห็นถึงสาเหตุของความยากจนของชาวนาในพื้นที่ศึกษา และเสนอเป็นแนวทางแก้ปัญหาให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาและสาเหตุความยากจน ของพื้นที่

บทที่ 3

สภาพทั่วไปของพื้นที่ศึกษา

การศึกษาสภาพทั่วไปและสภาพความยากจนของชาวนาในพื้นที่ศึกษาจะเริ่มจากการศึกษาสภาพทั่วไปของพื้นที่ที่ครอบคลุมลักษณะทางกายภาพ เศรษฐกิจและสังคม จากนั้นจะศึกษาลักษณะของครัวเรือนเกษตรกร ลักษณะพื้นที่เกษตรและการถือครองที่ดิน เพื่อนำมาวิเคราะห์ถึงสภาพของพื้นที่และปัญหาของการผลิตข้าวในบางส่วน

3.1. ลักษณะทางด้านกายภาพ

3.1.1. ที่ตั้งและขอบเขตพื้นที่ศึกษา

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง ประกอบด้วย 9 จังหวัด คือ ชัยภูมิ นครราชสีมา บุรีรัมย์ สุรินทร์ ศรีสะเกษ อุบลราชธานี ยโสธร อำนาจเจริญ และมุกดาหาร มีพื้นที่ทั้งหมด 87,965.7 ตารางกิโลเมตร หรือ 54,978,562.5 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 52 ของพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง ตั้งอยู่ระหว่างเส้นรุ้งที่ 14 – 17 เหนือ และระหว่างเส้นแวงที่ 101-106 ตะวันออก มีอาณาเขตติดต่อกับพื้นที่ต่างๆในประเทศไทยและชายแดนประเทศข้างเคียง ดังนี้ (แผนที่ 3.1)

ทิศเหนือ	ติดต่อกับจังหวัดเลย ขอนแก่น กาฬสินธุ์ มหาสารคาม ร้อยเอ็ด สกลนคร และนครพนม
ทิศใต้	ติดต่อกับประเทศกัมพูชาประชาธิปไตย โดยมีเทือกเขาพนมดงรักเป็นแนวกันเขตแดน
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว(สปป.ล.) โดยมีแม่น้ำโขงเป็นเส้นกันเขตแดน
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับจังหวัดลพบุรี โดยมีเทือกเขาแดงพญาเย็นกั้นเขตแดนและมีเทือกเขาสันกำแพงอยู่ทางตอนล่างของจังหวัดนครราชสีมาทั้งจังหวัดสระบุรี นครนายกและปราจีนบุรี

3.1.3 ลักษณะภูมิอากาศ

ถ้าพิจารณาตามหลักเกณฑ์การจำแนกประเภทอากาศของคอปเปนจะพบว่าลักษณะภูมิอากาศในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างเป็นแบบทุ่งหญ้าในเขตร้อนหรือแบบซาวานา (Sawana หรือ Aw) ซึ่งเป็นลักษณะฝนตกสลับกับแห้งแล้ง โดยอยู่ภายใต้อิทธิพลของลมมรสุมตะวันออกเฉียงใต้ กับลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ และลมพายุหมุนเขตร้อน ซึ่งพัดมาจากทะเลจีนใต้ มีฤดู 3 ฤดู คือ ฤดูร้อน ฤดูหนาว และฤดูฝน

- **ฤดูร้อน** เริ่มตั้งแต่เดือนมีนาคมถึงกลางเดือนพฤษภาคม เนื่องจากเป็นฤดูที่ต่อมาจากหน้าหนาว ดังนั้นอากาศจึงเริ่มอุ่นมากขึ้นเมื่อเริ่มฤดูกาลและอุณหภูมิจะเพิ่มมากขึ้นจนถึงร้อนที่สุดประมาณสัปดาห์สุดท้ายของเดือนเมษายน หลังจากนั้นอุณหภูมิจะลดลง ในช่วงหลังของฤดูร้อนจะได้รับอิทธิพลของลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ ซึ่งมีอากาศร้อนและชื้น จึงทำให้ฝนตกเนื่องจากการพาความร้อนของอากาศมีมากและหนาแน่นขึ้นเรื่อยๆ

- **ฤดูหนาว** มีอากาศหนาวและแห้งมาก ทั้งนี้เนื่องมาจากอิทธิพลของลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือที่พัดผ่านภาคพื้นทวีปเอเชียตอนบน ซึ่งมีลักษณะอากาศที่แห้งและหนาวเย็น ลมมรสุมนี้จะพัดเข้าสู่ประเทศไทยทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือก่อนภาคอื่นๆ และเมื่อหมดอิทธิพลต่อลมมรสุมนี้ อากาศก็จะหายหนาว

- **ฤดูฝน** เริ่มตั้งแต่ประมาณกลางเดือนพฤษภาคมถึงเดือนตุลาคม มีระยะเวลาเกือบ 6 เดือน การกระจายของฝนจะมีลักษณะแบ่งเป็น 2 ช่วง ช่วงแรกตั้งแต่เดือนพฤษภาคมถึงมิถุนายน เป็นฝนที่เกิดจากลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ ปริมาณฝนในช่วงนี้จะน้อยกว่าในช่วงหลัง ซึ่งตกตั้งแต่เดือนกรกฎาคมถึงเดือนตุลาคม และการกระจายตัวของฝนค่อนข้างสม่ำเสมอว่าฝนที่ตกในช่วงแรก ทั้งนี้เนื่องจาก ฝนที่ตกในช่วงหลังเป็นฝนที่เกิดจากลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ รวมกับฝนที่เกิดจากพายุหมุน (พายุไต้ฝุ่น หรือพายุโซนร้อน หรือพายุดีเปรสชัน) ที่เกิดจากทะเลจีนใต้ แล้วนำฝนเข้าสู่ประเทศไทย ซึ่งปกติฝนจะตกชุกในเดือนสิงหาคมและกันยายน

ปริมาณฝนในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างมีปริมาณฝนตกทั้งปี โดยเฉลี่ยตั้งแต่ 1,000 มม. ถึง 1,400 มม. จังหวัดศรีสะเกษ เป็นจังหวัดที่มีปริมาณน้ำฝนสูงสุด มีปริมาณน้ำฝนทั้งปี โดยเฉลี่ย 1,446.20 มม. ส่วนจังหวัดที่มีปริมาณน้ำฝนต่ำสุด คือ จังหวัดนครราชสีมา มีปริมาณน้ำฝนทั้งปี โดยเฉลี่ย 932.70 มม.

การกระจายตัวของฝนในภูมิภาคนี้ขึ้นอยู่กับลมประจำถิ่นที่พัดผ่าน 3 ชนิดคือ

- 1) ลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ
- 2) ลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้
- 3) พายุดีเปรสชัน

โดยลมประจำถิ่นที่มีอิทธิพลต่อพื้นที่ ได้แก่ พายุดีเปรสชัน จะเคลื่อนตัวมาจากทะเลจีนใต้ ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากพายุนี้คือ จะทำให้มีฝนตกหนักเป็นบริเวณกว้างอาจมีลมแรงหรือพายุพัดผ่านบริเวณที่ฝนตกชุกของพื้นที่ศึกษาได้แก่ มุกดาหารกับอุบลราชธานีถ้าปีใดพายุดีเปรสชันน้อยภาคนี้จะพบกับความแห้งแล้งไม่เพียงพอกับการเพาะปลูก และบางแห่งขาดแคลนน้ำดื่ม น้ำใช้ แต่ปกติแล้วจะมีพายุดีเปรสชันพัดผ่านเข้ามาในภาคนี้เป็นประจำทำให้ฝนตกติดต่อกันหลายวันจนบางครั้งเกิดน้ำท่วม พายุนี้มีอิทธิพลเด่นชัดในเดือนสิงหาคมและกันยายนซึ่งเป็นช่วงเดือนที่มีลักษณะการตกของฝนในรอบปี ในช่วงเดือนพฤศจิกายนถึงมกราคม แห้งแล้งมากฝนตกน้อย หรือบางช่วงไม่มีฝนตกเลยเพราะอยู่ในระยะของลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ ในช่วงเดือนกุมภาพันธ์ถึงเมษายนอากาศชุ่มชื้นเพราะมีลมจากทะเลพัดเข้ามา กลางเดือนพฤษภาคมเริ่มมีฝนตกติดต่อกันมากขึ้น และเริ่มฤดูฝนในปลายเดือนพฤษภาคมถึงตุลาคม ปริมาณฝนเริ่มลดลงเพราะเป็นช่วงเปลี่ยนลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ

ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างมีอุณหภูมิสูงสุดใกล้เคียงกัน คือ 41-42 องศาเซลเซียส ส่วนอุณหภูมิต่ำสุดอยู่ที่จังหวัดยโสธร 13.5 องศาเซลเซียส แต่อุณหภูมิไม่มีผลต่อการปลูกข้าวในพื้นที่ศึกษา แต่ปริมาณน้ำฝนมีผลต่อการปลูกข้าวในพื้นที่ศึกษา เพราะน้ำฝนเป็นปัจจัยที่สำคัญในการทำเกษตรในภูมิภาคนี้ (ตาราง 3.1) โดยเฉพาะในฤดูการทำนาจะอยู่ในช่วงระหว่างเดือนมิถุนายนถึงเดือนธันวาคม การทำนาจะให้ผลการทำงานจะต้องอาศัยสภาพภูมิอากาศที่เหมาะสมตลอดทั้งฤดูกาลได้ปริมาณน้ำฝนที่พอเหมาะสม่ำเสมอในช่วงการเติบโตและได้ช่วงแสงที่เหมาะสมในฤดูออกดอกออกรวง

ตาราง 3.1 แสดงปริมาณน้ำฝน อุณหภูมิสูงสุด อุณหภูมิต่ำสุดรายจังหวัด ปี 2541

จังหวัด	น้ำฝน(มม.)	อุณหภูมิสูงสุด (C)	อุณหภูมิต่ำสุด(C)
ชัยภูมิ	1,072.10	41.5	14.9
นครราชสีมา	932.70	42.2	14.7
บุรีรัมย์	1,325.70	41.1	15.1
สุรินทร์	1,167.80	41.2	14.5
ศรีสะเกษ	1,446.20	37.6	18.6
ยโสธร	1,092.17	42.3	13.5
อุบลราชธานี	1,318.30	42.0	15.0
อำนาจเจริญ	1,353.50	38.6	14.0
มุกดาหาร	1,185.80	42.5	14.0

ที่มา : กรมอุตุนิยมวิทยา

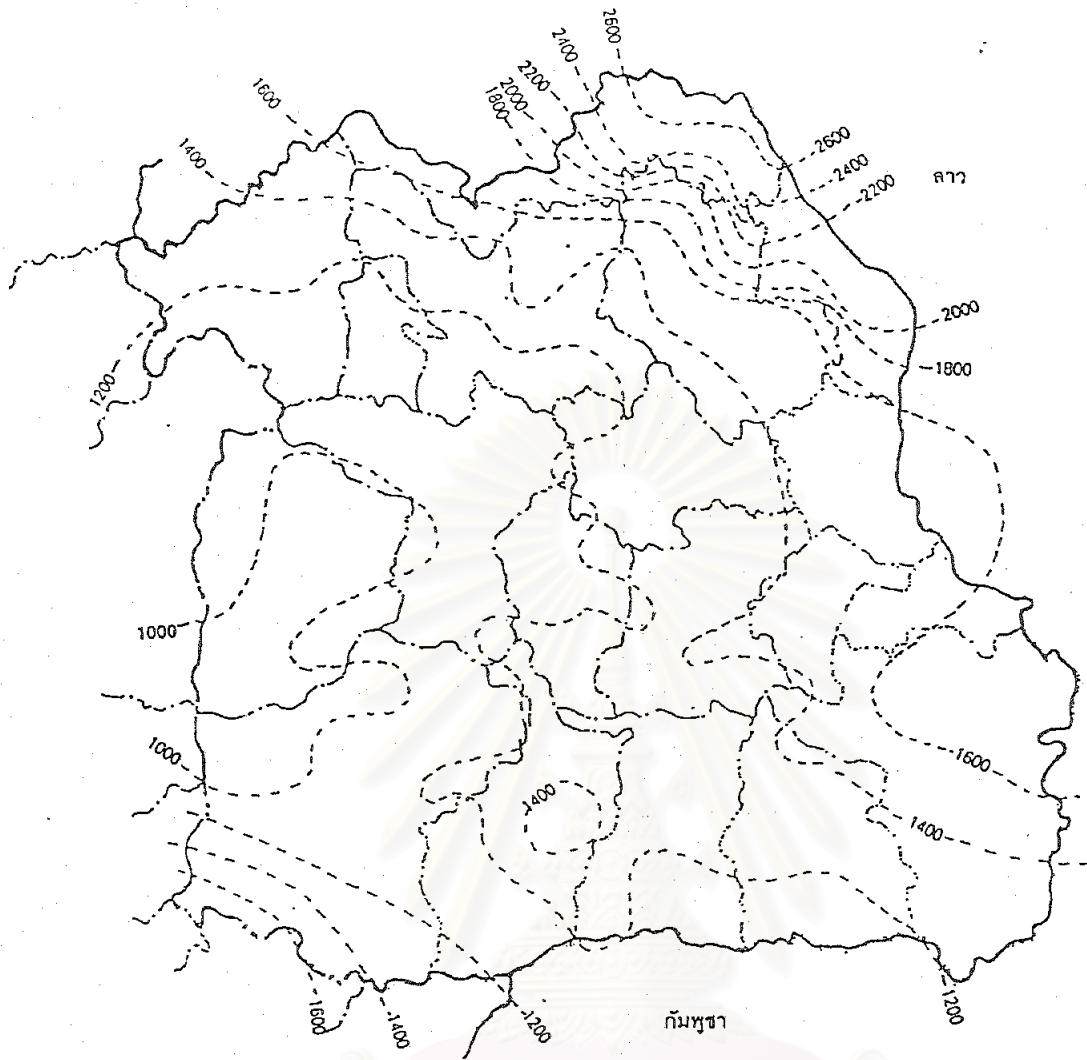
ปริมาณน้ำฝนหากเปรียบเทียบกับภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีฝนตกตลอดทั้งปี 1,460 มม. (กรมพัฒนาที่ดิน :2536 อ้างถึง กรมอุตุนิยมวิทยา) เดือนกันยายนเป็นเดือนที่มีฝนตกมากที่สุด ปริมาณน้ำฝนที่เปลี่ยนแปลงไปในแต่ละพื้นที่ขึ้นอยู่กับปัจจัยต่าง ๆ ที่ควบคุม เช่น ช่วงเปลี่ยนฤดู ของลมมรสุม การเคลื่อนตัวของร่องความกดอากาศต่ำ ตลอดจนการพัดผ่านของพายุร้อน จากสถิติปริมาณน้ำฝนในตารางที่ 3.1.สามารถแบ่งเขตน้ำฝนออกเป็น 3 เขต โดยอาศัยการแบ่งจาก กรมพัฒนาที่ดิน (แผนที่ 3.3) ได้แก่

เขตที่ 1 มีปริมาณน้ำฝน 1,000-1,200 มม. ได้แก่ จังหวัดชัยภูมิ สุรินทร์ ยโสธร มุกดาหาร และนครราชสีมา

เขตที่ 2 มีปริมาณน้ำฝน 1,200-1,400 มม. ได้แก่ จังหวัดบุรีรัมย์ อุบลราชธานี และอำนาจเจริญ

เขตที่ 3 มีปริมาณน้ำฝน 1,400-1,600 มม. ได้แก่ จังหวัดศรีสะเกษ

อย่างไรก็ตามการเปรียบเทียบปริมาณน้ำฝนทั้งภาคตะวันออกเฉียงเหนือจากแผนที่ 3.2 ที่มีค่าปริมาณน้ำฝนสูงสุด 2,600 มม.ที่ผ่านทางด้านทิศเหนือของภาคทางจังหวัดนครพนม หากเปรียบเทียบแล้วจะเห็นว่าปริมาณน้ำฝนในพื้นที่ศึกษาน้อยกว่าภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากการพัดผ่านของพายุดีเปรสชันที่ส่วนมากจะเข้ามาทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน

- ปริมาณน้ำฝนเฉลี่ยต่อปี (มม.)
- เขตจังหวัด
- - - - - เขตภาค

สถาบันวิจัยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แผนที่ 3.3

ค่าเฉลี่ยปริมาณน้ำฝน

มาตราส่วน

ที่มา: กรมอุตุนิยมวิทยา

3.1.4 ทรัพยากรดิน

3.1.4.1 ลักษณะดิน

เนื่องจากทรัพยากรดินเป็นปัจจัยที่มีความสำคัญสำหรับการทำการเกษตรทั้งนี้เพราะดินเป็นแหล่งอาหารที่สำคัญตลอดจนเป็นที่ยึดของรากพืช นอกจากนี้ทรัพยากรดินยังมีคุณสมบัติที่แตกต่างกันหากบริเวณใดเป็นพื้นที่ที่มีดินเหมาะสมสำหรับการทำการเกษตรจะมีผลทำให้ผลผลิตทางการเกษตรสูงอันเป็นการเอื้ออำนวยประโยชน์ให้แก่เกษตรกร ส่งผลให้การศึกษารายละเอียดของทรัพยากรดินจึงเป็นเรื่องที่จำเป็นเพราะเกี่ยวข้องกับการทำการเกษตร ซึ่งการศึกษารายละเอียดนี้จะศึกษาเรื่องคุณสมบัติที่มีความเหมาะสมทางการเกษตร โดยเฉพาะอย่างยิ่งความเหมาะสมในการทำนา

หากศึกษาถึงลักษณะของดินบริเวณภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างโดยอาศัยลักษณะพื้นฐาน และลักษณะของดินสามารถจำแนกออกเป็นกลุ่มใหญ่ ๆ ได้ดังนี้

1. ดินที่เกิดจากตะกอนน้ำพัดพามาทับถม เป็นดินที่เกิดจากการทับถมของดินตะกอนลำน้ำทั้งใหม่และเก่า สามารถแยกตามลักษณะของบริเวณที่เกิดได้ดังนี้

1.1. บริเวณที่ราบน้ำท่วมถึง (Flood plain) สภาพพื้นที่บริเวณนี้ประกอบด้วยบริเวณสันดินริมน้ำ ซึ่งเป็นแนวแคบ ๆ ขนานตามแนวบริเวณสองฟากฝั่งของลำน้ำใหญ่ ได้แก่ แม่น้ำชี แม่น้ำมูล สภาพพื้นที่ค่อนข้างราบเรียบเป็นดินลี้ก การระบายน้ำดี เนื้อดินบนเป็นดินร่วนหรือร่วนปนทราย แปร ปฏิกริยาของดินเป็นกรดเล็กน้อยถึงปานกลางถึงค่อนข้างสูง ถัดจากบริเวณสันดินริมน้ำลงไปเป็นที่ลุ่มต่ำมีลักษณะเป็นที่ที่ราบเรียบเป็นดินลี้กการระบายน้ำเลว เนื้อดินเป็นดินเหนียวมีปฏิกริยาเป็นกรดเล็กน้อยถึงปานกลางเป็นสภาพพื้นที่เหมาะสมต่อการทำนา

1.2. บริเวณลานตะพักลำน้ำชั้นต่ำ (Low river terrace) สภาพพื้นที่จะมีระดับสูงกว่าที่ราบน้ำท่วมถึงมีลักษณะพื้นที่ราบเรียบหรือค่อนข้างราบเรียบดินที่เกิดในบริเวณนี้จะมีลักษณะหน้าตัดหรือชั้นดินเกิดขึ้นให้เห็นอย่างเด่นชัด ดินที่พบในบริเวณนี้มีลักษณะเป็นดินร่วนปนทรายที่มีเนื้อดินตื้น ดินทรายจัด และดินเค็ม ดินส่วนใหญ่มีสภาพการระบายน้ำเลวความอุดมสมบูรณ์ตามธรรมชาติต่ำใช้ประโยชน์ในการทำนาในบริเวณที่ราบต่ำ ส่วนที่ดอนจะใช้ในการทำไร่ หรือคงสภาพเป็นป่าบ้างบางส่วน

1.3. บริเวณลาดตะพักลำน้ำชั้นกลางและชั้นสูง (Upper river terrace) มีลักษณะพื้นที่โดยทั่วไปเป็นลูกคลื่น ลุ่ม ๆ ดอน ๆ จะอยู่สูงกว่าพื้นที่บริเวณลานตะพักน้ำชั้นต่ำ ดินที่พบมีลักษณะเนื้อดินเป็นดินร่วนปนทราย ดินทรายและดินตื้นที่มีเศษหินและลูกรังปน มีการใช้ประโยชน์สำหรับ

การปลูกพืชไร่ เช่น มันสำปะหลัง ปอแก้ว ข้าวโพด ฝ้าย เป็นต้น บางส่วนเป็นป่าธรรมชาติ เช่น ป่าแดง ป่าเบญจพรรณ

2. ดินที่เกิดจากวัตถุที่ก่อกำเนิดอยู่กับที่ เป็นสภาพพื้นที่ที่ถูกกัดกร่อนออกไปทำให้เกิดสภาพพื้นที่ที่เป็นเขาเตี้ย หรือที่ราบหุบเขา มีลักษณะเป็นลูกคลื่นและพบกระจายทางด้านเชิงเขาทางด้านตะวันตกของภาค ลักษณะดินที่พบบนพื้นที่ราบกับชนิดของหินที่เป็นวัตถุต้นกำเนิดดินมีสภาพการระบายน้ำดี ดินที่พบเป็นดินต้นถึงลึก การใช้ประโยชน์ส่วนใหญ่ใช้ในการปลูกพืชไร่หลายชนิด เช่น ข้าวโพด ข้าวฟ่าง ฝ้าย ถั่วเหลือง บางพื้นที่ยังคงสภาพเป็นป่าธรรมชาติ

3. ดินที่เกิดในสภาพพื้นที่ที่เป็นเทือกภูเขาสูง ลักษณะดินไม่แน่นอนขึ้นอยู่กับวัตถุต้นกำเนิดมีความลาดชันมากกว่า 35 เปอร์เซ็นต์ ได้แก่ เทือกเขาสันกำแพง พนมดงรักในทางด้านตอนใต้

3.1.4.2. สมรรถนะดิน

ในการศึกษาส่วนที่สำคัญของดินอีกประการหนึ่งคือการจำแนกหน่วยที่ดินตามทรัพยากรที่ดิน เพื่อที่จะทราบศักยภาพของดินที่จะนำไปใช้ในกิจกรรมต่างๆตามความเหมาะสม โดยในการจำแนกดินของกรมพัฒนาที่ดินได้แบ่งออกเป็นประเภท (Phase) อาศัยลักษณะของเนื้อดิน เช่น ดินเหนียว (Clay) ดินร่วน (Loam) ดินทราย (Sand) และดินปนกรวด (Skeletal) นั้น การจำแนกพบว่าดินหลายกลุ่มที่พบในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งหน่วยทรัพยากรดินส่วนใหญ่ที่พบในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง ได้แก่

หน่วยทรัพยากรดินที่ 1 พื้นที่เป็นลูกคลื่นลอนลาด มีความชัน 3-8 เปอร์เซ็นต์ พบกระจายอยู่ในบริเวณลานตะพักลำน้ำชั้นกลางเนื้อดินบนมีเนื้อดินเป็นดินร่วนปนทราย การระบายน้ำดีเกินไป บนดินมีปฏิกิริยาดินเป็นกรดปานกลาง ความอุดมสมบูรณ์ต่ำมีข้อจำกัดในการใช้ประโยชน์คือดินมีความอุดมสมบูรณ์ตามธรรมชาติต่ำ ดินเป็นทรายจัด มีความสามารถอุ้มน้ำต่ำมาก จึงอาจขาดแคลนน้ำได้ในช่วงเพาะปลูก ในกรณีที่ดินทั้งช่วงสภาพการใช้ประโยชน์ที่ดินบริเวณพื้นที่ดินดอนจะใช้ปลูกพืชไร่ เช่น อ้อย มันสำปะหลัง ส่วนบริเวณที่ต่ำจะใช้ในการปลูกข้าว

หน่วยทรัพยากรดินที่ 11 มีความลาดชันไม่เกิน 1 เปอร์เซ็นต์ เป็นพื้นที่ราบลุ่มมีเนื้อดินบนเป็นพวกดินเหนียวหรือดินเหนียวจัด ดินมีการระบายน้ำเร็ว ดินลึก ดินบนมีความอุดมสมบูรณ์ตามธรรมชาติปานกลาง ข้อจำกัดในการใช้ประโยชน์ที่ดินคือในช่วงฤดูฝนจะมีน้ำแช่ขังบริเวณหน้าดิน และเนื่องจากเนื้อดินค่อนข้างเหนียวจัดทำให้ยากต่อการเตรียมดิน ในสภาพพื้นดินแห้ง ถ้ามีการปรับปรุงสภาพโดยใส่อินทรีย์วัตถุจะช่วยให้คุณสมบัติทางกายภาพเพื่อการใช้ประโยชน์ในการทำนาดีขึ้น

หน่วยทรัพยากรดินที่ 13 มีลักษณะพื้นที่ค่อนข้างราบเรียบถึงลูกคลื่นลอนลาดเล็กน้อย วัตถุต้นกำเนิดเกิดจากการสลายตัวของหินเบสิคมีความลาดชัน 0-2 เปอร์เซ็นต์ มีเนื้อดินบนเป็นดินเหนียว ดินเหนียวปนทรายแป้ง ดินมีการระบายน้ำค่อนข้างเร็ว ความอุดมสมบูรณ์ปานกลาง ความอุดมสมบูรณ์ตามธรรมชาติปานกลาง ก่อให้เกิดปัญหาต่อการใช้ประโยชน์เนื่องจากเป็นดินเหนียวสีดำที่มีการยึดหดตัวสูง ฉะนั้นในฤดูแล้งจะแตกกระแหงลึกและกว้าง มีความยากลำบากในการไถพรวน จึงควรปฏิบัติในช่วงระยะเวลาที่ดินอยู่ในสภาพชื้น สภาพพื้นที่นี้พบทางตอนใต้ของจังหวัดนครราชสีมา นุริรัมย์ ที่มีการใช้ประโยชน์เพื่อการทำไร่ และทำนา

หน่วยทรัพยากรดินที่ 17 เป็นพื้นที่ดินดอนที่พบมากที่สุดในภาคเกิดในบริเวณลานตะพัก ลำน้ำระดับกลางถึงสูง มีลักษณะพื้นที่เป็นลูกคลื่นลอนลาดถึงลอนชัน มีเนื้อดินบนเป็นดินร่วนปนทราย หรือดินร่วนเหนียวปนทราย การระบายน้ำดีเป็นดินลึก มีปฏิกริยาเป็นกรดเล็กน้อยถึงกรดปานกลาง ความอุดมสมบูรณ์ตามธรรมชาติต่ำ ปัญหาการใช้ประโยชน์พื้นที่คือดินมีความอุดมสมบูรณ์ต่ำ และในบริเวณที่มีความลาดชันจะมีการกัดกร่อน ดังนั้น การใช้ประโยชน์ควรจัดระบบการปลูกพืชให้เหมาะสม เช่น การปลูกตามแนวระดับ หรือปลูกพืชหมุนเวียนเพื่อเพิ่มอินทรีย์วัตถุให้ต้นกำเนิด การใช้ประโยชน์ที่ดินปัจจุบัน คือ ปลูกพืชไร่ประเภท ข้าวโพด ฝ้าย มันสำปะหลัง ปอ เป็นต้น

หน่วยทรัพยากรดินที่ 18 พบบริเวณลานตะพักลำน้ำชั้นต่ำมีลักษณะพื้นที่ราบเรียบ มีความลาดชัน 0-2 เปอร์เซ็นต์ เนื้อดินบนเป็นดินร่วนปนทรายหรือดินร่วนเหนียวปนทราย เป็นดินที่มีการระบายน้ำค่อนข้างเร็ว เป็นกรดแก่ถึงกรดปานกลาง ความอุดมสมบูรณ์ตามธรรมชาติต่ำ ก่อให้เกิดปัญหาต่อการใช้ที่ดินประโยชน์ที่ดินเนื่องจากความอุดมสมบูรณ์ต่ำ และจะมีน้ำขังตลอดฤดูฝน มีการใช้ประโยชน์ในปัจจุบันเพื่อการทำนาข้าว เป็นต้น

หน่วยทรัพยากรดินที่ 21 มีลักษณะพื้นที่ราบเรียบถึงค่อนข้างราบเรียบ ความลาดชัน 0-2 เปอร์เซ็นต์ เนื้อดินเป็นดินเหนียว หรือดินเหนียวปนทรายแป้ง เป็นดินลึก การระบายน้ำเร็ว ดินเป็นกรดแก่จัด การระบายน้ำเร็ว ความอุดมสมบูรณ์ตามธรรมชาติต่ำ ซึ่งเป็นข้อจำกัดในการใช้ที่ดิน ในช่วงฤดูฝนจะมีน้ำแช่ขังบริเวณหน้าดินประมาณ 2-4 เดือน ปัจจุบันการใช้ประโยชน์ที่ดินส่วนใหญ่ใช้ในการทำนาโดยอาศัยน้ำฝน

หน่วยทรัพยากรดินที่ 25 มีลักษณะเป็นลูกคลื่นลอนลาดเนินเขา ความลาดชัน 2-20 เปอร์เซ็นต์มีเนื้อดินเป็นดินร่วนหรือร่วนปนทรายแป้ง ดินมีการระบายน้ำดี เป็นดินต้นมักพบชั้นหินตื้นกว่า 50 ซม. มีเนื้อดินบนเป็นดินร่วนหรือดินร่วนปนทรายแป้ง ดินมีการระบายน้ำดีเป็นดินกรดปานกลางถึงดินด่าง ความอุดมสมบูรณ์ตามธรรมชาติต่ำ ปัญหาสำคัญได้แก่ เป็นดินต้น มีเศษหินปะปนอยู่ในเนื้อดินเป็นปริมาณมาก ในบริเวณที่มีความลาดชันสูงควรมีมาตรการป้องกันการชะล้างพังทลายของหน้าดิน มีการใช้ประโยชน์ปัจจุบันเพื่อการปลูกพืชไร่และป่าธรรมชาติ

หน่วยทรัพยากรดินที่ 27 มีลักษณะพื้นที่ราบเรียบ ลักษณะเนื้อดินบนเป็นดินร่วนปนทราย หรือดินร่วน ความลาดชัน 0-1 เปอร์เซ็นต์ เป็นดินลึก การระบายน้ำเร็ว มักมีน้ำขังตลอดช่วงฤดูฝน ดินเป็นกรดเล็กน้อยถึงปานกลาง ส่วนดินล่างมีความเป็นด่างปานกลาง ความอุดมสมบูรณ์ต่ำ และดินมีความเค็มปานกลาง เนื่องจากในชั้นดินล่างมีการสะสมของเกลือโซเดียมสูง ในฤดูแล้งจะมีคราบเกลือเกิดขึ้นในผิวดินเป็นสีขาว ๆ กระจายทั่วไป มีการใช้ประโยชน์ส่วนใหญ่เพื่อการทำนาข้าว สภาพพื้นที่นี้พบกระจายอยู่ทั่วไปในทางตอนใต้ของภาค

หน่วยทรัพยากรดินที่ 29 พบบริเวณลานตะพักลำน้ำระดับต่ำ มีลักษณะราบเรียบความลาดชัน 0-2 เปอร์เซ็นต์ เป็นดินลึก มีการระบายน้ำค่อนข้างเร็ว ดินบนเป็นดินร่วน หรือร่วนปนทราย ดินเป็นกรดปานกลางถึงเป็นกลาง ความอุดมสมบูรณ์ต่ำ ก่อให้เกิดปัญหาต่อการใช้ประโยชน์ที่ดินเนื่องจากเนื้อดินค่อนข้างเป็นทราย พืชมีโอกาสเสี่ยงต่อการขาดแคลนน้ำในกรณีฝนทิ้งช่วง นอกจากนั้นยังมีความอุดมสมบูรณ์ต่ำ ปัจจุบันมีการใช้ประโยชน์เพื่อการทำนา

หน่วยทรัพยากรดินที่ 33 พบบริเวณที่ราบต่ำของลานตะพักลำน้ำมีลักษณะพื้นที่ราบเรียบค่อนข้างราบเรียบ ความลาดชัน 0-2 เปอร์เซ็นต์ เป็นดินตื้นมีการระบายเร็ว มีเนื้อดินเป็นดินร่วนปนทราย หรือดินร่วน มีคุณสมบัติของดินเป็นกรดแก่ ถึงกรดปานกลาง ความอุดมสมบูรณ์ต่ำ ดินล่างจะพบกรวด ลูกรัง ประปราย ก่อให้เกิดปัญหาต่อการใช้ประโยชน์ที่ดิน เนื่องจากเป็นดินที่มีลูกรังอยู่มาก ทำให้การไถพรวนลำบาก อีกทั้งความอุดมสมบูรณ์ต่ำ จึงควรมีการปรับปรุงคุณสมบัติของดินให้ดีขึ้น ด้วยอินทรีย์วัตถุ และการใช้พันธุ์พืชที่เหมาะสม มีการใช้ประโยชน์ปัจจุบันเพื่อการทำนา

หน่วยทรัพยากรดินที่ 34 วัตถุต้นกำเนิดเป็นพวกตะกอนลำน้ำ หรือเกิดจากการสลายตัวผุพังของหินหลายชนิด มีลักษณะพื้นที่เป็นลูกคลื่นลอนลาดถึงเนินเขามีความลาดชัน 4-16 เปอร์เซ็นต์ เป็นดินลึกมีการระบายน้ำดี เนื้อดินบนเป็นดินร่วนเหนียวหรือดินเหนียว ดินเป็นกรดปานกลางถึงกรดเล็กน้อย ความอุดมสมบูรณ์ตามธรรมชาติปานกลาง ปัญหาการใช้ประโยชน์บริเวณที่มีความลาดชันจะมีการชะล้างพังทลายของหน้าดิน มีการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการปลูกพืชไร่ต่าง ๆ

หน่วยทรัพยากรดินที่ 35 วัตถุต้นกำเนิดเป็นพวกตะกอนลำน้ำหรือเกิดจากการสลายตัวผุพังของหินหลายชนิด มีลักษณะพื้นที่เป็นลูกคลื่นลอนลาดถึงเนินเขามีความลาดชัน 4-16 เปอร์เซ็นต์ เป็นดินลึก มีการระบายน้ำดี เนื้อดินบนเป็นดินเหนียว หรือดินร่วนปนเหนียว หรือดินร่วนปนทราย ปฏิกริยาเป็นดินกรดแก่ปานกลาง ความอุดมสมบูรณ์ตามธรรมชาติปานกลางส่วนดินล่างเป็นกรดแก่จัด ปัญหาการใช้ประโยชน์จะมีปัญหาการชะล้างพังทลายของหน้าดิน มีการใช้ประโยชน์เพื่อการปลูกพืชไร่และไม้ผลต่าง ๆ

หน่วยทรัพยากรดินที่ 37 มีลักษณะเป็นลูกคลื่นลอนลาดถึงเนินเขา มีความลาดชัน 4-20 เปอร์เซ็นต์เป็นดินตื้นมีการระบายน้ำของดินดี เนื้อดินเป็นดินร่วนปนทราย หรือดินร่วนเหนียว ความอุดมสมบูรณ์ต่ำ ปัญหาการใช้ที่ดินคือดินตื้นและบริเวณที่มีความลาดชันสูงเกิดจากการชะล้างพังทลายของหน้าดิน นอกจากนี้ดินยังมีความอุดมสมบูรณ์ต่ำ มีสภาพการใช้ประโยชน์เพื่อการปลูกป่าเบญจพรรณ ป่าเต็งรัง และทุ่งหญ้าธรรมชาติ

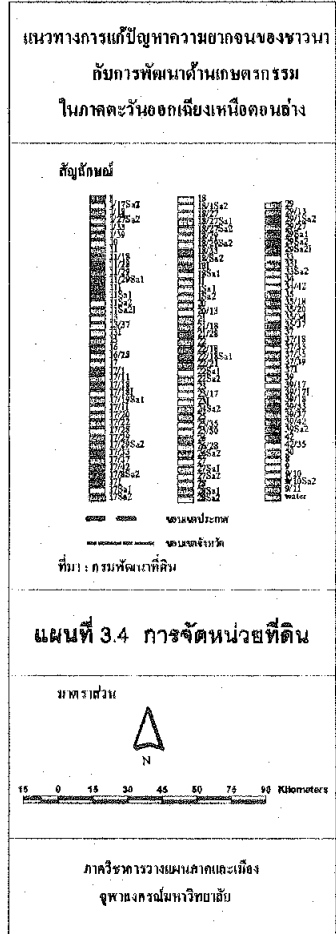
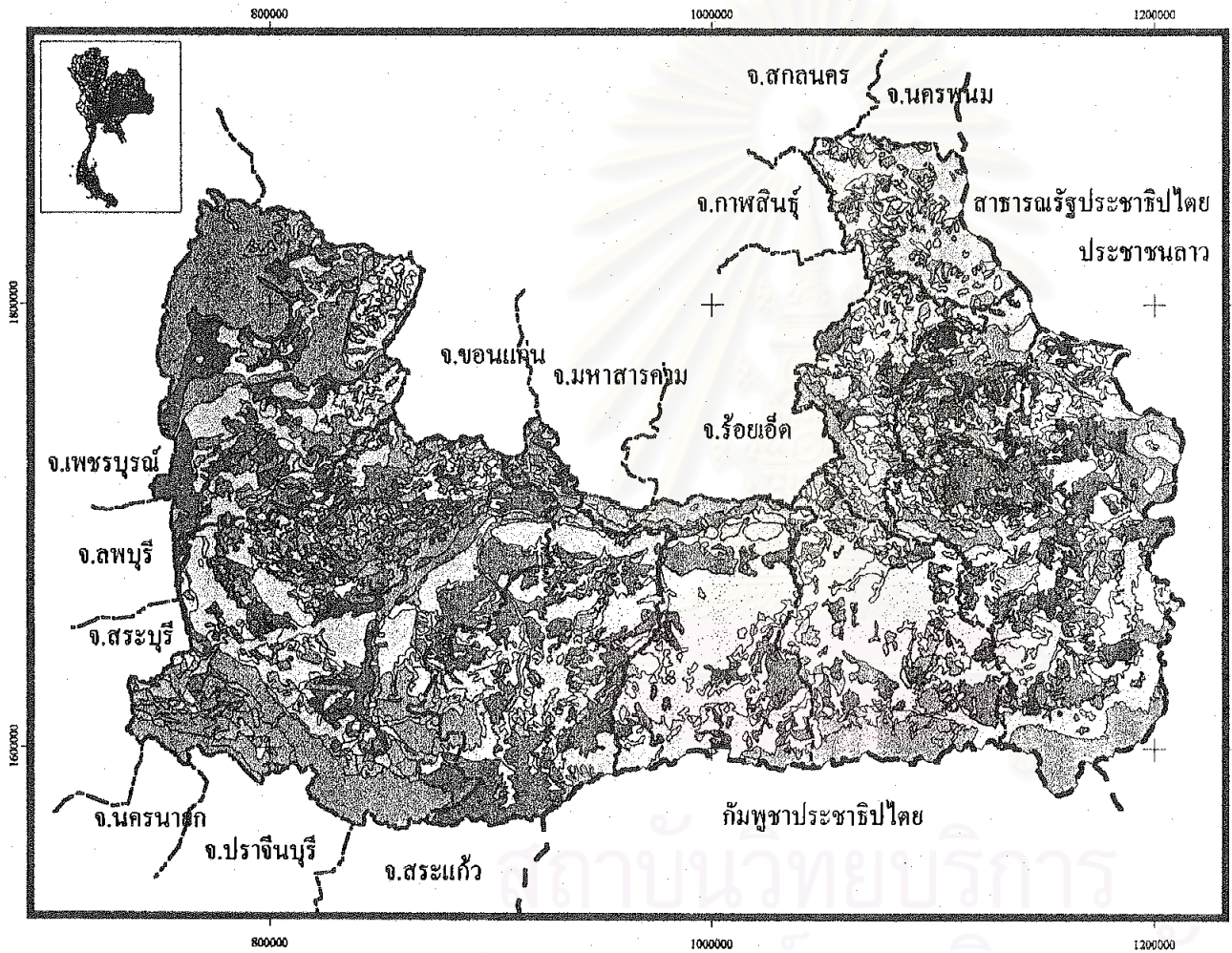
หน่วยทรัพยากรดินที่ 39 พบบริเวณพื้นที่ตอนมีลักษณะเป็นลูกคลื่นลอนลาด ความลาดชัน 2-8 เปอร์เซ็นต์เป็นดินตื้นพบบริเวณลานตะพักลำน้ำระดับสูง มีลักษณะค่อนข้างราบเรียบ เป็นลูกคลื่นลอนลาด มีความลาดชัน 2-8 เปอร์เซ็นต์ เป็นดินตื้นการระบายน้ำดีปานกลาง เนื้อดินบนเป็นดินร่วน หรือดินร่วนปนทราย ก่อให้เกิดปัญหาต่อการใช้ประโยชน์เนื่องจากเป็นดินตื้น ความอุดมสมบูรณ์ต่ำ บางแห่งมีกรวดลูกรังไหลผิวดินกระจายระเจจายทั่วไป เป็นอุปสรรคต่อการเกษตรกรรม การใช้ประโยชน์ในปัจจุบันเพื่อการปลูกพืชไร่ ป่าเต็งรัง ทุ่งหญ้าธรรมชาติ

หน่วยทรัพยากรดินที่ 42 มีลักษณะพื้นที่เป็นลูกคลื่นลอนลาดถึงลอนชัน ลักษณะเนื้อดินบนเป็นดินร่วนปนทราย การระบายน้ำดี เป็นดินลึกปานกลาง ความอุดมสมบูรณ์ตามธรรมชาติต่ำ ส่วนเนื้อดินล่างเป็นดินร่วนปนทราย หรือดินร่วนปนดินกรด ข้อจำกัดการใช้ประโยชน์ที่ดินได้แก่ ความอุดมสมบูรณ์ต่ำ ส่วนบริเวณที่มีความลาดชันมากจะมีปัญหาการกัดกร่อนของหน้าดิน

หน่วยทรัพยากรดินที่ 50 สภาพพื้นที่เป็นภูเขา และเทือกเขาซึ่งมีความลาดชันมากกว่า 35 เปอร์เซ็นต์ ลักษณะดินมีทั้งลึกและตื้น เนื้อดินและความอุดมสมบูรณ์ธรรมชาติ สภาพปกคลุมด้วยป่าธรรมชาติ ไม่ควรนำมาใช้ประกอบกิจกรรมเพื่อการเกษตรกรรม

โดยทั่วไปในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง หน่วยดินที่พบส่วนใหญ่เป็นหน่วยดินที่ 17 ส่วนมากกระจายตัวอยู่ในตอนกลางของจังหวัดนครราชสีมา ตอนบนของจังหวัดบุรีรัมย์ และกระจายทั่วไปในจังหวัดมุกดาหาร ลักษณะของหน่วยดินที่ 17 เป็นดินร่วนปนทรายหรือดินร่วนดินล่างเป็นดินร่วนเหนียวปนทรายหรือดินร่วนเหนียวมีสีน้ำตาลอ่อน ถึงสีเทา พบจุดประพอกสีน้ำตาลเหลืองหรือสีแดงปะปนกัน มีการระบายน้ำค่อนข้างเร็วมีความอุดมสมบูรณ์ตามธรรมชาติต่ำ ค่าความเป็นกรดประมาณ 4.5-5.5 ปัญหาของหน่วยดินนี้คือดินมีความอุดมสมบูรณ์ต่ำและมีเนื้อดินบนค่อนข้างเป็นทราย พื้นที่ส่วนใหญ่ในหน่วยดินนี้ มีการใช้ประโยชน์เพื่อการทำนา บางแห่งปลูกพืชไร่

- หน่วยดินที่ 18 พบกระจายตัวอยู่ในจังหวัดสุรินทร์ จังหวัดศรีสะเกษ และจังหวัดบุรีรัมย์ หน่วยดินชนิดนี้มีเนื้อดินบนเป็นดินร่วนปนทราย ส่วนดินล่างเป็นดินร่วนเหนียวปนทราย มีสีเทาพบจุดประพอกสีน้ำตาล สีเหลืองหรือสีแดง เป็นดินลึก ส่วนใหญ่มีการระบายน้ำเร็ว มีความอุดมสมบูรณ์ค่อนข้างต่ำ ดินชั้นบนมีค่าความเป็นกรดประมาณ 5.0-6.0 ส่วนดินชั้นล่างจะเป็นกรดน้อยกว่า

ประมาณ 6.0-7.5 ปัญหาของหน่วยดินนี้คือ เนื้อดินค่อนข้างเป็นทราย พืชมีโอกาสเสี่ยงต่อการขาดแคลนน้ำ การเกษตรส่วนใหญ่ในหน่วยดินชนิดนี้ ใช้เพื่อการทำนา

- หน่วยดินที่ 17/18 หน่วยดินชุดนี้กระจายอยู่ในจังหวัดบุรีรัมย์ ซึ่งหน่วยดินชุดนี้จะผสมกันระหว่างหน่วยดินที่ 17 และหน่วยดินที่ 18 ไม่สามารถแยกจากกันได้ ซึ่งหน่วยดินชุดนี้ส่วนใหญ่จะเป็นเนื้อที่ที่ทำนา

- หน่วยดินที่ 50 กระจายตัวอยู่ในจังหวัดชัยภูมิ และจังหวัดนครราชสีมา เนื้อดินตอนบนเป็นดินร่วนปนทรายหรือดินร่วนเหนียวปนทราย ในระดับความลึกประมาณ 50-100 เซนติเมตร จะพบชั้นดินปนเศษหินหรือลูกรัง สีดินเป็นสีน้ำตาล สีเหลืองหรือสีแดง พบบริเวณเขตฝนตกชุก มีความอุดมสมบูรณ์ต่ำและเนื้อดินค่อนข้างเป็นทราย มีปัญหาเรื่องการชะล้างพังทลายเนื่องจากมีความลาดชันสูง

ลักษณะดินในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างที่ประสบปัญหามากคือ

1. ดินตื้น เป็นดินที่มีหน้าดินตื้น คือ มีความลึกประมาณ 50- 150 เซนติเมตร ส่วนใหญ่มักจะมีก้อนกรวดเป็นองค์ประกอบของเนื้อดิน เป็นดินที่มีความอุดมสมบูรณ์ต่ำ มีความสามารถในการอุ้มน้ำน้อย เป็นอุปสรรคต่อการซูดซับหรือสละเพื่อเก็บกักน้ำ ก้อนกรวดที่อยู่ในชั้นดินลึกลงไปเป็นอุปสรรคต่อการเตรียมดินและการกำจัดวัชพืชเป็นอย่างมาก

2. ดินเค็ม คือ ดินที่มีเกลืออยู่ในปริมาณมากจนกระทั่งกระทบกระเทือนต่อการเจริญเติบโตและผลผลิตของพืช ดินเค็มในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีแหล่งกำเนิดมาจากชั้นหินเกลือ ซึ่งอยู่ลึกจากผิวดินมาก ส่วนใหญ่เกลือจากชั้นหินเกลือนี้จะขึ้นมาปรากฏที่ผิวดินได้ด้วยวิธีการทำนาเกลือ และอีกแหล่งกำเนิดคือ น้ำใต้ดินมีความเค็ม และอยู่ในระดับตื้นใกล้ผิวดิน

การแพร่กระจายของดินเค็มตามธรรมชาติ เกิดจากการสลายตัวของดินและหิน พวกหินดินดานและหินทรายที่มีเกลือเป็นองค์ประกอบ น้ำจะละลายเกลือแล้วพาซึมออกไปสะสมตามที่ต่างๆ ส่วนการแพร่กระจายดินเค็มโดยมนุษย์ เกิดจากการทำนาเกลือ การสร้างอ่างเก็บน้ำบนพื้นดินที่มีดินเค็มหรือมีน้ำใต้ดิน การตัดไม้ทำลายป่าบนพื้นที่ที่มีศักยภาพในการแพร่เกลือ และการใช้น้ำชลประทานที่เค็ม หรือไม่มีระบบระบายน้ำ ทำให้เกิดการยกระดับของน้ำใต้ดินเค็มให้อยู่ใกล้ผิวดิน

ลักษณะดินเค็มที่สังเกตได้คือ จะเห็นชุกเกลือขึ้นตามผิวดินและมักว่างเปล่าไม่มีเกษตรกรรมหรือถ้าไม่เห็นชุกเกลือขึ้นก็มักจะเป็นที่ว่างไม่มีพืชขึ้นขึ้นได้ยกเว้นวัชพืชที่ชอบเกลือ เช่น หนามแดง หรือวัชพืชทนเค็ม เช่น หนามปี เป็นต้น พื้นที่ดินเค็มจัดบางแห่งมีน้ำใต้ดินเค็มอยู่ตื้น

ประมาณ 1-2 เมตรจากผิวดินลักษณะของดินเค็มอีกประการหนึ่ง คือ ความเค็มไม่มีความสม่ำเสมอในพื้นที่ และความเค็มเปลี่ยนไปสะสมในชั้นดินต่าง ๆ ไม่เท่ากันตามฤดูกาล ในฤดูฝนเกลือจะถูกชะล้างไปสะสมที่ชั้นดินล่าง ไม่เท่ากันตามฤดูกาล ในฤดูฝนเกลือจะถูกชะล้างไปสะสมในดินชั้นล่าง ในฤดูแล้ง เกลือจะระเหยขึ้นมาสะสมกับน้ำสะสมอยู่ที่ดินชั้นบน สลับกันด้วยเหตุที่ลักษณะเนื้อดินส่วนใหญ่เป็นดินทราย การขึ้นลงของเกลือตามชั้นของดินจึงเป็นไปอย่างรวดเร็ว เมื่อเปรียบเทียบกับดินที่มีลักษณะเป็นดินเหนียว ดินเค็มภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีความเค็มไม่สม่ำเสมอ ปัญหาโดยทั่วไปของเกษตรกรในเขตดินเค็ม คือ ปลูกพืชไม่ได้ ทำให้ได้ผลผลิตต่ำ พืชบางชนิดที่ขึ้นได้จะมีลักษณะบางอย่างเปลี่ยนแปลงไป เช่น ใบหนาขึ้นพืชบางชนิดใบไหม้ พืชส่วนมากที่ปลูกในดินเค็มจะมีการเจริญเติบโตไม่สม่ำเสมอ ต้นแคระแกรน ไม่แตกกอ ใบแสดงอาการซีดขาวแล้วไหม้ตายในที่สุด

แหล่งกำเนิดเกลือ ดินเค็มในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีแหล่งกำเนิดมาจากสาเหตุใหญ่ ๆ ดังนี้

1. ชั้นหินเกลือในแอ่งโคราช ชั้นหินเกลือนี้อยู่ลึกห่างจากผิวดินมาก เกลือไม่สามารถซึมผ่านขึ้นมาบนผิวดินได้โดยแรงดึงดูดของน้ำ แต่ส่วนใหญ่จะปรากฏด้วยวิธีการทำเหมืองเกลือ
2. การผุสลายตัวของวัตถุต้นกำเนิดดิน ที่เป็นหินทราย และหินดินดาน ที่มีเกลือเป็นองค์ประกอบอยู่ไม่ห่างจากผิวดินมากนัก ในฤดูฝนจะเห็นคราบเกลือตามผิวดินในฤดูแล้ง
3. น้ำใต้ดินที่อยู่ระดับตื้นใกล้ผิวดิน ส่วนน้ำใต้ดินที่อยู่ลึกจากดินนั้นจะถูกสูบขึ้นมาตากหรือต้มเพื่อทำเกลือ

การแพร่กระจายของดินเค็ม เกลือชนิดต่าง ๆ เป็นสารเคมีที่ละลายน้ำได้ดี ดังนั้นจึงเป็นตัวการหรือพาหนะในการนำเกลือไปด้วยและจะนำไปสะสมในที่ต่าง ๆ ที่น้ำไหลผ่าน ซึ่งสาเหตุของการเกิดการแพร่กระจายดินเค็มในภูมิภาคนี้มีสาเหตุมาจาก

1. สาเหตุจากธรรมชาติ
 - 1.1. หินหรือแร่สลายตัวผุพัง และเปลี่ยนคุณสมบัติไปโดยขบวนการทางเคมี และทางกายภาพ ก็จะทำให้มีเกลือต่าง ๆ เกิดขึ้นมา เกลือเหล่านี้อาจจะสะสมอยู่กับที่หรือสลายตัวไปกับน้ำแล้วซึมขึ้นมาชั้นได้ระเหยแห้งไปโดยใช้แสงแดดหรือถูกพืชนำไปใช้
 - 1.2. มีน้ำใต้ดินเค็มอยู่ระดับตื้นใกล้ผิวดินเมื่อน้ำซึมขึ้นบนดินก็จะนำเกลือขึ้นมาด้วย ภายหลังจากการที่น้ำระเหยแห้งไปแล้วก็จะทำให้มีเกลือสะสมอยู่บนดินได้
 - 1.3. บางแห่งเป็นที่ต่ำเป็นเหตุให้น้ำไหลลงรวมกัน น้ำแหล่งนี้ส่วนมากจะมีเกลือละลายอยู่ด้วย เมื่อน้ำระเหยแห้งไปแล้วจะมีเกลือสะสมอยู่ พื้นที่แห่งนี้อาจเป็นหนองน้ำ หรือทะเลสาบมาก่อนก็ได้

2.สาเหตุเกิดจากมนุษย์

2.1.การทำนาเกลือ ทั้งวิธีการสูบน้ำเค็มขึ้นมาตากหรือการขุดคราบเกลือจากผิวดินมาต้มเกลือที่อยู่ในน้ำทิ้งจะมีปริมาณมากพอที่ทำให้พื้นที่บริเวณใกล้เคียงกลายเป็นพื้นที่ดินเค็มหรือแหล่งน้ำเค็มได้

2.2.การสร้างอ่างเก็บน้ำบนดินเค็ม หรือมีน้ำใต้ดิน จะทำให้อ่างน้ำบนดินเค็มหรือน้ำใต้ดินเค็ม จะทำให้อ่างเก็บน้ำนั้นและพื้นที่รอบ ๆ อ่าง กลายเป็นน้ำเค็ม เนื่องจากการยกระดับของน้ำใต้ดินที่เค็มขึ้นมาใกล้เคียงกับระดับน้ำในอ่างหรือใกล้ผิวดิน

2.3.การตัดไม้ทำลายป่าหรือการปล่อยพื้นที่บริเวณที่มีศักยภาพในการแพร่กระจายเกลือให้ว่างเปล่าทำให้เกิดดินเค็มแพร่ไปในบริเวณเชิงเนินซึ่งส่วนใหญ่เป็นนาข้าว

2.4.เกิดขึ้นจากการใช้น้ำชลประทาน น้ำชลประทานจากแหล่งต่าง ๆ ย่อมมีเกลือละลายอยู่เป็นจำนวนมากต่าง ๆ กัน ดังนั้นการใช้น้ำชลประทานควรจะต้องมีความระมัดระวังให้ดี การตรวจดินอยู่เรื่อย ๆ จะทำให้ไม่เกิดดินเกลือได้ และลักษณะที่ควรพิจารณาอย่างยิ่งประกอบด้วยคุณภาพของน้ำ ปริมาณของน้ำที่พืชใช้และอื่น ๆ การระบายน้ำของดิน ชนิดของดิน รวมทั้งพันธุ์หรือประเภทของพืชที่จะปลูกด้วย เป็นต้น เกลือที่มีการสะสมอยู่ในดินมากน้อยและรวดเร็วแค่ไหนนั้นขึ้นอยู่กับคุณภาพของน้ำ หรือปริมาณเกลือที่ละลายอยู่ในน้ำและปริมาณน้ำที่รดเข้าในไร่นาด้วย ในกรณีที่น้ำใต้ผิวดินเค็มอยู่ไม่ลึกมากนัก เมื่อมีการใช้น้ำชลประทานก็จะไปยกระดับน้ำเค็มให้ใกล้ผิวดิน ทำให้เกิดดินเค็ม

จากการสำรวจโดยใช้ภาพถ่ายทางดาวเทียมของกรมพัฒนาที่ดิน พบว่าภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างมีพื้นที่ดินเค็ม 44 อำเภอจาก 124 อำเภอ หรือร้อยละ 35 โดยมีพื้นที่ดินเค็ม 8,489,001 ไร่ หรือร้อยละ 15 และ พื้นที่ที่มีศักยภาพการแพร่กระจาย 12,714,432 ไร่ หรือร้อยละ 22.5 ของพื้นที่ศึกษา จังหวัดนครราชสีมา มีพื้นที่ดินเค็มมากที่สุดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง คือ 2,627,166 ไร่ หรือร้อยละ 31 ของพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างและมีพื้นที่ที่มีศักยภาพการแพร่กระจายสูง 2,180,045 ไร่ หรือร้อยละ 17 เมื่อเปรียบเทียบเป็นสัดส่วนกับพื้นที่จังหวัดพบว่า จังหวัดยโสธร มีพื้นที่ดินเค็มสูงที่สุด ร้อยละ 59 ของพื้นที่จังหวัด

สำหรับจังหวัดมุกดาหาร ซึ่งมีพื้นที่ดินเค็มค่อนข้างน้อย จึงคิดรวมกับจังหวัดอุบลราชธานี และอำนาจเจริญ มีเพียง 6 อำเภอ จาก 35 อำเภอ หรือร้อยละ 17 เท่านั้น อำเภอที่มีพื้นที่ดินเค็มมี 1,036,290 ไร่ หรือร้อยละ 6.5 ของพื้นที่ 3 จังหวัด และมีพื้นที่ที่มีศักยภาพในการแพร่กระจาย 2,065,491 ไร่ หรือร้อยละ 12.9 ของพื้นที่ 3 จังหวัด

สรุปได้ว่าพื้นที่ดินเค็มกระจายอยู่ในทางตะวันตกของภาค คือ จังหวัดนครราชสีมา และบุรีรัมย์ และทางตะวันออกของภาค คือ จังหวัดยโสธร และพื้นที่ที่มีศักยภาพการแพร่กระจายของดินเค็ม มากที่สุด คือ จังหวัด ชัยภูมิ มีพื้นที่ที่มีศักยภาพการแพร่กระจายดินเค็ม 7,317,167 ไร่

หรือร้อยละ 57 ของพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง และร้อยละ 91.6 ของพื้นที่จังหวัด (ดูแผนที่ 3.2 ประกอบ)

ตาราง 3.2 แสดงพื้นที่ดินเค็มรายจังหวัด พ.ศ.2538

จังหวัด	จำนวนอำเภอ (แห่ง)	จำนวนอำเภอที่มีดินเค็ม (แห่ง)	พื้นที่จังหวัด (ไร่)	พื้นที่ดินเค็ม	
				(ไร่)	ร้อยละ
ชัยภูมิ	13	5	7,986,429	642,907	8.0
นครราชสีมา	24	15	12,808,728	2,627,162	20.5
บุรีรัมย์	15	6	6,451,178	1,908,579	29.6
สุรินทร์	13	4	5,077,535	495,567	9.8
ศรีสะเกษ	16	3	5,524,985	234,259	4.2
อุบลราชธานี	35	6	15,998,338	1,036,290	6.5
ยโสธร	8	5	2,601,040	1,544,237	59.4
รวม	124	44	56,448,233	8,489,001	15.0

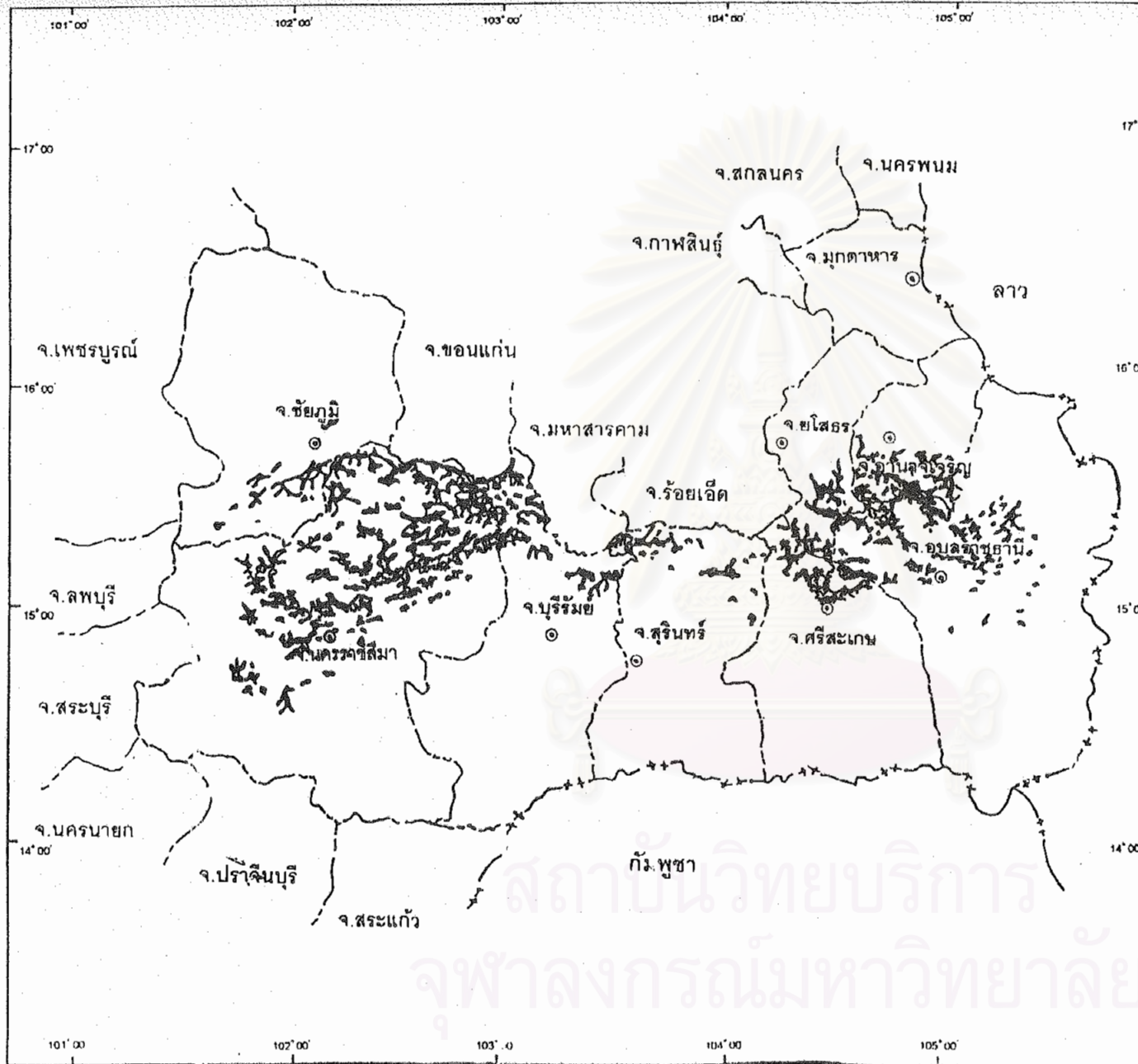
หมายเหตุ : พื้นที่ดินเค็มของ จ.มุกดาหารและ จ. อำนาจเจริญรวมอยู่ใน จ.อุบลราชธานี

ที่มา : กรมพัฒนาที่ดิน

3.ดินทราย เป็นดินที่มีความอุดมสมบูรณ์ค่อนข้างต่ำถึงต่ำมาก มีความสามารถในการค้ำน้ำน้อย เป็นอุปสรรคต่อการชูดบหรือสระน้ำเพื่อเก็บกักน้ำ มีปัญหาการชะล้างของหน้าดิน โดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้าเป็นพื้นที่ที่มีความลาดเทจะมีอัตราการพังทลายของหน้าดินค่อนข้างมาก

ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างส่วนใหญ่จะพบ ดินร่วน -ดินร่วนปนทราย บริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำ ส่วนดินที่อยู่บริเวณที่ราบสูงทั่วไปเป็นดินร่วนทราย-ดินร่วนปนทราย ซึ่งมีความอุดมสมบูรณ์ต่ำ บริเวณที่ราบลุ่มทั่วไปจะพบ ดินร่วนทราย-ดินร่วนปนทราย ซึ่งมีความอุดมสมบูรณ์ปานกลาง ส่วนดินตามภูเขาและที่ลาดชันจะพบดินร่วนปนทราย ซึ่งเป็นดินที่มีความอุดมสมบูรณ์ระดับปานกลางถึงต่ำ

จากลักษณะดินและสมรรถนะดินที่ได้กล่าวมาแล้วนั้นจะเห็นได้ว่าดินเป็นปัจจัยพื้นฐานที่สำคัญปัจจัยหนึ่งต่อการประกอบอาชีพเกษตรกรรม ดังนั้นสมรรถนะดินจะแสดงให้เห็นถึงศักยภาพในการผลิตทางการเกษตร ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งที่จะอธิบายพื้นฐานทางกายภาพของพื้นที่ที่ส่งผลกระทบต่อความได้เปรียบและเสียเปรียบทางเศรษฐกิจในพื้นที่ สำหรับภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างสมรรถนะดินที่กรมพัฒนาที่ดินได้จำแนกดินตามความเหมาะสมในการใช้ชั้นสมรรถนะดินเพื่อการเพาะปลูกข้าวของจังหวัดต่างๆในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างสามารถสรุปสมรรถนะดินได้ดังนี้

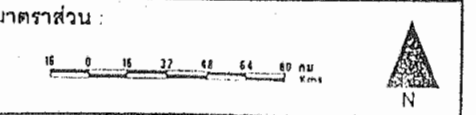
แนวทางการแก้ปัญหาความยากจนของชาวนา
กับการพัฒนาด้านเกษตรกรรม
ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง

สัญลักษณ์ :

ที่มา : กรมพัฒนาที่ดิน

แผนที่ 3.5 พื้นที่ดินเค็ม :

ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตาราง 3.3 สมรรถนะดินในจังหวัดนครราชสีมา

สมรรถนะดิน(ไร่)	จำแนก/กิ่งอำเภอ												
	เมือง	สามพระแสง	สามพระแสงแฉ่ง	คง	ครบุรี	จักราช	ชุมพวง	โชคชัย	ด่านขุนทด	โนนไทย	โนนสูง	บัวใหญ่	ประทาย
ดินมีความเหมาะสมแก่การเพาะปลูกข้าว	125,948.17	12,285.10	51,387.16	46,259.80	32,305.76	52,861.96	77,895.87	69,870.39	129,516.72	81,148.35	165,003.71	1,582.16	28,264.35
ดินมีความเหมาะสมแก่การเพาะปลูกข้าว - แต่เนื้อดินเหนียว - เป็นทราย	10,292.25	1,029.20	22,478.84	91,574.53	37,206.58	62,149.21	352,363.82	14,905.46	65,123.13	44,808.18	27,712.18	199,445.41	208,119.19
ดินมีความเหมาะสม - ไร่น้ำ	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	7,622.40	0.00	0.00	17,800.81	0.00
ดินต้องปรับปรุงสำหรับกการเพาะปลูกข้าว - เนื้อดินเหนียว - เป็นทราย	0.00	0.00	0.00	0.00	1,484.41	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	4,755.18	0.00
ดินต้องปรับปรุงสำหรับกการเพาะปลูกข้าว - ดินมีเกลือ	13,720.01	124.42	553.76	9,540.59	0.00	16,712.93	5,682.99	0.00	7,686.45	9,539.72	16,078.94	3,141.03	4,535.76
ดินต้องปรับปรุงสำหรับกการเพาะปลูกข้าว - ความลาดชันสูง	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	969.45	0.00	0.00	0.00	0.00
ดินต้องปรับปรุงสำหรับกการเพาะปลูกข้าว - ไร่น้ำ	0.00	0.00	0.00	450.16	2,511.31	0.00	7,009.07	3,611.51	9,298.67	0.00	0.00	4,553.51	0.00
ดินไม่เหมาะสมแก่การเพาะปลูกข้าว - มีหินโผล่	0.00	0.00	0.00	0.00	194.17	0.00	0.00	0.00	67,265.60	0.00	0.00	0.00	0.00
ดินไม่เหมาะสมแก่การเพาะปลูกข้าว - ความลาดชันสูง	291,501.30	77,822.25	96,321.08	87,638.33	605,476.28	254,635.27	159,635.65	150,022.86	681,728.73	204,941.51	40,362.13	105,901.45	18,898.38
ดินไม่เหมาะสมแก่การเพาะปลูกข้าว - ดินมีเกลือ	36.75	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
ไม่ทราบ	1,130.82	0.00	0.00	1,268.98	0.00	0.00	2,003.69	0.00	0.00	850.85	0.00	0.00	0.00
ด้านอื่นๆ	45,452.89	27,192.59	37,652.51	175,921.47	309,053.89	122,765.16	99,383.48	57,767.22	164,949.33	214,895.05	182,720.34	201,898.86	80,107.11
รวม	488,082.19	118,453.56	208,393.14	412,843.64	1,188,172.52	508,624.52	703,974.58	296,177.44	1,154,182.48	556,073.68	431,877.30	538,858.39	339,924.79

สมรรถนะดิน(ไร่)	จำแนก/กิ่งอำเภอ													
	ปักธงชัย	ปากช่อง	พิมาย	เสิงสาง	สูงเนิน	ห้วยแถลง	เสิงสาง	บ้านเหลื่อม	หนองบุญมาก	แก่งสนามบาง	โนนแดง	วังน้ำเขียว	รวม (ไร่)	ร้อยละ
ดินมีความเหมาะสมแก่การเพาะปลูกข้าว	69,031.04	17,518.14	211,838.27	46,476.14	48,195.37	10,364.68	21,186.30	8,378.17	77,893.33	2,450.13	6,620.00	399.93	1,392,451.81	10.76
ดินมีความเหมาะสมแก่การเพาะปลูกข้าว - แต่เนื้อดินเหนียว - เป็นทราย	44,068.89	0.00	115,328.02	22,305.08	20,086.02	103,564.82	17,687.33	24,785.49	1,938.27	72,406.56	25,724.42	3,627.52	1,588,629.10	12.28
ดินมีความเหมาะสม - ไร่น้ำ	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	962.37	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	26,185.58	0.20
ดินต้องปรับปรุงสำหรับกการเพาะปลูกข้าว - เนื้อดินเหนียว - เป็นทราย	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	2,897.61	0.00	0.00	8,937.16	0.07
ดินต้องปรับปรุงสำหรับกการเพาะปลูกข้าว - ดินมีเกลือ	0.00	0.00	0.00	0.00	589.60	0.00	0.00	1,047.27	0.00	0.00	4,874.26	0.00	93,809.73	0.73
ดินต้องปรับปรุงสำหรับกการเพาะปลูกข้าว - ความลาดชันสูง	0.00	489.27	943.07	0.00	0.00	3,077.46	53,933.12	0.00	0.00	0.00	0.00	1.28	59,413.65	0.46
ดินต้องปรับปรุงสำหรับกการเพาะปลูกข้าว - ไร่น้ำ	1,188.68	2,934.36	5,682.70	0.00	4,574.25	2,341.68	0.00	0.00	0.00	1,921.37	6,671.23	0.00	52,728.50	0.41
ดินไม่เหมาะสมแก่การเพาะปลูกข้าว - มีหินโผล่	0.00	6,489.89	0.00	9,001.83	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	82,691.49	0.64
ดินไม่เหมาะสมแก่การเพาะปลูกข้าว - ความลาดชันสูง	346,159.86	928,877.48	130,110.54	506,886.43	305,517.01	44,333.35	287,488.23	53,310.53	260,047.50	79,539.28	4,363.94	508,127.24	6,429,748.71	49.70
ดินไม่เหมาะสมแก่การเพาะปลูกข้าว - ดินมีเกลือ	0.00	0.00	68,137.04	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	58,173.79	0.53
ไม่ทราบ	0.00	354.87	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	5,599.19	0.04
ด้านอื่นๆ	156,609.19	228,353.63	37,007.84	131,293.05	80,046.67	162,498.01	198,447.23	44,482.06	30,729.04	39,253.21	58,382.95	210,824.32	3,127,487.21	24.16
รวม	617,055.66	1,164,998.84	589,045.48	715,962.53	468,991.62	327,142.38	578,752.21	132,003.62	370,608.14	186,266.16	106,636.80	722,770.29	12,936,053.84	100.00

ที่มา : กรมพัฒนาที่ดิน

ตาราง 3.4 สมรรถนะดิน ในจังหวัดชัยภูมิ

สมรรถนะดิน(ไร่)	อำเภอ/กิ่งอำเภอ															รวม(ไร่)	ร้อยละ
	เมือง	เกษตรสมบูรณ์	แก้งคร้อ	คอนสวรรค์	คอนสาร	จัตุรัส	บ้านเขว้า	บ้านแท่น	บ้านเหลื่อม	ภูเขียว	หนองบัวแดง	เทพสถิต	หนองบัวระเหว	ภักดีชุมพล			
ดินมีความเหมาะสมแก่การเพาะปลูกข้าว	144,084.93	58,268.24	25,973.07	35,820.77	37,479.90	63,398.14	57,387.88	17,218.11	26,343.80	101,080.46	36,768.04	492.87	7,923.38	308.54	612,428.03	7.97	
ดินมีความเหมาะสมแก่การเพาะปลูกข้าว - เนื้อดินเหนียว - เป็นทราย	152,348.50	7,461.92	10,964.56	59,841.90	6,201.36	42,521.17	17,041.15	18,818.62	33,751.45	14,914.11	10,245.02	8,498.04	6,720.55	0.00	381,328.95	5.10	
ดินมีความเหมาะสมแก่การเพาะปลูกข้าว - แฉะขาดน้ำ	529.18	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	529.18	0.01	
ดินมีความเหมาะสมแก่การเพาะปลูกข้าว - มีปัญหาน้ำท่วม	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	3,484.73	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	3,484.73	0.05	
ดินต้องปรับปรุงสำหรับการเพาะปลูกข้าว - เนื้อดินเหนียว - เป็นทราย	2,423.00	0.00	0.00	1.41	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	2,424.41	0.03	
ดินต้องปรับปรุงสำหรับการเพาะปลูกข้าว - ดินมีเกลือ	3,538.63	0.00	0.00	0.00	0.00	7,118.43	0.00	0.00	780.06	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	11,448.12	0.15	
ดินต้องปรับปรุงสำหรับการเพาะปลูกข้าว - ความลาดชันสูง	6,150.88	17,789.89	8,521.71	0.00	0.00	0.00	1,624.46	0.00	0.00	0.00	1,114.81	8,023.91	5,532.84	0.00	51,768.10	0.67	
ดินต้องปรับปรุงสำหรับการเพาะปลูกข้าว - ขาดน้ำ	4,481.41	688.39	0.00	0.00	19,985.14	0.00	0.00	3,847.51	9,451.09	896.20	0.00	1,632.23	0.00	0.00	40,802.97	0.53	
ดินไม่เหมาะสมแก่การเพาะปลูกข้าว - มีหินโผล่	13,848.20	0.00	0.00	18.73	0.00	0.00	136.85	0.00	113.99	0.00	0.00	3,408.28	0.00	0.00	17,523.85	0.23	
ดินไม่เหมาะสมแก่การเพาะปลูกข้าว - เป็นกรวด	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	
ดินไม่เหมาะสมแก่การเพาะปลูกข้าว - ดินเหนียว - เป็นทราย	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	
ดินไม่เหมาะสมแก่การเพาะปลูกข้าว - ความลาดชันสูง	239,344.01	274,188.18	94,489.89	73,889.61	435,308.02	183,971.64	37,545.84	34,959.72	134,807.12	127,150.71	518,707.38	144,185.10	23,941.09	225,208.17	2,547,704.28	33.17	
ดินไม่เหมาะสมแก่การเพาะปลูกข้าว - มีปัญหาน้ำท่วม	0.00	8,171.62	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	8,171.62	0.11	
ด้านอื่นๆ	223,405.93	328,536.86	285,143.41	117,770.60	321,460.53	292,713.66	188,828.67	114,232.18	107,435.21	255,882.88	760,111.87	379,211.91	444,082.74	163,919.78	3,992,838.31	51.99	
รวม	792,154.47	696,125.90	434,892.64	287,343.02	822,444.95	589,724.04	302,544.45	192,560.67	312,692.52	499,524.46	1,328,947.12	546,460.34	486,200.60	389,434.57	7,890,449.95	100.00	

ที่มา : กรมพัฒนาที่ดิน

ตาราง 3.5 สมรรถนะดิน ในจังหวัดบุรีรัมย์

สมรรถนะดิน(ไร่)	อำเภอ/กิ่งอำเภอ										
	เมือง	กระสัง	นางรอง	บ้านกรวด	ปะโคนชัย	หนองกี่	สตึก	คูเมือง	ลำปลายมาศ	ละหานทราย	พุทไธสง
ดินมีความเหมาะสมแก่การเพาะปลูกข้าว	39,037.69	27,816.18	81,246.33	0.00	74,916.06	29,488.87	38,187.21	30,227.99	25,782.11	27,587.31	18,569.44
ดินมีความเหมาะสมแก่การเพาะปลูกข้าว - แต่เนื้อดินเหนียว - เป็นทราย	136,027.92	96,350.15	149,621.18	60,819.63	169,896.97	45,956.30	162,035.28	51,052.76	94,420.68	78,453.69	65,191.04
ดินมีความเหมาะสม - แต่ขาดน้ำ	78,868.61	63,814.09	0.00	0.00	185.15	10,352.83	19,017.29	4,179.06	52,669.68	0.00	0.00
ดินต้องปรับปรุงสำหรับเพาะปลูกข้าว - เนื้อดินเหนียว - เป็นทราย	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	2,607.89	0.00	0.00	0.00	2,023.63
ดินต้องปรับปรุงสำหรับเพาะปลูกข้าว - ดินมีเกลือ	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	1,719.32	2,517.61	0.00	0.00	32,471.34
ดินต้องปรับปรุงสำหรับเพาะปลูกข้าว - ความลาดชันสูง	0.00	0.00	10,980.96	21,005.78	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	7,800.79	0.00
ดินต้องปรับปรุงสำหรับเพาะปลูกข้าว - ขาดน้ำ	1,405.48	343.63	0.00	4,515.25	0.00	2,995.84	3,429.90	0.00	0.00	706.06	4,563.70
ดินไม่เหมาะสมแก่การเพาะปลูกข้าว - ความลาดชันสูง	3,399.52	2,662.56	63,880.28	101,424.71	16,568.45	37,648.31	132,707.85	52,817.60	15,255.37	121,798.19	14,885.91
ไม่ทราบ	0.00	0.00	0.00	670.21	2,848.97	0.00	0.00	5.68	0.00	0.00	0.00
ด้านอื่นๆ	376,459.44	202,278.60	188,605.67	217,165.09	226,512.76	158,958.96	190,320.14	122,599.80	324,669.74	237,324.06	63,676.96
รวม	634,198.68	393,265.09	614,214.42	405,500.67	489,926.38	283,401.11	550,024.88	263,400.50	512,697.56	473,670.02	201,282.02

สมรรถนะดิน(ไร่)	อำเภอ/กิ่งอำเภอ										
	ปะคำ	นาโพธิ์	หนองหงส์	พิศณุพลารักษ์	ห้วยราช	โนนสุวรรณ	ชำนิ	บ้านใหม่ไชยพจน์	โนนดินแดง	รวม(ไร่)	ร้อยละ
ดินมีความเหมาะสมแก่การเพาะปลูกข้าว	12,988.62	5,514.56	3,814.18	14,842.22	12,794.28	1,355.52	33,383.64	2,394.24	0.00	479,944.33	7.59
ดินมีความเหมาะสมแก่การเพาะปลูกข้าว - แต่เนื้อดินเหนียว - เป็นทราย	31,184.90	64,943.02	36,790.33	74,637.73	24,984.96	2,004.93	41,075.83	10,021.90	10,586.07	1,394,954.07	22.06
ดินมีความเหมาะสม - แต่ขาดน้ำ	0.00	0.00	12,388.71	150.07	11,594.43	0.00	14,574.09	0.00	0.00	267,794.01	4.23
ดินต้องปรับปรุงสำหรับเพาะปลูกข้าว - เนื้อดินเหนียว - เป็นทราย	0.00	87.93	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	4,719.45	0.07
ดินต้องปรับปรุงสำหรับเพาะปลูกข้าว - ดินมีเกลือ	0.00	6,474.79	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	21,811.46	0.00	64,994.62	1.03
ดินต้องปรับปรุงสำหรับเพาะปลูกข้าว - ความลาดชันสูง	47,902.02	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	76,637.75	164,327.30	2.60
ดินต้องปรับปรุงสำหรับเพาะปลูกข้าว - ขาดน้ำ	0.00	2,934.56	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	347.25	0.00	21,241.67	0.34
ดินไม่เหมาะสมแก่การเพาะปลูกข้าว - ความลาดชันสูง	58,624.26	7,563.33	13,313.03	6,994.30	0.00	90,730.76	4,286.85	6,061.54	81,326.72	851,929.64	13.47
ไม่ทราบ	0.00	10,965.33	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	14,388.19	0.23
ด้านอื่นๆ	66,857.63	48,438.29	148,138.32	66,549.05	68,627.60	34,776.77	84,618.71	60,614.65	177,091.82	3,059,083.88	48.38
รวม	216,555.23	136,921.81	214,444.57	162,173.37	118,001.27	128,667.98	177,939.12	101,250.94	346,641.36	6,323,376.96	100.00

ที่มา: กรมพัฒนาที่ดิน

ตาราง 3.6 สมรรถนะดิน ในจังหวัดสุรินทร์

สมรรถนะดิน(ไร่)	อำเภอ/กิ่งอำเภอ													รวม(ไร่)	ร้อยละ
	เมือง	จอมพระ	ชุมพลบุรี	ท่าตูม	ปราสาท	รัตนบุรี	ศรีณรงค์	สังขะ	สำโรงทาบ	สนม	กาบเชิง	ลำแคว	บัวเชด		
ดินมีความเหมาะสมแก่การเพาะปลูกข้าว	56,804.32	18,172.58	181,380.29	104,531.73	7,191.95	9,511.04	48,421.12	5,881.85	15,048.58	0.00	0.00	0.00	0.00	444,953.44	8.04
ดินมีความเหมาะสมแก่การเพาะปลูกข้าว - แต่เนื้อดินเหนียว - เป็นทราย	509,112.87	84,575.93	76,188.63	125,845.93	206,267.88	254,717.62	256,913.51	187,081.59	94,087.42	61,451.48	101,492.79	21,789.49	40,405.93	2,019,909.07	36.50
ดินมีความเหมาะสม - แต่ขาดน้ำ	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	9,201.44	0.00	0.00	0.00	0.00	9,201.44	0.17
ดินต้องปรับปรุงสำหรับการเพาะปลูกข้าว - เนื้อดินเหนียว - เป็นทราย	0.00	3,033.85	5,456.23	33,211.86	1,571.17	26,588.73	0.00	0.00	0.00	3,598.98	0.00	0.00	685.66	74,124.28	1.34
ดินต้องปรับปรุงสำหรับการเพาะปลูกข้าว - ดินมีเกลือ	0.00	0.00	115,567.79	6,676.65	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	122,244.44	2.21
ดินต้องปรับปรุงสำหรับการเพาะปลูกข้าว - ความลาดชันสูง	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	15,582.89	0.00	0.00	14,068.76	0.00	31,913.02	61,564.67	1.11
ดินต้องปรับปรุงสำหรับการเพาะปลูกข้าว - ขาดน้ำ	7,436.99	2,804.84	12,003.25	31,197.22	14,220.17	37,112.05	12,873.47	19,203.63	0.00	18,240.53	42,033.88	2,938.73	0.00	199,664.76	3.61
ดินไม่เหมาะสมแก่การเพาะปลูกข้าว - มีหินในผิวดิน	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	62.83	62.83	0.00
ดินไม่เหมาะสมแก่การเพาะปลูกข้าว - เป็นกรวด	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	87,854.85	87,854.85	1.58
ดินไม่เหมาะสมแก่การเพาะปลูกข้าว - ความลาดชันสูง	14,868.12	702.43	3,441.06	40,556.55	33,175.97	58,493.89	3,173.90	122,034.41	1,049.90	4,761.33	199,526.28	5,250.27	0.00	487,034.09	8.80
ไม่ทราบ	13,269.36	0.00	0.00	0.00	5,439.08	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	451.15	12,919.30	0.00	32,079.89	0.58
ด้านอื่นๆ	190,883.98	105,953.22	19,364.62	107,634.37	354,300.03	88,540.48	140,604.87	441,510.97	57,093.32	46,435.35	206,276.82	98,395.03	137,073.45	1,988,066.31	36.07
รวม	792,375.64	213,042.63	413,389.87	449,654.31	622,166.25	474,963.81	481,786.87	791,295.34	176,480.66	136,485.67	563,849.46	141,292.82	297,775.74	5,534,559.07	100.00

ที่มา : กรมพัฒนาที่ดิน

ตาราง 3.7 สมรรถนะดิน ในจังหวัดอุบลราชธานี

สมรรถนะดิน(ไร่)	อำเภอ/กิ่งอำเภอ												
	เมือง	เขมาภู	เขื่องาน	ศรีเมืองใหม่	เดชอุดม	ตระการพืชผล	น้ำยืน	โขงเจียม	บุณฑริก	พิบูลมังสาหาร	ม่วงสามสิบ	วารินชำราบ	คงคาแดง
ดินมีความเหมาะสมแก่การเพาะปลูกข้าว	50,267.26	904.46	104,266.19	0.00	6,321.35	653.82	1,378.40	0.00	1,152.17	292.76	5,749.99	32,408.95	8,295.71
ดินมีความเหมาะสมแก่การเพาะปลูกข้าว - แต่เนื้อดินเหนียว - เป็นทราย	89,060.48	30,235.22	101,021.83	39,962.39	216,835.48	89,054.53	113,423.03	18,194.88	155,987.51	32,295.00	61,024.87	147,837.08	20,807.17
ดินมีความเหมาะสม - แต่ขาดน้ำ	0.00	3,404.44	0.00	2,418.85	460.59	0.00	478.25	0.00	569.14	0.00	0.00	0.00	0.00
ดินต้องปรับปรุงสำหรับการปลูกข้าว - มีเศษหิน - ลูกกรง	0.00	0.00	0.00	0.00	979.97	0.00	575.13	0.00	2,106.79	0.00	0.00	0.00	0.00
ดินต้องปรับปรุงสำหรับการปลูกข้าว - เนื้อดินเหนียว - เป็นทราย	0.00	0.00	0.00	0.00	33,101.72	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
ดินต้องปรับปรุงสำหรับการเพาะปลูกข้าว - เนื้อดินเหนียว - เป็นทราย	9,940.11	0.00	1,461.18	0.00	0.00	4,378.06	350.68	0.00	2,271.91	0.00	12,754.60	3,896.55	55.31
ดินต้องปรับปรุงสำหรับการเพาะปลูกข้าว - ดินมีเกลือ	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
ดินต้องปรับปรุงสำหรับการเพาะปลูกข้าว - ความลาดชันสูง	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	1,903.92	0.00	34,617.46	0.00	0.00	0.00	0.00
ดินต้องปรับปรุงสำหรับการเพาะปลูกข้าว - ขาดน้ำ	8,671.04	11,718.70	79,841.98	11,907.46	26,486.30	27,055.53	29,810.88	11,095.56	59,802.59	14,422.71	155,389.86	8,544.15	8,352.88
ดินไม่เหมาะสมแก่การเพาะปลูกข้าว - มีหินโผล่	0.00	123.29	0.00	0.00	0.00	0.00	3,208.67	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	163.01
ดินไม่เหมาะสมแก่การเพาะปลูกข้าว - เป็นกรด	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
ดินไม่เหมาะสมแก่การเพาะปลูกข้าว - ดินเหนียว - เป็นทราย	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
ดินไม่เหมาะสมแก่การเพาะปลูกข้าว - ความลาดชันสูง	94,301.07	59,044.07	165,746.77	142,475.61	96,385.33	100,117.27	520,283.65	95,055.01	205,741.10	25,655.67	73,463.66	117,387.28	39,444.41
ดินไม่เหมาะสมแก่การเพาะปลูกข้าว - ดินมีเกลือ	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
ไม่ทราบ	0.00	36,055.40	0.00	12,890.38	0.00	37,320.03	0.00	0.00	647.59	17,396.24	1,031.20	6,341.45	987.46
ค่าอื่นๆ	88,853.16	240,288.12	104,430.71	417,394.28	416,290.38	385,611.15	206,838.56	300,079.82	475,114.63	512,025.12	148,126.84	246,077.26	46,575.49
รวม	350,993.12	381,781.89	546,757.76	627,048.97	793,860.10	645,190.39	878,251.08	424,429.27	837,910.89	602,097.50	457,540.82	562,494.12	124,581.43

สมรรถนะดิน(ไร่)	อำเภอ/กิ่งอำเภอ											
	กุฉีชัย	นาหวาย	ลาดสูง	โพธิ์โพธิ์	ตำโง	สิรินธร	ทุ่งศรีอุดม	นาเยีย	เสลภูมิ	นาตาล	รวม(ไร่)	ร้อยละ
ดินมีความเหมาะสมแก่การเพาะปลูกข้าว	0.00	224.61	4,371.92	0.00	673.54	0.00	0.00	1,379.87	88.88	0.00	217,418.07	2.26
ดินมีความเหมาะสมแก่การเพาะปลูกข้าว - แต่เนื้อดินเหนียว - เป็นทราย	24,111.86	115,103.07	27,203.91	22,192.79	80,698.79	10,281.69	20,045.88	34,230.71	13,917.57	29,264.53	1,482,890.25	15.42
ดินมีความเหมาะสม - แต่ขาดน้ำ	0.00	965.21	0.00	0.00	0.00	0.00	4,222.79	0.00	0.00	0.00	12,519.27	0.13
ดินต้องปรับปรุงสำหรับการปลูกข้าว - มีเศษหิน - ลูกกรง	0.00	1,483.39	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	5,145.28	0.05
ดินต้องปรับปรุงสำหรับการปลูกข้าว - เนื้อดินเหนียว - เป็นทราย	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	33,101.72	0.34
ดินต้องปรับปรุงสำหรับการเพาะปลูกข้าว - เนื้อดินเหนียว - เป็นทราย	0.00	2,289.94	0.00	0.00	9,393.51	0.00	1,593.35	0.00	812.95	0.00	49,194.15	0.51
ดินต้องปรับปรุงสำหรับการเพาะปลูกข้าว - ดินมีเกลือ	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
ดินต้องปรับปรุงสำหรับการเพาะปลูกข้าว - ความลาดชันสูง	0.00	4,501.18	0.00	0.00	0.00	21,046.67	0.00	0.00	0.00	0.00	62,069.23	0.64
ดินต้องปรับปรุงสำหรับการเพาะปลูกข้าว - ขาดน้ำ	8,399.26	18,447.18	4,440.31	2,026.60	19,578.45	22,234.31	873.45	0.00	4,952.53	484.61	531,436.13	5.49
ดินไม่เหมาะสมแก่การเพาะปลูกข้าว - มีหินโผล่	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	52.16	0.00	0.00	33.05	0.00	3,580.08	0.04
ดินไม่เหมาะสมแก่การเพาะปลูกข้าว - เป็นกรด	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
ดินไม่เหมาะสมแก่การเพาะปลูกข้าว - ดินเหนียว - เป็นทราย	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
ดินไม่เหมาะสมแก่การเพาะปลูกข้าว - ความลาดชันสูง	28,112.39	126,996.47	3,078.25	33,735.12	3,114.84	86,736.71	41,844.79	10,011.72	34,502.02	2,437.48	2,093,679.70	21.63
ดินไม่เหมาะสมแก่การเพาะปลูกข้าว - ดินมีเกลือ	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
ไม่ทราบ	35,521.60	0.00	13,055.82	5,941.91	8,795.56	10.62	2,861.38	7,168.84	0.00	4,093.58	189,859.03	1.98
ค่าอื่นๆ	121,021.83	140,820.83	138,980.89	276,816.72	114,513.16	345,427.69	47,893.47	80,374.72	16,011.64	102,591.82	4,890,957.89	51.56
รวม	217,166.73	408,624.68	189,160.90	340,713.14	236,687.85	454,788.75	119,135.11	143,165.86	70,318.44	138,872.01	9,681,850.59	100.00

ตาราง 3.8 สมรรถนะดิน ในจังหวัดศรีสะเกษ

สมรรถนะดิน(ไร่)	อำเภอ/กิ่งอำเภอ									
	เมือง	กันทรลักษณ์	จตุรพักตรพิมาน	ขุนหาญ	ปรางค์กู่	ราษีไศล	อุทุมพรพิสัย	โพธิ์ประทับช้าง	ยางชุมน้อย	ห้วยทับทัน
ดินมีความเหมาะสมแก่การเพาะปลูกข้าว	37,962.15	25,468.19	1,161.43	7,162.35	26,883.01	117,075.63	963.12	16,876.29	33,844.63	919.86
ดินมีความเหมาะสมแก่การเพาะปลูกข้าว - แต่เนื้อดินเหนียว - เป็นทราย	244,859.49	212,677.92	291,928.24	126,306.65	95,414.48	204,006.50	249,641.40	126,797.50	82,123.74	68,472.46
ดินต้องปรับปรุงสำหรับการเพาะปลูกข้าว - เนื้อดินเหนียว - เป็นทราย	583.01	127,042.07	85,927.41	45,189.63	5,843.24	4,370.70	4,433.37	18,127.77	0.00	4,150.45
ดินต้องปรับปรุงสำหรับการเพาะปลูกข้าว - ดินมีเกลือ	0.00	0.00	0.00	0.00	1,150.41	2,544.53	0.00	0.00	0.00	0.00
ดินต้องปรับปรุงสำหรับการเพาะปลูกข้าว - ขาดน้ำ	0.00	1,451.47	17.97	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
ดินไม่เหมาะสมแก่การเพาะปลูกข้าว -ดินเหนียว -เป็นทราย						453.99	0.00	0.00	0.00	0.00
ดินไม่เหมาะสมแก่การเพาะปลูกข้าว -ความลาดชันสูง	63,889.08	461,772.38	33,811.65	319,610.72	15,982.14	56,025.81	21,504.77	3,513.31	19,534.45	12,398.47
ไม่ทราบ	911.07	11,533.45	15,914.63	2,119.03	1,406.26	0.00	0.00	0.00	0.00	5,459.37
ด้านอื่นๆ	244.17	30,396.14	83,130.92	77,440.68	86,309.87	30,424.53	2,792.77	4,692.38	1,796.46	41,573.94
รวม	348,448.97	870,341.62	511,892.25	577,829.06	232,989.41	414,901.69	278,335.43	170,007.25	137,299.28	132,974.55

สมรรถนะดิน(ไร่)	อำเภอ/กิ่งอำเภอ									
	บึงบูรพ์	น้ำเกลี้ยง	วังหิน	ภูสิงห์	เมืองจันทร์	เบญจลักษ์	พยุห์	โพธิ์สุวรรณ	รวม(ไร่)	ร้อยละ
ดินมีความเหมาะสมแก่การเพาะปลูกข้าว	26,925.92	5,821.52	1,074.19	649.13	0.00	0.00	2,901.20	0.00	305,688.62	5.95
ดินมีความเหมาะสมแก่การเพาะปลูกข้าว - แต่เนื้อดินเหนียว - เป็นทราย	280,077.08	120,751.82	113,841.11	39,614.13	18,987.59	95,831.70	82,888.44	34,488.72	2,468,708.97	48.08
ดินต้องปรับปรุงสำหรับการเพาะปลูกข้าว - เนื้อดินเหนียว - เป็นทราย	5,200.16	0.00	30,258.12	9,541.97	20,941.26	5,039.31	0.00	21,452.66	388,101.13	7.56
ดินต้องปรับปรุงสำหรับการเพาะปลูกข้าว - ดินมีเกลือ	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	3,694.94	0.07
ดินต้องปรับปรุงสำหรับการเพาะปลูกข้าว - ขาดน้ำ	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	1,469.44	0.03
ดินไม่เหมาะสมแก่การเพาะปลูกข้าว -ดินเหนียว -เป็นทราย	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	453.99	0.01
ดินไม่เหมาะสมแก่การเพาะปลูกข้าว -ความลาดชันสูง	62,174.37	42,903.43	12,591.12	262,958.02	6,743.83	39,628.99	3,260.33	8,574.06	1,446,876.93	28.18
ไม่ทราบ	7,965.47	1,778.78	6,613.24	4,404.78	0.00	2,752.96	0.00	0.00	60,859.04	1.19
ด้านอื่นๆ	6,230.83	19,373.94	13,629.71	42,259.46	16,512.92	0.00	0.00	1,563.30	458,372.02	8.93
รวม	368,573.83	190,629.49	178,007.49	359,427.49	63,185.60	143,252.96	89,049.97	66,078.74	5,134,225.08	100.00

ที่มา : กรมพัฒนาที่ดิน

ตาราง 3.9 สมรรถนะดิน ในจังหวัดอำนาจเจริญ

สมรรถนะดิน(ไร่)	อำเภอ/กิ่งอำเภอ							รวม(ไร่)	ร้อยละ
	เมือง	ชานุมาน	พนา	หัวตะพาน	เสนางคนิคม	ปทุมวงศาาราม	ลืออำนาจ		
ดินมีความเหมาะสมแก่การเพาะปลูกข้าว	3,608.24	0.00	1,155.32	9,465.83	270.72	0.00	2,484.00	17,004.11	0.83
ดินมีความเหมาะสมแก่การเพาะปลูกข้าว - แต่เนื้อดินเหนียว - เป็นทราย	106,955.30	15,052.81	12,943.48	55,204.18	33,344.73	33,727.63	18,614.52	275,842.65	13.52
ดินมีความเหมาะสม - แต่ขาดน้ำ	900.07	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	900.07	0.04
ดินต้องปรับปรุงสำหรับการเพาะปลูกข้าว - เนื้อดินเหนียว - เป็นทราย	3,821.79	0.00	807.45	17,910.21	0.00	0.00	2,840.23	25,379.68	1.24
ดินต้องปรับปรุงสำหรับการเพาะปลูกข้าว - ขาดน้ำ	40,728.97	3,103.93	33,685.89	31,726.71	10,692.72	6.29	34,931.91	154,856.42	7.59
ดินไม่เหมาะสมแก่การเพาะปลูกข้าว - ความลาดชันสูง	103,836.27	265,940.19	15,889.14	54,325.46	55,492.76	56,905.30	14,400.46	566,789.58	27.78
ไม่ทราบ	16,733.42	2,183.10	0.00	582.74	9,315.24	2,974.04	0.00	31,788.54	1.56
ด้านอื่นๆ	309,553.17	71,786.41	89,759.20	80,373.55	114,731.11	202,943.45	98,746.26	967,893.15	47.44
รวม	586,137.23	358,066.44	154,220.48	249,608.68	223,847.28	296,556.71	172,017.38	2,040,454.20	100.00

ที่มา: กรมพัฒนาที่ดิน

ตาราง 3.10 สมรรถนะดิน ในจังหวัดยโสธร

สมรรถนะดิน(ไร่)	อำเภอ/กิ่งอำเภอ									รวม(ไร่)	ร้อยละ
	เมือง	กุดชุม	คำเขื่อนแก้ว	ป่าดิว	มหาชนะชัย	เลิงนกทา	ทรายมูล	ค้อวัง	ไทยเจริญ		
ดินมีความเหมาะสมแก่การเพาะปลูกข้าว	91,784.73	15,198.60	87,910.35	42,952.93	123,538.64	99,825.16	3,030.34	25,987.43	17,274.07	507,502.25	19.69
ดินมีความเหมาะสมแก่การเพาะปลูกข้าว - แต่เนื้อดินเหนียว - เป็นทราย	102,595.06	106,798.22	41,921.91	42,019.56	23,176.38	120,890.21	42,835.48	12,025.44	65,196.47	557,458.73	21.62
ดินต้องปรับปรุงสำหรับการเพาะปลูกข้าว - เนื้อดินเหนียว - เป็นทราย	9,636.89	16,321.21	15,202.99	1,025.41	46.21	997.84	9,573.48	0.00	0.00	52,804.03	2.05
ดินต้องปรับปรุงสำหรับการเพาะปลูกข้าว - ดินมีเกลือ	0.00	0.00	14,603.46	0.00	6,776.65	0.00	0.00	3,800.94	0.00	25,181.05	0.98
ดินต้องปรับปรุงสำหรับการเพาะปลูกข้าว - ความลาดชันสูง	1,059.56	8,271.16	12,329.44	3,493.33	0.00	0.00	4,865.09	0.00	5,537.07	35,555.65	1.38
ดินต้องปรับปรุงสำหรับการเพาะปลูกข้าว - ขาดน้ำ	14,343.40	19,170.97	13,296.05	14,086.45	4,644.41	13,860.59	6,498.65	993.34	15,320.15	102,214.22	3.97
ดินไม่เหมาะสมแก่การเพาะปลูกข้าว - มีหินโผล่	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	250.24	0.00	0.00	0.00	250.24	0.01
ดินไม่เหมาะสมแก่การเพาะปลูกข้าว - ความลาดชันสูง	115,889.85	141,326.36	74,374.47	64,826.55	43,282.36	328,988.38	52,418.87	22,762.72	52,981.71	896,851.27	34.79
ไม่ทราบ	12,998.08	3,077.54	0.00	1,036.90	792.90	0.00	0.00	0.00	0.00	17,905.42	0.69
ด้านอื่นๆ	66,476.92	40,356.07	81,975.09	38,264.26	59,690.42	21,102.14	24,025.33	50,104.84	182.25	382,177.32	14.83
รวม	414,784.49	350,520.13	341,613.78	207,705.39	261,947.97	585,914.56	143,247.45	115,674.71	156,491.72	2,577,900.18	100.00

ที่มา : กรมพัฒนาที่ดิน

ตาราง 3.11 สมรรถนะดิน ในจังหวัดมุกดาหาร

สมรรถนะดิน(ไร่)	อำเภอ/กิ่งอำเภอ							รวม(ไร่)	ร้อยละ
	เมือง	คำชะอี	ดงหลวง	นิคมคำสร้อย	ดงหลวง	หว้านใหญ่	หนองสูง		
ดินมีความเหมาะสมแก่การเพาะปลูกข้าว	24,484.39	11,802.20	3,062.48	3,326.21	655.91	7,700.99	6,030.25	57,062.43	2.17
ดินมีความเหมาะสมแก่การเพาะปลูกข้าว - แต่เนื้อดินเหนียว - เป็นทราย	56,176.42	37,486.81	39,757.40	44,807.84	12,144.39	5,820.32	35,399.89	231,592.87	8.82
ดินมีความเหมาะสม - แต่ขาดน้ำ	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	2,475.56	2,475.56	0.09
ดินต้องปรับปรุงสำหรับการเพาะปลูกข้าว - เนื้อดินเหนียว - เป็นทราย	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
ดินต้องปรับปรุงสำหรับการเพาะปลูกข้าว - ดินมีเกลือ	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
ดินต้องปรับปรุงสำหรับการเพาะปลูกข้าว - ความลาดชันสูง	0.00	4,205.52	0.00	0.00	0.00	0.00	1,678.62	5,882.14	0.22
ดินต้องปรับปรุงสำหรับการเพาะปลูกข้าว - ขาดน้ำ	5,164.13	0.00	0.00	0.00	0.00	891.36	0.00	6,055.49	0.23
ดินไม่เหมาะสมแก่การเพาะปลูกข้าว - มีหินโผล่	10,293.92	1,653.46	3,311.39	581.15	5,637.29	0.00	848.07	22,325.28	0.85
ดินไม่เหมาะสมแก่การเพาะปลูกข้าว - เป็นกรด	0.00	2,163.74	0.00	0.00	2,229.00	0.00	1,098.98	5,491.72	0.21
ดินไม่เหมาะสมแก่การเพาะปลูกข้าว - ความลาดชันสูง	456,451.96	285,498.06	190,330.08	159,445.98	544,988.56	26,094.11	139,940.93	1,802,749.68	68.65
ดินไม่เหมาะสมแก่การเพาะปลูกข้าว - ดินมีเกลือ	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
ไม่ทราบ	26,892.50	938.06	0.00	0.00	0.00	8,177.75	0.00	35,806.31	1.36
ด้านอื่นๆ	146,325.47	99,621.09	72,347.69	42,505.85	77,386.17	13,179.88	5,014.87	456,380.82	17.38
รวม	725,588.79	443,366.74	308,809.04	250,667.03	643,041.32	61,864.41	192,484.97	2,625,822.30	100.00

ที่มา: กรมพัฒนาที่ดิน

ตาราง 3.12 สมรรถนะดินในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง

สมรรถนะดิน(ไร่)	จังหวัด										รวม(ไร่)	ร้อยละ
	ชัยภูมิ	นครราชสีมา	บุรีรัมย์	สุรินทร์	ศรีสะเกษ	อุบลราชธานี	อำนาจเจริญ	ยโสธร	มุกดาหาร			
ดินมีความเหมาะสมแก่การเพาะปลูกข้าว	612,428.03	1,392,451.81	479,944.33	444,953.44	305,688.62	217,418.07	17,004.11	507,502.25	57,062.43	4,034,453.09	7.40	
ดินมีความเหมาะสมแก่การเพาะปลูกข้าว - แต่เนื้อดินเหนียว - เป็นทราย	391,328.35	1,588,829.10	1,394,954.07	2,019,909.07	2,468,708.97	1,492,690.25	275,842.65	557,458.73	231,592.87	10,421,314.06	19.11	
ดินมีความเหมาะสมแก่การเพาะปลูกข้าว - แต่ขาดน้ำ	529.18	26,165.58	267,794.01	9,201.44	0.00	12,519.27	900.07	0.00	2,475.58	319,605.11	0.59	
ดินมีความเหมาะสมแก่การเพาะปลูกข้าว - มีปัญหาน้ำท่วม	3,484.73	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	3,484.73	0.01	
ดินต้องปรับปรุงสำหรับการปลูกข้าว - มีเศษหิน - ลูกวัง	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	5,145.28	0.00	0.00	0.00	5,145.28	0.01	
ดินต้องปรับปรุงสำหรับการปลูกข้าว - เนื้อดินเปรี้ยว - เป็นทราย	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	33,101.72	0.00	0.00	0.00	33,101.72	0.06	
ดินต้องปรับปรุงสำหรับการเพาะปลูกข้าว - เนื้อดินเหนียว - เป็นทราย	2,424.41	8,937.18	4,719.45	74,124.28	388,101.13	49,194.15	25,379.68	52,804.03	0.00	605,684.31	1.11	
ดินต้องปรับปรุงสำหรับการเพาะปลูกข้าว - ดินมีเกลือ	11,448.12	93,609.73	64,994.52	122,244.44	3,694.94	0.00	0.00	25,181.05	0.00	321,372.80	0.59	
ดินต้องปรับปรุงสำหรับการเพาะปลูกข้าว - ความลาดชันสูง	51,768.10	59,413.65	164,327.30	61,564.67	0.00	62,069.23	0.00	35,555.65	5,882.14	440,580.74	0.81	
ดินต้องปรับปรุงสำหรับการเพาะปลูกข้าว - ขาดน้ำ	40,802.97	52,728.50	21,241.67	199,664.78	1,468.44	531,436.13	154,856.42	102,214.22	6,055.49	1,110,469.60	2.04	
ดินไม่เหมาะสมแก่การเพาะปลูกข้าว - มีหินโผล่	17,523.85	82,891.49	0.00	62.83	0.00	3,580.08	0.00	250.24	22,325.28	126,633.77	0.23	
ดินไม่เหมาะสมแก่การเพาะปลูกข้าว - เป็นกรด	0.00	0.00	0.00	87,654.85	0.00	0.00	0.00	0.00	5,491.72	93,146.57	0.17	
ดินไม่เหมาะสมแก่การเพาะปลูกข้าว - ดินเหนียว - เป็นทราย	0.00	0.00	0.00	0.00	453.99	0.00	0.00	0.00	0.00	453.99	0.00	
ดินไม่เหมาะสมแก่การเพาะปลูกข้าว - ความลาดชันสูง	2,547,704.28	6,429,748.71	851,929.54	487,034.09	1,446,876.93	2,093,679.70	566,789.58	896,851.27	1,802,749.68	17,123,363.78	31.40	
ดินไม่เหมาะสมแก่การเพาะปลูกข้าว - มีปัญหาน้ำท่วม	8,171.62	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	8,171.62	0.01	
ดินไม่เหมาะสมแก่การเพาะปลูกข้าว - ดินมีเกลือ	0.00	68,173.79	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	68,173.79	0.13	
ไม่ทราบ	0.00	5,599.19	14,388.19	32,078.89	60,859.04	189,859.03	31,788.54	17,905.42	35,806.31	388,284.61	0.71	
ด้านอื่นๆ	3,992,836.31	3,127,487.21	3,059,083.88	1,996,066.31	458,372.02	4,990,957.68	967,893.15	382,177.32	456,380.82	19,431,254.70	35.63	
รวม	7,880,449.95	12,936,255.94	6,323,376.96	5,534,559.07	5,134,225.08	9,681,650.59	2,040,454.20	2,577,900.18	2,625,822.30	54,534,694.27	100.00	

ที่มา : กรมพัฒนาที่ดิน

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

จังหวัดนครราชสีมา

1. ดินที่เหมาะสมแก่การเพาะปลูกข้าวคิดเป็นร้อยละ 23.25 โดยจำแนกเป็น
 - ก. ดินที่เหมาะสมแก่การเพาะปลูกข้าว คิดเป็นร้อยละ 10.76
 - ข. ดินที่เหมาะสมแก่การเพาะปลูกข้าว แต่เนื้อดินเหนียว - เป็นทราย “ 12.28
 - ค. ดินที่เหมาะสมแก่การเพาะปลูกข้าว แต่ขาดน้ำ “ 0.20
2. ดินที่ต้องปรับปรุงสำหรับการเพาะปลูกข้าว คิดเป็นร้อยละ 1.66 โดยจำแนกเป็น
 - ก. ดินที่มีเนื้อดินเหนียว – เป็นทราย คิดเป็นร้อยละ 0.07
 - ข. ดินที่มีเกลือ “ 0.73
 - ค. ดินที่มีความลาดชันสูง “ 0.46
 - ง. ดินที่ขาดน้ำ “ 0.41
3. ดินที่ไม่เหมาะสมแก่การเพาะปลูกข้าวคิดเป็นร้อยละ 50.87 โดยจำแนกเป็น
 - ก. ดินมีหินโผล่ คิดเป็นร้อยละ 0.64
 - ข. ดินที่มีความลาดชันสูง “ 49.70
 - ค. ดินมีเกลือ “ 0.53
4. ดินที่เหมาะสมแก่การเพาะปลูกด้านอื่นๆ คิดเป็นร้อยละ 24.18
5. ไม่ทราบ คิดเป็นร้อยละ 0.04

จากสมรรถนะดินของจังหวัดนครราชสีมาดังกล่าวพบว่า มีดินที่ไม่เหมาะสมแก่การเพาะปลูกข้าว คิดเป็นสัดส่วนที่มากที่สุดของพื้นที่ คือ ร้อยละ 50.8 เนื่องจาก ดินมีความลาดชันสูง มีหินโผล่ และมีเกลือ รองลงมา คือ ดินที่เหมาะสมแก่การเพาะปลูกด้านอื่นๆ คิดเป็นร้อยละ 24.18 และ มีดินที่เหมาะสมกับการเพาะปลูกข้าว คิดเป็นร้อยละ 23.25 ตามลำดับ

เมื่อพิจารณาเป็นรายอำเภอจะเห็นได้ว่าทุกอำเภอจะมีพื้นที่ลาดชันสูงที่ไม่เหมาะสมแก่การปลูกข้าว ส่วนดินที่เหมาะสมแก่การปลูกข้าวเป็นดินมีเกลือจะพบเกือบทุกอำเภอ ส่วนใหญ่พบที่อำเภอจักราชและโนนสูง ดินที่ไม่เหมาะสมแก่การปลูกข้าวที่เป็นดินมีเกลือพบที่อำเภอเมืองและพิมาย

จังหวัดชัยภูมิ

1. ดินที่เหมาะสมแก่การเพาะปลูกข้าวคิดเป็นร้อยละ 13.12 โดยจำแนกเป็น
 - ก. ดินที่เหมาะสมแก่การเพาะปลูกข้าว คิดเป็นร้อยละ 7.97
 - ข. ดินที่เหมาะสมแก่การเพาะปลูกข้าว แต่เนื้อดินเหนียว – เป็นทราย “ 5.10
 - ค. ดินที่เหมาะสมแก่การเพาะปลูกข้าว แต่ขาดน้ำ “ 0.01
 - ง. ดินที่เหมาะสมแก่การเพาะปลูกข้าว แต่มีปัญหาหน้าท่วม “ 0.05

2. ดินที่ต้องปรับปรุงสำหรับการเพาะปลูกข้าว	คิดเป็นร้อยละ	1.92	โดยจำแนกเป็น
ก. ดินมีเนื้อดินเหนียว - เป็นทราย	คิดเป็นร้อยละ		0.15
ค. ดินมีความลาดชันสูง	“		0.67
ง. ดินที่ขาดน้ำ	“		0.53
3. ดินที่ไม่เหมาะสมแก่การเพาะปลูก	คิดเป็นร้อยละ	33.40	โดยจำแนกเป็น
ก. ดินมีหินโผล่	คิดเป็นร้อยละ	0.23	
ข. ดินมีความลาดชันสูง	“	33.17	
ค. ดินมีปัญหาหน้าท่วม	“	0.11	

4. ดินที่เหมาะสมแก่การเพาะปลูกด้านอื่นๆ คิดเป็นร้อยละ 51.99

จากสมรรถนะดินของจังหวัดชัยภูมิดังกล่าวพบว่า มีดินที่เหมาะสมแก่การเพาะปลูกด้านอื่นๆ ซึ่งเป็นสัดส่วนที่มากที่สุดของพื้นที่คิดเป็นร้อยละ 51.99 รองลงมาคือ ดินที่ไม่เหมาะสมแก่การเพาะปลูกข้าว เนื่องจากดินมีหินโผล่ มีความลาดชันสูง มีปัญหาน้ำท่วม คิดเป็นร้อยละ 33.40 และดินที่เหมาะสมแก่การเพาะปลูกข้าว คิดเป็นร้อยละ 13.12 ตามลำดับ

เมื่อพิจารณาเป็นรายอำเภอจะเห็นได้ว่าพื้นที่ที่สามารถเพาะปลูกข้าวได้แต่ต้องมีการปรับปรุงส่วนมากมักจะมีปัญหาในเรื่องความลาดชันและขาดน้ำ ซึ่งอำเภอที่มีปัญหาเรื่องความลาดชันสูงคืออำเภอเกษตรสมบูรณ์ เมือง แก้งคร้อ บ้านเขว้า หนองบัวแดง เทพสถิต หนองบัวระเหว ส่วนอำเภอที่มีปัญหาเรื่องน้ำมากที่สุดในชัยภูมิคืออำเภอ คอนสาร ดินที่ไม่เหมาะสมแก่การเพาะปลูกข้าวส่วนมากจะมีความลาดชันสูง อันพบทุกอำเภอในจังหวัดชัยภูมิ

จังหวัดบุรีรัมย์

1. ดินที่เหมาะสมแก่การเพาะปลูกข้าว	คิดเป็นร้อยละ	33.89	โดยจำแนกเป็น
ก. ดินที่เหมาะสมแก่การเพาะปลูกข้าว	คิดเป็นร้อยละ		7.59
ข. ดินที่เหมาะสมแก่การเพาะปลูกข้าว แต่เนื้อดินเหนียว - เป็นทราย	“		22.06
ค. ดินที่เหมาะสมแก่การเพาะปลูกข้าว แต่ขาดน้ำ	“		4.23
2. ดินที่ต้องปรับปรุงสำหรับการเพาะปลูกข้าว	คิดเป็นร้อยละ	4.04	โดยจำแนกเป็น
ก. ดินที่มีเนื้อดินเหนียว - เป็นทราย	คิดเป็นร้อยละ	0.07	
ข. ดินที่มีเกลือ	“	1.03	
ค. ดินที่มีความลาดชันสูง	“	2.60	
ง. ดินที่ขาดน้ำ	“	0.34	

3. ดินที่ไม่เหมาะสมแก่การเพาะปลูกข้าวคิดเป็นร้อยละ 27.85 โดยจำแนกเป็น

ก.ดินที่มีความลาดชันสูง	คิดเป็นร้อยละ	13.47
-------------------------	---------------	-------
- 4.ดินที่เหมาะสมแก่การเพาะปลูกด้านอื่นๆ คิดเป็นร้อยละ 48.38
- 5.ไม่ทราบ คิดเป็นร้อยละ 0.23

จากสมรรถนะดินของจังหวัดบุรีรัมย์ดังกล่าวพบว่า มีดินที่เหมาะสมแก่การเพาะปลูกด้านอื่นๆ คิดเป็นสัดส่วนที่มากที่สุดคือ ร้อยละ 48.38 ของพื้นที่ รองลงมาคือ ดินที่เหมาะสมแก่การเพาะปลูกข้าว คิดเป็นร้อยละ 33.89 และดินที่ไม่เหมาะสมแก่การเพาะปลูกข้าวคิดเป็นร้อยละ 27.85 ตามลำดับ

เมื่อพิจารณาเป็นรายอำเภอจะเห็นได้ว่าสภาพดินที่ต้องปรับปรุงสำหรับการเพาะปลูกข้าวส่วนมากมักจะมีปัญหาในเรื่องความลาดชัน ซึ่งพบปัญหานี้ในอำเภอนางรอง บ้านกรวด ละหานทราย ปะคำ โนนดินแดง และสภาพดินที่ไม่เหมาะสมแก่การเพาะปลูกข้าวก็จะเป็นดินที่มีความลาดชันสูงซึ่งพบในทุกอำเภอ ส่วนอำเภอที่ไม่มีสมรรถนะดินที่เหมาะสมแก่การเพาะปลูกข้าวคือ อำเภอบ้านกรวด และอำเภอโนนดินแดง

จังหวัดสุรินทร์

- 1.ดินที่เหมาะสมแก่การเพาะปลูกข้าวคิดเป็นร้อยละ 44.70 โดยจำแนกเป็น

ก.ดินที่เหมาะสมแก่การเพาะปลูกข้าว		คิดเป็นร้อยละ	8.04
ข.ดินที่เหมาะสมแก่การเพาะปลูกข้าว แต่เนื้อดินเหนียว - เป็นทราย	“		36.50
ค.ดินที่เหมาะสมแก่การเพาะปลูกข้าว แต่ขาดน้ำ	“		0.17
2. ดินที่ต้องปรับปรุงสำหรับการเพาะปลูกข้าว คิดเป็นร้อยละ 8.27 โดยจำแนกเป็น

ก.ดินที่มีเนื้อดินเหนียว – เป็นทราย	คิดเป็นร้อยละ	1.34
ข.ดินที่มีเกลือ	“	2.21
ค.ดินที่มีความลาดชันสูง	“	1.11
ง.ดินที่ขาดน้ำ	คิดเป็นร้อยละ	3.61
3. ดินที่ไม่เหมาะสมแก่การเพาะปลูกข้าวคิดเป็นร้อยละ 10.38 โดยจำแนกเป็น

ก.ดินเป็นกรด	คิดเป็นร้อยละ	1.58
ข.ดินที่มีความลาดชันสูง	“	49.70
- 4.ดินที่เหมาะสมแก่การเพาะปลูกด้านอื่นๆ คิดเป็นร้อยละ 36.07
- 5.ไม่ทราบ คิดเป็นร้อยละ 0.58

จากสมรรถนะดินของจังหวัดสุรินทร์ดังกล่าวพบว่า มีดินที่มีความเหมาะสมแก่การเพาะปลูกข้าว คิดเป็นสัดส่วนที่มากที่สุดของพื้นที่ คือ ร้อยละ 44.70 โดยมีสมรรถนะดินที่เหมาะสมแก่การเพาะปลูกข้าว ร้อยละ 7.59 ดินที่เหมาะสมแต่เนื้อดินเหนียว – เป็นทราย ร้อยละ 22.06 และดินที่เหมาะสมแต่ขาดน้ำ ร้อยละ 4.23 รองลงมาได้แก่ ดินที่เหมาะสมแก่การเพาะปลูกด้านอื่นๆ ร้อยละ 36.07 และดินที่ไม่เหมาะสมแก่การเพาะปลูกข้าว ร้อยละ 10.38 ตามลำดับ

เมื่อพิจารณาเป็นรายอำเภอจะเห็นได้ว่าอำเภอในจังหวัดสุรินทร์จะมีปัญหาเรื่องดินเค็มน้อยอันจะเห็นได้จากตาราง 3.6 พบ 2 อำเภอคือ ชุมพลบุรีและท่าตูม ที่มีปัญหาเรื่องดินเค็มแต่พื้นที่ก็ยังสามารถทำการเพาะปลูกข้าวได้ ปัญหาที่พบมากในจังหวัดสุรินทร์คือ การขาดน้ำในการเพาะปลูกข้าว รองลงมาคือความลาดชันของพื้นที่ซึ่งพบในทุกอำเภอของจังหวัดสุรินทร์ อำเภอที่ไม่มีดินที่มีความเหมาะสมแก่การเพาะปลูกข้าวคือ อำเภอสนม กาบเชิง ลำดวนและบังเซต

จังหวัดอุบลราชธานี

1. ดินที่เหมาะสมแก่การเพาะปลูกข้าวคิดเป็นร้อยละ 17.79 โดยจำแนกเป็น

ก. ดินที่เหมาะสมแก่การเพาะปลูกข้าว	คิดเป็นร้อยละ	2.25
ข. ดินที่เหมาะสมแก่การเพาะปลูกข้าว แต่เนื้อดินเหนียว - เป็นทราย	“	15.43
ค. ดินที่เหมาะสมแก่การเพาะปลูกข้าว แต่ขาดน้ำ	“	0.13

2. ดินที่ต้องปรับปรุงสำหรับการเพาะปลูกข้าว คิดเป็นร้อยละ 7.03 โดยจำแนกเป็น

ก. ดินที่มีเนื้อดินเหนียว – เป็นทราย	คิดเป็นร้อยละ	0.51
ข. ดินที่มีความลาดชันสูง	“	0.64
ค. ดินที่ขาดน้ำ	“	5.49
ง. ดินมีเศษหิน – ลูกรัง	“	0.05
จ. ดินมีเนื้อดินเปรี้ยว – เป็นทราย	“	0.34

3. ดินที่ไม่เหมาะสมแก่การเพาะปลูกข้าวคิดเป็นร้อยละ 21.63 โดยจำแนกเป็น

ก. ดินมีหินโผล่	คิดเป็นร้อยละ	0.04
ข. ดินที่มีความลาดชันสูง	“	21.64

4. ดินที่เหมาะสมแก่การเพาะปลูกด้านอื่นๆ คิดเป็นร้อยละ 51.55

5. ไม่ทราบ คิดเป็นร้อยละ 1.96

จากสมรรถนะดินของจังหวัดอุบลราชธานีดังกล่าวพบว่า มีดินที่เหมาะสมแก่การเพาะปลูกด้านอื่นๆ คิดเป็นสัดส่วนที่มากที่สุดของพื้นที่ คิดเป็นร้อยละ 51.55 รองลงมาคือ ดินที่ไม่เหมาะสมแก่การเพาะปลูกข้าว คิดเป็นร้อยละ 21.63 และดินที่มีความเหมาะสมแก่การเพาะปลูกข้าว คิดเป็นร้อยละ 17.79 ตามลำดับ

เมื่อพิจารณาเป็นรายอำเภอจะเห็นได้ว่าทุกอำเภอจะมีปัญหาเรื่องการขาดน้ำในการเพาะปลูกข้าว และดินมีสภาพเป็นเศษหิน พบในอำเภอเดชอุดม น้ำยืน บุณฑริก นาจะหลวย อำเภอที่ดินไม่มีสมรรถนะในการเพาะปลูกข้าวได้แก่อำเภอ ศรีเมืองใหม่ โขงเจียม กุดข้าวปุ้น โพธิ์ไทร สิรินคร ทุ้งศรีอุดม นาตาล และสภาพดินที่ไม่เหมาะสมแก่การปลูกข้าวส่วนมากจะมีปัญหาเรื่องความลาดชันสูง

จังหวัดศรีสะเกษ

1. ดินที่เหมาะสมแก่การเพาะปลูกข้าวคิดเป็นร้อยละ 54.04 โดยจำแนกเป็น

ก. ดินที่เหมาะสมแก่การเพาะปลูกข้าว	คิดเป็นร้อยละ 5.95
ข. ดินที่เหมาะสมแก่การเพาะปลูกข้าว แต่เนื้อดินเหนียว - เป็นทราย	“ 48.08
2. ดินที่ต้องปรับปรุงสำหรับการเพาะปลูกข้าว คิดเป็นร้อยละ 7.66 โดยจำแนกเป็น

ก. ดินที่มีเนื้อดินเหนียว - เป็นทราย	คิดเป็นร้อยละ	7.56
ข. ดินที่มีเกลือ	“	0.07
ค. ดินที่ขาดน้ำ	“	0.03
3. ดินที่ไม่เหมาะสมแก่การเพาะปลูกข้าวคิดเป็นร้อยละ 28.19 โดยจำแนกเป็น

ก. ดินที่มีความลาดชันสูง	คิดเป็นร้อยละ	28.18
ข. ดินเหนียว - เป็นทราย	“	0.01
4. ดินที่เหมาะสมแก่การเพาะปลูกด้านอื่นๆ คิดเป็นร้อยละ 8.93
5. ไม่ทราบ คิดเป็นร้อยละ 1.19

จากสมรรถนะดินของจังหวัดศรีสะเกษดังกล่าวพบว่า มีดินที่มีความเหมาะสมแก่การเพาะปลูกข้าว คิดเป็นสัดส่วนที่มากที่สุดของพื้นที่ คือ ร้อยละ 54.04 โดยมีสมรรถนะดินที่เหมาะสมแก่การเพาะปลูกข้าว ร้อยละ 5.95 ดินที่เหมาะสมแต่เนื้อดินเหนียว - เป็นทราย ร้อยละ 48.08 รองลงมาได้แก่ ดินที่ไม่เหมาะสมแก่การเพาะปลูกข้าว ร้อยละ 28.19 และ ดินที่เหมาะสมแก่การเพาะปลูกด้านอื่นๆ ร้อยละ 8.93 ตามลำดับ

เมื่อพิจารณาเป็นรายอำเภอจะเห็นได้ว่ามี 2 อำเภอที่มีปัญหาในเรื่องดินมีเกลือ คืออำเภอปรางค์กู่ และราษีไศล ปัญหาเรื่องขาดน้ำพบอยู่ในอำเภอกันทรลักษณ์ และดินไม่เหมาะสมแก่การเพาะปลูกข้าวมีปัญหาเหมือนกันทุกอำเภอคือดินมีความลาดชันสูง

จังหวัดอำนาจเจริญ

1. ดินที่เหมาะสมแก่การเพาะปลูกข้าวคิดเป็นร้อยละ 14.40 โดยจำแนกเป็น
 - ก. ดินที่เหมาะสมแก่การเพาะปลูกข้าว คิดเป็นร้อยละ 0.83
 - ข. ดินที่เหมาะสมแก่การเพาะปลูกข้าว แต่เนื้อดินเหนียว - เป็นทราย “ 13.52
 - ค. ดินที่เหมาะสมแก่การเพาะปลูกข้าว แต่ขาดน้ำ “ 0.04
2. ดินที่ต้องปรับปรุงสำหรับการเพาะปลูกข้าว คิดเป็นร้อยละ 8.83 โดยจำแนกเป็น
 - ก. ดินที่มีเนื้อดินเหนียว – เป็นทราย คิดเป็นร้อยละ 1.24
 - ข. ดินที่ขาดน้ำ “ 7.59
3. ดินที่ไม่เหมาะสมแก่การเพาะปลูกข้าวคิดเป็นร้อยละ 27.78 โดยจำแนกเป็น
 - ก. ดินที่มีความลาดชันสูง คิดเป็นร้อยละ 27.78
4. ดินที่เหมาะสมแก่การเพาะปลูกด้านอื่นๆ คิดเป็นร้อยละ 47.44
5. ไม่ทราบ คิดเป็นร้อยละ 1.56

จากสมรรถนะดินของจังหวัดอำนาจเจริญดังกล่าวพบว่า มีดินที่เหมาะสมแก่การเพาะปลูกด้านอื่นๆ คิดเป็นสัดส่วนที่มากที่สุดของพื้นที่ คิดเป็นร้อยละ 47.44 รองลงมาคือ ดินที่ไม่เหมาะสมแก่การเพาะปลูกข้าว คิดเป็นร้อยละ 27.78 และดินที่มีความเหมาะสมแก่การเพาะปลูกข้าว คิดเป็นร้อยละ 14.40 ตามลำดับ

เมื่อพิจารณาเป็นรายอำเภอจะพบว่าอำเภอชานุมานและปทุมวงศาaram ไม่มีดินที่มีความเหมาะสมแก่การเพาะปลูกข้าว ปัญหาที่พบส่วนใหญ่จะขาดน้ำในการเพาะปลูก และดินมีความลาดชันอันจะพบในทุกอำเภอในจังหวัดอำนาจเจริญ

จังหวัดยโสธร

1. ดินที่เหมาะสมแก่การเพาะปลูกข้าวคิดเป็นร้อยละ 41.31 โดยจำแนกเป็น
 - ก. ดินที่เหมาะสมแก่การเพาะปลูกข้าว คิดเป็นร้อยละ 19.69
 - ข. ดินที่เหมาะสมแก่การเพาะปลูกข้าว แต่เนื้อดินเหนียว - เป็นทราย “ 21.62
2. ดินที่ต้องปรับปรุงสำหรับการเพาะปลูกข้าว คิดเป็นร้อยละ 8.38 โดยจำแนกเป็น
 - ก. ดินที่มีเนื้อดินเหนียว – เป็นทราย คิดเป็นร้อยละ 2.05
 - ข. ดินที่มีเกลือ “ 0.98
 - ค. ดินที่มีความลาดชันสูง “ 1.38
 - ง. ดินที่ขาดน้ำ “ 3.97

3. ดินที่ไม่เหมาะสมแก่การเพาะปลูกข้าวคิดเป็นร้อยละ 34.8 โดยจำแนกเป็น

ก.ดินมีหินโผล่	คิดเป็นร้อยละ	0.01
ข.ดินที่มีความลาดชันสูง	“	34.79

4.ดินที่เหมาะสมแก่การเพาะปลูกด้านอื่นๆ คิดเป็นร้อยละ 14.83

5.ไม่ทราบ คิดเป็นร้อยละ 0.69

จากสมรรถนะดินของจังหวัดยโสธรดังกล่าวพบว่า มีดินที่มีความเหมาะสมแก่การเพาะปลูกข้าว คิดเป็นสัดส่วนที่มากที่สุดของพื้นที่ คือ ร้อยละ 41.31 โดยมีสมรรถนะดินที่เหมาะสมแก่การเพาะปลูกข้าว ร้อยละ 19.69 ดินที่เหมาะสมแต่เนื้อดินเหนียว – เป็นทราย ร้อยละ 21.62 รองลงมาได้แก่ ดินที่ไม่เหมาะสมแก่การเพาะปลูกข้าว ร้อยละ 34.8 และ ดินที่เหมาะสมแก่การเพาะปลูกด้านอื่นๆ ร้อยละ 14.83 ตามลำดับ

เมื่อพิจารณาเป็นรายอำเภอจะพบว่าอำเภอคำเขื่อนแก้ว มหาชนะชัย และค้อวังจะมีปัญหาในเรื่องดินมีเกลือ และสภาพปัญหาแต่ละอำเภอที่พบคือสภาพพื้นที่ที่มีความลาดชัน และขาดน้ำซึ่งจะพบในทุกอำเภอ

จังหวัดมุกดาหาร

1.ดินที่เหมาะสมแก่การเพาะปลูกข้าวคิดเป็นร้อยละ 11.08 โดยจำแนกเป็น

ก.ดินที่เหมาะสมแก่การเพาะปลูกข้าว	คิดเป็นร้อยละ	2.17
ข.ดินที่เหมาะสมแก่การเพาะปลูกข้าว แต่เนื้อดินเหนียว - เป็นทราย	“	8.82
ค.ดินที่เหมาะสมแก่การเพาะปลูกข้าว แต่ขาดน้ำ	“	0.09

2. ดินที่ต้องปรับปรุงสำหรับการเพาะปลูกข้าว คิดเป็นร้อยละ 0.45 โดยจำแนกเป็น

ก.ดินที่มีความลาดชันสูง	คิดเป็นร้อยละ	0.22
ข. ดินที่ขาดน้ำ	“	0.23

3. ดินที่ไม่เหมาะสมแก่การเพาะปลูกข้าวคิดเป็นร้อยละ 69.71 โดยจำแนกเป็น

ก.ดินมีหินโผล่	คิดเป็นร้อยละ	0.85
ข.ดินที่มีความลาดชันสูง	“	68.65
ค.ดินเป็นกรด	“	0.21

4.ดินที่เหมาะสมแก่การเพาะปลูกด้านอื่นๆ คิดเป็นร้อยละ 17.38

5.ไม่ทราบ คิดเป็นร้อยละ 1.36

จากสมรรถนะดินของจังหวัดมุกดาหารดังกล่าวพบว่า มีดินที่ไม่เหมาะสมแก่การเพาะปลูกข้าว คิดเป็นสัดส่วนที่มากที่สุดของพื้นที่ คิดเป็นร้อยละ 69.71 รองลงมาได้แก่ ดินที่เหมาะสมแก่การเพาะปลูกด้านอื่นๆ คิดเป็นร้อยละ 17.38 และดินที่เหมาะสมแก่การเพาะปลูกข้าว คิดเป็นร้อยละ 11.08 ตามลำดับ

เมื่อพิจารณาเป็นรายอำเภอจะเห็นได้ว่าสภาพพื้นที่ปลูกข้าวแต่ละอำเภอในจังหวัดมุกดาหารมีสภาพปัญหาเรื่องหินโผล่ อันจะพบทุกอำเภอ ยกเว้นอำเภอหว้านใหญ่ ส่วนสภาพดินเป็นกรดพบในอำเภอคำชะอี ดงหลวง และหนองสูง และปัญหาที่พบในทุกอำเภอในจังหวัดนี้คือ ดินมีความลาดชันสูง

จากตาราง 3.3 ถึง 3.12 สมรรถนะดินในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง พบว่าสมรรถนะดินส่วนใหญ่เหมาะกับการเพาะปลูกเกษตรกรรมด้านอื่นๆ ถึงร้อยละ 35.63 หรือประมาณ 19,431,254.70 ไร่ รองลงมา คือ สมรรถนะดินที่ไม่เหมาะกับการเพาะปลูกข้าว เพราะมีความลาดชันสูง 31.40 หรือประมาณ 17,123,363.78 ไร่ ส่วนพื้นที่ที่มีความเหมาะสมกับการเพาะปลูกข้าว แต่เนื้อดินเหนียว – เป็นทราย ร้อยละ 19.11 หรือประมาณ 10,421,314.06 ไร่

3.1.5. การใช้ประโยชน์ที่ดินในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง

สภาพการใช้ประโยชน์ที่ดินในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง จากสำนักงานสถิติแห่งชาติพบว่า มีการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการเกษตรเป็นส่วนใหญ่ เช่น การทำนา พื้นที่ปลูกพืชไร่/พืชผัก ไม้ดอกไม้ประดับ ยางพารา ป่า ทุ่งหญ้าเลี้ยงสัตว์ เป็นต้น โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ตารางที่ 3.13 แสดงการใช้ประโยชน์ที่ดินในพื้นที่ศึกษา จำแนกตามการใช้ที่ดิน

การใช้ประโยชน์ที่ดิน	เนื้อที่ถือครอง			ร้อยละ			ร้อยละของการเปลี่ยนแปลง	
	2531	2536	2541	2531	2536	2541	2536/2531	2541/36
ที่ปลูกข้าว	18,251,619	19,917,972	20,242,435	69.25	72.11	74.63	6.32	1.17
ที่ปลูกพืชไร่/พืชผักและไม้ดอกไม้ประดับ	5,613,385	5,487,298	4,994,431	21.30	19.87	18.41	0.48	- 1.78
ที่ปลูกพืชยืนต้น/ยางพารา	585,725	609,690	573,943	2.22	2.21	2.12	0.09	- 0.13
ป่า/ทุ่งหญ้าเลี้ยงสัตว์	1,057,673	854,411	652,152	4.01	3.09	2.40	- 0.77	- 0.73
ที่อื่นๆ	848,451	751,412	660,887	3.22	2.72	2.44	- 0.37	- 0.33
รวม	26,356,853	27,620,783	27,123,848	100.00	100.00	100.00	4.80	-1.80

ที่มา : สำนักงานสถิติแห่งชาติ

จากตารางที่ 3.13 พบว่าในพื้นที่ศึกษามีการใช้ประโยชน์ที่ดินในปี 2531, 2536 และ 2541 มีเนื้อที่ปลูกข้าว เพิ่มขึ้นจากช่วง 2531-2536 ร้อยละ 6.32 และจากช่วง 2536-2541 มีเนื้อที่ปลูกข้าวเพิ่มขึ้นร้อยละ 1.17 และเนื้อที่ปลูกข้าวเป็นส่วนหนึ่งของเนื้อที่ถือครองทำการเกษตร จากปี 2531, 2536 และ 2541 ที่ผ่านมามีสัดส่วนเพิ่มขึ้น ร้อยละ 69.25 72.11 และ 74.63 ตามลำดับ ส่วนเนื้อที่ทำการเกษตรประเภทอื่นมีพื้นที่ลดลง อาทิ เนื้อที่ปลูกพืชไร่/พืชผักและไม้ดอกไม้ประดับ เนื้อที่ปลูกพืชยืนต้น/ยางพารา เป็นต้น

การใช้ประโยชน์ที่ดินในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง ส่วนใหญ่จะเป็นพื้นที่นาร้อยละ 74.63 ของเนื้อที่ถือครองทำการเกษตร ซึ่งอยู่บริเวณตอนกลางของภูมิภาค ซึ่งมีลักษณะเป็นที่ราบ หน่วยเขตดินส่วนใหญ่เป็นดินชุด 17 และ 18 เป็นดินที่สามารถปลูกข้าวได้ แต่ดินมีความอุดมสมบูรณ์ต่ำ ส่วนพื้นที่ปลูกพืชไร่ซึ่งเป็นเนื้อที่รองลงมาจากการปลูกข้าว ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างจะกระจายอยู่ทางตะวันตกและตอนใต้ของจังหวัดนครราชสีมา ทิศตะวันออกของจังหวัดอุบลราชธานี จังหวัดอำนาจเจริญ และจังหวัดมุกดาหาร ซึ่งพื้นที่ปลูกพืชไร่ส่วนมากจะเป็นพื้นที่ที่มีความลาดชัน ลักษณะดินในภูมิภาคนี้ส่วนมากจะมีความอุดมสมบูรณ์ต่ำแต่ยังสามารถทำการเกษตรได้

3.1.6. ทรัพยากรน้ำ

แหล่งน้ำ เป็นสิ่งสำคัญสำหรับการดำรงชีวิต และการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ ทรัพยากรน้ำมีความสำคัญมากกับการทำนา เนื่องจากมีคุณสมบัติเป็นตัวหล่อเลี้ยงต้นพืชเป็นตัวกลางในการละลายธาตุอาหารพืช มีผลกับการเติบโตและให้ผลผลิตกับข้าว จึงเป็นทรัพยากรที่มีความสำคัญมากในการทำนา แหล่งน้ำธรรมชาติของจังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง แบ่งได้เป็น 4 ประเภท

1) แหล่งน้ำในอากาศ ได้แก่ น้ำฝน แนวร่องมรสุมและทางเดินพายุจะพัดผ่านระหว่างเดือนพฤษภาคมถึงเดือนกันยายน จะนำฝนมาตกในภูมิภาคนี้ หากเปรียบเทียบปริมาณน้ำฝนระหว่างภูมิภาคนี้กับภาคอื่น ๆ พบว่ามีน้อย ปัญหาของฝนในภูมิภาคนี้ได้แก่ ความไม่แน่นอนของฝน และตกหนักเป็นช่วงสั้น ๆ อีกประการหนึ่งเนื่องจากเป็นภูมิภาคที่ถูกปิดล้อมด้วยเทือกเขา ก่อให้เกิดเขตเงาฝนคือพื้นที่ด้านหลังเทือกเขาจะไม่ได้รับเงาฝนทำให้บริเวณตอนกลางและตอนบนของภูมิภาคนี้ไม่มีน้ำฝนเพียงพอแก่เกษตรกรทั้งปี ต้องอาศัยน้ำฝนตามธรรมชาติโดยเฉพาะปลูกได้ปีละครั้ง ชาวนาต้องอาศัยพายุดีเปรสชัน ซึ่งมีเป็นบางปีเท่านั้น แต่ในบางปีหากไม่มีพายุดีเปรสชันจะทำให้ปริมาณฝนตกน้อยทำให้น้ำไม่เพียงพอกับการทำนาในพื้นที่ศึกษา

2) แหล่งน้ำผิวดิน

พื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างอยู่ในพื้นที่ 3 ลุ่มน้ำคือ ลุ่มน้ำโขง ลุ่มน้ำชี และลุ่มน้ำมูล ซึ่งลุ่มน้ำทั้ง 3 มีลำน้ำที่สำคัญ ดังนี้ (แผนที่ 3.6)

- ลำน้ำสาขาที่สำคัญของแม่น้ำโขง ได้แก่ แม่น้ำเลย แม่น้ำโขง ห้วยหลวง ห้วยชี น้ำอูน และแม่น้ำสงคราม มีต้นน้ำเกิดจากแนวเทือกเขาหิมาลัยในประเทศทิเบต ไหลลงทางใต้ ผ่านหลายประเทศในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เป็นแม่น้ำนานาชาติสายสำคัญที่กั้นพรมแดนระหว่างประเทศ ผ่านเขตแดนระหว่างประเทศไทยกับประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวที่

- ลำน้ำสาขาที่สำคัญของแม่น้ำชี ได้แก่ น้ำพอง ลำปาว น้ำเชิญ น้ำพรม และน้ำยัง มีต้นน้ำเกิดจากเทือกเขาเพชรบูรณ์และดงพญาเย็น ซึ่งอยู่ทางตะวันตกของภาค น้ำจะไหลเข้าพื้นที่ราบตอนกลางของภาค ผ่านจังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน แล้วเข้าสู่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างที่จังหวัดกาฬสินธุ์ ร้อยเอ็ด ยโสธร และไหลออกแม่น้ำโขงที่อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี

- ลำน้ำสาขาที่สำคัญของแม่น้ำมูล ได้แก่ ลำตะคอง ลำพระเพลิง ลำปลายมาศ ลำชี ห้วยทับทัน ห้วยสำราญ ห้วยชะยุง ลำโดมใหญ่ ลำโดมน้อย ลำเชียงไกร ลำสะแทก ลำเสียว ลำเซบาย และลำเซบก มีต้นกำเนิดจากเทือกเขาสันกำแพงและพนมดงรัก ซึ่งอยู่ทางตะวันตกของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ไหลจากใต้ขึ้นเหนือ เส้นทางน้ำไหลข้ามไปทางตะวันออกเฉียงเหนือ เข้าพื้นที่ราบตอนกลางของภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง ผ่านจังหวัดนครราชสีมาอำเภอเมือง โนนสูง พิมาย จักราช ไปจังหวัดบุรีรัมย์จังหวัดสุรินทร์ จังหวัดศรีสะเกษ และไหลออกสู่แม่น้ำโขงที่อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี แม่น้ำมูลเป็นแม่น้ำสายสำคัญที่ยาวที่สุดและเป็นสายหลักของภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง มีการตั้งถิ่นฐานและทำนามากที่สุดตามแนวลุ่มน้ำมูล เป็นแหล่งน้ำที่มีการทำการเกษตรอย่างหนาแน่น

3) แหล่งน้ำใต้ดิน

แหล่งน้ำใต้ดินส่วนใหญ่มีปัญหาน้ำเค็ม เพราะมีเกลืออยู่ในผิวดินมาก นอกจากนี้บางแห่งน้ำใต้ดินที่ขุดขึ้นมาได้มีแร่ธาตุปนอยู่มาก น้ำใต้ดินในพื้นที่ศึกษา ได้แก่ น้ำบาดาล น้ำใต้ดินจะมีระดับความลึก 10-50 เมตร สำหรับการทำนาแล้วไม่มีพื้นที่ใดในภูมิภาคนี้ใช้น้ำใต้ดินในรูปของน้ำบาดาลทำนาเนื่องจากว่าต้องลงทุนสูงและไม่คุ้มค่ากับการนำน้ำบาดาลมาใช้

4) แหล่งน้ำชลประทาน

ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ลักษณะภูมิประเทศเป็นที่ราบสูงลาดจากทิศตะวันตกไปทิศตะวันออกซึ่งเป็นที่ตั้งของแม่น้ำโขงและพื้นดินส่วนใหญ่ เป็นดินร่วนปนทราย ทำให้อุ้มน้ำไม่ดี น้ำฝนจะซึมลงสู่ใต้ดิน และไหลลงสู่แม่น้ำต่างๆ อย่างรวดเร็ว ทำให้เกิดน้ำท่วมริมฝั่งแม่น้ำสายใหญ่ เมื่อฝนขาดช่วงจะเกิดปัญหาขาดแคลนน้ำ ทั้งเพื่อการอุปโภคบริโภค และการเกษตร ทำให้โครงการชลประทานในภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นโครงการเก็บน้ำ แต่เนื่องจากภูมิประเทศไม่เหมาะสมสำหรับการสร้างเขื่อนเก็บกักน้ำขนาดใหญ่ ในภาคนี้จึงประกอบด้วยโครงการเก็บกักน้ำขนาดเล็กและขนาดกลางจำนวนมาก ในแม่น้ำมูลและแม่น้ำชี รวมทั้งสาขาของแม่น้ำทั้งสอง ซึ่งการสร้างโครงการชลประทานขนาดเล็กในภาคนี้มีจำนวนมาก เนื่องจากเป็นนโยบายของรัฐบาลที่จะพยายามบรรเทาความเดือดร้อนของประชาชนในเขตที่ขาดแคลนน้ำอุปโภคหรือขาดแคลนเพื่อการเกษตร

สำหรับโครงการชลประทานในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง ซึ่งทางกรมชลประทานได้จัดตั้งโครงการชลประทานทั้งขนาดใหญ่ ขนาดกลาง และขนาดเล็ก รวมทั้งโครงการอื่นๆ จากหลายหน่วยงาน เพื่อช่วยเหลือเกษตรกรรyamขาดแคลนน้ำ อาทิโครงการศูนย์บริการเกษตรกรเคลื่อนที่โครงการขุดลอกหนองน้ำและคลองธรรมชาติ โครงการชลประทานอันเนื่องมาจากพระราชดำริโครงการหมู่บ้านป้องกันตนเองชายแดน โครงการแหล่งน้ำในไร่นาและโครงการปรับโครงสร้างและระบบการผลิตการเกษตร(ชุดสระ)

โครงการชลประทานขนาดใหญ่และขนาดกลางถึงปีงบประมาณ 2542 จำนวน 118 โครงการ สามารถเก็บกักน้ำได้ 2,071.35 ล้านลูกบาศก์เมตร ระบายน้ำแก่พื้นที่ชลประทาน 1,424,170,225 ไร่ ส่วนโครงการชลประทานขนาดเล็กถึงปี 2542 จำนวน 2,066 โครงการ สามารถเก็บกักน้ำได้ 411.37 ล้านลูกบาศก์เมตร ระบายน้ำให้แก่พื้นที่ชลประทานได้ 1,130,030 ไร่ และโครงการอื่นๆ อันได้แก่ โครงการอื่นอันเนื่องมาจากพระราชดำริ โครงการหมู่บ้านป้องกันตนเองชายแดน โครงการศูนย์บริการเกษตรกรเคลื่อนที่ โครงการขุดลอกหนองน้ำและคลองธรรมชาติ โครงการแหล่งน้ำในไร่นา และโครงการปรับโครงสร้างและระบบการผลิตการเกษตร รวมทั้งสิ้น 63,207 โครงการเก็บกักน้ำได้ 230,898,358 ล้านลูกบาศก์เมตร ระบายน้ำให้กับพื้นที่ใช้ประโยชน์ได้ 1,002,161 ไร่ (ตาราง 3.14) ส่วนปริมาณพื้นที่ที่ได้รับประโยชน์ในการชลประทานเปรียบเทียบกับเนื้อที่ถือครองทางการเกษตรในพื้นที่ศึกษา จะเห็นว่าพื้นที่ที่ได้รับประโยชน์จากชลประทานรวม 3,556,971 ไร่ คิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 13.11 ของพื้นที่ถือครองทางการเกษตรทั้งหมด 27,123,848 ไร่ จากตารางชลประทานจะเห็นว่าพื้นที่ที่ได้รับน้ำชลประทานมีสัดส่วนน้อยมากเมื่อเปรียบเทียบกับสัดส่วนพื้นที่เพาะปลูกทั้งหมดพื้นที่ส่วนที่เหลือจะเป็นพื้นที่ทำนาในเขตน้าฝน

ตาราง 3.14 โครงการชลประทานที่สร้างเสร็จถึงปีงบประมาณ 2542

จังหวัด	โครงการชลประทานขนาดใหญ่และกลาง			โครงการชลประทานขนาดเล็ก			โครงการศูนย์บริการเกษตรกรเคลื่อนที่			โครงการขุดลอกน้ำและคลองธรรมชาติ		
	จำนวนโครงการ	เก็บน้ำ (ล้าน ลบ.ม.)	พท.ที่จะได้รับประโยชน์(ไร่)	จำนวนโครงการ	เก็บน้ำ (ล้าน ลบ.ม.)	พท.ที่จะได้รับประโยชน์(ไร่)	จำนวนโครงการ	เก็บน้ำ (ล้าน ลบ.ม.)	พท.ที่จะได้รับประโยชน์(ไร่)	จำนวนโครงการ	เก็บน้ำ (ล้าน ลบ.ม.)	พท.ที่จะได้รับประโยชน์(ไร่)
ชัยภูมิ	12	108.09	130,670	292	36.33	175,365	424	5,700,500	225,460	414	10,530,100	19,425
นครราชสีมา	37	1,172.51	653,744	473	55.16	283,327	955	13,927,275	26,293	897	19,896,280	72,830
บุรีรัมย์	16	274.89	144,452	298	61.38	183,494	536	7,074,189	9,805	475	11,049,090	49,857
สุรินทร์	18	157.90	127,805	271	59.08	126,933	367	5,833,000	7,080	291	8,468,900	21,860
ศรีสะเกษ	10	155.73	86,520	243	67.52	152,637	270	3,652,400	2,365	255	8,178,300	4,630
อุบลราชธานี	12	87.88	212,430	168	58.63	74,162	388	8,636,995	6,824	213	9,172,900	-
อำนาจเจริญ	3	21.15	16,934	60	9.14	22,891	167	1,585,752	6,100	70	1,066,708	350
ยโสธร	2	38.80	18,400	171	45.08	63,251	213	4,785,175	13,079	74	1,499,270	41
มุกดาหาร	8	54.60	33,825	90	29.05	47,970	108	1,320,100	860	59	1,268,400	-
รวม	118	2,071.35	1,424,780	2,066	411.37	1,130,030	3428	52,515,386	297,466	2,748	71,127,949	168,993

จังหวัด	โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ			โครงการป้องกันหมู่บ้านป้องกันตนเองชายแดน			โครงการแหล่งน้ำในไร่นา			โครงการปรับโครงสร้างและระบบการชลประทานเกษตร(จุดละ)		
	จำนวนโครงการ	เก็บน้ำ (ล้าน ลบ.ม.)	พท.ที่จะได้รับประโยชน์(ไร่)	จำนวนโครงการ	เก็บน้ำ (ล้าน ลบ.ม.)	พท.ที่จะได้รับประโยชน์(ไร่)	จำนวนโครงการ	เก็บน้ำ (ล้าน ลบ.ม.)	พท.ที่จะได้รับประโยชน์(ไร่)	จำนวนโครงการ	เก็บน้ำ (ล้าน ลบ.ม.)	พท.ที่จะได้รับประโยชน์(ไร่)
ชัยภูมิ	1	0	749	0	0	-	1,543	1,978,300	7,715	3,323	4,247,340	16,615
นครราชสีมา	15	4.57	15,750	0	0	-	5,084	7,030,320	25,420	8,992	11,843,520	80,070
บุรีรัมย์	3	0	-	12	3.03	2,500	1,689	2,128,140	16,635	4,602	5,798,520	41,790
สุรินทร์	4	0	50	14	5.17	8,610	2,081	2,622,060	20,810	3,569	4,496,940	35,690
ศรีสะเกษ	1	0	-	15	3.48	8,350	2,428	3,256,380	31,126	2,950	37,717,000	29,600
อุบลราชธานี	5	3.3	11,140	14	3.75	5,300	2,716	3,445,692	14,454	4,521	5,696,460	45,280
อำนาจเจริญ	0	0	-	1	0	500	646	813,874	3,614	2,506	3,157,560	23,517
ยโสธร	0	0	-	0	0	-	1,182	1,541,610	6,284	4,825	6,079,500	36,197
มุกดาหาร	6	21.59	9,140	2	1.75	1,650	637	810,320	3,425	3,644	4,591,440	33,721
รวม	35	29.46	36,829	58	17.18	26,910	18,006	23,626,696	129,463	38,932	83,620,280	342,480

ที่มา : กรมชลประทาน กระทรวงเกษตรและสหกรณ์

โครงการชลประทานขนาดใหญ่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างส่วนใหญ่เป็นแหล่งเก็บกักน้ำจากแม่น้ำชีและแม่น้ำมูล รวมทั้งลำน้ำสาขาของแม่น้ำทั้งสอง อาทิเช่น โครงการเขื่อนจุฬาภรณ์และโครงการเขื่อนชีบนในจังหวัดชัยภูมิ โครงการเขื่อนห้วยขนุนในจังหวัดศรีสะเกษ โครงการเขื่อนสิรินธรและโครงการเขื่อนปากมูลในจังหวัดอุบลราชธานี แต่โครงการที่อำนวยความสะดวกประโยชน์แก่ประชาชนในท้องที่มากที่สุดคือ โครงการขนาดเล็กทั้งหลาย เนื่องจากโครงการขนาดใหญ่ส่วนใหญ่สร้างเพื่อผลิตกระแสไฟฟ้า นอกจากนี้โครงการขนาดเล็กสามารถกระจายได้ทั่วถึงและงบประมาณในการลงทุนน้อยกว่า ทำให้โครงการชลประทานขนาดเล็กทั้งหลายเพิ่มจำนวนมากขึ้นทุกปี

จากการพิจารณาพื้นที่ที่จะได้รับประโยชน์ในการชลประทานเทียบกับเนื้อที่ถือครองทางการเกษตรในพื้นที่ศึกษา จากตารางที่ 3.15 พบว่า สัดส่วนของพื้นที่ที่ได้รับประโยชน์ในการชลประทานยังมีสัดส่วนต่ำเมื่อเทียบกับเนื้อที่ถือครองทางการเกษตรทั้งหมด จากข้อมูลดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าระบบชลประทานในพื้นที่ยังไม่สามารถนำมาสนับสนุนต่อปริมาณการใช้น้ำเพื่อการเกษตรได้มากนัก

จากลักษณะแหล่งน้ำของพื้นที่ภูมิภาคนี้นแบ่งการทำงานตามลักษณะการใช้น้ำเป็น 2 ประเภท ได้แก่

1) การทำนาในเขตน้ำฝน เป็นพื้นที่ทำนาที่ต้องอาศัยน้ำฝนเป็นหลัก เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่อาศัยธรรมชาติทำให้พื้นที่ดังกล่าวมีข้อด้อยในด้านการทำนา กล่าวคือผลผลิตของชาวนาขึ้นอยู่กับปริมาณน้ำฝน โดยทั่วไปปัญหาที่พบเกี่ยวกับการทำนาในบริเวณนี้ ได้แก่ ความแห้งแล้ง (Drought) เป็นปัญหาที่สำคัญที่สุดในพื้นที่น่าน้ำฝน โดยการตกของฝนมีผลกระทบกับการทำนาซึ่งอาจจะแห้งแล้งตลอดปี ที่จะนำไปสู่ความเสียหายที่อาจจะเกิดขึ้นในระยะต้นกล้า ระยะปักดำ ระยะการเจริญเติบโต ระยะใดระยะหนึ่ง ที่อาจทำให้เกิดความเสียหายรุนแรงที่มีผลทำให้ผลผลิตในพื้นที่ต่ำกว่าปกติเห็นได้จากผลผลิตข้าวต่อไร่ในจังหวัดสุรินทร์อยู่ในอัตรา 303 กก. ต่อไร่ แต่ในระยะที่มีฝนตกน้อยในปี 2538 มีผลผลิตเพียง 210 กก. ต่อไร่ ซึ่งต่ำกว่าผลผลิตปกติประมาณร้อยละ 31 อีกปัญหาหนึ่งคือปัญหาในเรื่องน้ำท่วม (Flooding) ถึงแม้ว่าความแห้งแล้งเป็นปัจจัยสำคัญ แต่โอกาสที่จะเกิดน้ำท่วม และความเสียหายเป็นครั้งคราวที่เกิดขึ้นเนื่องจากสภาวะการตกของฝน และการเข้ามาของพายุดีเปรสชันที่มีผลกับภูมิภาคนี้

2) การทำนาในเขตชลประทาน เป็นพื้นที่ทำนาที่ไม่ต้องอาศัยน้ำฝน สามารถนำน้ำมาใช้ได้ตลอดฤดูกาลเพาะปลูก มีผลทำให้ผลผลิตในพื้นที่มีสูงกว่าการทำนาในเขตนาน้ำฝน เห็นได้จากตารางที่ 3.6 ที่แสดงการเปรียบเทียบระหว่างผลผลิตจากนาในเขตชลประทาน และผลผลิตจากนาในเขตนาน้ำฝนที่ปรากฏว่าพื้นที่ในเขตการชลประทานจะให้ผลผลิตมากกว่าประมาณร้อยละ 45.85 ของจังหวัดศรีสะเกษที่เป็นจังหวัดที่มีผลผลิตแตกต่างกันที่สุดระหว่างเขตชลประทานกับ

ตาราง 3.15 พื้นที่ที่ได้รับประโยชน์ในการชลประทานเทียบพื้นที่ถือครองทางการเกษตรในพื้นที่ศึกษา

จังหวัด	ปริมาณกักเก็บน้ำ * (ล้าน ลบ.ม.)	พื้นที่ที่ได้รับประโยชน์ *(ไร่)		เนื้อที่ถือครองทางการเกษตร** (ไร่)	สัดส่วนพื้นที่ที่ได้รับประโยชน์ ในการชลประทาน
		พื้นที่	ร้อยละเทียบกับภาค		
ชัยภูมิ	22,456,384.42	575,999	16.19	3,186,271	18.08
นครราชสีมา	52,698,627.24	1,157,434	32.54	6,376,310	18.15
บุรีรัมย์	26,050,278.30	448,533	12.61	3,533,983	12.69
สุรินทร์	21,421,122.15	348,838	9.81	3,308,508	10.54
ศรีสะเกษ	52,804,296.73	315,228	8.86	3,046,341	10.35
อุบลราชธานี	26,952,200.36	369,390	10.38	4,300,529	8.59
อำนาจเจริญ	6,623,925.29	73,906	2.08	1,094,465	6.75
ยโสธร	13,905,638.88	137,252	3.86	1,401,836	9.79
มุกดาหาร	7,988,366.99	130,391	3.67	875,605	14.89
รวม	230,900,840.36	3,556,971	100.00	27,123,848	13.11

ที่มา : กรมชลประทานกระทรวงเกษตรและสหกรณ์

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เขตนํ้าฝน แตกต่างกัน 136 กิโลกรัมต่อไร่ ส่วนจังหวัดมุกดาหารเป็นจังหวัดที่มีผลผลิตแตกต่างน้อยที่สุด คือ แตกต่าง 42 กิโลกรัมต่อไร่ คิดเป็นร้อยละ 16.55 อย่างไรก็ตามทุกพื้นที่ที่เป็นเขตชลประทานจะมีผลผลิตที่สูงกว่าเขตนํ้าฝนทั้งสิ้นนั้นแสดงให้เห็นได้นํ้าเป็นปัจจัยที่มีความสำคัญมากในการผลิตและขั้นตอนการทำงานที่มีผลต่อผลผลิตของข้าว

ตารางที่ 3.16. เปรียบเทียบผลผลิตของข้าวในเขตชลประทาน และนอกเขตชลประทาน

จังหวัด	ในเขตชลประทาน ผลผลิต/ไร่ (กิโลกรัม)	นอกเขตชลประทานผลผลิต/ ไร่ (กิโลกรัม)	ความแตกต่าง	ร้อยละ
มุกดาหาร	295	253	42	16.55
ยโสธร	329	259	70	27.07
อำนาจเจริญ	308	244	64	26.08
อุบลราชธานี	294	254	40	15.63
ศรีสะเกษ	432	296	136	45.85
สุรินทร์	407	306	101	32.91
บุรีรัมย์	321	256	65	25.30
ชัยภูมิ	333	249	84	33.94
นครราชสีมา	364	261	103	39.37
ภาคตะวันออกเฉียง เหนือตอนล่าง	352	270	82	30.41

ที่มา : สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

จากตารางจะเห็นได้ว่าพื้นที่ที่อยู่ในเขตชลประทานจะมีประสิทธิภาพในการให้ผลผลิตได้สูงกว่า เขตน้ำฝน แต่อย่างไรก็ตาม พื้นที่ปลูกข้าวในเขตชลประทานในพื้นที่นั้นมีสัดส่วนที่น้อยกว่าในเขตพื้งพาน้ำฝน โดยพบจากข้อมูลการใช้ประโยชน์ที่ดินของภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างนั้นพบว่าสัดส่วนของการทำการเกษตรนั้นมีข้าวจำนวน 20,242,435 ไร่หรือคิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 18.41 พื้นที่ปลูกพืชไร่พืชผัก ไม้ดอกไม้ประดับ มีพื้นที่ 4,994,431 ไร่ หรือร้อยละ 18.41 ที่เหลือเป็นพื้นที่อื่น ๆ ได้แก่ ยางพารา ป่า ทุ่งหญ้าเลี้ยงสัตว์ และที่อื่น ๆ รวม 1,886,980 ไร่ หรือร้อยละ 6.9 แสดงให้เห็นว่าพื้นที่เพาะปลูกข้าวเป็นพื้นที่ที่มีมากที่สุด และหากคิดพื้นที่ปลูกข้าวที่อยู่ในเขตชลประทาน จะต้องมีพื้นที่อย่างน้อย 16,685,464 ไร่หรือร้อยละ 83 ของพื้นที่ปลูกข้าวทั้งภูมิภาคที่อยู่นอกเขตชลประทานและต้องพื้งพาน้ำฝน อันสะท้อนให้เห็นว่าสภาพการผลิตข้าวมีพื้นที่ที่มีสัดส่วนการเสี่ยงมากในการผลิตข้าวหากมองในแง่ของน้ำเพื่อการผลิต แต่อย่างไรก็ตามในการจัดสร้างระบบการชลประทานที่จะเอื้อประโยชน์ให้กับพื้นที่นั้นมีข้อจำกัดในเรื่องของการจัดหาแหล่งน้ำ และข้อจำกัดในด้านงบประมาณที่จะนำมาจัดสร้าง

3.1.7. การคมนาคม

การคมนาคมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างสามารถแยกเป็น ทางบก ทางน้ำ และทางอากาศ โดย

-ทางบก แยกเป็น

ก.ทางรถยนต์ เป็นเส้นทางคมนาคมที่สำคัญของภาค เพราะมีโครงข่ายเชื่อมโยงไปทั่วทั้งพื้นที่ และมีโครงข่ายติดต่อกับจังหวัดอื่นๆ ด้วย ภายในพื้นที่ศึกษา 9 จังหวัดมีเส้นทางหลวงสายหลักที่สำคัญดังนี้

ทางหลวงหมายเลข 2 จากสระบุรี ถึงสะพานมิตรภาพไทย-ลาว ผ่านจังหวัดนครราชสีมา

ทางหลวงหมายเลข 23 จากจังหวัดมหาสารคามถึงจังหวัดอุบลราชธานี ผ่านร้อยเอ็ด ยโสธร และอุบลราชธานี

ทางหลวงหมายเลข 24 เป็นเส้นทางในแนวตะวันตกจากอำเภอสีคิ้ว จังหวัดนครราชสีมาถึงจังหวัดอุบลราชธานี ผ่านอำเภอโชคชัย อำเภอหนองบุญนาค จังหวัดนครราชสีมา อำเภอหนองกี่ อำเภอนางรอง อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ อำเภอปราสาท อำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์ กิ่งอำเภอภูสิงห์ จังหวัดศรีสะเกษ อำเภอเดชอุดม อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี

ทางหลวงแผ่นดินสายรอง คือ ถนนที่แยกไปตามอำเภอต่างๆ ได้แก่
 หมายเลข 201 แยกไปอำเภอสีคิ้ว และอำเภอด่านขุนทด จังหวัดนครราชสีมา
 หมายเลข 202 เส้นทางจากอำเภอบัวใหญ่ไปอำเภอประทายจังหวัดนครราชสีมา
 หมายเลข 205 เส้นทางจากนครราชสีมา ไปจอหอไปอำเภอโนนไทย จังหวัดนครราชสีมา
 หมายเลข 206 เส้นทางจาก ตลาดแคไป อำเภอพิมาย ชุมพวงจังหวัดนครราชสีมา
 หมายเลข 207 เส้นทางจากบ้านวัด ไปอำเภอประทาย จังหวัดนครราชสีมา
 หมายเลข 212 เส้นทางจากอุบลราชธานี ผ่านอำนาจเจริญ มุกดาหาร ถึงอำเภอธาตุพนม
 จังหวัดนครพนม

หมายเลข 214 เส้นทางจากอำเภอสุวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด ผ่านจังหวัดสุรินทร์ อำเภอ
 ปราสาท สิ้นสุดที่ อำเภอกาบเชิง ชายแดนไทย-กัมพูชา

หมายเลข 217 เส้นทางจาก อำเภอวารินชำราบ สิ้นสุดที่ช่องเม็ก จังหวัดอุบลราชธานี

หมายเลข 218 เส้นทางจากบุรีรัมย์ไปอำเภอนางรอง

หมายเลข 219 เส้นทางจากอำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ ผ่านบุรีรัมย์ สติก สิ้นสุดที่
 จังหวัดมหาสารคาม

หมายเลข 220 เส้นทางจากศรีสะเกษผ่านอำเภออุทุมพรพิสัย

หมายเลข 221 เส้นทางจากศรีสะเกษ ไปสุดชายแดนไทย-กัมพูชา

หมายเลข 224 เส้นทางจากนครราชสีมาไปอำเภอโชคชัย

หมายเลข 225 เส้นทางจากจังหวัดนครสวรรค์ไปจังหวัดชัยภูมิ

หมายเลข 226 เส้นทางจากนครราชสีมา ผ่านอำเภอห้วยแถลง อำเภอจักราช จังหวัด
 นครราชสีมา อำเภอลำปลายมาศ อำเภอห้วยราช อำเภอกระสัง จังหวัดบุรีรัมย์ อำเภอศีขรภูมิ
 อำเภอสำโรงทาบ จังหวัดสุรินทร์ อำเภออุทุมพรพิสัย อำเภอห้วยทับทัน อำเภอกันทรารมย์ จังหวัด
 ศรีสะเกษ ไปสุด จังหวัดอุบลราชธานี

หมายเลข 304 เส้นทางจากนครราชสีมา ไปยังอำเภอบึงขัง เป็นเส้นทางสายหลักที่
 เชื่อมระหว่างภาคตะวันออกเฉียงเหนือกับภูมิภาคนี้อันเป็นเส้นทางที่สำคัญในการขนส่งสินค้ารวมทั้งข้าว
 ผ่านมายังภาคตะวันออกเฉียงเหนือโดยไม่ต้องผ่านกรุงเทพมหานคร

หมายเลข 348 เส้นทางจากอำเภอนางรอง ผ่านอำเภอปะคำ ไปสิ้นสุดอำเภอตาพระยา
 จังหวัดสระแก้ว

ทางหลวงจังหวัด คือถนนที่แยกไปตามอำเภอต่างๆ เชื่อมระหว่างจังหวัด ซึ่งมีอยู่ทุก
 จังหวัด นอกจากนี้ยังมีถนน รพช. ถนนภายในจังหวัด ถนนภายในตัวเมือง ใช้ในการคมนาคม
 เชื่อมโยงทั้งภายในจังหวัดและภายนอกจังหวัด

โดยจะเห็นได้ว่าภายในพื้นที่ศึกษานั้นมีเส้นทางคมนาคมที่สำคัญดังนี้

ก. ทางหลวง

- 1) แนวเหนือใต้ที่สำคัญ ได้แก่ ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 2 เชื่อมจังหวัดนครราชสีมา-ขอนแก่น
- 2) แนวตะวันตก-ตะวันออก ได้แก่ ทางหลวงหมายเลข 2 (มิตรภาพ) แยกจากทางหลวงหมายเลข 1 (พหลโยธิน) ที่อำเภอเมืองสระบุรี แล้วเข้าพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างในแนวต-อก ผ่านอำเภอแก่งคอย มวกเหล็ก เข้าอำเภอปากช่อง และตัวจังหวัดนครราชสีมา แล้วขึ้นเหนือ

ข. ทางรถไฟ การคมนาคมทางรถไฟในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง มีเส้นทางเดียว คือ เส้นทางกรุงเทพมหานคร-อุบลราชธานี ผ่านจังหวัดในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ตั้งแต่ นครราชสีมา บุรีรัมย์ ศรีสะเกษ และสิ้นสุดที่อุบลราชธานี อำเภอวารินชำราบ ส่วนอีกเส้นทางหนึ่งจะเริ่มแยกตั้งแต่ จังหวัดนครราชสีมา ไปจังหวัดขอนแก่น ผ่านอำเภอจัตุรัส จังหวัดชัยภูมิ

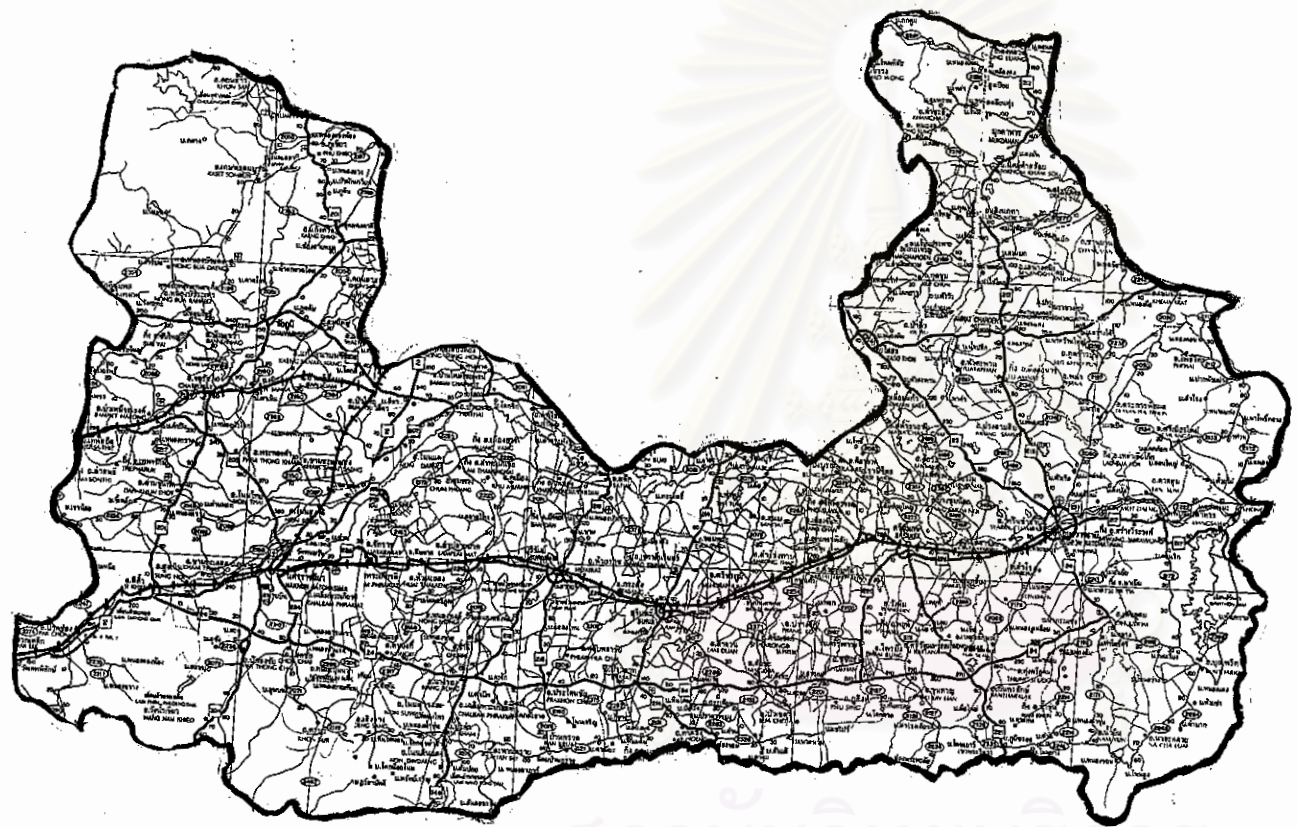
ค. ทางน้ำ การคมนาคมทางน้ำในภาคตะวันออกเฉียงเหนือไม่เป็นที่นิยมมากนักในปัจจุบัน เนื่องจากความล่าช้า และเสียเวลามาก และในฤดูแล้งน้ำในแม่น้ำลำคลองมักแห้ง แต่อาจใช้บางช่วงในฤดูฝน หรือฤดูน้ำหลาก เส้นทางคมนาคมทางน้ำส่วนใหญ่จะอยู่ในเขตตะวันออกที่ติดแม่น้ำที่สำคัญ เช่น แม่น้ำโขง แม่น้ำมูล เป็นต้น โดยเฉพาะแม่น้ำโขง เป็นเส้นทางคมนาคมที่สำคัญที่ใช้ในการข้ามพากจากอำเภอต่างๆ ในประเทศไทย ข้ามไปยังฝั่งตรงข้าม คือ ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว โดยจะเป็นท่าเทียบเรือการส่งสินค้าระหว่างประเทศไทยกับลาว และท่าเรือโดยสารข้ามพากของประชากรทั้งสองประเทศ รวมทั้งบริการนักท่องเที่ยวที่ต้องการจะเดินทางไปท่องเที่ยวประเทศลาว ท่าเทียบเรือที่มีผู้มาใช้บริการจำนวนมาก คือ ท่าเทียบเรืออำเภอเมือง จังหวัดมุกดาหาร และท่าเทียบเรือ อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี (แผนที่ 3.7)

ง. ทางอากาศ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างมีสนามบินพาณิชย์ให้บริการผู้โดยสารและขนส่งสินค้าภายในประเทศ 2 แห่ง ได้แก่ สนามบินนครราชสีมา และอุบลราชธานี โดยมีบริษัทที่ให้บริการการบินระหว่างกรุงเทพมหานคร-นครราชสีมา คือ บริษัทการบินไทย และเส้นทางกรุงเทพมหานคร-อุบลราชธานี คือ บริษัทเดินอากาศไทย ในปัจจุบันมีโครงการสร้างสนามบินใหม่เพิ่มอีก 2 แห่ง คือ ที่จังหวัดบุรีรัมย์ และจังหวัดนครราชสีมา

แนวทางการแก้ปัญหาความยากจนของชาวนา
กับการพัฒนาด้านเกษตรกรรม
ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง

สัญลักษณ์ :

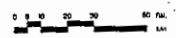
- XXX- ทางหลวงแผ่นดิน
- XXXX- ทางหลวงแผ่นดินสายจังหวัด
- 2X- หมายเลขทางหลวงที่ไปหรือ
อยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
- ++++ ทางรถไฟ

ที่มา : กรมทางหลวง

แผนที่ 3.8 โครงข่ายถนนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
ตอนล่าง

มาตราส่วน :

ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เส้นทางคมนาคมที่เกษตรกรนิยมใช้คือ ทางรถยนต์ โดยเฉพาะทางหลวงจังหวัดที่เชื่อมระหว่างจังหวัด ถนน รพช. ถนนภายในจังหวัด เป็นเส้นทางที่เกษตรกรใช้ในการขนส่งสินค้าเกษตรและซื้อของในเมือง

3.2. สภาพเศรษฐกิจ

เป็นการวิเคราะห์เปรียบเทียบการเติบโตทางเศรษฐกิจของจังหวัดที่ศึกษา โดยวิเคราะห์มูลค่าผลิตภัณฑ์มวลรวม (GPP.) รายได้ต่อหัวประชากร Shift -Share Analysis และฐานเศรษฐกิจ (LQ)

3.2.1 ผลิตภัณฑ์มวลรวม

เมื่อพิจารณาถึงมูลค่าผลิตภัณฑ์มวลรวมภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง ระหว่างปี พ.ศ. 2536-2540 พบว่ามีมูลค่าผลิตภัณฑ์มวลรวมเฉลี่ย 244 ล้านบาท มีส่วนแบ่งเป็นร้อยละ 52.02 เมื่อเทียบกับภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และร้อยละ 6.02 เมื่อเทียบกับประเทศ และเมื่อพิจารณาในภาพรวม การเติบโตทางเศรษฐกิจของภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง พบว่ามีอัตราการเพิ่มอยู่ในระดับเฉลี่ยร้อยละ 10.07 ต่อปี สูงกว่าภาคตะวันออกเฉียงเหนือซึ่งมีอัตราการเพิ่มร้อยละ 9.54 และประเทศซึ่งมีอัตราการเพิ่มร้อยละ 8.50 (ตาราง 3.17)

เมื่อพิจารณาภาคการผลิตรายสาขาของภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง พบว่าจากปี พ.ศ.2536-2540 พบว่า ในปี พ.ศ. 2536 ภาคการค้าบริการเป็นภาคการผลิตที่มีบทบาทสูงสุด สามารถทำรายได้สูงสุดถึงร้อยละ 54.42 รองลงมาได้แก่ ภาคเกษตรกรรม ร้อยละ 23.99 และภาคอุตสาหกรรม ร้อยละ 21.59 ในขณะที่ปี พ.ศ.2540 ภาคการค้าบริการยังคงเป็นภาคการผลิตที่มีบทบาทสูงสุด ร้อยละ 54.78 รองลงมาได้แก่ ภาคอุตสาหกรรมร้อยละ 22.87 และภาคเกษตรกรรม ร้อยละ 22.35 ทั้งนี้เมื่อพิจารณาถึงการเปลี่ยนแปลง พบว่า ภาคอุตสาหกรรมมีการเปลี่ยนแปลงเพิ่มขึ้นสูงที่สุด ถึงร้อยละ 34.22 รองลงมาได้แก่ ภาคการค้าบริการ 27.61 และภาคเกษตรกรรมมีการเปลี่ยนแปลงต่ำที่สุด ร้อยละ 18.10 แสดงให้เห็นว่าในภาพรวมภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างภาคเกษตรกรรมเริ่มมีบทบาทลดลง (ตาราง 3.18)

ตาราง 3.17 มูลค่าผลิตภัณฑ์มวลรวมภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง เทียบกับภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และประเทศ

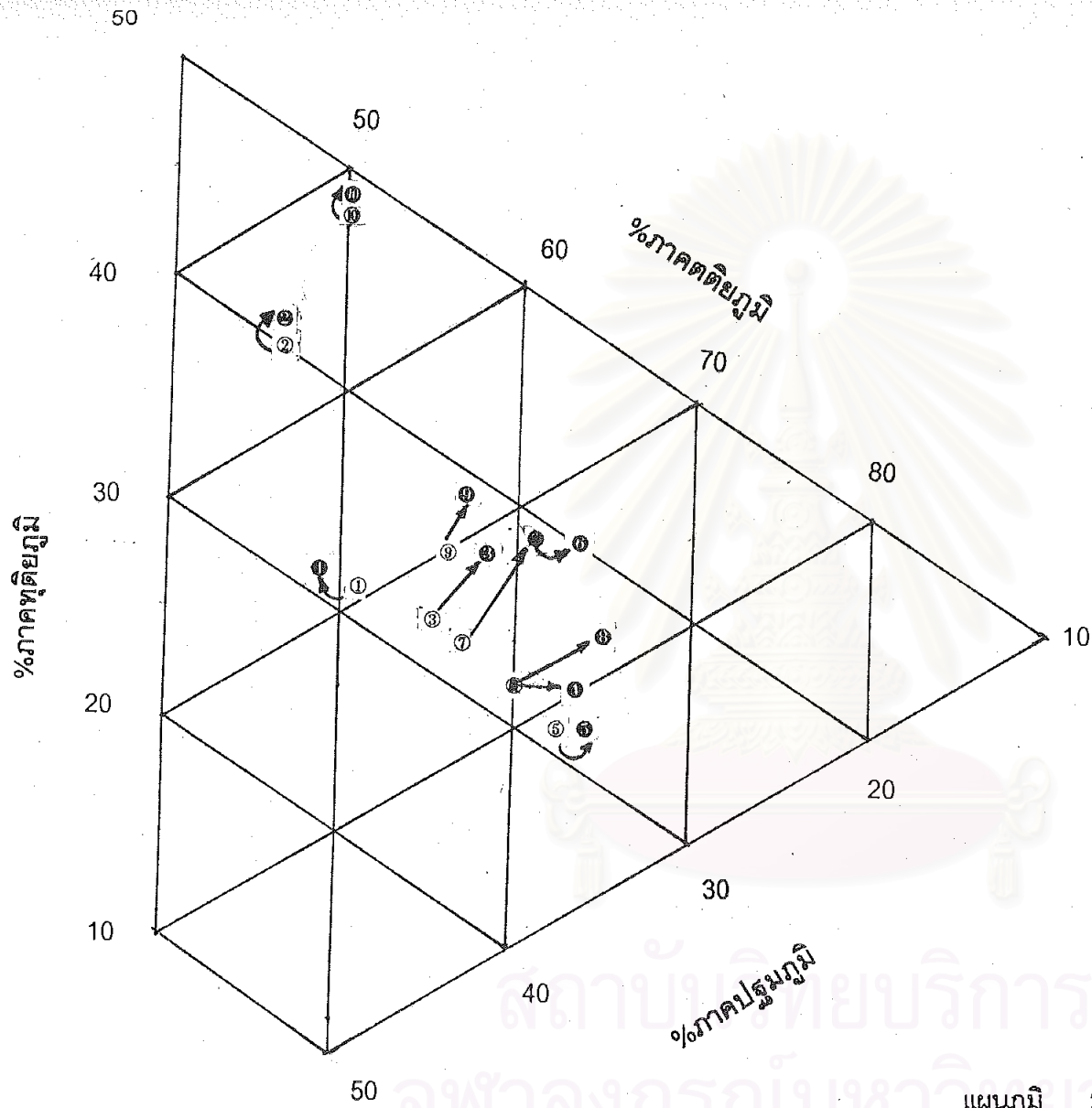
ปี พ.ศ.	ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง				ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ		ประเทศ	
	GRP ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง (ล้านบาท)	สัดส่วน(ร้อยละ)		อัตราการเพิ่ม (ร้อยละ)	GRP ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (ล้านบาท)	อัตราการเพิ่ม (ร้อยละ)	GDP ประเทศ (ล้านบาท)	อัตราการเพิ่ม (ร้อยละ)
		เทียบกับภาค	เทียบกับประเทศ					
2536	180,608	51.07	5.70	-	353,617	-	3,170,258	-
2537	215,409	51.91	5.93	19.27	414,941	17.34	3,634,498	14.64
2538	258,341	52.42	6.17	19.93	492,808	18.77	4,185,632	15.16
2539	282,427	52.15	6.13	9.32	541,563	9.89	4,608,490	10.10
2540	287,612	52.21	6.08	1.84	550,893	1.72	4,727,307	2.58
เฉลี่ย	244,879	52.02	6.02	10.07	470,764	9.54	4,065,237	8.50

ที่มา:สำนักงานสถิติแห่งชาติ

ตาราง 3.18 ผลิตภัณฑ์มวลรวมภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง แยกสาขาการผลิต ปี พ.ศ. 2536 และ 2540

สาขาการผลิต	ผลิตภัณฑ์มวลรวม (ล้านบาท)				การเปลี่ยนแปลง ร้อยละ
	2536	ร้อยละ	2540	ร้อยละ	
ภาคเกษตรกรรม	33,505	23.99	39,568	22.35	18.10
ภาคอุตสาหกรรม	30,161	21.59	40,482	22.87	34.22
ภาคการค้าและการบริการ	76,005	54.42	96,991	54.78	27.61
ยอดรวม	139,671	100.00	177,041	100.00	26.76

ที่มา : สำนักคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

ลำดับ	พื้นที่	2536	2540
1	ชัยภูมิ	①	①
2	นครราชสีมา	②	②
3	บุรีรัมย์	③	③
4	สุรินทร์	④	④
5	ศรีสะเกษ	⑤	⑤
6	อุบลราชธานี	⑥	⑥
7	มุกดาหาร	⑦	⑦
8	ยโสธร	⑧	⑧
9	ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	⑨	⑨
10	ประเทศไทย	⑩	⑩

แผนภูมิ 3.1 โครงสร้างการผลิตและการเปลี่ยนแปลงของประเทศ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือและจังหวัดที่ศึกษา

พ.ศ. 2536 และ 2540

3.2.2 โครงสร้างการผลิต

โครงสร้างการผลิตของประเทศไทยมีมูลค่าและสัดส่วนสูงสุดในภาคตัดยาง (การค้ำและบริการ) รองลงมาคือภาคหัตถกรรม (อุตสาหกรรม) และต่ำสุดคือภาคปศุกรรม (เกษตรกรรม) ส่วนภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนมีมูลค่าและสัดส่วนเหมือนกับของประเทศไทย คือสูงสุดในภาคตัดยาง (การค้ำและบริการ) รองลงมาคือภาคหัตถกรรม (อุตสาหกรรม) และต่ำสุดคือภาคปศุกรรม (เกษตรกรรม) แต่เมื่อพิจารณาสัดส่วนระหว่างภาคปศุกรรมกับภาคหัตถกรรมจะพบว่า มีสัดส่วนที่ใกล้เคียงกัน เมื่อเปรียบเทียบโครงสร้างการผลิตของจังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างกับภาคและประเทศ พบว่า

พ.ศ. 2536 ประเทศมีการผลิตสูงสุดในภาคตัดยาง ร้อยละ 50.21 ของประเทศ เช่นเดียวกับภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ที่มีการผลิตสาขาตัดยางสูงสุด ซึ่งสูงกว่าประเทศ คือ ร้อยละ 56.02 ของภาค จังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างที่ศึกษาทุกจังหวัด มีโครงสร้างการผลิตสูงสุดในภาคตัดยาง เช่นเดียวกับภาค โดยสัดส่วนอยู่ระหว่างร้อยละ 46-63 ของจังหวัด ทุกจังหวัดในพื้นที่ศึกษามีสัดส่วนภาคตัดยางสูงกว่าสัดส่วนภาค ยกเว้นจังหวัด นครราชสีมา และชัยภูมิ ซึ่งมีสัดส่วนภาคตัดยางร้อยละ 46.38 และ 51.28 ของมูลค่าผลิตภัณฑ์มวลรวมของจังหวัดตามลำดับ ภาคการผลิตที่สูงเป็นอันดับสองของภาคตะวันออกเฉียงเหนือคือ ภาคปศุกรรม จำนวนร้อยละ 23.92 ซึ่งแตกต่างกับโครงสร้างของประเทศ ประเทศมีการผลิตทางภาคปศุกรรมเป็นอันดับสาม จำนวนร้อยละ 11.81 ของมูลค่าผลิตภัณฑ์มวลรวมของประเทศ ส่วนภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง มีการผลิตทางภาคปศุกรรมร้อยละ 23.99 จังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง มีสัดส่วนในภาคการผลิตในภาคปศุกรรมระหว่างร้อยละ 19-27 ของมูลค่าการผลิตของแต่ละจังหวัด จังหวัดที่มีสัดส่วนการผลิตภาคปศุกรรมสูงกว่าภาค ได้แก่ จังหวัด ชัยภูมิ บุรีรัมย์ ศรีสะเกษ สุรินทร์ ยโสธร และมุกดาหาร มีสัดส่วนร้อยละ 27.68, 26.68, 28.77, 28.13, 27.93 และ 27.36 ของผลิตภัณฑ์มวลรวมของจังหวัดตามลำดับ ส่วนภาคการผลิตที่มีสัดส่วนต่ำสุดของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้แก่ ภาคหัตถกรรม มีสัดส่วนร้อยละ 20.07 ซึ่งแตกต่างกับโครงสร้างของประเทศ ประเทศมีการผลิตทางสาขาหัตถกรรมเป็นอันดับสองในสัดส่วนร้อยละ 37.97 ของผลิตภัณฑ์มวลรวมของประเทศ จังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างมีการผลิตทางภาคหัตถกรรมระหว่างร้อยละ 7-33 จังหวัดที่มีโครงสร้างการผลิตทางหัตถกรรมสูงกว่าสัดส่วนของภาค ได้แก่ จังหวัดนครราชสีมา และจังหวัดชัยภูมิ มีสัดส่วนการผลิตร้อยละ 33.97 และ 21.04 ของผลิตภัณฑ์มวลรวมของจังหวัดตามลำดับ

พ.ศ. 2540 ประเทศไทยยังคงมีสัดส่วนการผลิตสูงสุดในภาคตติยภูมิ แต่สัดส่วนเพิ่ม
กว่าเดิมเล็กน้อยคือ มีร้อยละ 50.38 ของประเทศ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีสัดส่วนสูงสุดใน
สาขาเดียวกับประเทศ แต่มีสัดส่วนสูงกว่าประเทศคือ 56.76 จังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
ตอนล่างส่วนใหญ่มีโครงสร้างการผลิตทางภาคตติยภูมิใกล้เคียงปี พ.ศ. 2536 คืออยู่ระหว่างร้อย
ละ 45-64 จังหวัดที่มีสัดส่วนภาคตติยภูมิสูงกว่าสัดส่วนของภาค ได้แก่จังหวัดบุรีรัมย์ ศรีสะเกษ
สุรินทร์ อุบลราชธานี ยโสธร และมุกดาหาร โดยมีสัดส่วนร้อยละ 57.09, 63.92, 63.51, 63.07,
64.50 และ 61.26 ของผลิตภัณฑ์มวลรวมของจังหวัดตามลำดับ ภาคการผลิตที่สูงอันดับสองของ
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือภาคทุติยภูมิ จำนวนร้อยละ 22.23 ซึ่งมีโครงสร้างแตกต่างจากปี พ.ศ.
2536 ที่ภาคปฐมภูมิ อยู่ในอันดับสอง แต่เมื่อพิจารณาสัดส่วนระหว่างภาคปฐมภูมิ และทุติยภูมิ
จะพบว่ามีสัดส่วนที่ใกล้เคียงกัน ประเทศมีสัดส่วนการผลิตทุติยภูมิ ร้อยละ 38.84 ของผลิตภัณฑ์มวล
รวมของประเทศ จังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างมีสัดส่วนทางภาคทุติยภูมิอยู่ระหว่าง
ร้อยละ 7-35 ของผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัด สำหรับจังหวัดที่มีสัดส่วนของภาคทุติยภูมิสูงกว่าสัด
ส่วนของภาคคือ จังหวัดนครราชสีมา มีสัดส่วนร้อยละ 35.95 ของผลิตภัณฑ์มวลรวมของจังหวัด
ส่วนภาคการผลิตที่มีมูลค่าและสัดส่วนการผลิตต่ำสุดของภาคตะวันออกเฉียงเหนือคือ ภาคปฐม
ภูมิ มีสัดส่วนร้อยละ 21.01 ส่วนของประเทศมีสัดส่วนร้อยละ 10.78 ทุกจังหวัดในภาคตะวันออก
เฉียงเหนือตอนล่างมีสัดส่วนการผลิตทางภาคปฐมภูมิลดลงจาก พ.ศ. 2536 คืออยู่ระหว่าง 18-28
จังหวัดที่มีการผลิตสาขาปฐมภูมิสูงกว่าสัดส่วนของภาค ได้แก่จังหวัดชัยภูมิ บุรีรัมย์ ศรีสะเกษ
สุรินทร์ ยโสธร และมุกดาหาร มีสัดส่วนร้อยละ 28.39, 23.72, 28.17, 26.55, 23.38 และ 21.33
ของผลิตภัณฑ์มวลรวมของจังหวัดตามลำดับ

3.2.3 อัตราการเติบโตทางเศรษฐกิจ

ระหว่าง พ.ศ. 2536-2540 ประเทศไทยมีอัตราการเติบโตทางเศรษฐกิจ 5.4 ต่อปี
ภาคการผลิตที่มีอัตราการเพิ่มสูงสุดคือ ภาคทุติยภูมิ มีอัตราเพิ่มร้อยละ 6 ต่อปี รองลงมาได้แก่
ภาคตติยภูมิและปฐมภูมิ เพิ่มในอัตราร้อยละ 5.5 และ 3 ต่อปีตามลำดับ ประเทศมีสัดส่วน
โครงสร้างการผลิตภาคปฐมภูมิลดลง ส่วนภาคตติยภูมิและทุติยภูมิเพิ่มขึ้นเล็กน้อย

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีอัตราการเติบโตทางเศรษฐกิจรวมร้อยละ 5.7 ต่อปี
ซึ่งสูงกว่าของประเทศ จังหวัดที่มีอัตราการเติบโตทางเศรษฐกิจรวมสูงกว่าอัตราการเติบโตของ
ภาคได้แก่ จังหวัด มุกดาหาร อุบลราชธานี ชัยภูมิและนครราชสีมา เพิ่มร้อยละ 7.7 , 6.9 ,6.4
และ 7.5 ตามลำดับ ภาคการผลิตที่มีอัตราเพิ่มสูงสุดของภาคตะวันออกเฉียงเหนือได้แก่ ภาค
ทุติยภูมิ มีอัตราเพิ่มร้อยละ 8 ต่อปี จังหวัดที่มีอัตราการเติบโตทางภาคทุติยภูมิสูงกว่าอัตราการ

เพิ่มของภาคตะวันออกเฉียงเหนือได้แก่ จังหวัดนครราชสีมา และมุกดาหาร เพิ่มร้อยละ 9 และ 11 ต่อปี ตามลำดับ ภาคการผลิตที่มีอัตราเพิ่มอันดับสองของภาคตะวันออกเฉียงเหนือคือ ภาคตติยภูมิ มีอัตราเพิ่มร้อยละ 6 ต่อปี จังหวัดที่มีอัตราเติบโตทางภาคตติยภูมิสูงกว่าอัตราการเพิ่มของภาคตะวันออกเฉียงเหนือได้แก่ จังหวัดมุกดาหาร อุบลราชธานี และนครราชสีมา เพิ่มร้อยละ 10, 8 และ 7 ต่อปี ตามลำดับ ภาคการผลิตที่มีอัตราเติบโตต่ำสุดของภาคตะวันออกเฉียงเหนือคือ ภาคปฐมภูมิ มีอัตราการเพิ่มร้อยละ 2 ต่อปี จังหวัดที่มีอัตราการเพิ่มทางภาคปฐมภูมิสูงกว่าอัตราการเพิ่มของภาค ได้แก่ จังหวัดชัยภูมิ นครราชสีมา ศรีสะเกษ และอุบลราชธานี มีอัตราเพิ่มร้อยละ 7, 6, 4, และ 5 ต่อปีตามลำดับ

3.2.4 Shift-Share Analysis

วิเคราะห์การเติบโตทางเศรษฐกิจของภาคในด้านของ Shift และ Share โดยส่วนหนึ่งเกิดจากการเติบโตทั้งหมดของประเทศ และภาค อีกส่วนหนึ่งเกิดจากการที่ภาคหรือจังหวัดได้เปรียบภาคหรือจังหวัดอื่น

1) Share คือจำนวนมูลค่าเพิ่มขึ้นในภาคถ้าการผลิตของภาคหรือจังหวัดเพิ่มขึ้นในอัตราเดียวกับของประเทศ ผลการวิเคราะห์ค่า Share ระหว่าง พ.ศ. 2536-2540 พบว่า ภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีค่า Share ต่อประเทศเท่ากับ 64,006 ล้านบาท จังหวัดที่ศึกษาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างที่มีค่า Share สูงสุด คือนครราชสีมา จำนวน 11,782 ล้านบาท รองลงมาได้แก่ จ. อุบลราชธานี บุรีรัมย์ สุรินทร์ ชัยภูมิ ศรีสะเกษ ยโสธร และมุกดาหารมีค่า Share เท่ากับ 5,685 4,131 3,534 3,453 3,450 1,151 และ 924 ล้านบาท ตามลำดับ

ค่า Share ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีค่าเพิ่มขึ้นในทุกภาคการผลิต โดยมีค่าเพิ่มขึ้นในภาคการค้าและบริการมากที่สุด จังหวัดนครราชสีมามีค่า Share สูงสุดในทุกภาคการผลิตและรายสาขา ยกเว้นสาขาประมงและป่าไม้ ส่วนจังหวัดมุกดาหาร มีค่า Share ต่ำที่สุดในทุกภาคการผลิต

2) Proportionality Shift (P- Shift) คือจำนวนการผลิตในภาคหรือจังหวัดที่แตกต่างจากการเพิ่มของการผลิตในประเทศ เนื่องจากการกระจุกตัวของสาขาการผลิต ซึ่งมีการขยายตัวเร็วหรือช้า ค่า P- Shift เป็นค่าบวกลบหมายถึงมีสาขาการผลิตที่เติบโตเร็วกว่ากระจุกอยู่ในภาคหรือจังหวัด ส่วนค่า P- Shift เป็นลบ หมายถึง ภาคที่มีสาขาการผลิตที่เติบโตช้ากว่ากระจุกตัวอยู่ในภาคหรือจังหวัด

ระหว่าง พ. ศ.2536-2540 พบว่า ภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีภาคการผลิตที่เติบโตเร็วและกระจุกตัวในภาคอุตสาหกรรม และสาขาการผลิตที่มีมูลค่าสูงสุดอยู่ในสาขาอุตสาหกรรมเช่นเดียวกัน มีมูลค่า 2,616 ล้านบาท โดยจังหวัดนครราชสีมาที่มีมูลค่าสูงสุด จำนวน 4,003 ล้านบาท รองลงมา คือ จังหวัดอุบลราชธานี และชัยภูมิ มีมูลค่า 998 และ 727 ล้านบาทตามลำดับ ส่วนภาคการผลิตที่เติบโตช้า และกระจุกตัวอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เมื่อเปรียบเทียบกับประเทศไทย (ค่า P- Shift เป็นลบ) คือภาคเกษตรกรรมและภาคบริการมีมูลค่า 7,036 และ 617 ล้านบาท ตามลำดับ และสาขาการผลิตที่เติบโตช้าและกระจุกอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่มีมูลค่าต่ำสุดคือ สาขาการก่อสร้าง จังหวัดที่มีมูลค่าต่ำสุดในสาขาการก่อสร้างคือ สุรินทร์

3)Differential Shift (D- Shift) คือภาคหรือจังหวัดที่มีสาขาการผลิตที่เติบโตเร็วในภาคนั้นกว่าในภาคอื่นที่มีโครงสร้างแบบเดียวกัน และเป็นสาขาการผลิตที่ได้เปรียบหรือเสียเปรียบ ค่า D- Shift เป็นบวก หมายถึง ในภาคหรือจังหวัดมีสาขาการผลิตที่ได้เปรียบ ส่วนค่า D- Shift เป็นลบ หมายถึงในภาคหรือจังหวัดนั้นมีสาขาการผลิตที่เติบโตช้ากว่าในพื้นที่และสาขาการผลิตที่เสียเปรียบ

ระหว่าง พ.ศ. 2536-2540 พบว่าสำหรับภาพรวมของภาคตะวันออกเฉียงเหนือเมื่อเปรียบเทียบกับประเทศมีสาขาการผลิตที่ได้เปรียบเมื่อเทียบกับภาคอื่น เป็นมูลค่า 3,020 ล้านบาท โดยมีความได้เปรียบในภาคอุตสาหกรรมและภาคบริการ และได้เปรียบในสาขาอุตสาหกรรมสูงที่สุด รองลงมาคือ สาขาก่อสร้างมีมูลค่า 5,400 และ 4,420 ล้านบาท ตามลำดับ ส่วนสาขาที่เสียเปรียบ 3 อันดับแรก คือ สาขาสถาปัตยกรรม สาขาการบริการ และสาขาที่อยู่อาศัย มีมูลค่า 3,366 1,296 และ 966 ล้านบาทตามลำดับ โดยสาขาสถาปัตยกรรมจังหวัดยโสธรมีความเสียเปรียบมากที่สุด สาขาการบริหาร และสาขาที่อยู่อาศัยจังหวัดสุรินทร์มีความเสียเปรียบมากที่สุด และสำหรับรายจังหวัดสาขาการผลิตที่มีความได้เปรียบ คือ จังหวัดนครราชสีมา ส่วนสาขาการผลิตที่ได้เปรียบรองลงมาคือสาขาการก่อสร้างมีมูลค่าสูงสุดในจังหวัดนครราชสีมาเช่นกัน

ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่าง P Shift และD- Shift พบว่าภาพรวมของภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีภาคการผลิตที่เติบโตเร็วคือ ภาคการค้าและบริการ ประกอบด้วย สาขาการบริการและสาขาการค้าส่ง-ค้าปลีก ส่วนภาคการผลิตที่มีการกระจุกตัวของสาขาการผลิตซึ่งมีการขยายตัวเร็วคือ ภาคอุตสาหกรรมประกอบด้วยสาขาอุตสาหกรรม และสาขาเหมืองแร่ ส่วนภาคการผลิตที่เติบโตช้าและเสียเปรียบ คือ ภาคเกษตรกรรม ส่วนสาขาการผลิตที่มีศักยภาพสูงสุดต่อการเติบโตทางเศรษฐกิจของภาคในอุตสาหกรรมคือ จังหวัดนครราชสีมา ในภาคบริการคือจังหวัดอุบลราชธานี

3.2.5 การวิเคราะห์ฐานเศรษฐกิจ (Location Quotient :LQ)

ค่า LQ เป็นค่าที่แสดงถึงสาขาการผลิตที่เป็นฐานเศรษฐกิจของจังหวัด ค่า LQ มากกว่า 1 แสดงว่า ภาคหรือจังหวัดมีความเชี่ยวชาญในสาขาการผลิตนั้นมากกว่าภาคหรือประเทศโดยเฉลี่ย การวิเคราะห์พบว่า ในปี พ.ศ.2536 จังหวัดที่มีค่า LQ สูงสุดคือจังหวัดศรีสะเกษ ในสาขาป่าไม้ โดยมีค่า LQ 12.03 รองลงมาคือจังหวัดชัยภูมิในสาขาป่าไม้ และจังหวัดนครราชสีมาในสาขาอุตสาหกรรม มีค่า LQ 2.16 และ 1.96 ตามลำดับ ส่วนในภาพรวมของภาคตะวันออกเฉียงเหนือพบว่า ฐานเศรษฐกิจของภาค คือ การผลิตสาขาเกษตรกรรม มีค่า LQ 2.02 โดยเฉพาะในสาขาบริการทางเกษตรกรรม ส่วนในปี 2540 จังหวัดที่มีค่า LQ สูงสุด คือ จังหวัดชัยภูมิในสาขาป่าไม้ มีค่า LQ 2.91 รองลงมา คือ จังหวัดบุรีรัมย์ในสาขาเหมืองแร่ และจังหวัดนครราชสีมาสาขาอุตสาหกรรม มีค่า LQ 2.00 และ 1.78 ตามลำดับ ส่วนในภาพรวมของภาคตะวันออกเฉียงเหนือพบว่าฐานเศรษฐกิจของภาค คือ ภาคเกษตรกรรมค่า LQ 1.95 โดยเฉพาะในสาขาบริการทางเกษตรกรรมเช่นกันกับในปี 2536

เปรียบเทียบฐานเศรษฐกิจรายสาขาของแต่ละจังหวัด ในปี 2536 กลุ่มจังหวัดที่มีฐานเศรษฐกิจในภาคเกษตรกรรมได้แก่ จังหวัดยโสธรในสาขากสิกรรม จังหวัดมุกดาหารในสาขาปศุสัตว์ จังหวัดศรีสะเกษในสาขาประมงและสาขาป่าไม้ จังหวัดสุรินทร์ในสาขาบริการทางการเกษตร จังหวัดชัยภูมิในสาขาแปรรูปสินค้าอย่างง่าย กลุ่มจังหวัดที่มีฐานเศรษฐกิจในภาคการค้าและการบริการได้แก่ จังหวัดนครราชสีมา ในสาขาการไฟฟ้า - ประปา จังหวัดมุกดาหารในสาขาการคมนาคม-สื่อสารและสาขาบริการ จังหวัดศรีสะเกษในสาขาค้าส่ง ค้าปลีก และสาขาที่อยู่อาศัยและสาขาการบริการ จังหวัดอุบลราชธานี ในสาขาการธนาคาร

ในปี 2540 ฐานเศรษฐกิจในกลุ่มจังหวัดของภาคเกษตรกรรมได้แก่ จังหวัดชัยภูมิในสาขากสิกรรม จังหวัดศรีสะเกษในสาขาปศุสัตว์ จังหวัดชัยภูมิในสาขาประมง และสาขาป่าไม้ จังหวัดสุรินทร์ในสาขาบริการทางการเกษตรและแปรรูปสินค้าเกษตรอย่างง่าย ส่วนกลุ่มจังหวัดที่มีฐานเศรษฐกิจในภาคอุตสาหกรรมได้แก่ บุรีรัมย์ในสาขาเหมืองแร่ จังหวัดนครราชสีมาในสาขาอุตสาหกรรมและการก่อสร้าง ส่วนกลุ่มจังหวัดที่มีฐานเศรษฐกิจในภาคการค้าและการบริการได้แก่ จังหวัดนครราชสีมา ในสาขาไฟฟ้า - ประปา จังหวัดยโสธรในสาขาคมนาคม - สื่อสาร และสาขาบริหาร จังหวัดศรีสะเกษในสาขาการค้าส่งค้าปลีก จังหวัดอุบลราชธานีในสาขาการธนาคาร จังหวัดสุรินทร์ ในสาขาที่อยู่อาศัย จังหวัดมุกดาหารในสาขาการบริการ

ตารางที่ 3.19 มูลค่าผลิตภัณฑ์มวลรวมและวิเคราะห์ SHIFT-SHARE ANALYSIS จังหวัดชัยภูมิเปรียบเทียบกับภาคตะวันออกเฉียงเหนือระหว่าง พ.ศ.2536 และ 2540

หน่วย : ล้านบาท

สาขาการผลิต	GPP จังหวัดชัยภูมิ				อัตราเพิ่ม ต่อปี	GRP ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ				อัตราเพิ่ม ต่อปี	2536-2540			LQ	
	2536	%	2540	%		2536	%	2540	%		Share	P-Shift	D-shift	2536	2540
ภาคเกษตรกรรม	3,873	27.68	5,091	28.39	0.07	64,946	23.92	71,145	21.01	0.02	956	- 586	848	1.16	1.35
1 กสิกรรม	2,749	19.65	3,928	21.91	0.09	45,145	16.62	50,866	15.02	0.03	676	- 330	831	1.18	1.46
2 ปศุสัตว์	566	4.05	486	2.71	-0.04	10,265	3.78	9,775	2.89	-0.01	140	- 167	53	1.07	0.94
3 ประมง	64	0.46	140	0.78	0.22	1,296	0.48	1,708	0.50	0.07	16	5	58	0.96	1.55
4 ป่าไม้	7	0.05	32	0.18	0.46	63	0.02	208	0.08	0.35	2	14	9	2.16	2.91
5 บริการทางการเกษตร	238	1.70	234	1.31	-0.00	4,063	1.50	3,850	1.14	-0.01	59	- 71	8	1.14	1.15
6 การแปรรูปสินค้าอย่างง่าย	249	1.78	271	1.51	0.02	4,114	1.51	4,738	1.40	0.04	81	- 24	16	1.17	1.08
ภาคอุตสาหกรรม	2,944	21.04	3,984	22.22	0.08	54,501	20.07	75,263	22.23	0.08	727	395	- 82	1.05	1.00
7 เหมืองแร่	2	0.01	2	0.01	0.00	1,625	0.60	2,782	0.82	0.14	0	1	- 1	0.02	0.01
8 อุตสาหกรรม	2,243	16.03	3,173	17.70	0.09	33,340	12.28	49,214	14.53	0.10	554	514	- 138	1.31	1.22
9 การก่อสร้าง	699	5.00	809	4.51	0.04	19,536	7.19	23,267	6.87	0.04	173	- 39	- 23	0.69	0.66
ภาคการค้าและการบริการ	7,175	51.28	8,856	49.39	0.05	152,118	56.02	192,183	56.78	0.06	1,771	118	- 209	0.92	0.87
10 ไฟฟ้า-ประปา	196	1.40	319	1.78	0.13	4,548	1.87	7,072	2.09	0.12	48	60	14	0.84	0.85
11 คมนาคม-สื่อสาร	542	3.87	918	5.12	0.14	13,641	5.02	22,004	6.50	0.13	134	199	44	0.77	0.79
12 ค้าส่ง ค้าปลีก	3,060	21.87	3,591	20.03	0.04	59,009	21.73	66,464	20.22	0.04	755	- 265	41	1.01	0.99
13 การธนาคาร	475	3.39	667	3.72	0.09	12,130	4.47	17,503	5.17	0.10	117	93	- 18	0.76	0.72
14 ที่อยู่อาศัย	787	5.62	918	5.12	0.04	13,113	4.83	15,964	4.71	0.05	194	- 23	- 40	1.16	1.09
15 การบริหาร	717	5.12	780	4.35	0.02	15,363	5.66	17,377	5.13	0.03	177	- 83	- 31	0.91	0.85
16 การบริการ	1,398	9.99	1,663	9.27	0.04	34,314	12.64	43,799	12.94	0.06	345	41	- 121	0.79	0.72
ยอดรวม	13,992	100.00	17,931	100.00	0.06	271,565	100.00	338,691	100.00	0.06	3,453	-	486	1.00	1.00

ที่มา : สำนักคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

ตารางที่ 3.20 มูลค่าผลิตภัณฑ์มวลรวมและวิเคราะห์ SHIFT-SHARE ANALYSIS จังหวัดนครราชสีมาเปรียบเทียบกับภาคตะวันออกเฉียงเหนือระหว่าง พ.ศ.2536 และ 2540

หน่วย : พันบาท

สาขาการผลิต	GPP จังหวัดนครราชสีมา				อัตราเพิ่ม ต่อปี	GRP ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ				อัตราเพิ่ม ต่อปี	2536-2540			LQ	
	2536	%	2540	%		2536	%	2540	%		Share	P-Shift	D-shift	2536	2540
ภาคเกษตรกรรม	9,428	19.75	11,842	18.58	0.06	64,946	23.92	71,145	21.01	0.02	2,327	- 1,427	1,514	0.83	0.88
1 กสิกรรม	6,721	14.08	8,880	13.93	0.07	45,145	16.62	50,866	15.02	0.03	1,659	- 807	1,307	0.85	0.93
2 ปศุสัตว์	1,483	3.11	1,548	2.43	0.01	10,265	3.78	9,775	2.89	-0.01	366	- 437	136	0.82	0.84
3 ประมง	56	0.12	179	0.28	0.34	1,296	0.48	1,708	0.50	0.07	14	4	105	0.25	0.56
4 ป่าไม้	5	0.01	-	-	-1.00	63	0.02	208	0.06	0.35	1	10	- 17	0.45	-
5 บริการทางการเกษตร	621	1.30	594	0.93	-0.01	4,063	1.50	3,850	1.14	-0.01	153	- 186	6	0.87	0.82
6 การแปรรูปสินค้าอย่างง่าย	542	1.14	641	1.01	0.04	4,114	1.51	4,738	1.40	0.04	134	- 52	17	0.75	0.72
ภาคอุตสาหกรรม	16,217	33.97	22,921	35.95	0.09	54,501	20.07	75,263	22.23	0.08	4,003	2,175	526	1.69	1.62
7 เหมืองแร่	360	0.75	709	1.11	0.18	1,625	0.60	2,782	0.82	0.14	89	167	93	1.26	1.35
8 อุตสาหกรรม	11,512	24.12	16,532	25.93	0.09	33,340	12.28	49,214	14.53	0.10	2,841	2,640	- 461	1.96	1.78
9 การก่อสร้าง	4,345	9.10	5,680	8.91	0.07	19,536	7.19	23,267	6.87	0.04	1,072	- 243	505	1.27	1.30
ภาคการค้าและบริการ	22,092	46.28	28,988	45.47	0.07	152,118	56.02	192,183	56.76	0.06	5,453	366	1,077	0.83	0.80
10 ไฟฟ้า-ประปา	1,045	2.19	1,784	2.80	0.14	4,548	1.67	7,072	2.09	0.12	258	322	159	1.31	1.34
11 คมนาคม-สื่อสาร	1,988	4.16	3,900	6.12	0.18	13,641	5.02	22,004	6.50	0.13	491	728	693	0.83	0.94
12 ค้าส่ง ค้าปลีก	7,339	15.37	8,402	13.18	0.03	59,009	21.73	68,464	20.22	0.04	1,811	- 635	- 113	0.71	0.65
13 การธนาคาร	2,176	4.56	2,937	4.61	0.08	12,130	4.47	17,503	5.17	0.10	537	427	- 203	1.02	0.89
14 ที่อยู่อาศัย	1,710	3.58	2,108	3.31	0.05	13,113	4.83	15,964	4.71	0.05	422	- 50	26	0.74	0.70
15 การบริหาร	1,760	3.69	2,349	3.68	0.07	15,363	5.66	17,377	5.13	0.03	434	- 204	358	0.65	0.72
16 การบริการ	6,074	12.72	7,508	11.78	0.05	34,314	12.64	43,799	12.94	0.06	1,499	180	- 245	1.01	0.91
ยอดรวม	47,737	100.00	63,751	100.00	0.07	271,565	100.00	338,591	100.00	0.06	11,782	-	4,232	1.00	1.00

ที่มา : สำนักคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

ตารางที่ 3.21 มูลค่าผลิตภัณฑ์มวลรวมและวิเคราะห์ SHIFT-SHARE ANALYSIS จังหวัดบุรีรัมย์เปรียบเทียบกับภาคตะวันออกเฉียงเหนือระหว่าง พ.ศ.2536 และ 2540

หน่วย : พันบาท

สาขาการผลิต	GPP จังหวัดบุรีรัมย์				อัตราเพิ่ม ต่อปี	GRP ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ				อัตราเพิ่ม ต่อปี	2536-2540			LQ	
	2536	%	2540	%		2536	%	2540	%		Share	P-Shift	D-shift	2536	2540
ภาคเกษตรกรรม	4,465	26.68	4,836	23.72	0.02	64,946	23.92	71,145	21.01	0.02	1,102	- 676	- 55	1.12	1.13
1 กสิกรรม	2,982	17.82	3,403	16.69	0.03	45,145	16.62	50,866	15.02	0.03	736	- 358	43	1.07	1.11
2 ปศุสัตว์	895	5.35	742	3.64	-0.05	10,265	3.78	9,775	2.89	-0.01	221	- 264	- 110	1.41	1.26
3 ประมง	39	0.23	100	0.49	0.27	1,296	0.48	1,708	0.50	0.07	10	3	49	0.49	0.97
4 ป่าไม้	-	-	-	-	-	63	0.02	208	0.06	0.35	-	-	-	-	-
5 บริการทางการเกษตร	301	1.80	287	1.41	-0.01	4,063	1.50	3,850	1.14	-0.01	74	- 90	2	1.20	1.24
6 การแปรรูปสินค้าอย่างง่าย	248	1.48	304	1.49	0.05	4,114	1.51	4,738	1.40	0.04	61	- 24	18	0.98	1.07
ภาคอุตสาหกรรม	2,882	17.22	3,912	19.19	0.08	54,501	20.07	75,263	22.23	0.08	711	387	- 68	0.86	0.86
7 เหมืองแร่	93	0.56	335	1.64	0.38	1,625	0.60	2,782	0.82	0.14	23	43	176	0.93	2.00
8 อุตสาหกรรม	1,880	11.23	2,376	11.65	0.06	33,340	12.28	49,214	14.53	0.10	464	431	- 399	0.91	0.80
9 การก่อสร้าง	909	5.43	1,201	5.89	0.07	19,536	7.19	23,267	6.87	0.04	224	- 51	118	0.75	0.86
ภาคการค้าและบริการ	9,391	56.11	11,639	57.09	0.06	152,118	56.02	192,183	56.76	0.06	2,318	156	- 225	1.00	1.01
10 ไฟฟ้า-ประปา	202	1.21	351	1.72	0.15	4,548	1.67	7,072	2.09	0.12	50	62	37	0.72	0.82
11 คมนาคม-สื่อสาร	597	3.57	976	4.79	0.13	13,641	5.02	22,004	6.50	0.13	147	219	13	0.71	0.74
12 ค้าส่ง ค้าปลีก	4,179	24.97	4,962	24.34	0.04	59,009	21.73	68,464	20.22	0.04	1,031	- 362	113	1.15	1.20
13 การธนาคาร	634	3.79	943	4.63	0.10	12,130	4.47	17,503	5.17	0.10	156	124	28	0.85	0.89
14 ที่อยู่อาศัย	884	5.28	1,063	5.21	0.05	13,113	4.83	15,964	4.71	0.05	218	- 26	- 13	1.09	1.11
15 การบริหาร	953	5.69	1,006	4.93	0.01	15,363	5.66	17,377	5.13	0.03	235	- 110	- 72	1.01	0.96
16 การบริการ	1,942	11.60	2,338	11.47	0.05	34,314	12.64	43,799	12.94	0.06	479	57	- 141	0.92	0.89
ยอดรวม	16,738	100.00	20,387	100.00	0.05	271,565	100.00	338,591	100.00	0.06	4,131	-	- 482	1.00	1.00

ที่มา : สำนักคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

ตารางที่ 3.22 มูลค่าผลิตภัณฑ์มวลรวมและวิเคราะห์ SHIFT-SHARE ANALYSIS จังหวัดสุรินทร์เปรียบเทียบกับภาคตะวันออกเฉียงเหนือระหว่าง พ.ศ.2536 และ 2540

หน่วย : พันบาท

สาขาการผลิต	GPP จังหวัดสุรินทร์				อัตราเพิ่ม ต่อปี	GRP ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ				อัตราเพิ่ม ต่อปี	2536-2540			LQ	
	2536	%	2540	%		2536	%	2540	%		Share	P-Shift	D-shift	2536	2540
ภาคเกษตรกรรม	4,028	28.13	4,280	26.55	0.02	64,946	23.92	71,145	21.01	0.02	994	- 610	- 132	1.18	1.26
1 กสิกรรม	2,809	19.62	3,010	18.67	0.02	45,145	16.62	50,866	15.02	0.03	693	- 337	- 155	1.18	1.24
2 ปศุสัตว์	634	4.43	616	3.82	-0.01	10,265	3.78	9,775	2.89	-0.01	156	- 187	12	1.17	1.32
3 ประมง	69	0.48	94	0.58	0.08	1,296	0.48	1,708	0.50	0.07	17	5	3	1.01	1.16
4 ป่าไม้	2	0.01	-	-	-1.00	63	0.02	208	0.06	0.35	0	4	- 7	0.60	-
5 บริการทางการเกษตร	284	1.98	274	1.70	-0.01	4,063	1.50	3,850	1.14	-0.01	70	- 85	5	1.33	1.49
6 การแปรรูปสินค้าอย่างง่าย	230	1.61	286	1.77	0.06	4,114	1.51	4,738	1.40	0.04	57	- 22	21	1.06	1.27
ภาคอุตสาหกรรม	1,650	11.52	1,604	9.95	-0.01	54,501	20.07	75,263	22.23	0.08	407	221	- 675	0.57	0.45
7 เหมืองแร่	15	0.10	74	0.46	0.49	1,625	0.60	2,782	0.82	0.14	4	7	48	0.18	0.56
8 อุตสาหกรรม	722	5.04	734	4.55	0.00	33,340	12.28	49,214	14.53	0.10	178	166	- 332	0.41	0.31
9 การก่อสร้าง	913	6.38	796	4.94	-0.03	19,536	7.19	23,267	6.87	0.04	225	- 51	- 291	0.89	0.72
ภาคการค้าและการบริการ	8,640	60.34	10,239	63.51	0.04	152,118	56.02	192,183	56.76	0.06	2,132	143	- 677	1.08	1.12
10 ไฟฟ้า-ประปา	254	1.77	302	1.87	0.04	4,548	1.67	7,072	2.09	0.12	63	78	- 93	1.06	0.90
11 คมนาคม-สื่อสาร	633	4.42	969	6.01	0.11	13,641	5.02	22,004	6.50	0.13	156	232	- 52	0.88	0.92
12 ค้าส่ง ค้าปลีก	3,544	24.75	4,053	25.14	0.03	59,009	21.73	68,464	20.22	0.04	875	- 307	- 59	1.14	1.24
13 การธนาคาร	557	3.89	791	4.91	0.09	12,130	4.47	17,503	5.17	0.10	137	109	- 13	0.87	0.95
14 ที่อยู่อาศัย	823	5.75	958	5.94	0.04	13,113	4.83	15,964	4.71	0.05	203	- 24	- 44	1.19	1.26
15 การบริหาร	906	6.33	906	5.62	0.00	15,363	5.66	17,377	5.13	0.03	224	- 105	- 119	1.12	1.09
16 การบริการ	1,923	13.43	2,260	14.02	0.04	34,314	12.64	43,799	12.94	0.06	475	57	- 195	1.06	1.08
ยอดรวม	14,318	100.00	16,123	100.00	0.03	271,565	100.00	338,591	100.00	0.06	3,534	-	- 1,729	1.00	1.00

ที่มา : สำนักคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

ตารางที่ 3.23 มูลค่าผลิตภัณฑ์มวลรวมและวิเคราะห์ SHIFT-SHARE ANALYSIS จังหวัดศรีสะเกษเปรียบเทียบกับภาคตะวันออกเฉียงเหนือระหว่าง พ.ศ.2536 และ 2540

หน่วย : พันบาท

สาขาการผลิต	GPP จังหวัดศรีสะเกษ				อัตราเพิ่ม ต่อปี	GRP ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ				อัตราเพิ่ม ต่อปี	2536-2540			LQ	
	2536	%	2540	%		2536	%	2540	%		Share	P-Shift	D-shift	2536	2540
ภาคเกษตรกรรม	4,022	28.77	4,688	28.17	0.04	64,946	23.92	71,145	21.01	0.02	993	- 609	282	1.20	1.34
1 กสิกรรม	2,734	19.56	3,267	19.63	0.05	45,145	16.62	50,866	15.02	0.03	675	- 328	187	1.18	1.31
2 ปศุสัตว์	692	4.95	800	4.81	0.04	10,265	3.78	9,775	2.89	-0.01	171	- 204	141	1.31	1.67
3 ประมง	81	0.58	71	0.43	-0.03	1,296	0.48	1,708	0.50	0.07	20	6	- 36	1.21	0.85
4 ป่าไม้	39	0.28	-	-	-1.00	63	0.02	208	0.06	0.35	10	80	- 129	12.03	-
5 บริการทางการเกษตร	252	1.80	266	1.60	0.01	4,063	1.50	3,850	1.14	-0.01	62	- 75	27	1.20	1.41
6 การแปรรูปสินค้าอย่างง่าย	224	1.60	284	1.71	0.06	4,114	1.51	4,738	1.40	0.04	55	- 21	26	1.06	1.22
ภาคอุตสาหกรรม	1,089	7.79	1,315	7.90	0.05	54,501	20.07	75,263	22.23	0.08	269	146	- 189	0.39	0.36
7 เหมืองแร่	14	0.10	44	0.26	0.33	1,625	0.60	2,782	0.82	0.14	3	7	20	0.17	0.32
8 อุตสาหกรรม	351	2.51	466	2.80	0.07	33,340	12.28	49,214	14.53	0.10	87	80	- 52	0.20	0.19
9 การก่อสร้าง	724	5.18	805	4.84	0.03	19,536	7.19	23,267	6.87	0.04	179	- 40	- 57	0.72	0.70
ภาคการค้าและบริการ	8,869	63.44	10,637	63.92	0.05	152,118	56.02	192,183	56.76	0.06	2,189	147	- 568	1.13	1.13
10 ไฟฟ้า-ประปา	174	1.24	240	1.44	0.08	4,548	1.67	7,072	2.09	0.12	43	54	- 31	0.74	0.69
11 คมนาคม-สื่อสาร	603	4.31	882	5.30	0.10	13,641	5.02	22,004	6.50	0.13	149	221	- 91	0.86	0.82
12 ค้าส่ง ค้าปลีก	3,958	28.31	4,731	28.43	0.05	59,009	21.73	68,464	20.22	0.04	977	- 343	139	1.30	1.41
13 การธนาคาร	511	3.66	740	4.45	0.10	12,130	4.47	17,503	5.17	0.10	126	100	3	0.82	0.86
14 ที่อยู่อาศัย	825	5.90	968	5.82	0.04	13,113	4.83	15,964	4.71	0.05	204	- 24	- 36	1.22	1.23
15 การบริหาร	873	6.24	881	5.29	0.00	15,363	5.66	17,377	5.13	0.03	215	- 101	- 106	1.10	1.03
16 การบริการ	1,925	13.77	2,195	13.19	0.03	34,314	12.64	43,799	12.94	0.06	475	57	- 262	1.09	1.02
ยอดรวม	13,980	100.00	16,640	100.00	0.04	271,565	100.00	338,591	100.00	0.06	3,450	-	- 790	1.00	1.00

ที่มา : สำนักคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

ตารางที่ 3.24 มูลค่าผลิตภัณฑ์มวลรวมและวิเคราะห์ SHIFT-SHARE ANALYSIS จังหวัดอุบลราชธานีเปรียบเทียบกับภาคตะวันออกเฉียงเหนือระหว่าง พ.ศ.2536 และ 2540

หน่วย : พันบาท

สาขาการผลิต	GPP จังหวัดอุบลราชธานี				อัตราเพิ่ม ต่อปี	GRP ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ				อัตราเพิ่ม ต่อปี	2536-2540			LQ	
	2536	%	2540	%		2536	%	2540	%		Share	P-Shift	D-shift	2536	2540
ภาคเกษตรกรรม	4,953	21.50	6,094	20.27	0.05	64,946	23.92	71,145	21.01	0.02	1,222	- 750	668	0.90	0.96
1 กสิกรรม	3,285	14.26	4,074	13.55	0.06	45,145	16.62	50,866	15.02	0.03	811	- 394	373	0.86	0.90
2 ปศุสัตว์	868	3.77	1,073	3.57	0.05	10,265	3.78	9,775	2.89	-0.01	214	- 256	246	1.00	1.24
3 ประมง	93	0.40	149	0.50	0.13	1,296	0.48	1,708	0.50	0.07	23	7	26	0.85	0.98
4 ป่าไม้	1	0.00	-	-	-1.00	63	0.02	208	0.06	0.35	0	2	- 3	0.19	-
5 บริการทางการเกษตร	368	1.60	371	1.23	0.00	4,063	1.50	3,850	1.14	-0.01	91	- 110	22	1.07	1.09
6 การแปรรูปสินค้าอย่างง่าย	338	1.47	427	1.42	0.06	4,114	1.51	4,738	1.40	0.04	83	- 32	38	0.97	1.02
ภาคอุตสาหกรรม	4,043	17.55	5,007	16.66	0.05	54,501	20.07	75,263	22.23	0.08	998	542	- 576	0.87	0.75
7 เหมืองแร่	13	0.06	91	0.30	0.63	1,625	0.60	2,782	0.82	0.14	3	6	69	0.09	0.37
8 อุตสาหกรรม	1,953	8.48	2,556	8.50	0.07	33,340	12.28	49,214	14.53	0.10	482	448	- 327	0.69	0.59
9 การก่อสร้าง	2,077	9.02	2,360	7.85	0.03	19,536	7.19	23,267	6.87	0.04	513	- 116	- 114	1.25	1.14
ภาคการค้าและบริการ	14,037	60.94	18,959	63.07	0.08	152,118	56.02	192,183	56.76	0.06	3,465	233	1,225	1.09	1.11
10 ไฟฟ้า-ประปา	350	1.52	543	1.81	0.12	4,548	1.67	7,072	2.09	0.12	86	108	- 1	0.91	0.86
11 คมนาคม-สื่อสาร	1,252	5.44	2,134	7.10	0.14	13,641	5.02	22,004	6.50	0.13	309	459	114	1.08	1.09
12 ค้าส่ง ค้าปลีก	5,802	25.19	6,719	22.35	0.04	59,009	21.73	68,464	20.22	0.04	1,432	- 502	- 13	1.16	1.11
13 การธนาคาร	1,138	4.94	1,785	5.94	0.12	12,130	4.47	17,503	5.17	0.10	281	223	143	1.11	1.15
14 ที่อยู่อาศัย	1,210	5.25	1,485	4.94	0.05	13,113	4.83	15,964	4.71	0.05	299	- 36	12	1.09	1.05
15 การบริหาร	1,473	6.40	1,868	6.21	0.06	15,363	5.66	17,377	5.13	0.03	364	- 170	202	1.13	1.21
16 การบริการ	2,812	12.21	4,425	14.72	0.12	34,314	12.64	43,799	12.94	0.06	694	83	836	0.97	1.14
ยอดรวม	23,033	100.00	30,060	100.00	0.07	271,565	100.00	338,591	100.00	0.06	5,685	-	1,342	1.00	1.00

หมายเหตุ: จ.อำนาจเจริญ รวมกับ จ.อุบลราชธานี

ที่มา : สำนักคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

ตารางที่ 3.25 มูลค่าผลิตภัณฑ์มวลรวมและวิเคราะห์ SHIFT-SHARE ANALYSIS จังหวัดยโสธรเปรียบเทียบกับภาคตะวันออกเฉียงเหนือระหว่าง พ.ศ.2536 และ 2540

หน่วย : พันบาท

สาขาการผลิต	GPP จังหวัดยโสธร				อัตราเพิ่ม ต่อปี	GRP ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ				อัตราเพิ่ม ต่อปี	2536-2540			LQ	
	2536	%	2540	%		2536	%	2540	%		Share	P-Shift	D-shift	2536	2540
ภาคเกษตรกรรม	1,710	27.93	1,662	23.38	-0.01	64,946	23.92	71,145	21.01	0.02	422	- 259	- 211	1.17	1.11
1 กสิกรรม	1,227	20.04	1,130	15.89	-0.02	45,145	16.62	50,866	15.02	0.03	303	- 147	- 252	1.21	1.06
2 ปศุสัตว์	246	4.02	270	3.80	0.02	10,265	3.78	9,775	2.89	-0.01	61	- 72	36	1.06	1.32
3 ประมง	34	0.56	49	0.69	0.10	1,296	0.48	1,708	0.50	0.07	8	2	4	1.16	1.37
4 ป่าไม้	-	-	1	0.01	-	63	0.02	208	0.06	0.35	-	-	-	-	0.23
5 บริการทางการเกษตร	111	1.81	97	1.36	-0.03	4,063	1.50	3,850	1.14	-0.01	27	- 33	- 8	1.21	1.20
6 การแปรรูปสินค้าอย่างง่าย	92	1.50	115	1.62	0.06	4,114	1.51	4,738	1.40	0.04	23	- 9	9	0.99	1.16
ภาคอุตสาหกรรม	749	12.23	862	12.12	0.04	54,501	20.07	75,263	22.23	0.08	185	100	- 172	0.61	0.55
7 เหมืองแร่	2	0.03	2	0.03	0.00	1,625	0.60	2,782	0.82	0.14	0	1	- 1	0.05	0.03
8 อุตสาหกรรม	411	6.71	415	5.84	0.00	33,340	12.28	49,214	14.53	0.10	101	94	- 192	0.55	0.40
9 การก่อสร้าง	336	5.49	445	6.26	0.07	19,536	7.19	23,267	6.87	0.04	83	- 19	45	0.76	0.91
ภาคการค้าและบริการ	3,664	59.84	4,586	64.50	0.06	152,118	56.02	192,183	56.76	0.06	904	61	- 43	1.07	1.14
10 ไฟฟ้า-ประปา	80	1.31	127	1.79	0.12	4,548	1.67	7,072	2.09	0.12	20	25	3	0.78	0.86
11 คมนาคม-สื่อสาร	294	4.80	509	7.16	0.15	13,641	5.02	22,004	6.50	0.13	73	108	35	0.96	1.10
12 คำส่ง คำปลีก	1,540	25.15	1,694	23.83	0.02	59,009	21.73	68,464	20.22	0.04	380	- 133	- 93	1.16	1.18
13 การธนาคาร	229	3.74	375	5.27	0.13	12,130	4.47	17,503	5.17	0.10	57	45	45	0.84	1.02
14 ที่อยู่อาศัย	330	5.39	407	5.72	0.05	13,113	4.83	15,964	4.71	0.05	81	- 10	5	1.12	1.21
15 การบริหาร	404	6.60	444	6.24	0.02	15,363	5.66	17,377	5.13	0.03	100	- 47	- 13	1.17	1.22
16 การบริการ	787	12.85	1,030	14.49	0.07	34,314	12.64	43,799	12.94	0.06	194	23	25	1.02	1.12
ยอดรวม	6,123	100.00	7,110	100.00	0.04	271,565	100.00	338,591	100.00	0.06	1,511	-	- 524	1.00	1.00

ที่มา : สำนักคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

ตารางที่ 3.26 มูลค่าผลิตภัณฑ์มวลรวมและวิเคราะห์ SHIFT-SHARE ANALYSIS จังหวัดมุกดาหารเปรียบเทียบกับภาคตะวันออกเฉียงเหนือระหว่าง พ.ศ.2536 และ 2540

หน่วย : พันบาท

สาขาการผลิต	GPP จังหวัดมุกดาหาร				อัตราเพิ่ม ต่อปี	GRP ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ				อัตราเพิ่ม ต่อปี	2536-2540			LQ	
	2536	%	2540	%		2536	%	2540	%		Share	P-Shift	D-shift	2536	2540
ภาคเกษตรกรรม	1,026	27.36	1,075	21.33	0.01	64,946	23.92	71,145	21.01	0.02	253	- 155	- 49	1.14	1.02
1 กสิกรรม	632	16.85	754	14.96	0.05	45,145	16.62	50,866	15.02	0.03	156	- 76	42	1.01	1.00
2 ปศุสัตว์	261	6.96	178	3.53	-0.09	10,265	3.78	9,775	2.89	-0.01	64	- 77	- 71	1.84	1.22
3 ประมง	19	0.51	21	0.42	0.03	1,296	0.48	1,708	0.50	0.07	5	1	- 4	1.06	0.83
4 ป่าไม้	1	0.03	-	-	-	63	0.02	208	0.06	0.35	0	2	- 3	1.15	-
5 บริการทางการเกษตร	55	1.47	53	1.05	-0.01	4,063	1.50	3,850	1.14	-0.01	14	- 16	1	0.98	0.93
6 การแปรรูปสินค้าอย่างง่าย	58	1.55	69	1.37	0.04	4,114	1.51	4,738	1.40	0.04	14	- 6	2	1.02	0.98
ภาคอุตสาหกรรม	587	15.65	877	17.40	0.11	54,501	20.07	75,263	22.23	0.08	145	79	66	0.78	0.78
7 เหมืองแร่	24	0.64	38	0.75	0.12	1,625	0.60	2,782	0.82	0.14	6	11	- 3	1.07	0.92
8 อุตสาหกรรม	288	7.68	483	9.59	0.14	33,340	12.28	49,214	14.53	0.10	71	66	58	0.63	0.66
9 การก่อสร้าง	275	7.33	356	7.06	0.07	19,536	7.19	23,267	6.87	0.04	68	- 15	28	1.02	1.03
ภาคการค้าและบริการ	2,137	56.99	3,087	61.26	0.10	152,118	56.02	192,183	56.76	0.06	527	35	387	1.02	1.08
10 ไฟฟ้า-ประปา	46	1.23	91	1.81	0.19	4,548	1.67	7,072	2.09	0.12	11	14	19	0.73	0.86
11 คมนาคม-สื่อสาร	207	5.52	323	6.41	0.12	13,641	5.02	22,004	6.50	0.13	51	76	- 11	1.10	0.99
12 ค้าส่ง ค้าปลีก	828	22.08	983	19.51	0.04	59,009	21.73	68,464	20.22	0.04	204	- 72	22	1.02	0.96
13 การธนาคาร	170	4.53	261	5.18	0.11	12,130	4.47	17,503	5.17	0.10	42	33	16	1.01	1.00
14 ที่อยู่อาศัย	187	4.99	238	4.72	0.06	13,113	4.83	15,964	4.71	0.05	46	- 5	10	1.03	1.00
15 การบริหาร	292	7.79	306	6.07	0.01	15,363	5.66	17,377	5.13	0.03	72	- 34	- 24	1.38	1.18
16 การบริการ	407	10.85	885	17.56	0.21	34,314	12.64	43,799	12.94	0.06	100	12	365	0.86	1.36
ยอดรวม	3,750	100.00	5,039	100.00	0.08	271,565	100.00	338,591	100.00	0.06	926	-	363	1.00	1.00

ที่มา : สำนักคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

ตารางที่ 3.27 มูลค่าผลิตภัณฑ์มวลรวมและวิเคราะห์ SHIFT-SHARE ANALYSIS ภาคตะวันออกเฉียงเหนือเปรียบเทียบกับประเทศไทยระหว่าง พ.ศ.2536 และ 2540

หน่วย : พันบาท

สาขาการผลิต	GRP ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ				อัตราเพิ่ม ต่อปี	GDP ประเทศไทย				อัตราเพิ่ม ต่อปี	2536-2540			LQ	
	2536	%	2540	%		2536	%	2540	%		Share	P-Shift	D-shift	2536	2540
ภาคเกษตรกรรม	64,946	23.92	71,145	21.01	0.02	292,295	11.81	329,521	10.78	0.03	15,307	- 7,036	- 2,072	2.02	1.95
1 กสิกรรม	45,145	16.62	50,866	15.02	0.03	167,206	6.76	200,863	6.57	0.05	10,640	- 1,553	- 3,366	2.46	2.29
2 ปศุสัตว์	10,265	3.78	9,775	2.89	-0.01	31,572	1.28	31,932	1.04	0.00	2,419	- 2,302	- 607	2.96	2.76
3 ประมง	1,296	0.48	1,708	0.50	0.07	45,547	1.84	47,708	1.56	0.01	305	- 244	351	0.26	0.32
4 ป่าไม้	63	0.02	208	0.06	-	5,186	0.21	3,593	0.12	-0.09	15	- 34	164	0.11	0.52
5 บริการทางการเกษตร	4,063	1.50	3,850	1.14	-0.01	8,792	0.36	8,189	0.27	-0.02	958	- 1,236	66	4.21	4.24
6 การแปรรูปสินค้าอย่างง่าย	4,114	1.51	4,738	1.40	0.04	33,992	1.37	37,236	1.22	0.02	970	- 577	231	1.10	1.15
ภาคอุตสาหกรรม	54,501	20.07	75,263	22.23	0.08	939,423	37.97	1,187,468	38.84	0.06	12,845	1,545	6,372	0.53	0.57
7 เหมืองแร่	1,625	0.60	2,782	0.82	0.14	40,770	1.65	59,169	1.94	0.10	383	350	424	0.36	0.42
8 อุตสาหกรรม	33,340	12.28	49,214	14.53	0.10	747,943	30.23	982,908	32.15	0.07	7,858	2,616	5,400	0.41	0.45
9 การก่อสร้าง	19,536	7.19	23,267	6.87	0.04	150,710	6.09	145,391	4.76	-0.01	4,604	- 5,294	4,420	1.18	1.44
ภาคการค้าและบริการ	152,118	56.02	192,183	56.76	0.06	1,242,218	50.21	1,540,034	50.38	0.06	35,853	617	3,595	1.12	1.13
10 ไฟฟ้า-ประปา	4,548	1.67	7,072	2.09	0.12	62,253	2.52	87,042	2.85	0.09	1,072	739	713	0.67	0.73
11 คมนาคม-สื่อสาร	13,641	5.02	22,004	6.50	0.13	191,420	7.74	279,594	9.15	0.10	3,215	3,068	2,080	0.65	0.71
12 ค้าส่ง ค้าปลีก	59,009	21.73	68,464	20.22	0.04	408,367	16.51	477,611	15.62	0.04	13,908	- 3,902	- 551	1.32	1.29
13 การธนาคาร	12,130	4.47	17,503	5.17	0.10	183,095	7.40	204,747	6.70	0.03	2,859	- 1,425	3,939	0.60	0.77
14 ที่อยู่อาศัย	13,113	4.83	15,964	4.71	0.05	69,475	2.81	89,699	2.93	0.07	3,091	727	- 966	1.72	1.61
15 การบริหาร	15,363	5.66	17,377	5.13	0.03	68,131	2.75	82,811	2.71	0.05	3,621	- 311	- 1,296	2.05	1.89
16 การบริการ	34,314	12.64	43,799	12.94	0.06	259,477	10.49	318,530	10.42	0.05	8,088	- 278	1,676	1.20	1.24
ยอดรวม	271,565	100.00	338,591	100.00	0.06	2,473,936	100.00	3,057,023	100.00	0.05	64,006	-	3,020	1.00	1.00

ที่มา : สำนักคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

3.2.6 รายได้ต่อหัวประชากร

เมื่อเปรียบเทียบรายได้ต่อหัวประชากรของจังหวัดที่ศึกษากับค่าเฉลี่ยของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างและประเทศ พ.ศ. 2536 และ 2540 พบว่า

พ.ศ. 2536 รายได้ต่อหัวประชากรของประเทศประมาณ 54,650 บาทต่อปี ภาคตะวันออกเฉียงเหนือประมาณ 17,800 บาท/ปี ซึ่งต่ำกว่าของประเทศ และค่าเฉลี่ยของภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างประมาณ 17,491 บาทต่อปี ซึ่งต่ำกว่าประเทศและภาค จังหวัดที่มีรายได้ประชากรสูงกว่าค่าเฉลี่ยของภาคได้แก่ จังหวัดมุกดาหาร และนครราชสีมา มีรายได้ 17,622 และ 24,684 บาทต่อปี ตามลำดับ (ตาราง 3.28)

พ.ศ. 2540 รายได้ต่อหัวประชากรของประเทศ ประมาณ 78,006 บาทต่อปี ภาคตะวันออกเฉียงเหนือประมาณ 26,777 บาทต่อปี ซึ่งมีมูลค่า 1 ใน 3 ของประเทศ และค่าเฉลี่ยของภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างประมาณ 26,905 บาทต่อปี จังหวัดที่มีรายได้ต่อหัวประชากรสูงกว่าค่าเฉลี่ยของอนุภาคมี 2 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดนครราชสีมา และมุกดาหาร มีรายได้ 39,348 และ 29,458 บาทต่อปี ตามลำดับ (ตาราง 3.28)

ตาราง 3.28 รายได้ต่อหัวประชากรของประเทศ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือและพื้นที่ศึกษา

จังหวัด	รายได้ต่อหัว(บาท/ปี)	
	2536	2540
มุกดาหาร	17,622	29,458
นครราชสีมา	24,684	39,348
ชัยภูมิ	17,136	26,328
ยโสธร	14,471	20,666
อุบลราชธานี	15,465	25,589
บุรีรัมย์	15,278	22,585
สุรินทร์	14,542	20,362
ศรีสะเกษ	13,738	20,092
อำนาจเจริญ	-	21,255
รายได้เฉลี่ยของภาค	17,491	26,905
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	17,800	26,777
ประเทศ	54,650	78,006

ที่มา : สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

เมื่อพิจารณารายได้การทำงานชั่วคราวเฉลี่ยต่อบุคคล พบว่าในปี พ.ศ. 2540 มีรายได้การทำงานชั่วคราวเฉลี่ยต่อบุคคลเท่ากับ 8,568 บาท/คน คิดเป็นร้อยละ 31.85 ของรายได้เฉลี่ยต่อบุคคลของภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง ร้อยละ 32.00 ของรายได้เฉลี่ยต่อบุคคลของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และร้อยละ 10.98 ของรายได้เฉลี่ยต่อบุคคลของประเทศ ซึ่งจะเห็นได้ว่าชาวนามีรายได้ต่ำสุด เมื่อเทียบกับรายได้เฉลี่ยต่อบุคคล

ตารางที่ 3.29 รายได้ต่อหัวประชากรในการทำงานเทียบต่อรายได้ต่อหัวประชากรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง

รายได้ในการทำงานชั่วคราว ** (บาท/คน)	รายได้ต่อหัว * (บาท/คน)		
	ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง	ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	ประเทศ
8,568	26,905	26,777	78,006
ร้อยละ	31.85	32.00	10.98

หมายเหตุ ที่มา:* Per Capita (GRP) Baht,สำนักงานสถิติแห่งชาติ

**รายได้ต่อหัวของชานา กรมส่งเสริมการเกษตร ปี 2540.

3.2.7 เนื้อที่ถือครองทางการเกษตร

ในปี พ.ศ. 2541 ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างมีพื้นที่ถือครองทางการเกษตรทั้งหมด 27,125,864 ไร่ จังหวัดที่มีเนื้อที่ถือครองทางการเกษตรมากที่สุด คือ จังหวัดนครราชสีมา มีเนื้อที่ถือครองทางการเกษตร 6,376,513 ไร่ จังหวัดที่มีเนื้อที่ถือครองทางการเกษตรน้อยที่สุดคือ จังหวัดมุกดาหาร คือ 876,058 ไร่ จากการศึกษาค้นคว้าเปลี่ยนแปลงพื้นที่ถือครองทางการเกษตรระหว่าง พ.ศ. 2531 – 2541 พบว่า พื้นที่การถือครองที่ดินลักษณะเดี่ยว โดยเป็นเนื้อที่ของตนเองลดลง ได้แก่ จังหวัดชัยภูมิ นครราชสีมา บุรีรัมย์ ศรีสะเกษ และสุรินทร์ ส่วนการถือครองที่ดินลักษณะเดี่ยวแต่เป็นเนื้อที่ของผู้อื่นเพิ่มขึ้น ซึ่งจังหวัดที่มีการเปลี่ยนแปลงมากที่สุดคือจังหวัดมุกดาหาร มีการเปลี่ยนแปลงเพิ่มขึ้นถึงร้อยละ 10,641.87 และทุกจังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างมีการเปลี่ยนแปลงการถือครองประเภทเนื้อที่ของผู้อื่นเพิ่มขึ้น ยกเว้นจังหวัดนครราชสีมาที่ลดลงร้อยละ 57.95 ส่วนการเปลี่ยนแปลงการถือครองที่ดินมากกว่าหนึ่งลักษณะพื้นที่ที่มีการถือครองลดลงได้แก่ จังหวัดชัยภูมิ นครราชสีมา และบุรีรัมย์ ลดลงร้อยละ 11.19 0.73 และ 4.44 ตามลำดับ (ตาราง 3.30)

ตาราง 3.30 เนื้อที่ถือครองทางการเกษตรจำแนกตามลักษณะการถือครองที่ดิน

จังหวัด	ถือครองที่ดินลักษณะเดียว				ถือครองที่ดินมากกว่าหนึ่งลักษณะ		รวม		อัตราการการเปลี่ยนแปลงจากเดิม (Relative Change) 2531-2541		
	เนื้อที่ของตนเอง		เนื้อที่ของผู้อื่น		2531	2541	2531	2541	ถือครองลักษณะเดียว		ถือครองที่ดินมากกว่าหนึ่งลักษณะ
	2531	2541	2531	2541					เนื้อที่ของตนเอง	เนื้อที่ของผู้อื่น	
ชัยภูมิ	3,434,250	2,731,642	84,874	148,819	69,304	306,268	3,588,428	3,186,729	-20.46	75.34	-11.19
นครราชสีมา	5,896,856	5,011,318	346,874	145,852	179,860	1,219,343	6,423,590	6,376,513	-15.02	-57.95	-0.73
บุรีรัมย์	3,328,436	2,869,482	107,250	146,686	262,576	517,895	3,698,262	3,534,063	-13.79	36.77	-4.44
สุรินทร์	3,023,562	2,446,553	105,362	171,881	63,855	690,199	3,192,779	3,308,633	-19.08	63.13	3.63
ศรีสะเกษ	2,683,861	2,558,530	32,998	104,329	32,998	383,635	2,749,857	3,046,494	-4.67	216.17	10.79
อุบลราชธานี	4,837,703	4,937,428	99,644	148,175	44,840	309,835	4,982,187	5,395,438	2.06	48.70	8.29
ยโสธร	1,170,391	1,358,668	14,244	23,693	2,374	19,575	1,187,009	1,401,936	16.09	66.34	18.11
มุกดาหาร	527,789	766,863	535	57,469	6,417	51,726	534,741	876,058	45.30	10,641.87	63.83
รวม	24,902,848	22,680,484	791,781	946,904	662,224	3,498,476	26,356,853	27,125,864	-8.92	19.59	2.92

หมายเหตุ: จังหวัดอำนาจเจริญ รวมกับจังหวัดอุบลราชธานี

ที่มา: สำนักงานสถิติแห่งชาติ

จากข้อมูลสถิติเศรษฐกิจการเกษตรในปีเพาะปลูก 2541/2542 พบว่ามีรายได้เงินสดประมาณ 100,000 บาท /ครัวเรือน ซึ่งครัวเรือนเกษตรในพื้นที่ศึกษาส่วนใหญ่มาจาก รายได้เงินสดนอกภาคเกษตร คิดเป็นร้อยละ 60 ส่วนที่เหลือเป็นรายได้ในภาคเกษตร หนึ่งผลผลิตที่เกษตรกรผลิตได้จะถูกนำมาใช้ในการบริโภคประมาณ 6,400 บาท/คน คิดเป็นร้อยละ 6.4

อย่างไรก็ตาม เมื่อเทียบรายได้ในภาคเกษตรดังกล่าวกับภาคอื่นๆ และทั้งประเทศ พบว่ามีรายได้น้อยกว่าประมาณ 2 เท่า ยกเว้นในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จะมีรายได้ประมาณ 2 เท่า และเมื่อเทียบกับแหล่งผลิตเกษตรหลักของประเทศคือ ภาคกลาง จะมีรายได้ เพียง 1 ใน 4 ของภาคนี้เท่านั้น

3.2.9 รายจ่ายของครัวเรือนเกษตร

รายจ่ายของครัวเรือนเกษตรในพื้นที่ศึกษามีประมาณ 70,000 บาท/ครัวเรือน ส่วนใหญ่มาจากรายจ่ายนอกภาคเกษตร ส่วนที่เป็นรายได้ในภาคเกษตรมีเพียง ร้อยละ 34 ของรายจ่ายทั้งหมดเท่านั้น อย่างไรก็ตามเมื่อเทียบรายจ่ายในภาคเกษตรดังกล่าวกับภาคอื่นๆ และประเทศพบว่ามีรายจ่ายน้อยกว่าประมาณ 2 เท่า ยกเว้นในภาคตะวันออกเฉียงเหนือเอง จะมีรายได้ประมาณ 2 เท่า และเมื่อเทียบกับแหล่งผลิตเกษตรหลักของประเทศ คือ ภาคกลาง จะมีรายได้เพียง 1 ใน 4 ของภาคนี้เท่านั้น (ตาราง ที่ 3.31)

3.2.10 ภาวะหนี้สิน

ครัวเรือนเกษตรในพื้นที่ศึกษา ส่วนใหญ่มีภาวะหนี้สินเมื่อหักลบส่วนเปลี่ยนแปลงทรัพย์สิน (ปลายปี - ต้นปี) ถึง 12,400 บาท/คน หนึ่งเมื่อพิจารณาเปรียบเทียบภาวะหนี้สินดังกล่าวเทียบกับภาคอื่นๆ และประเทศพบว่า ครัวเรือนเกษตรในพื้นที่ศึกษามีภาวะหนี้สินมากกว่าประมาณ 2 เท่า ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และเป็น 4 เท่าของประเทศ ประมาณ 5-6 เท่าของภาคเหนือ ภาคกลางและภาคใต้ จะเห็นได้ว่าครัวเรือนเกษตรในพื้นที่ศึกษามีภาวะหนี้สินสูงที่สุด ซึ่งจะเป็นตัวแปรชี้วัดความยากจนของครัวเรือนเกษตรในพื้นที่ศึกษาต่อไป

ตาราง 3.31 การเปรียบเทียบรายได้และรายจ่ายของครัวเรือนเกษตร ปีเพาะปลูก 2541/42 ในพื้นที่ศึกษากับพื้นที่อื่นๆ

รายการ	ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง	สัดส่วนเทียบกับ				
		ทั้งประเทศ	ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	ภาคเหนือ	ภาคกลาง	ภาคใต้
1.รายได้เงินสดในเกษตร	39,407.96	1.74	0.98	1.61	4.15	2.05
2.รายได้เงินสดนอกเกษตร	59,115.17	0.98	0.96	0.74	1.26	1.15
3.ผลิตผลเกษตรที่ผลิตได้และหามาได้นำมาใช้บริโภค	6,358.52	0.83	1.36	0.97	0.44	0.26
4.ส่วนเปลี่ยนแปลงทรัพย์สิน(ปลายปี-ต้นปี)	-12,388.91	0.58	0.79	0.37	0.37	0.44
5.รายจ่ายเงินสดในเกษตร	23,972.76	1.70	0.99	1.64	4.26	1.57
6.รายจ่ายเงินสดนอกเกษตร	46,185.42	1.30	1.02	1.02	2.00	1.91
7.รายได้เงินสดสุทธิเกษตร	15,435.20	1.81	0.97	1.57	3.97	2.80
8.รายได้เงินสดสุทธิครัวเรือน	74,550.37	1.16	0.96	0.91	1.82	1.49
9.รายได้สุทธิเกษตร	9,404.81	2.76	1.26	2.74	6.32	4.20
10.รายได้สุทธิครัวเรือน	74,550.37	1.13	0.92	0.94	1.80	1.44
11.ขนาดครอบครัว	5.09	4.75	4.98	4.27	4.48	4.98
12.รายได้สุทธิครัวเรือนต่อคน (บาท/คนปี)	14,639.25	1.21	0.94	1.11	2.05	1.47

ที่มา : สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร

สำนักวิจัยเศรษฐกิจการเกษตร(2543) ได้จัดแยกประเภทของครัวเรือนตามลักษณะการทำฟาร์ม อันประกอบด้วยกิจกรรมการผลิตข้าว ,พืชไร่, ผักและไม้ดอกไม้ประดับ, ไม้ผลและไม้ยืนต้น, เลี้ยงสัตว์, เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ, ผสมผสานหลายกิจกรรม ซึ่งแต่ละประเภทของฟาร์มตามกิจกรรมการผลิตมีผลต่อรายได้ของครัวเรือนเกษตร ทั้งนี้พบว่ากิจกรรมการผลิตเกี่ยวกับการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำมีรายได้ของครัวเรือนสูงสุด คือ 57,462 บาทต่อคน รองลงมาได้แก่ครัวเรือนที่ทำกิจกรรมการผลิตปศุสัตว์ โดยมีรายได้ 32,662 บาทต่อคน ส่วนครัวเรือนที่ทำกิจกรรมพืชไร่มีรายได้ 25,202 บาทต่อคน ส่วนครัวเรือนที่ทำกิจกรรมผสมผสานมีรายได้ต่ำสุดคือ 19,506 บาทต่อคน

เมื่อพิจารณาเฉพาะรายได้ของครัวเรือนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พบว่าครัวเรือนที่ทำกิจกรรมการผลิตไม้ผลและไม้ยืนต้นมีรายได้สูงสุด คือ 38,023 บาทต่อคน รองลงมาคือครัวเรือนที่ทำกิจกรรมเกี่ยวกับการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ คือ 22,414 ส่วนครัวเรือนที่ทำกิจกรรมปลูกข้าวมีรายได้ต่ำสุดคือ 15,827 บาทต่อคน เมื่อพิจารณาแต่ละภาคจะเห็นได้ว่าครัวเรือนที่ปลูกข้าวส่วนมากจะมีรายได้ต่ำกว่ากิจกรรมประเภทอื่น (ตาราง 3.32)

ตาราง 3.32 รายได้ทั้งหมดของครัวเรือนตามประเภทกิจกรรมฟาร์ม

ประเภทของกิจกรรมฟาร์ม	ภาค				
	ตะวันออกเฉียงเหนือ	เหนือ	กลาง	ใต้	รวมทุกภาค
ข้าว	15,827	19,442	26,240	19,384	20,118
พืชไร่	21,907	21,691	28,734	16,729	25,202
ผักและไม้ดอกไม้ประดับ	16,958	23,023	25,455	31,305	23,584
ไม้ผลและไม้ยืนต้น	38,023	27,399	28,887	25,192	26,525
เลี้ยงสัตว์	21,809	30,557	61,417	29,200	32,662
เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ	22,414	22,595	67,875	34,891	57,462
ผสมผสานหลายกิจกรรม	18,524	16,812	22,043	22,583	19,506
รวมทั้งหมด	18,378	20,753	32,398	24,912	24,269

ที่มา : สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร ปี 2541/42

3.3 สภาพสังคมและลักษณะชุมชน

3.3.1.ขอบเขตการปกครอง

ภายในพื้นที่ศึกษาทั้ง 9 จังหวัด สามารถแบ่งขอบเขตการปกครองท้องถิ่นได้ดังนี้ 138 อำเภอ 20 กิ่งอำเภอ 1,374 ตำบล และเป็นการปกครองท้องถิ่น อีก 160 เทศบาล 88 สภาตำบล และ 1,237 องค์การบริหารส่วนตำบล

ตารางที่ 3.33 ขอบเขตการปกครองภายในพื้นที่ศึกษา พ.ศ. 2541

จังหวัด	อำเภอ	กิ่งอำเภอ	เทศบาล	สภาตำบล	องค์การบริหารส่วนตำบล	ตำบล	หมู่บ้าน	บ้าน
ชัยภูมิ	15	1	20	2	121	124	1,376	258,782
นครราชสีมา	26	6	46	20	267	289	3,375	594,975
บุรีรัมย์	21	2	24	12	175	189	2,393	302,583
สุรินทร์	13	4	14	10	148	159	1,990	271,467
ศรีสะเกษ	20	2	14	20	184	206	2,324	274,077
อุบลราชธานี	20	5	23	6	210	219	2,402	349,388
อำนาจเจริญ	7	0	6	6	50	56	583	72,709
ยโสธร	9	0	9	2	76	0.85	826	115,135
มุกดาหาร	7	0	4	10	42	53	490	68,026
รวม	138	20	160	88	1,273	1,296	15,759	2,307,142

ที่มา : กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย

3.3.2 ลักษณะชุมชน

ชุมชนภายในพื้นที่ศึกษามีหลายชาติพันธุ์ ที่สำคัญได้แก่

กลุ่มไทยอีสาน โดยส่วนใหญ่จะเป็นชนถิ่นดั้งเดิมของพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นกลุ่มใหญ่ที่อาศัยอยู่ทั่วไปภายในจังหวัดบุรีรัมย์ นครราชสีมา ชัยภูมิ และมุกดาหาร โดยมีบางส่วนที่อพยพมาจากฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขงตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนปลายจนถึงรัตนโกสินทร์ตอนต้น

2. กลุ่มเขมร กลุ่มชาติพันธุ์เขมรเป็นกลุ่มที่อพยพมาจากเขมร โดยส่วนใหญ่จะอยู่ในพื้นที่จังหวัดสุรินทร์ และบุรีรัมย์

3. ส่วย (กุย) เป็นชาติพันธุ์ที่มีถิ่นฐานอยู่ในจังหวัดสุรินทร์ ศรีสะเกษ บุรีรัมย์ และบางส่วนของจังหวัดนครราชสีมา โดยภาษาที่ใช้ส่วนใหญ่เป็นภาษาส่วย และเอกลักษณ์ที่สำคัญ คือ การทอผ้าเอาไว้มัดในครัวเรือน

4. กลุ่มคนไทยโคราช เป็นกลุ่มคนที่อยู่ในจังหวัดนครราชสีมา เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ไทยโคราช กลุ่มนี้จะใช้ภาษาในส่วยไทยกลาง เพียงแต่วรรณยุกต์เพี้ยนไป และมีคำศัพท์บางอย่างที่มีเอกลักษณ์เป็นของตัวเอง

3.2.3.1 ความเชื่อ และวัฒนธรรมท้องถิ่นของคนในภูมิภาค

ความเชื่อของคนในภูมิภาคมีความเชื่อในสิ่งเหนือธรรมชาติ เกี่ยวกับอำนาจที่เกี่ยวข้องกับความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติ สะท้อนสภาพการผลิต เช่น ทำนาทำสวน ทำไร่ ต้องพึ่งพาธรรมชาติ โดยเชื่อว่า ดอนปู่ตาซึ่งเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำหมู่บ้าน ที่มีพื้นที่กำหนดของขอบเป็นเขตสิ่งศักดิ์สิทธิ์ห้ามไม่ให้รุกล้ำ หรือเข้าไปตัดโค่นต้นไม้ภายในบริเวณนี้หากล่วงเขตเข้าไปต้องขออนุญาตจากปู่ตา ก่อน เพราะเชื่อว่าปู่ตาจะช่วยให้ฝนตกต้องตามฤดูกาลบ้านนาพันธุ์เดิมโตดอนปู่ตาเป็นของชุมชนอีสานที่มีคุณค่ามากทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และทรัพยากรธรรมชาติ จากความเชื่อดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า การทำนาของเกษตรกรภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีวิถีการผลิตที่พึ่งพากับสภาพธรรมชาติ เป็นสำคัญ ซึ่งเป็นเหตุผลหนึ่งที่ส่งผลต่อลักษณะความยากจนของชาวนาในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างด้วย

คนในภูมิภาคมีรากฐานของวัฒนธรรมท้องถิ่นที่ส่งผลต่อโครงสร้างและระบบความสัมพันธ์ของสังคมโดยรวม ซึ่งแสดงออกทางวัฒนธรรมความเชื่อเกี่ยวกับอาชีพการเพาะปลูก ได้แก่ บุญคุณลาน บุญข้าวจี และบุญบั้งไฟ ปัจจุบันการนับถือและปฏิบัติตามวัฒนธรรมดังกล่าวได้เปลี่ยนแปลงไปมาก ซึ่งเหตุที่เป็นเช่นนี้เนื่องจากการดำรงชีวิตของชาวนาชนบทมีความเป็นเมืองมากขึ้นผู้คนเปลี่ยนอาชีพจากภาคเกษตรสู่ภาคการค้าและบริการ เกิดการอพยพแรงงานเข้ามาในเมืองจำนวนมากขึ้น

3.3.3 การบริการทางสังคม

การบริการทางสังคมเป็นการสะท้อนถึงความเป็นอยู่และสภาพการกินดีอยู่ดีของคนในชุมชน ดังนั้นการศึกษาถึงการบริการทางสังคมส่วนใหญ่จะศึกษาบริการขั้นพื้นฐานภายในพื้นที่อันประกอบไปด้วย

3.3.3.1 การศึกษา

ตาราง 3.34 จำนวนนักเรียนที่เรียนต่อระดับมัธยมปลาย และสายอาชีพ 2540

จังหวัด	จำนวนนักเรียนที่เรียนต่อระดับ ม.ปลายและสายอาชีพ (คน)					
	จบ ม.3 ปี 2538		ต่อสายสามัญ (ม.4)		ต่อสายอาชีพ (ปวช.)	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
นครราชสีมา	30,625	11.18	15,501	11.09	10,412	15.23
ชัยภูมิ	12,729	4.65	6,941	4.97	3,172	4.64
บุรีรัมย์	17,429	6.36	10,058	7.20	3,226	4.72
สุรินทร์	17,679	6.45	8,564	6.13	2,461	3.60
มุกดาหาร	5,490	2.00	2,692	1.93	580	0.85
อุบลราชธานี	20,605	7.52	10,873	7.78	3,359	4.91
อำนาจเจริญ	4,295	1.57	2,489	1.78	740	1.08
ศรีสะเกษ	18,607	6.79	9,543	6.83	3,230	4.73
ยโสธร	6,898	2.52	3,998	2.86	2,378	3.48
รวม	134,357		70,659		29,558	

ที่มา: กระทรวงศึกษาธิการ

สถาบันการศึกษาในพื้นที่ 9 จังหวัดนี้ ใน พ.ศ. 2536 มีถึง 7,180 แห่ง (รวม ทุกจังหวัด) จังหวัดอุบลราชธานี (รวมอำนาจเจริญ) มีมากที่สุด 1,498 แห่ง รองลงมา ได้แก่ จังหวัดนครราชสีมา 1,488 แห่ง จังหวัดมุกดาหารมีน้อยสุด 269 แห่ง

โอกาสในการศึกษาต่อระดับมัธยมศึกษาของเด็กนักเรียน ในพื้นที่ 9 จังหวัดนี้ ในปี 2537 มีโอกาสเรียนต่อเพียงร้อยละ 80.9 โดยนักเรียนที่จบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ในปีการศึกษา 2536 จำนวนรวมทั้งสิ้น 192,966 คน ได้เรียนต่อในชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ในปีการศึกษาปี 2537 เพียง 156,198 คน จังหวัดที่นักเรียนมีโอกาสเรียนต่อชั้นมัศึกษาน้อยที่สุด คือ จังหวัดอำนาจเจริญ มีนักเรียนจบชั้นประถมศึกษาได้เรียนต่อชั้นมัธยมศึกษาเพียงร้อยละ 67.50

สำหรับการศึกษานอกระบบ ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนมีอยู่ทั่วถึงทุกจังหวัด และยังมีถึงระดับอำเภอ ทำให้เด็กที่ไม่มีโอกาสที่จะเข้ารับการศึกษาระบบ ได้มีโอกาสในการศึกษาหาความรู้ รวมทั้งมีโอกาสที่จะได้รับการฝึกฝนด้านอาชีพจากสถาบันต่างๆ เช่น สถาบันพัฒนาฝีมือแรงงานภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง จังหวัดอุบลราชธานี ศูนย์พัฒนาฝีมือแรงงานที่จังหวัดนครราชสีมา การฝึกอบรมอาชีพหลักสูตรระยะสั้นของหน่วยงานต่างๆ

ตารางที่ 3.35 การศึกษาของประชากรในพื้นที่ศึกษา

จังหวัด	จบภาคบังคับ	จบมัธยมต้น	มัธยมปลาย	อนุปริญญา	ป.ตรีหรือสูงกว่า	6-14ปีไม่เรียนภาคบังคับ	14-50 ปีไม่รู้หนังสือ
นครราชสีมา	758,338	80,795	33,441	15,785	9,664	1,990	24,537
ชัยภูมิ	398,853	43,881	16,972	6,219	3,838	2,201	11,889
บุรีรัมย์	541,323	43,252	16,129	6,204	4,405	5,005	15,807
สุรินทร์	480,284	46,595	15,388	6,514	4,972	1,797	16,822
มุกดาหาร	84,447	10,830	4,518	2,114	1,256	1,017	21,056
อุบลราชธานี	6,672,936	49,305	18,883	8,115	5,586	1,863	12,273
อำนาจเจริญ	112,212	9,965	4,420	1,624	1,164	635	2,494
ศรีสะเกษ	521,868	42,521	17,355	6,056	5,122	3,144	18,298
ยโสธร	244,299	19,160	7,880	4,185	2,420	822	3,748
รวม	9,814,560	346,304	134,986	56,816	38,427	18,474	126,924

ที่มา: กชช 2 ค ,2542

จะเห็นได้ว่าประชากรในภูมิภาคนี้ส่วนใหญ่จะจบการศึกษาในระดับภาคบังคับโดยมีประชากรจำนวน 9,814,560 คน ที่จบการศึกษาภาคบังคับ ที่คิดเป็นจำนวนมากที่สุด รองลงมาเป็นผู้จบมัธยมต้น มัธยมปลายและอายุระหว่าง 14-50 ปี ไม่รู้หนังสือ อนุปริญญา ปริญญาตรีหรือสูงกว่า และอายุ 6-14 ปี ไม่ได้เรียนภาคบังคับ ตามลำดับ โดยเป็นที่น่าสังเกตว่าประชากรในพื้นที่ศึกษานั้นส่วนมากมีการศึกษาในระดับต่ำหรือจบการศึกษาภาคบังคับเท่านั้น และที่สำคัญมากมีประชากรส่วนหนึ่งไม่รู้หนังสือ ที่สะท้อนการอ่านออกเขียนได้ และในจำนวนนั้นมีความสำคัญกับคนรุ่นต่อมาด้วย ที่อาจเป็นผลต่อระบบความคิดสร้างสรรค์ หากเชื่อว่าการศึกษาเป็นการพัฒนาคนแล้ว คนในภูมิภาคนี้นับว่ามีปัญหาต้องการการแก้ไขในด้านการศึกษา

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

3.3.3.4 การสาธารณสุข

ตารางที่ 3.36 จำนวนสถานพยาบาลและแพทย์ในภูมิภาค

จังหวัด	สถานพยาบาล		เตียง		แพทย์		พยาบาล	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
นครราชสีมา	379	10.30	3,076	14.04	334	16.45	1,352	14.35
ชัยภูมิ	178	4.84	929	4.24	59	2.91	433	4.60
บุรีรัมย์	236	6.41	1,342	6.12	105	5.17	541	5.74
สุรินทร์	217	5.90	1,496	6.83	98	4.83	374	3.97
มุกดาหาร	85	2.31	520	2.37	32	1.58	243	2.58
อุบลราชธานี	338	9.18	1,917	8.75	156	7.68	876	9.30
ศรีสะเกษ	273	7.42	1,151	5.25	66	3.25	487	5.17
ยโสธร	121	3.29	640	2.92	48	2.36	310	3.29
อำนาจเจริญ	83	2.26	242	1.10	21	1.03	101	1.07

ที่มา : กระทรวงสาธารณสุข

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลางและตอนล่าง 9 จังหวัดนี้ มีโรงพยาบาลศูนย์ 2 แห่ง คือ ที่จังหวัดนครราชสีมา และจังหวัดอุบลราชธานี ส่วนที่เหลืออีก 7 จังหวัด เป็นโรงพยาบาลทั่วไปประจำจังหวัด จังหวัดละ 1 แห่ง ในระดับอำเภอมีโรงพยาบาลชุมชนรวม 118 แห่ง สำหรับโรงพยาบาลเอกชน จังหวัดนครราชสีมามีมากที่สุด คือ 5 แห่ง รองลงมา ได้แก่ จังหวัดบุรีรัมย์ สุรินทร์ และอุบลราชธานี มีโรงพยาบาลเอกชนจังหวัดละ 2 แห่ง จังหวัดศรีสะเกษ ยโสธร และมุกดาหาร มีโรงพยาบาลจังหวัดละ 1 แห่ง ปี 2536 อัตราส่วนของประชากรต่อจำนวนบุคลากรทางการแพทย์ในพื้นที่ 9 จังหวัด มีดังนี้ คือ

แพทย์	1	คน ต่อประชากร	12,859	คน
ทันตแพทย์	1	คน ต่อประชากร	69,783	คน
เภสัชกร	1	คน ต่อประชากร	46,522	คน
พยาบาลวิชาชีพ	1	คน ต่อประชากร	2,820	คน
พยาบาลเทคนิค	1	คน ต่อประชากร	3,388	คน

ปัญหาสุขภาพอนามัยและโรคภัยไข้เจ็บของประชากรในพื้นที่ 9 จังหวัดนี้ พบว่า ส่วนใหญ่เป็นโรคอุจจาระร่วง โรคเกี่ยวกับตับ โรคตาแดง โรคปอดบวม โรคพยาธิ ฯลฯ สำหรับโรคเอดส์ ในปี 2537 พบว่ามีผู้ป่วยเป็นโรคเอดส์ในพื้นที่ 9 จังหวัด ถึง 853 คน จังหวัดนครราชสีมา

เป็นโรคนี้มากที่สุดถึง 204 คน รองลงมาได้แก่ จังหวัดอุบลราชธานี เป็นโรคนี้ 138 คน และจังหวัดมุกดาหารเป็นโรคนี้น้อยที่สุด คือ เพียง 6 คน

ในปัจจุบันระบบรักษาพยาบาลของชนบทจะมีการรักษาพยาบาลมีหลายระดับทั้งพยาบาลชุมชนที่มีประชาชนในหมู่บ้านอาสาเพื่อทำหน้าที่ในการรักษาพยาบาลเบื้องต้นเรียกว่า อสม. (อาสาหมู่บ้าน) โดยบุคคลเหล่านั้นจะได้รับการฝึกอบรมการปฐมพยาบาลและการช่วยชีวิตผู้ป่วยในเบื้องต้น ภายในพื้นที่แต่ละตำบลจะมีสถานีอนามัยประจำตำบล แต่ทั้งสองระดับเป็นการรักษาเบื้องต้นเท่านั้น นอกจากนั้นมีโรงพยาบาลประจำอำเภอทุกอำเภอ และโรงพยาบาลประจำจังหวัด

สำหรับการรักษาพยาบาลของชาวนาในพื้นที่ศึกษา ถ้าเป็นอาการป่วยธรรมดาจะไปพบแพทย์ที่สถานีอนามัยประจำตำบลซึ่งปัจจุบันมีครอบคลุมทุกตำบลและหากเป็นโรคที่รุนแรงจะไปพบแพทย์ที่โรงพยาบาลอำเภอและที่โรงพยาบาลศูนย์ที่มีอยู่ในจังหวัดนครราชสีมา อุบลราชธานี และขอนแก่น ปัจจุบันโรคระบาดที่เป็นปัญหากับชาวนาที่สำคัญ คือ โรคฉี่หนู ที่เกิดจากเชื้อแลคโตสไปโลซิส ที่มีหนูเป็นพาหะในการติดต่อสามารถติดต่อโดยการสัมผัสที่ระบวมมากในจังหวัดบุรีรัมย์ อุบลราชธานี ยโสธร การป้องกันจึงต้องให้ความรู้แก่เกษตรกรให้ระมัดระวังไม่ให้ป็นโรคนั้น ๆ

3.3.3.5 ไฟฟ้า

ตาราง 3.37 การใช้ไฟฟ้าในภาคตะวันออกเฉียงเหนือแยกเป็นรายจังหวัด พ.ศ.2535 และ 2540

จังหวัด	การใช้ไฟฟ้า (ล้านหน่วย)		การใช้ไฟฟ้า (ล้านหน่วย)		การเปลี่ยนแปลง		จำนวนหมู่บ้านที่มีไฟฟ้าใช้ *	
	พ.ศ.2535	ร้อยละ	พ.ศ.2540	ร้อยละ	จำนวน	Relative	มีไฟฟ้า	ไม่มีไฟฟ้า
นครราชสีมา	945.0	26.93	1,743.2	26.61	798.20	84.47	3,125	22
ชัยภูมิ	134.4	3.83	275.8	4.21	141.40	105.21	1,271	5
บุรีรัมย์	156.4	4.46	319.9	4.88	163.50	104.54	2,164	13
สุรินทร์	146.5	4.18	272.6	4.16	126.10	86.08	1,924	9
มุกดาหาร	37.1	1.06	79.6	1.21	42.50	114.56	437	-
อุบลราชธานี	248.5	7.08	422.5	6.45	174.00	70.02	2,274	11
อำนาจเจริญ	-	-	61.5	0.94	61.50	-	531	6
ศรีสะเกษ	199.7	5.69	226.5	3.46	26.80	13.42	2,145	16
ยโสธร	57.0	1.62	112.9	1.72	55.90	98.07	764	8
รวม	1,924.6		3,514.5				14,635	90

ที่มา : การไฟฟ้าส่วนภูมิภาค และ, กชช 2 ค *

จากตารางจะเห็นได้ว่า การไฟฟ้ามีอัตราการเปลี่ยนแปลงที่เป็นไปในทิศทางที่เพิ่มขึ้นในทุกจังหวัด โดยเฉพาะในจังหวัดมุกดาหารมีการเปลี่ยนแปลงสูงสุด แต่สำหรับหมู่บ้านในชนบทที่ยังไม่มีไฟฟ้าใช้มีจำนวนทั้งสิ้นจำนวน 90 หมู่บ้าน ที่กระจายอยู่ในทุกจังหวัด ยกเว้นมุกดาหารที่มีไฟฟ้าใช้ทุกหมู่บ้าน ส่วนจังหวัดที่มีหมู่บ้านไม่มีไฟฟ้ามากที่สุด ได้แก่ จังหวัดศรีสะเกษ จำนวน 16 หมู่บ้าน การมีไฟฟ้าใช้หรือไม่มีไฟฟ้าใช้แสดงถึงคุณภาพชีวิต และความเกี่ยวเนื่องกับการประกอบอาชีพด้านการเกษตรการสูบน้ำด้วยไฟฟ้าหรือการใช้ไฟฟ้าในฟาร์มมาใช้ในทางการเกษตร ดังนั้นจึงควรกระจายพื้นฐานดังกล่าวให้ทั่วถึงประชาชนส่วนนี้ด้วย

3.3.3.6 โทรศัพท์

ตาราง 3.38 การใช้โทรศัพท์ของประชาชนในชนบทในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง พ.ศ.2542

จังหวัด	จำนวนครัวเรือน	โทรศัพท์บ้าน(ครัวเรือน)	ร้อยละ	มือถือ	ร้อยละ
นครราชสีมา	361,921.00	18,970.00	5.24	6,371.00	1.760
ชัยภูมิ	179,014.00	6,823.00	3.81	1,310.00	0.732
บุรีรัมย์	221,159.00	3,579.00	1.62	1,519.00	0.687
สุรินทร์	210,398.00	4,430.00	2.11	1,484.00	0.705
มุกดาหาร	49,228.00	1,188.00	2.41	203.00	0.412
อุบลราชธานี	252,397.00	8,122.00	3.22	2,473.00	0.980
อำนาจเจริญ	54,485.00	1,247.00	2.29	416.00	0.764
ศรีสะเกษ	214,872.00	3,678.00	1.71	1,534.00	0.714
ยโสธร	88,950.00	1,889.00	2.12	854.00	0.960
	1,632,424.00	49,926.00		16,164.00	

ที่มา : กชช.2ค., 2542

ประชากรในชนบทส่วนใหญ่ ไม่มีโทรศัพท์ใช้จากข้อมูล กชช 2 ค พบว่าอัตราการใช้โทรศัพท์บ้านของจังหวัดนครราชสีมาเป็นจังหวัดที่มีสัดส่วนต่อจำนวนครัวเรือนมากที่สุด คือร้อยละ 5.24 รองลงมาได้แก่ ชัยภูมิ ร้อยละ 3.81 จังหวัดชัยภูมิเป็นจังหวัดที่มีอัตราการใช้โทรศัพท์น้อยที่สุดส่วนจังหวัดอื่น ๆ อยู่ในอัตราที่ใกล้เคียงกัน สำหรับอัตราการใช้โทรศัพท์นี้ ชี้ให้เห็นถึงความสะดวกในการติดต่อข่าวสารที่สะท้อนให้เห็นว่ามีความก้าวหน้าทางด้านการติดต่อสื่อสารน้อย ซึ่งบางครั้งทำให้เสียโอกาสในหลาย ๆ ด้าน

3.3.3.7 การประปา

ตาราง 3.39 บริการประปาและแหล่งน้ำในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พ.ศ.2539

จังหวัด	หมู่บ้านที่มีระบบ		จำนวนบ่อบาดาล (บ่อ)		จำนวนบ่อน้ำตื้น (บ่อ)	
	ประปา (หมู่บ้าน)	ร้อยละ	สาธารณะ	ส่วนตัว	สาธารณะ	ส่วนตัว
นครราชสีมา	962	7.78	5,260	12,956	2,881	20,862
ชัยภูมิ	714	5.77	4,251	7,573	1,014	2,646
บุรีรัมย์	696	5.63	6,064	24,521	3,350	7,587
สุรินทร์	547	4.42	5,858	59,389	4,699	17,309
มุกดาหาร	272	2.20	2,080	1,332	3,108	6,285
อุบลราชธานี	1,034	8.36	6,569	34,399	7,245	26,111
อำนาจเจริญ	382	3.09	1,618	4,282	1,838	3
ศรีสะเกษ	525	4.25	6,468	43,860	9,819	34,193
ยโสธร	411	3.32	3,167	7,882	4,140	14,550
รวม	5,543		41,335	196,194	38,094	114,996

ที่มา: กชช 2 ค ,2542

ในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง น้ำใช้ส่วนใหญ่ เป็นน้ำประปา และการขุดบ่อบาดาลได้สะท้อนให้เห็นถึงการพึ่งพาน้ำใต้ดิน อันเนื่องมาจากไม่มีน้ำผิวดินใช้ ประชากรในภูมิภาคนี้ นับว่าเป็นภาคที่มีปัญหาในด้านน้ำบริโภคอุปโภคมากที่สุดหากเทียบกับภาคอื่น ๆ โดยเฉพาะบางพื้นที่ของจังหวัดบุรีรัมย์ บางพื้นที่ของจังหวัดนครราชสีมา ดังนั้นจึงเห็นว่าการพัฒนาทางด้านแหล่งน้ำเพื่อการเกษตรนั้นเป็นสิ่งที่มีความจำเป็นต่อพื้นที่ศึกษาเป็นอย่างยิ่ง

3.3.4 ประชากรและแรงงาน

ประชากรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง ใน พ.ศ. 2542 มีจำนวนประชากรทั้งสิ้น 10,878,385 คน มีความหนาแน่นเฉลี่ย 124 คน / ตารางกิโลเมตร จังหวัดนครราชสีมาเป็นจังหวัดที่มีจำนวนประชากรมากที่สุดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง คือ มีจำนวนประชากรรวมทั้งสิ้น 2,630,285 คน หรือร้อยละ 24.18 ของประชากรในอนูภาคนี้ รองลงมา ได้แก่ จังหวัดอุบลราชธานี บุรีรัมย์ ศรีสะเกษ และสุรินทร์ ตามลำดับ ซึ่งจังหวัดดังกล่าวมีจำนวนประชากรมากกว่า 1 ล้านคน ส่วนจังหวัดที่มีจำนวนประชากรต่ำกว่า 1 ล้านคน ได้แก่ จังหวัดมุกดาหาร จังหวัดอำนาจเจริญ และจังหวัดยโสธร เมื่อพิจารณาความหนาแน่นของประชากรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างพบว่า จังหวัดสุรินทร์มีความหนาแน่นของประชากรสูงสุด คือ 164

คนต่อตารางกิโลเมตร และเมื่อเปรียบเทียบความหนาแน่นของประชากรระหว่างปี 2537 และ 2542 จะเห็นได้ว่า จังหวัดอุบลราชธานี อำนาจเจริญ และมุกดาหาร มีความหนาแน่นของประชากรลดลง และทั้ง 3 จังหวัดนี้มีพื้นที่ต่อเนื่องกัน แต่จังหวัดที่อยู่ติดกับ 3 จังหวัดนี้มีความหนาแน่นของประชากรเพิ่มขึ้น อันได้แก่จังหวัด ยโสธร และศรีสะเกษ ซึ่งทั้ง 2 จังหวัดดังกล่าวมีความหนาแน่นของประชากรเพิ่มขึ้นสูงอย่างเห็นได้ชัด อาจเนื่องจากการอพยพของประชากรจากทั้ง 3 จังหวัดที่ได้กล่าวมาแล้ว

ภายในพื้นที่ศึกษามีจำนวนแรงงานผู้มีงานทำอายุ 13 ปีขึ้นไป มีจำนวนทั้งสิ้น 5,628,147 คน จะเห็นได้ว่าประชากรเกือบร้อยละ 50 ของพื้นที่ศึกษาเป็นผู้ที่ไม่มีการทำงาน หรือเป็นกำลังแรงงานที่รอฤดูกาล รวมทั้งเป็นผู้ที่อยู่ในวัยศึกษาเล่าเรียน และผู้ที่มีอายุต่ำกว่า 13 ปี ที่จะต้องพึ่งพาแรงงานที่มีงานทำ คิดเป็นสัดส่วน 1 : 1 คน เมื่อพิจารณาถึงสัดส่วนของแรงงานในภาคเกษตรต่อจำนวนประชากร 1,000 คน พบว่าจังหวัดยโสธร เป็นจังหวัดที่มีสัดส่วนของแรงงานในภาคเกษตรต่อจำนวนประชากรสูงสุด คือ ในจำนวนประชากร 1,000 คน จะเป็นแรงงานในภาคเกษตรกรรม 458 คน และจากการศึกษาถึงอัตราการเปลี่ยนแปลงประชากรและแรงงานในภาคเกษตรในพื้นที่ศึกษา พบว่า ภายในพื้นที่ทั้ง 9 จังหวัดมีอัตราการเปลี่ยนแปลงจากเดิมเพิ่มขึ้น ร้อยละ 2.43 โดยจังหวัดศรีสะเกษเป็นจังหวัดที่มีอัตราการเปลี่ยนแปลงประชากรจากเดิมเพิ่มขึ้นสูงสุด (ร้อยละ 8.47) รองลงมา ได้แก่ จังหวัดยโสธร (ร้อยละ 7.14) ทุกจังหวัดภายในพื้นที่ศึกษามีอัตราการเปลี่ยนแปลงจากเดิมเพิ่มขึ้นทุกจังหวัด แต่เมื่อพิจารณาถึงอัตราการเปลี่ยนแปลงของแรงงานในภาคเกษตรกรรม กลับพบว่า เกือบทุกจังหวัดมีอัตราการเปลี่ยนแปลงแรงงานในภาคเกษตรลดลง ยกเว้นเพียง 2 จังหวัด คือ จังหวัดยโสธร และจังหวัดชัยภูมิ ที่มีอัตราการเปลี่ยนแปลงแรงงานในภาคเกษตรเพิ่มขึ้น (ตาราง 3.40)

เมื่อพิจารณาอัตราการเติบโตของพื้นที่ศึกษาจากปี 2537-2542 มีอัตราการเติบโตร้อยละ 1.2 ต่อปี เกือบทุกจังหวัดมีอัตราการเติบโตของประชากรเพิ่มขึ้นยกเว้นจังหวัดอุบลราชธานี อำนาจเจริญ และมุกดาหาร ที่มีอัตราการเติบโตของประชากรลดลง ส่วนอัตราการเติบโตของแรงงานภาคเกษตรกรรมพบว่า มีอัตราการเติบโตลดลงเกือบทุกจังหวัดยกเว้นจังหวัดชัยภูมิ และยโสธร ที่มีอัตราการเติบโตเพิ่มขึ้น

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตาราง 3.40 จำนวนประชากร แรงงานภาคเกษตรกรรม และการเปลี่ยนแปลง ระหว่าง พ.ศ. 2537 และ 2542

จังหวัด	พื้นที่ (ตร.กม.)	จำนวนประชากร(คน)				ความหนาแน่น (คนตร.กม.)		แรงงานที่มีงานทำ (คน)		แรงงานภาคเกษตรกรรม (คน)		สัดส่วนของแรงงานภาคเกษตร ต่อประชากร 1000 คน		การเปลี่ยนแปลง Relative Change % พ.ศ. 2537 -2542		อัตราการเติบโต	
		2537		ร้อยละ		2537	2542	2537	2542	2537	2542	ประชากร (คน)	แรงงานภาคเกษตรกรรม	ประชากร	แรงงานภาคเกษตรกรรม		
		2537	ร้อยละ	2542	ร้อยละ	2537	2542	2537	2542	2537	2542	ประชากร (คน)	แรงงานภาคเกษตรกรรม				
ชัยภูมิ	12,778.3	1,059,086	9.97	1,107,088	10.18	83	87	553,844	595,618	416,435	419,037	393	379	4.53	0.62	0.0088	0.0012
นครราชสีมา	20,494.0	2,584,585	24.34	2,630,285	24.16	126	128	1,500,256	1,404,369	982,873	806,729	380	307	1.77	-17.92	0.0035	-0.0387
บุรีรัมย์	10,321.9	1,438,065	13.54	1,488,584	13.68	139	144	813,422	768,402	711,873	608,469	495	409	3.51	-14.53	0.0069	-0.0309
สุรินทร์	8,124.0	1,320,865	12.44	1,331,386	12.24	163	164	748,043	605,750	609,773	443,726	462	333	0.79	-27.23	0.0018	-0.0616
ศรีสะเกษ	8,840.0	1,296,183	12.21	1,405,986	12.92	147	159	741,851	767,687	669,423	615,513	516	438	8.47	-8.05	0.0164	-0.0167
อุบลราชธานี	15,744.9	1,714,787	16.15	1,689,888	15.54	109	107	1,030,203	803,714	801,825	509,114	468	301	1.45	-36.51	-0.0029	-0.0868
อำนาจเจริญ	3,161.2	371,591	3.50	358,190	3.29	118	113	239,246	190,685	203,328	132,206	547	369	3.61	-34.93	-0.0073	-0.0824
ยโสธร	4,161.6	540,987	5.09	579,588	5.33	130	139	269,601	330,390	228,448	265,348	422	458	7.14	16.15	0.0139	0.0304
มหาสารคาม	4,339.8	293,789	2.77	287,290	2.64	68	66	171,146	163,572	136,887	119,499	466	416	2.21	-12.70	-0.0045	-0.0268
รวม	87,965.7	10,619,978	100.00	10,878,385	100.00	121	124	6,067,612	5,628,147	4,760,866	3,919,733	448	360	2.43	-17.87	0.0048	-0.0381

ที่มา : สำนักงานสถิติแห่งชาติ

3.4 สาเหตุความยากจนระดับภาค

จากสภาพทางกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม และประชากร ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ตอนล่างที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้นนั้น จะเห็นได้ว่า ข้อจำกัดของการพัฒนาของพื้นที่ อันเป็นลักษณะเฉพาะที่แตกต่างกับภูมิภาคอื่น อันเป็นสาเหตุหลักที่ทำให้ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างยากจน เกิดจากสาเหตุดังนี้

1. ข้อจำกัดทางธรรมชาติ

- ภูมิประเทศ

ลักษณะภูมิประเทศของพื้นที่ศึกษา เป็นเทือกเขาสูงชันที่ ล้อมรอบพื้นที่ศึกษา ซึ่งจะมีความสูงชันมากกว่าพื้นที่บริเวณอื่น บริเวณตอนกลางของพื้นที่ศึกษา เป็นบริเวณที่ราบลุ่ม มีลักษณะเป็นลูกคลื่นลอนตื้น ที่สูงสลับที่ราบลุ่มแม่น้ำหรือที่นาที่เป็นที่ราบลุ่มบริเวณริมฝั่งแม่น้ำ เป็นที่ราบที่มีลักษณะเป็นแอ่งกะทะขนาดใหญ่ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างจรดแม่น้ำโขงเรียกว่า แอ่งโคราช ซึ่งเป็นพื้นที่ใช้ทำการเกษตรของพื้นที่ที่ครอบคลุมพื้นที่ในจังหวัดบุรีรัมย์ ศรีสะเกษ สุรินทร์ อำนาจเจริญและมุกดาหาร โดยในส่วนของจังหวัดมุกดาหารนั้นพื้นที่บางส่วนตอนบนของจังหวัดมีระดับความสูงมากกว่า 200 เมตร ทั้งนี้ เนื่องจากเขตพื้นที่ดังกล่าวติดต่อกับเทือกเขาภูพาน ปัญหาภัยธรรมชาติที่รุนแรงของอนุภาคนี คือ น้ำท่วมในฤดูฝน ในบริเวณพื้นที่เป็นที่ราบต่ำ ซึ่งอยู่ตอนกลางของพื้นที่ศึกษา ทำให้ประชาชนไม่สามารถทำการเกษตรและพื้นที่ที่ทำการเกษตรเสียหาย ซึ่งสามารถสรุปลักษณะภูมิประเทศเป็นรายจังหวัดดังนี้

- จังหวัดชัยภูมิ บริเวณตอนกลางของจังหวัดเป็นที่ราบ มีพื้นที่ป่าไม้และเทือกเขาตั้งเรียงรายจากทิศตะวันออกเฉียงสู่อทิศตะวันตก ประกอบด้วยเทือกเขาสำคัญ ได้แก่ ภูอึ้เฒ่า ภูแลนคา และภูพังเหย ทำให้พื้นที่จังหวัดถูกแบ่งออกเป็น 2 ส่วน ซึ่งประกอบด้วยอำเภอต่างๆ ดังนี้

ส่วนเหนือ ประกอบด้วย หนองบัวแดง แก้งคร้อ บ้านแท่น เกษตรสมบูรณ์ ภูเขียว คอนสาร และภักดีชุมพล

ส่วนใต้ ประกอบด้วย เมืองชัยภูมิ บ้านเขว้า จตุรัส บำเหน็จณรงค์ หนองบัวระเหว เทพสถิต คอนสวรรค์ เนินสง่า และกิ่งอำเภอซับใหญ่

- จังหวัดนครราชสีมา ส่วนใหญ่เป็นที่ราบสูงจากระดับน้ำทะเลปานกลาง ระหว่าง 150-300 เมตร มีเทือกเขาสันกำแพงและเทือกเขาพนมดงรักเป็นแนวยาว ทางด้านทิศใต้และทิศตะวันตก ส่วนบริเวณตอนกลางค่อนข้างไปทางเหนือ และตะวันออกเฉียงเป็นที่ราบลุ่ม

- จังหวัดบุรีรัมย์ พื้นที่โดยทั่วไปเป็นที่ราบสูง พื้นที่ลาดจากทิศใต้ลงไปทางทิศเหนือ พื้นที่ลักษณะเป็นลูกคลื่นน้อย เป็นที่ราบขั้นบันไดของเขา และภูมิประเทศที่เกิดจากภูเขาไฟ

- จังหวัดสุรินทร์ พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบสูง โดยเฉพาะอย่างยิ่งทางตอนใต้

ตลอดแนวชายแดน ที่ติดต่อกับประเทศกัมพูชาประชาธิปไตย เต็มไปด้วยป่าทึบและภูเขาสูงสลับซับซ้อนพื้นที่จะค่อยๆ ลาดต่ำลงสู่ที่ราบต่ำทางตอนเหนือ ทำให้สายน้ำต่างๆ ไหลลงสู่แม่น้ำมูล พื้นที่ทางตอนเหนือจะมีป่าโปร่งและทุ่งใหญ่อยู่เป็นบางตอน พื้นที่จะต่ำมากในเขตท่าตูม และอำเภอชุมพลบุรีทำให้มีน้ำท่วมในฤดูฝน

- จังหวัดศรีสะเกษ พื้นที่โดยทั่วไปเป็นที่ราบสูงสลับกับทุ่งนา มีภูเขา และป่าไม้ อยู่ทางตอนใต้ของจังหวัดและพื้นที่จะค่อยๆ ลาดลงสู่ทิศเหนือและทิศตะวันตก ซึ่งเต็มไปด้วยห้วยหนอง คลอง บึงต่างๆ ตลอดระยะทางที่ลำน้ำชีและแม่น้ำมูลไหลผ่าน

- จังหวัดอุบลราชธานี พื้นที่สูงจากระดับน้ำทะเล เฉลี่ยประมาณ 68 เมตร ลักษณะโดยทั่วไปเป็นที่สูงๆ ต่ำๆ จัดเป็นที่ราบสูง ลาดเอียงไปทางตะวันออก มีแม่น้ำโขงเป็นแนวเขตกันจังหวัดอุบลราชธานีกับสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว มีแม่น้ำชีไหลมาบรรจบกับแม่น้ำมูลที่อำเภอเมืองอุบลราชธานี ซึ่งแม่น้ำมูลไหลผ่านกลางจังหวัด จากทิศตะวันตก มายังทิศตะวันออกแล้วไหลลงสู่แม่น้ำโขงที่ อำเภอโขงเจียม มีลำน้ำใหญ่ๆ อีกหลายสาย ได้แก่ ลำเซบก ลำโดมใหญ่ ลำโดมน้อย และมีภูเขาสลับซับซ้อนหลายแห่งทางบริเวณชายแดนตอนใต้ คือเทือกเขาบรรทัดและเทือกเขาพนมดงรัก ซึ่งกั้นอาณาเขตระหว่างจังหวัดอุบลราชธานี กับสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และสาธารณรัฐกัมพูชาประชาธิปไตย

- จังหวัดอำนาจเจริญ ตั้งอยู่สูงจากระดับน้ำทะเลปานกลางเฉลี่ย ประมาณ 68 ลักษณะโดยทั่วไปเป็นที่ราบสูง มีแม่น้ำโขงเป็นแนวเขตกันจังหวัดอำนาจเจริญกับสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ที่อำเภอขามเฒ่า มีลำน้ำใหญ่ๆ ได้แก่ ลำเซบก ลำเซบาย สภาพดินโดยทั่วไปเป็นดินร่วนปนทราย

- จังหวัดยโสธร มีพื้นที่เป็นรูปพระจันทร์เสี้ยว มีแม่น้ำชีไหลผ่านตอนใต้ของจังหวัด สภาพพื้นที่โดยทั่วไปเป็นที่ราบสูง อยู่เหนือระดับน้ำทะเลประมาณ 227 ฟุต มีพื้นที่เป็นภูเขาบางส่วนทางตอนเหนือของจังหวัดอยู่ในเทือกเขาภูพาน เขตอำเภอเลิงนกทา อำเภอกุฉินชัย สภาพดินทั่วไปเป็นดินทราย ไม่อุ้มน้ำ ทำการเกษตรไม่ค่อยดีนัก

- จังหวัดมุกดาหาร พื้นที่โดยทั่วไปเป็นภูเขาสลับกับที่ราบสูงปกคลุมด้วยป่าไม้นานาชนิด มีที่ราบลุ่มอยู่บ้างทางตอนกลาง และทางตะวันออกเฉียงเหนือของจังหวัด บริเวณชายแดนด้านตะวันออกของจังหวัดมีแม่น้ำโขงไหลผ่าน ซึ่งเป็นเขตแดนระหว่างประเทศไทยกับสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

- สมรรถนะของดิน

สมรรถนะดินในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างจะแสดงให้เห็นถึงศักยภาพในการผลิตทางการเกษตร ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งที่จะอธิบายพื้นฐานทางกายภาพของพื้นที่ที่ส่งผลกระทบต่อความได้เปรียบและเสียเปรียบทางเศรษฐกิจในพื้นที่ สมรรถนะดินในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างส่วนใหญ่เหมาะกับการเพาะปลูกเกษตรกรรมด้านอื่นๆ ถึงร้อยละ 35.63 หรือประมาณ 19,431,254.70 ไร่ รองลงมา คือ สมรรถนะดินที่ไม่เหมาะกับการเพาะปลูกข้าว เพราะมีความลาดชันสูง 31.40 หรือประมาณ 17,123,363.78 ไร่ พบมากในจังหวัดมุกดาหาร ยโสธร ชัยภูมิและนครราชสีมา ส่วนพื้นที่ที่มีความเหมาะสมกับการเพาะปลูกข้าว แต่เนื้อดินเหนียว – เป็นทราย ร้อยละ 19.11 หรือประมาณ 10,421,314.06 ไร่ ซึ่งในปี พ.ศ. 2541 ในพื้นที่ศึกษามีพื้นที่ทำนา 20,242,435 ไร่ แต่มีพื้นที่ที่เหมาะสมต่อการปลูกข้าวประมาณ 14,778,856 ไร่ จากตัวเลขนี้จะเห็นได้ว่า พื้นที่ปลูกข้าวบางแห่งทำการเพาะปลูกในพื้นที่ที่ไม่เหมาะสมกับการเพาะปลูกข้าว

- ดินเค็ม

เนื่องจากลักษณะดินในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างเป็นดินทราย ดินปนเกลืออยู่ทั่วไป เนื้อดินจะมีลูกรังมีความอุดมสมบูรณ์ต่ำ อันทำให้ผลผลิตที่ได้จากการเพาะปลูกต่ำ พื้นดินเค็มในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างจะพบอยู่ทั่วไปแต่ส่วนมากจะพบในจังหวัดยโสธร บุรีรัมย์ และนครราชสีมา และจากลักษณะที่กล่าวมานี้เป็นปัญหาในการพัฒนาด้านเกษตรกรรมประการหนึ่ง เพราะเกษตรกรรมต้องอาศัยดินในการเพาะปลูก

- แหล่งน้ำและชลประทาน

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง มีพื้นที่อยู่ใน 3 ลุ่มน้ำ คือ ลุ่มน้ำโขง ลุ่มน้ำชี และลุ่มน้ำมูล ซึ่งแต่ละจังหวัดในพื้นที่ศึกษามีแหล่งน้ำที่สำคัญในพื้นที่คือ

- ◆ จังหวัดชัยภูมิมีแหล่งน้ำธรรมชาติที่สำคัญ 4 สาย ซึ่งมีต้นกำเนิดมาจากเทือกเขาทางด้านตะวันตก ได้แก่ ลำน้ำชี ลำน้ำพรม ลำคันฉู และลำน้ำเซียว
- ◆ จังหวัดนครราชสีมา มีแหล่งน้ำธรรมชาติที่สำคัญ 9 ลุ่มน้ำได้แก่ ลำน้ำมูล ลำน้ำมาศตอนปลาย ลุ่มน้ำมาศตอนต้น ลุ่มน้ำจักราช ลุ่มน้ำลำมูลบน-ลำพระเพลิง ลุ่มน้ำลำตะคอง ลุ่มน้ำเซียงไกร ลุ่มน้ำลำสะเทต และลุ่มน้ำชี
- ◆ จังหวัดบุรีรัมย์ มีแหล่งน้ำที่สำคัญได้แก่ แม่น้ำมูล ลำสะเทต ลำทะเมนชัย ลำพังชู ลำชี และ ลำมาศ
- ◆ จังหวัดสุรินทร์ มีแหล่งน้ำธรรมชาติที่สำคัญ คือ แม่น้ำมูล ลำห้วยชี ลำห้วยพลับพลา ห้วยเสนง ลำห้วยระวี ลำห้วยทับทัน ลำห้วยระหาร และลำห้วยแก้ว แหล่งน้ำที่มีอยู่โดยทั่วไปมักจะแห้งขอดในฤดูแล้ง มีเพียงลำน้ำมูลที่มีน้ำขังตลอดปี สามารถใช้ประโยชน์ทางการเกษตรได้เป็นอย่างดี

- ◆ จังหวัดศรีสะเกษ มีแหล่งน้ำที่สำคัญ คือ ลำน้ำชี ลำน้ำมูล ห้วยสำราญ ห้วยขยุง ห้วยทา ห้วยเหนือ ห้วยทับทัน และหนองบึงต่างๆ
- ◆ จังหวัดอุบลราชธานี มีแหล่งน้ำธรรมชาติที่สำคัญ ได้แก่ แม่น้ำโขง แม่น้ำมูล แม่น้ำชี ลำเซบก ลำโดมใหญ่ ลำโดมน้อย
- ◆ จังหวัดอำนาจเจริญ มีลำน้ำที่สามารถใช้ประโยชน์ในการทำการเกษตรได้มากคือ ลำเซบก และลำเซบาย
- ◆ จังหวัดยโสธร มีแหล่งน้ำธรรมชาติที่สำคัญ คือ แม่น้ำชี และลำห้วยต่างๆ เช่น ลำเซบาย ลำโพง ลำทวน ห้วยตบเต่า และลำย้ง
- ◆ จังหวัดมุกดาหาร แหล่งน้ำที่สำคัญคือ แม่น้ำโขง และลำห้วยต่างๆ เช่น ห้วยชะโนด ห้วยบางทราย ห้วยมุก และห้วยบังอี

จะเห็นได้ว่าจังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างทุกจังหวัดจะมีแหล่งน้ำที่สำคัญ แต่ปัญหาที่ยังปรากฏคือขาดแคลนน้ำเพื่อการเกษตรและการบริโภค เนื่องจากภูมิประเทศตั้งอยู่แนวเทือกเขา ทำให้ไม่ได้รับลมมรสุม ภูมิประเทศทั่วไปแห้งแล้ง เกษตรกรรมหลัก ได้แก่ การทำนาซึ่งเกษตรกรต้องอาศัยน้ำฝนเป็นหลัก แต่ทุกจังหวัดในพื้นที่ศึกษามีชลประทานที่เป็นเขื่อนและอ่างเก็บน้ำ แต่ปัญหาที่พบคือ เกษตรกรไม่ได้รับบริการด้านชลประทาน เมื่อเทียบกับภาคอื่นที่มีเนื้อที่ชลประทานมากกว่าทั้งที่อนุภาคนี้อมีพื้นที่ที่กว้างใหญ่กว่า (ตาราง 3.42) จะเห็นได้ว่าในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างมีพื้นที่เก็บน้ำมากกว่าทุกภาคในประเทศไทย แต่เมื่อพิจารณาพื้นที่จะได้รับประโยชน์จากชลประทานจะเห็นได้ว่ามีพื้นที่น้อยที่สุด และจากการขาดแคลนน้ำเพื่อการเกษตรนี้เองทำให้เกษตรกรต้องอาศัยน้ำฝนในการทำนา ซึ่งสามารถทำนาได้เพียงปีละครั้ง

ตาราง 3.41 พื้นที่เก็บน้ำและพื้นที่จะได้รับประโยชน์ ปี พ.ศ. 2542

ภาค	เก็บน้ำ (ล้าน ลบ.ม.)	พื้นที่จะได้รับ ประโยชน์ (ไร่)	ร้อยละ
เหนือ	132,451,428	9,897,052	25.92
กลาง	52,254,434	17,791,805	46.59
ใต้	136,163,459	4,217,386	11.04
พื้นที่ศึกษา	230,900,840	3,556,971	9.32
ทั้งประเทศ	645,105,716	38,185,139	100.00

ที่มา : กรมชลประทาน

2. ความด้อยทางเศรษฐกิจ

- ความด้อยทางเศรษฐกิจของภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างเกิดจากสาเหตุ 3 ประการคือ ภาคและทุกจังหวัดมีโครงสร้างทางการผลิตสูงสุดทางภาคตติยภูมิ รองลงมาคือภาคการผลิตปฐมภูมิ และทุติยภูมิตามลำดับ แม้ว่าปี พ.ศ. 2540 มูลค่าผลิตภัณฑ์มวลรวมภาคทุติยภูมิจะสูงกว่าภาคการผลิตปฐมภูมิ แต่เมื่อพิจารณาเป็นรายจังหวัดจะเห็นได้ ว่า ภาคการผลิตปฐมภูมียังคงมีมูลค่าผลิตภัณฑ์มวลรวมสูงกว่าภาคการผลิตทุติยภูมิ ซึ่งจากโครงสร้างนี้เองทำให้ประชากรในภาคนี้มีรายได้ต่ำ ซึ่งเมื่อพิจารณารายได้ต่อหัวกับของประเทศ จะเห็นได้รายได้ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างคิดเป็น 1 ใน 3 ของรายได้ต่อหัวของประเทศ
- ผลผลิตต่ำ ผลผลิตของภาคตะวันออกเฉียงเหนือมาจากการประกอบอาชีพทางการเกษตรด้วยการปลูกพืชหลักไม่กี่ชนิด เช่น ข้าว ปอ มันสำปะหลัง เป็นต้น ซึ่งผลผลิตเหล่านี้มีมูลค่าเชิงเศรษฐกิจต่ำ อันส่งผลกระทบต่อรายได้ของเกษตรกร เมื่อพิจารณาผลผลิตต่อไร่ ของข้าวในพื้นที่ที่ศึกษากับภาคอื่นในประเทศไทยก็จะเห็นได้อย่างชัดเจนว่าผลผลิตในภูมิภาคนี้ต่ำกว่าภาคอื่นในประเทศไทย (ตาราง 3.42)

ตาราง 3.42 ผลผลิต/ไร่ ของประเทศไทยปีการเพาะปลูก 2540/41

ภาค	ผลผลิต/ไร่ (ก.ก.)
รวมทั้งประเทศ	381
ภาคเหนือ	449
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	282
ภาคกลาง	548
ภาคใต้	365
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง	276

ที่มา : สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร

3. การไม่ได้รับบริการพื้นฐานทางสังคม

การไม่ได้รับบริการพื้นฐานทางสังคม เป็นปัญหาทางด้านสังคมของภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง โดยเฉพาะการขาดแคลนสถานศึกษาระดับมัธยมต้น และยังพบผู้ไม่รู้หนังสือในทุกจังหวัดในพื้นที่ศึกษา ส่วนทางด้านสาธารณสุขยังขาดแคลนแพทย์ อันจะเห็นได้จากสัดส่วนของแพทย์ต่อประชากรค่อนข้างสูงซึ่งทำให้ประชากรได้รับบริการไม่ทั่วถึง ด้านสาธารณสุขปกไคใน

พื้นที่ศึกษาพบว่ายังมีบางหมู่บ้าน ไม่มีไฟฟ้าใช้ ซึ่งพบมากในจังหวัดนครราชสีมา และศรีสะเกษ ด้านประปาในพื้นที่นี้ยังขาดแคลนระบบน้ำประปา ซึ่งส่วนมากจะใช้น้ำบาดาลและบ่อน้ำตื้น นับเป็นปัญหาในเรื่องน้ำอุปโภคบริโภคอย่างมาก การบริการทางโทรศัพท์ มีการใช้บริการโทรศัพท์ในสัดส่วนที่ต่ำมาก อันแสดงให้เห็นว่าในพื้นที่ศึกษาขาดความก้าวหน้าทางด้านในด้านการติดต่อสื่อสาร และรับรู้ข่าวสารอย่างรวดเร็ว

จะเห็นได้ว่าการละเลยของรัฐในการพัฒนาพื้นฐานสำหรับพื้นที่ในชนบท และลักษณะสภาพพื้นที่ สร้างความเหลื่อมล้ำระหว่างภาคและจังหวัด อันทำให้ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างยังไม่สามารถพัฒนาให้เจริญทัดเทียมกับภูมิภาคอื่นได้ อันจะเห็นได้จากรายได้ต่อหัวประชากร และผลผลิตจากการทำนาซึ่งเป็นเกษตรกรรมหลักในพื้นที่ อีกทั้งรายได้จากการทำนาจะต่ำกว่าการประกอบอาชีพด้านเกษตรกรรมประเภทอื่นๆ อันเป็นสาเหตุของความยากจนของชาวนาในพื้นที่ศึกษา

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 4

สภาพปัญหาและสาเหตุความยากจน

จากบทที่ 3 ที่ได้กล่าวถึงสภาพทั่วไปของพื้นที่ศึกษา พร้อมกับสาเหตุความยากจนในระดับภาค ในบทนี้จะศึกษาถึงสภาพปัญหาและสาเหตุความยากจนของชาวนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างระดับหมู่บ้าน ในปี พ.ศ. 2542 ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง มีจำนวนหมู่บ้านรวมประมาณ 14,886 หมู่บ้าน เป็นหมู่บ้านยากจน(ล้ำหลัง) จำนวน 137 หมู่บ้าน คิดเป็นร้อยละ 0.9 ของหมู่บ้านทั้งหมด เป็นหมู่บ้านระดับการพัฒนาที่ 2 (มีปัญหาปานกลาง)จำนวน 4,909 หมู่บ้าน คิดเป็นร้อยละ 33.00 และเป็นหมู่บ้านระดับการพัฒนาที่ 3 (มีปัญหาน้อย/ไม่มีปัญหา)จำนวน 9,840 คิดเป็นร้อยละ 66.1 (ตาราง 4.1) ซึ่งแสดงให้เห็นว่าทุกอำเภอมีหมู่บ้านยากจน

จากจำนวนหมู่บ้านยากจน (ล้ำหลัง) หรือระดับการพัฒนา 1 เมื่อนำมาเรียงลำดับพบว่า มี 60 อำเภอที่มีหมู่บ้านยากจน (ล้ำหลัง) โดยมีการกระจายตัวดังนี้ 32 อำเภอมีหมู่บ้านยากจน (ล้ำหลัง)อำเภอละ 1 หมู่บ้านอันได้แก่ จังหวัดนครราชสีมา 10 อำเภอ จังหวัดอุบลราชธานี 10 อำเภอ จังหวัดชัยภูมิ 3 อำเภอ จังหวัดบุรีรัมย์ 4 อำเภอ จังหวัดสุรินทร์ 1 อำเภอ จังหวัดศรีสะเกษ 3 อำเภอและ จังหวัด อำนาจเจริญ 1 อำเภอ 14 อำเภอมีหมู่บ้านยากจน(ล้ำหลัง) อำเภอละ 2 หมู่บ้าน ได้แก่ ชัยภูมิ 4 อำเภอ นครราชสีมา 4 อำเภอ บุรีรัมย์ 2 อำเภอ สุรินทร์ 1 อำเภอ ศรีสะเกษ 2 อำเภอ และ อุบลราชธานี 1 อำเภอ 7 อำเภอมีหมู่บ้านยากจน(ล้ำหลัง) อำเภอละ 3 หมู่บ้าน ได้แก่ นครราชสีมา 1อำเภอ บุรีรัมย์ 3 อำเภอ สุรินทร์ 1 อำเภอ มุกดาหาร 1 อำเภอ 3 อำเภอมีหมู่บ้านยากจน(ล้ำหลัง)อำเภอละ 4 หมู่บ้าน ได้แก่ บุรีรัมย์ 2 อำเภอ และ อุบลราชธานี 1 อำเภอ นอกจากนี้ยังพบว่าบุรีรัมย์ มี 2 อำเภอที่มีหมู่บ้านยากจน 9 หมู่บ้าน และ 10 หมู่บ้าน ตามลำดับ ชัยภูมิ มี 1 อำเภอที่มีหมู่บ้านยากจน(ล้ำหลัง) 12 หมู่บ้าน และ ศรีสะเกษ มี 1อำเภอที่มีหมู่บ้านยากจน(ล้ำหลัง) 13 หมู่บ้าน

การแบ่งระดับการพัฒนาของหมู่บ้านที่นำมาศึกษา นี้ นำมาจากการแบ่งของกรมการพัฒนาชุมชน ซึ่งได้ทำการเก็บข้อมูลระดับหมู่บ้าน (กชช.2ค) อันเป็นข้อมูลพื้นฐานระดับหมู่บ้าน ที่ทำให้ทราบสภาพปัญหาของหมู่บ้าน ในการศึกษาสภาพปัญหาและสาเหตุของความยากจนของชาวนาในบทนี้ ต้องเลือกกลุ่มตัวอย่างที่จะนำมาศึกษา โดยในการเลือกกลุ่มตัวอย่างในครั้งนี้ ได้มีเงื่อนไข 3 ประการในการเลือกคือ

ตาราง 4.1 จำนวนอำเภอ ตำบล หมู่บ้าน และระดับการพัฒนาของหมู่บ้านเร่งรัดพัฒนา ปี พ.ศ. 2542

รหัส อำเภอ	จังหวัด อำเภอ	ประชากร (คน)	ครัวเรือน ทั้งหมด	พื้นที่ทั้งหมด (ไร่)	หมู่บ้าน							
					รวม	ร้อยละ	ระดับการพัฒนา			สัดส่วนหมู่บ้านยากจน		
							1	2	3	1	2	3
ชื่อ	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	
1	จ.ชัยภูมิ	816,261	179,014	4,360,582	1,279	8.59	23	502	754	3.1	39.2	59.0
1.1	อ.เมือง	108,797	24,619	411,749	166	1.12	0	65	101	0.0	5.1	7.9
1.2	อ.เกษตรสมบูรณ์	94,714	19,826	390,380	124	0.83	2	41	81	0.3	3.2	6.3
1.3	อ.แก้งคร้อ	56,740	12,190	206,953	101	0.68	1	34	66	0.1	2.7	5.2
1.4	อ.คอนสวรรค์	40,675	9,448	185,942	85	0.57	0	27	58	0.0	2.1	4.5
1.5	อ.คอนสาร	49,022	10,740	522,475	69	0.46	0	23	46	0.0	1.8	3.6
1.6	อ.จัตุรัส	64,814	14,372	307,343	98	0.66	1	39	58	0.1	3.0	4.5
1.7	อ.บ้านเขว้า	37,980	8,260	180,972	67	0.45	0	30	37	0.0	2.3	2.9
1.8	อ.บ้านแท่น	34,486	7,437	132,748	56	0.38	0	22	34	0.0	1.7	2.7
1.9	อ.บ้านเหลื่อม	30,881	7,375	176,841	73	0.49	1	26	46	0.1	2.0	3.6
1.10	อ.ภูเขียว	93,036	19,910	317,694	121	0.81	0	42	79	0.0	3.3	6.2
1.11	อ.หนองบัวแดง	69,761	14,800	436,534	95	0.64	0	26	69	0.0	2.0	5.4
1.12	อ.เทพสถิต	55,553	12,467	507,120	61	0.41	12	47	2	1.6	3.7	0.2
1.13	อ.หนองบัวระเหว	23,166	5,182	180,771	47	0.32	2	34	11	0.3	2.7	0.9
1.14	อ.ภักดีชุมพล	21,089	4,718	154,603	44	0.30	0	15	29	0.0	1.2	2.3
1.15	อ.เนินสง่า	23,442	4,846	134,944	44	0.30	2	9	33	0.3	0.7	2.6
1.16	กิ่งอ.ชัยใหญ่	12,105	2,824	113,513	28	0.19	2	22	4	0.3	1.7	0.3
2	จ.นครราชสีมา	1,637,996	361,921	9,679,194	3,161	21.23	21	1,002	2,138	0.7	31.7	67.6
2.1	อ.เมือง	148,553	34,986	347,316	206	1.38	0	40	166	0.0	1.3	5.3
2.2	อ.ขามทะเลสอ	19,727	4,293	123,903	41	0.28	0	12	29	0.0	0.4	0.9
2.3	อ.ขามสะแกแสง	27,160	5,715	176,934	60	0.40	2	21	37	0.1	0.7	1.2
2.4	อ.คง	61,986	13,149	344,285	137	0.92	1	31	105	0.0	1.0	3.3
2.5	อ.ครบุรี	59,289	14,450	426,027	102	0.69	0	27	75	0.0	0.9	2.4
2.6	อ.จักราช	56,475	11,419	301,296	96	0.64	2	65	29	0.1	2.1	0.9
2.7	อ.ชุมพวง	60,733	12,586	359,277	111	0.75	0	32	79	0.0	1.0	2.5
2.8	อ.โชคชัย	45,994	10,144	187,893	93	0.62	1	19	73	0.0	0.6	2.3
2.9	อ.ด่านขุนทด	97,441	20,287	713,953	176	1.18	0	53	123	0.0	1.7	3.9
2.10	อ.โนนไทย	50,487	11,338	269,685	121	0.81	1	56	64	0.0	1.8	2.0
2.11	อ.โนนสูง	86,787	18,573	401,390	175	1.18	1	61	113	0.0	1.9	3.6
2.12	อ.บัวใหญ่	51,930	10,792	243,732	119	0.80	0	72	47	0.0	2.3	1.5
2.13	อ.ประทาย	57,801	11,843	317,001	136	0.91	1	25	110	0.0	0.8	3.5
2.14	อ.ปักธงชัย	79,542	18,330	499,888	179	1.20	1	59	119	0.0	1.9	3.8
2.15	อ.ปากช่อง	99,708	27,766	788,171	171	1.15	1	52	118	0.0	1.6	3.7
2.16	อ.พิมาย	103,045	22,225	538,286	170	1.14	0	39	131	0.0	1.2	4.1
2.17	อ.สีคิ้ว	78,471	16,055	668,604	144	0.97	0	29	115	0.0	0.9	3.6
2.18	อ.สูงเนิน	51,473	11,297	373,299	97	0.65	3	22	72	0.1	0.7	2.3
2.19	อ.ห้วยแถลง	58,241	11,408	282,530	110	0.74	2	44	64	0.1	1.4	2.0
2.20	อ.เสิงสาง	45,382	9,652	204,684	62	0.42	1	13	48	0.0	0.4	1.5
2.21	อ.บ้านเหลื่อม	12,744	2,772	90,414	31	0.21	1	11	19	0.0	0.3	0.6
2.22	อ.หนองบุญนา	47,593	10,362	335,790	102	0.69	0	33	69	0.0	1.0	2.2

	ชื่อง	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
2.23	อ.แก้งสนามนาง	30,387	6,495	191,446	50	0.34	0	19	31	0.0	0.6	1.0
2.24	อ.โนนแดง	17,118	3,541	91,334	54	0.36	1	20	33	0.0	0.6	1.0
2.25	อ.วังน้ำเขียว	31,038	7,391	425,260	64	0.43	2	37	25	0.1	1.2	0.8
2.26	กิ่งอ.เมืองยาง	22,436	5,384	170,838	43	0.29	0	2	41	0.0	0.1	1.3
2.27	กิ่งอ.เทพารักษ์	19,458	4,358	226,570	53	0.36	0	25	28	0.0	0.8	0.9
2.28	กิ่งอ.พระทองคำ	29,551	6,497	182,091	66	0.44	0	35	31	0.0	1.1	1.0
2.29	กิ่งอ.ลำทะเมนชัย	22,517	5,025	138,615	50	0.34	0	21	29	0.0	0.7	0.9
2.30	อ.เฉลิมพระเกียรติ	26,561	5,710	85,476	53	0.36	0	11	42	0.0	0.3	1.3
2.31	กิ่งอ.เสีดา	19,654	4,373	90,352	48	0.32	0	4	44	0.0	0.1	1.4
2.32	กิ่งอ.บัวลาย	18,714	3,705	82,851	41	0.28	0	12	29	0.0	0.4	0.9
3	จ.บุรีรัมย์	1,096,414	221,159	4,795,622	2,201	14.79	44	913	1,244	2.0	41.5	56.5
3.1	อ.เมือง	142,135	29,079	483,201	282	1.89	3	126	153	0.1	5.7	7.0
3.2	อ.กระสัง	82,402	15,863	326,672	157	1.05	4	78	75	0.2	3.5	3.4
3.3	อ.นางรอง	69,220	15,114	317,308	171	1.15	1	64	106	0.0	2.9	4.8
3.4	อ.บ้านกรวด	53,075	11,116	233,353	99	0.67	0	58	41	0.0	2.6	1.9
3.5	อ.ประโคนชัย	94,191	18,426	410,552	170	1.14	4	59	107	0.2	2.7	4.9
3.6	อ.หนองกี่	48,922	9,865	221,388	94	0.63	0	49	45	0.0	2.2	2.0
3.7	อ.สตึก	77,417	15,471	363,018	180	1.07	9	59	92	0.4	2.7	4.2
3.8	อ.คูเมือง	48,392	9,739	224,925	94	0.83	3	25	66	0.1	1.1	3.0
3.9	อ.ลำปลายมาศ	91,821	18,340	424,304	183	1.23	2	97	84	0.1	4.4	3.8
3.10	อ.ละหานทราย	54,207	10,107	204,247	63	0.42	1	34	28	0.0	1.5	1.3
3.11	อ.พุทไธสง	31,723	7,313	165,498	79	0.53	0	19	60	0.0	0.9	2.7
3.12	อ.ปะด้า	31,956	6,714	183,739	54	0.36	0	7	47	0.0	0.3	2.1
3.13	อ.นาโพธิ์	24,986	5,227	126,191	57	0.38	0	15	42	0.0	0.7	1.9
3.14	อ.หนองหงส์	36,027	7,504	166,618	88	0.59	3	41	44	0.1	1.9	2.0
3.15	อ.พลับพลาชัย	31,282	5,801	145,305	57	0.36	10	32	15	0.5	1.5	0.7
3.16	อ.ห้วยราช	28,511	5,527	112,286	72	0.48	1	35	36	0.0	1.6	1.6
3.17	อ.โนนสุวรรณ	16,813	3,458	109,425	43	0.29	0	17	26	0.0	0.8	1.2
3.18	อ.ชำนิ	29,758	5,798	132,123	61	0.41	0	17	44	0.0	0.8	2.0
3.19	อ.บ้านใหม่ไชยพจน์	17,197	3,888	99,031	45	0.30	0	12	33	0.0	0.5	1.5
3.20	อ.โนนดินแดง	13,552	2,417	46,984	17	0.11	0	7	10	0.0	0.3	0.5
3.21	กิ่งอ.บ้านด่าน	25,580	4,927	93,337	59	0.40	0	23	36	0.0	1.0	1.6
3.22	อ.เฉลิมพระเกียรติ	25,558	5,145	92,152	50	0.34	1	21	28	0.0	1.0	1.3
3.23	กิ่งอ.แคนดง	21,689	4,320	113,965	46	0.31	2	18	26	0.1	0.8	1.2
4	จ.สุรินทร์	1,032,799	210,398	4,328,007	1,933	12.99	9	597	1,327	0.5	30.9	68.6
4.1	อ.เมือง	172,191	36,412	590,590	261	1.75	0	85	176	0.0	32.6	67.4
4.2	อ.จอมพระ	44,592	9,782	185,010	98	0.66	0	27	71	0.0	27.6	72.4
4.3	อ.ชุมพลบุรี	54,364	11,938	298,813	117	0.79	0	17	100	0.0	14.5	85.5
4.4	อ.ท่าตูม	77,215	15,117	319,325	160	1.07	0	44	116	0.0	27.5	72.5
4.5	อ.ปราสาท	109,896	23,691	533,833	220	1.48	2	80	138	0.9	36.4	62.7
4.6	อ.รัตนบุรี	75,375	14,036	264,980	155	1.04	0	48	107	0.0	31.0	69.0
4.7	อ.ศรีณรงค์	105,862	20,713	381,902	212	1.42	0	75	137	0.0	35.4	64.6
4.8	อ.สังขะ	106,165	21,301	487,986	158	1.06	3	50	105	1.9	31.6	66.5
4.9	อ.ลำเืองทา	41,857	7,737	119,971	97	0.65	0	13	84	0.0	13.4	86.6

	ชื่อ	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
4.10	อ.สนม	31,716	6,169	116,747	66	0.44	0	12	54	0.0	18.2	81.8
4.11	อ.กบเชิง	45,289	9,046	199,577	74	0.50	0	34	40	0.0	45.9	54.1
4.12	อ.ลำดวน	19,260	4,341	102,347	45	0.30	1	17	27	2.2	37.8	60.0
4.13	อ.บัวเขต	25,784	5,422	188,503	55	0.37	0	18	37	0.0	32.7	67.3
4.14	กิ่งอ.พนมดงรัก	28,031	5,936	169,837	48	0.32	3	27	18	6.3	56.3	37.5
4.15	กิ่งอ.ศรีณรงค์	37,075	6,924	153,868	58	0.39	0	18	40	0.0	31.0	69.0
4.16	กิ่งอ.เขวาสินรินทร์	30,321	6,401	133,678	52	0.35	0	16	36	0.0	30.8	69.2
4.17	กิ่งอ.โนนนาายณ์	27,806	5,432	81,037	57	0.38	0	16	41	0.0	28.1	71.9
5	จ.ศรีสะเกษ	1,087,771	214,872	3,859,892	2,209	14.84	20	710	1,479	0.9	32.1	67.0
5.1	อ.เมือง	79,116	15,915	268,916	147	0.99	0	20	127	0.0	13.6	86.4
5.2	อ.กันทรลักษ์	142,768	27,619	511,040	228	1.53	1	43	184	0.4	18.9	80.7
5.3	อ.กันทรารมย์	82,751	15,759	351,911	153	1.03	0	20	133	0.0	13.1	86.9
5.4	อ.ขุขันธ์	113,815	21,960	426,213	235	1.58	2	114	119	0.9	48.5	50.6
5.5	อ.ขุนหาญ	78,809	15,605	217,340	109	0.73	2	61	46	1.8	56.0	42.2
5.6	อ.ปรางค์กู่	54,171	10,288	195,570	122	0.82	0	27	95	0.0	22.1	77.9
5.7	อ.ราชโศภ	66,742	13,826	247,197	155	1.04	0	37	118	0.0	23.9	76.1
5.8	อ.อุทุมพรพิสัย	89,084	18,023	234,255	214	1.44	0	74	140	0.0	34.6	65.4
5.9	อ.โพธิ์	32,713	6,416	95,218	67	0.45	0	13	54	0.0	19.4	80.6
5.10	อ.ยางชุมน้อย	25,468	5,116	112,992	66	0.44	0	3	63	0.0	4.5	95.5
5.11	อ.ห้วยทับทัน	31,980	5,951	99,017	69	0.46	0	14	55	0.0	20.3	79.7
5.12	อ.บึงบูรพ์	4,216	833	17,124	11	0.07	0	3	8	0.0	27.3	72.7
5.13	อ.โนนคูณ	29,931	5,711	142,502	54	0.36	1	26	27	1.9	48.1	50.0
5.14	อ.ศรีรัตนะ	34,151	7,101	112,410	73	0.49	0	34	39	0.0	46.6	53.4
5.15	อ.น้ำเกลี้ยง	36,263	7,207	144,115	65	0.44	1	28	36	1.5	43.1	55.4
5.16	อ.วังหิน	40,557	7,985	142,915	106	0.71	0	30	76	0.0	28.3	71.7
5.17	อ.ภูสิงห์	40,311	8,500	168,351	80	0.54	13	53	14	16.3	66.3	17.5
5.18	อ.เมืองจันทร์	13,567	2,975	52,522	41	0.28	0	19	22	0.0	46.3	53.7
5.19	อ.เบญจลักษ์	30,930	6,015	105,236	61	0.41	0	35	26	0.0	57.4	42.6
5.20	อ.พยุห์	24,904	5,103	92,591	59	0.40	0	13	46	0.0	22.0	78.0
5.21	อ.โพธิ์ศรีสุวรรณ	16,677	3,129	54,775	53	0.36	0	36	17	0.0	67.9	32.1
5.22	กิ่งอ.ศีลาจาด	18,847	3,835	67,682	41	0.28	0	7	34	0.0	17.1	82.9
6	จ.สุบลราชธานี	1,233,620	252,397	6,298,696	2,293	15.40	16	717	1,560	0.7	31.3	68.0
6.1	อ.เมือง	107,815	21,955	309,133	133	0.89	1	9	123	0.8	6.8	92.5
6.2	อ.เขมราฐ	51,261	11,395	246,902	103	0.69	2	48	53	1.9	46.6	51.5
6.3	อ.เขื่องใน	87,187	18,375	376,417	170	1.14	1	43	126	0.6	25.3	74.1
6.4	อ.ศรีเมืองใหม่	52,418	10,324	325,945	108	0.73	4	42	62	3.7	38.9	57.4
6.5	อ.เดชอุดม	120,865	23,406	523,903	188	1.26	0	60	128	0.0	31.9	68.1
6.6	อ.ตระการพิสัย	90,780	18,536	407,992	221	1.48	1	90	130	0.5	40.7	58.8
6.7	อ.น้ำยืน	43,188	8,751	215,294	73	0.49	1	29	43	1.4	39.7	58.9
6.8	อ.โขงเจียม	25,020	5,155	270,160	45	0.30	1	24	20	2.2	53.3	44.4
6.9	อ.บุญศรี	67,036	13,110	730,809	87	0.58	0	43	44	0.0	49.4	50.6
6.10	อ.กัญจนมิ่ง	92,679	18,862	421,386	155	1.04	1	42	112	0.6	27.1	72.3
6.11	อ.ม่วงสามสิบ	64,757	13,749	317,139	151	1.01	0	24	127	0.0	15.9	84.1
6.12	อ.วารินชำราบ	90,221	19,479	284,626	170	1.14	0	26	144	0.0	15.3	84.7
6.13	อ.กุดข้าวปุ้น	31,156	5,920	136,714	63	0.42	0	11	52	0.0	17.5	82.5

	ชื่อ	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
6.14	อ.นาจะหลวย	39,633	7,807	234,789	60	0.40	0	22	38	0.0	36.7	63.3
6.15	อ.ศาลชุม	21,288	4,323	145,396	53	0.36	0	11	42	0.0	20.8	79.2
6.16	อ.โพธิ์โพ	27,635	5,948	198,344	59	0.40	0	34	25	0.0	57.6	42.4
6.17	อ.สำโรง	44,648	9,069	226,046	104	0.70	0	20	84	0.0	19.2	80.8
6.18	อ.คอนมดแดง	20,930	4,234	101,879	41	0.28	0	7	34	0.0	17.1	82.9
6.19	อ.สีรินธร	28,290	6,110	195,170	64	0.43	1	30	33	1.6	46.9	51.6
6.20	อ.ทุ่งศรีอุดม	21,818	4,532	104,228	48	0.32	1	24	23	2.1	50.0	47.9
6.21	กิ่งอ.นาเยี่ย	14,575	2,613	111,282	23	0.15	0	7	16	0.0	30.4	69.6
6.22	กิ่งอ.เหล่าเสือโก้ก	16,586	3,175	64,267	30	0.20	1	17	12	3.3	56.7	40.0
6.23	กิ่งอ.นาตาล	24,852	5,672	112,521	55	0.37	1	15	39	1.8	27.3	70.9
6.24	กิ่งอ.สว่างวีระวงศ์	24,365	4,929	113,286	50	0.34	0	9	41	0.0	18.0	82.0
6.25	กิ่งอ.น้ำขุ่น	24,815	4,968	125,065	39	0.26	0	30	9	0.0	76.9	23.1
7	จ.ยโสธร	414,108	88,950	1,796,514	788	5.29	0	195	593	0.0	24.7	75.3
7.1	อ.เมือง	101,679	21,844	296,328	173	1.16	0	31	142	0.0	17.9	82.1
7.2	อ.กุดชุม	52,836	10,995	261,921	114	0.77	0	35	79	0.0	30.7	69.3
7.3	อ.คำเขื่อนแก้ว	56,272	11,844	232,618	107	0.72	0	21	86	0.0	19.6	80.4
7.4	อ.ป่าดิว	30,002	6,100	123,299	54	0.36	0	9	45	0.0	16.7	83.3
7.5	อ.มหาชนะชัย	43,654	9,454	236,219	93	0.62	0	36	57	0.0	38.7	61.3
7.6	อ.เลิงนกทา	69,936	15,497	353,121	124	0.83	0	33	91	0.0	26.6	73.4
7.7	อ.ทรายมูล	18,438	3,962	103,053	43	0.29	0	19	24	0.0	44.2	55.8
7.8	อ.ค้อวัง	17,213	3,758	70,009	37	0.25	0	3	34	0.0	8.1	91.9
7.9	อ.ไทยเจริญ	24,078	5,496	119,946	43	0.29	0	8	35	0.0	18.6	81.4
8	จ.มุกดาหาร	231,345	49,228	1,700,006	474	3.18	3	124	347	0.6	26.2	73.2
8.1	อ.เมือง	74,489	15,250	452,191	130	0.87	0	35	95	0.0	26.9	73.1
8.2	อ.คำชะอี	36,740	7,771	273,301	77	0.52	0	17	60	0.0	22.1	77.9
8.3	อ.คอนคา	31,420	6,602	155,273	57	0.38	0	21	36	0.0	36.8	63.2
8.4	อ.นิคมคำสร้อย	28,267	6,217	168,311	72	0.48	0	16	56	0.0	22.2	77.8
8.5	อ.ดงหลวง	30,972	6,178	373,480	51	0.34	3	18	30	5.9	35.3	58.8
8.6	อ.หว้านใหญ่	13,271	3,312	38,056	43	0.29	0	13	30	0.0	30.2	69.8
8.7	อ.หนองสูง	16,186	3,898	239,394	44	0.30	0	4	40	0.0	9.1	90.9
9	จ.อำนาจเจริญ	254,097	54,485	1,350,635	548	3.68	1	149	398	0.2	27.2	72.6
9.1	อ.เมือง	78,921	17,259	369,912	177	1.19	0	36	141	0.0	6.6	25.7
9.2	อ.ชานุมาน	27,294	5,597	195,692	52	0.35	1	27	24	0.2	4.9	4.4
9.3	อ.พนา	20,643	4,447	97,859	51	0.34	0	18	33	0.0	3.3	6.0
9.4	อ.หัวตะพาน	36,918	7,685	184,250	73	0.49	0	16	57	0.0	2.9	10.4
9.5	อ.เสนางคนิคม	30,095	6,897	170,242	57	0.38	0	21	36	0.0	3.8	6.6
9.6	อ.ปทุมราชวงศา	30,407	6,222	188,459	65	0.44	0	16	49	0.0	2.9	8.9
9.7	กิ่งอ.สิรินธร	29,819	6,378	144,221	73	0.49	0	15	58	0.0	2.7	10.6
	รวม	7,804,611	1,632,424	38,169,148	14,866	100.00	137	4,909	9,840	0.9	33.0	66.1

ที่มา: กระทรวงมหาดไทย กรมการพัฒนารัฐบาล

- ◆ ในหมู่บ้านนั้นต้องมีครัวเรือนที่ทำนามากกว่า 50 ไร่หรือพื้นที่ของครัวเรือนรวม
- ◆ หมู่บ้านนั้นต้องมีการพัฒนาระดับที่ 1 (ล่างหลัง)
- ◆ รายได้ของชาวนาในหมู่บ้านนั้นต้องต่ำกว่า 10,200 บาทต่อคนต่อปี

การกำหนดเงื่อนไขในการเลือกหมู่บ้านชาวนายากจน เพื่อที่จะได้หมู่บ้านชาวนายากจน อันทำให้ทราบสภาพปัญหาและสาเหตุของความยากจนของชาวนาตามวัตถุประสงค์การศึกษา ซึ่งเงื่อนไขอันแรก สามารถคัดเลือกหมู่บ้านที่ครัวเรือนเกิน 50 ไร่หรือพื้นที่ของครัวเรือนทั้งหมู่บ้านประกอบอาชีพทำนาเพื่อให้หมู่บ้านที่เลือกมานั้นสะท้อนภาพชาวนาได้ใกล้เคียงที่สุด เงื่อนไขข้อที่สองเป็นตามการแบ่งของกรมการพัฒนาชุมชนซึ่งแบ่งตามข้อมูลพื้นฐานหมู่บ้านที่ระดับการพัฒนาที่ต่างกัน ซึ่งระดับการพัฒนาระดับ 1 เป็นระดับการพัฒนาที่ล่างหลัง หรือมีปัญหาหนัก และเงื่อนไขข้อที่สามเป็นการใช้เส้นวัดความยากจนมาวัดกับรายได้ของชาวนาในหมู่บ้านเพื่อให้ได้ชาวนายากจนจริงๆ จากเงื่อนไขดังกล่าวสามารถคัดเลือกหมู่บ้านได้ 36 หมู่บ้าน ซึ่งอยู่ใน 21 อำเภอ 6 จังหวัดในพื้นที่ศึกษา (ตาราง 4.2) (แผนที่ 4.1)

จากการเลือกหมู่บ้านตัวอย่างเพื่อนำมาศึกษาเกี่ยวกับความยากจนของชาวนา ได้ศึกษาและวิเคราะห์หมู่บ้านตัวอย่าง โดยศึกษาลักษณะทางกายภาพของหมู่บ้าน คือ ด้านสาธารณูปโภคและสาธารณูปการ สาธารณูปโภคได้แก่ แหล่งน้ำ ถนนของหมู่บ้าน พาหนะในหมู่บ้าน ประปาและไฟฟ้า สาธารณูปการได้แก่ สถานศึกษา ศูนย์สาธารณสุขมูลฐานชุมชน ลักษณะประชากร ได้แก่ ขนาดครัวเรือน อาชีพเกษตรกรรม ซึ่งข้อมูลหมู่บ้านยากจนมีดังนี้

4.1 ลักษณะทางกายภาพ

4.1.1 แหล่งน้ำผิวดิน

การศึกษาหมู่บ้านตัวอย่างตามสภาพการมีแหล่งน้ำผิวดิน สามารถแบ่งกลุ่มหมู่บ้านเป็น 4 กลุ่ม ได้แก่ หมู่บ้านที่มีแหล่งน้ำผิวดิน คือ มีคลองส่งน้ำ มีลำห้วย/หนองน้ำ มีสระน้ำ และหมู่บ้านที่ไม่มีแหล่งน้ำผิวดิน กำหนดการให้ค่าคะแนนดังนี้

กลุ่มที่ 1 หมู่บ้านที่มีแหล่งน้ำผิวดินประเภทคลองส่งน้ำ เป็นแหล่งน้ำที่มีความสามารถหรือศักยภาพสูงสุดในการทำเกษตร เนื่องจากสามารถนำน้ำส่งเข้าถึงหมู่บ้านและบริเวณใกล้เคียงพื้นที่เกษตร ให้ค่าคะแนนเท่ากับ 4 คะแนน พบใน 12 หมู่บ้าน จากตัวอย่างที่ศึกษา ได้แก่ หมู่บ้านพรม (ชัยภูมิ) ผังงา แสงทอง หนองสะแก หนองไผ่ พงษ์ศิริ แพงพอย (บุรีรัมย์) บักดอก หนองคัน (สุรินทร์) นาหว้า ร่องเข ห้วยทีไต้ (อุบลราชธานี)

ตาราง 4.2 ขนาดและหมู่บ้านยากจนตัวอย่าง

ลำดับที่	จังหวัด	จำนวนหมู่บ้าน พ.ศ. 2542	จำนวนหมู่บ้าน ตัวอย่าง	หมู่บ้านยากจนตัวอย่างที่ใช้วิจัย			
				รหัสหมู่บ้าน	อำเภอ	ตำบล	หมู่บ้าน
1	ชัยภูมิ	1,279	2	1.1	เกษตรสมบูรณ์	บ้านเป่า	พรม
				1.2	จัตุรัส	ส้มป่อย	บุตามี่
2	นครราชสีมา	3,161	1	2.1	ประทาย	นางรำ	โนนกะหาด
3	บุรีรัมย์	2,201	21	3.1	เมือง	บ้านยาง	หนองไผ่
				3.2	เมือง	สะแกชำ	ฝิงงา
				3.3	กระสัง	ลำดวน	หนองกุ่ม
				3.4	กระสัง	กันทรารมย์	บ้านปลาย
				3.5	ประโคนชัย	แสลงโทน	แสลงโทน
				3.6	ประโคนชัย	โคกยาง	โคกยาง
				3.7	สตึก	ทุ่งวัง	หนองแวง
				3.8	สตึก	ทุ่งวัง	กอก
				3.9	สตึก	ทุ่งวัง	ดอนแก้ว
				3.10	สตึก	ทุ่งวัง	ยางงาม
				3.11	สตึก	ร่อนทอง	เสม็ด
				3.12	สตึก	ร่อนทอง	หนองแม่เม็ด
				3.13	สตึก	ร่อนทอง	ร่อนทองเหนือ
				3.14	ลำปลายมาศ	แสลงพัน	สามเขย
				3.15	ละหานทราย	โคกवान	หนองสะแก
				3.16	หนองหงส์	เสาดียว	ศรีบุญเรือง
				3.17	หนองหงส์	เสาดียว	หนองไผ่
				3.18	พลับพลาย	โคกขมิ้น	พงษศิริ
				3.19	พลับพลาย	จันดุม	แพ่งพอย
				3.20	พลับพลาย	ป่าชัน	โคกสำโรง
3.21	ห้วยราช	สนวน	ระกา				

ตาราง 4.2 (ต่อ)

ลำดับที่	จังหวัด	จำนวนหมู่บ้าน พ.ศ. 2542	จำนวนหมู่บ้าน ตัวอย่าง	หมู่บ้านยากจนตัวอย่างที่ใช้วิจัย			
				รหัสหมู่บ้าน	อำเภอ	ตำบล	หมู่บ้าน
4	สุรินทร์	1,933	5	4.1	ปราสาท	ปรีอ	ปรีอ
				4.2	ปราสาท	ปรีอ	บักดอ
				4.3	สังขะ	กระเทียม	หนองยาว
				4.4	สังขะ	บ้านชนบ	ศาลาสამัคคี
				4.5	กิ่งอ.พนมดงรัก	โคกกลาง	หนองคัน
5	ศรีสะเกษ	2,209	2	5.1	กันทรลักษ์	กุดเสลา	บ้านสามแยก
				5.2	ขุขันธ์	ห้วยใต้	กระเบา
6	อุบลราชธานี	2,293	5	6.1	เขมรราชู	แก้งเหนือ	โนนสมบูรณ์
				6.2	ศรีเมืองใหม่	นาเดิน	นาหว่า
				6.3	ศรีเมืองใหม่	นาเดิน	ร่องเข
				6.4	ตระการพืชผล	ถ้ำแซ้	ห้วยที่ใต้
				6.5	พิบูลมังสาหาร	อ่างศิลา	แหมได้
ยอดรวม		14,886	36				

ที่มา : กระทรวงมหาดไทย กรมการพัฒนาชุมชน

หมายเหตุ : จังหวัดยโสธร อำนาจเจริญ และ มุกดาหาร ไม่มีหมู่บ้านที่อยู่ในเงื่อนไขที่ตั้งไว้
จึงไม่ได้นำหมู่บ้านในจังหวัดนั้นมาศึกษา

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ชื่อ	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36		
3.16	หนองหงส์	เสาดิยา	ศรีบุญเรือง	71	402	5.7	68	95.8		มี	มี	3	10		7	56	มี	มี		60	84.5	0	0	1,350	15.98	20	40	11	28.2	0	39	5		2	150	18,000		
3.17	หนองหงส์	เสาดิยา	หนองไผ่	78	376	4.8	78	100.0	มี	มี	มี	0	11		5	30	มี	มี		67	85.9	56	71.8	1,219	14.19	65	10	7	79.3	0	50	23		2	280	15,000		
3.18	หลักพลชัย	โคกขมิ้น	พงษศิริ	59	326	5.6	39	66.1	มี		มี	13	0	มี	5	16	มี			59	100.0	0	0	1,500	15.00	31	12	10	58.5	0	13	0	มี		2	250	7,960	
3.19	หลักพลชัย	จันดุม	แพงพอย	67	341	5.1	60	89.6	มี	มี	มี	10	2	มี	6	30	มี			67	100.0	0	0	2,400	24.00	30	26	9	46.2	0	13	0			1	350	20,000	
3.20	หลักพลชัย	ป่าชัน	โคกสำโรง	48	261	5.4	30	62.5		มี		5	7		0	13	มี	มี		48	100.0	22	45.8	1,846	18.48	30	12	4	65.2	0	10	0			1	350	7,000	
3.21	ห้วยราช	สนวน	ระกา	47	260	5.5	40	85.1				0	5	มี	0	30		มี		47	100.0	0	0	750	7.50	32	8	0	80.0	0	28	0			1	360	30,000	
4 จ.สุรินทร์																																						
4.1	ปราสาท	ปรีธ	ปรีธ	212	1016	4.8	150	70.8		มี		0	0		0	0	มี	มี		212	100.0	212	100	5,003	50.03	170	10	10	89.5	1	100	0	มี		3	160	20,000	
4.2	ปราสาท	ปรีธ	บักคอก	156	626	4.0	135	86.5	มี	มี		13	0	มี	3	43	มี	มี		156	100.0	0	0	2,536	25.36	143	5	8	91.7	0	43	0			2	300	19,000	
4.3	สังขะ	กระเทียม	หนองยาว	107	433	4.0	84	78.5		มี		20	0	มี	3	39	มี	มี	มี	107	100.0	0	0	1,047	10.47	67	34	6	62.6	0	14	22			3	260	16,500	
4.4	สังขะ	บ้านขบ	ศาลาลำมืด	146	863	5.9	114	78.1		มี		3	0	มี	13	81	มี	มี		130	89.0	30	20.5	2,100	23.58	114	0	32	78.1	0	26	0	มี		1	375	11,500	
4.5	กิ่งอ.พนมดงรัก	โคกกลาง	หนองคัน	65	308	4.7	60	92.3	มี	มี		0	7		1	25	มี	มี	มี	10	15.4	0	0	1,100	71.50	60	0	5	92.3	0	40	17	มี		3	400	25,000	
5 จ.ศรีสะเกษ																																						
5.1	กันทรลักษ์	กุดเสลา	บ้านสามแยก	206	1224	5.9	196	95.1				15	11	มี	15	140		มี		206	100.0	190	92.2	2,500	25.00	186	40	10	78.8	4	150	0			8	300	30,000	
5.2	ขุขันธ์	ห้วยใต้	กระเบา	69	333	4.8	69	100.0		มี		5	3		1	10		มี		69	100.0	0	0	340	3.40	55	0	5	91.7	0	4	1			2	300	20,000	
6 จ.อุบลราชธานี																																						
6.1	เขมราฐ	แก้งเหนือ	โนนสมบูรณ์	83	383	4.6	73	88.0				23	3	มี	2	40	มี			70	84.3	40	48.2	1,149	13.62	63	4	10	81.8	0	10	12			3	240	20,000	
6.2	ศรีเมืองใหม่	นาเดิน	นาหว้า	110	471	4.3	98	89.1	มี	มี		10	6	มี	3	24	มี	มี		93	84.5	98	89.1	1,694	20.04	107	1	0	99.1	2	7	0			2	80	4,000	
6.3	ศรีเมืองใหม่	นาเดิน	ร่องเข	58	265	4.6	54	93.1	มี	มี		10	17	มี	4	31	มี	มี		56	96.6	53	91.4	500	5.18	54	0	2	96.4	0	3	0			1	80	7,000	
6.4	ตระการพืชผล	ท่าแซ่	ห้วยทิวใต้	48	372	7.8	34	70.8	มี	มี	มี	10	7	มี	1	8		มี		48	100.0	40	83.3	786	7.86	44	1	0	97.8	0	8	1	มี		2	300	28,000	
6.5	พิบูลมังสาหาร	ช้างศิลา	เขมใต้	49	232	4.7	49	100.0				30	0	มี	0	20	มี			40	81.6	26	53.1	2,300	28.18	40	0	9	81.6	0	8	0	มี		0	240	9,500	

ที่มา : กระทรวงมหาดไทย กรมการพัฒนามหาชน

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

กลุ่มที่ 2 หมู่บ้านที่มีแหล่งน้ำผิวดินประเภทลำห้วย/หนองน้ำ เป็นหมู่บ้านที่สามารถในการทำการเกษตรรองลงมา ให้ค่าคะแนนเท่ากับ 3 คะแนน พบใน 20 หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่บ้าน บุตามี (ชัยภูมิ) โนนกะหาด (นครราชสีมา) ผังงา แสงโทน โคกยาง หนองแวง กอกดอนแก้ว หนองสะแก ศรีบุญเรือง หนองไผ่ แพงพวย โคกสำโรง (บุรีรัมย์) ปรีอ บักดอก หนองคัน (สุรินทร์) กระเบา (ศรีสะเกษ) นาหว้า ร่องเข ห้วยทีได้ เขมได้ (อุบลราชธานี)

กลุ่มที่ 3 หมู่บ้านที่มีแหล่งน้ำผิวดินประเภทสระน้ำ ให้ค่าคะแนนเท่ากับ 2 คะแนน พบใน 11 หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่บ้าน บ้านปลาย โคกยาง ยางงาม หนองสะแก ศรีบุญเรือง หนองไผ่ พงษ์ศิริ แพงพวย (บุรีรัมย์) หนองยาว ศาลาสามัคคี (สุรินทร์) ห้วยทีได้ (อุบลราชธานี)

กลุ่มที่ 4 หมู่บ้านที่ไม่มีแหล่งผิวดิน เป็นหมู่บ้านที่ขาดศักยภาพในการทำการเกษตรหรือสามารถทำการเกษตรได้ต่ำ เนื่องจากแหล่งผิวดินเป็นปัจจัยสำคัญในการทำการเกษตร ให้ค่าคะแนนเท่ากับ 0 คะแนน

สภาพแหล่งน้ำผิวดินในหมู่บ้านตัวอย่าง พบว่า ส่วนใหญ่มีแหล่งน้ำผิวดินประเภทลำห้วยและหนองน้ำมากที่สุด 20 หมู่บ้าน รองลงมาคือ แหล่งน้ำประเภทคลองส่งน้ำและสระน้ำ ประเภทละ 12 และ 11 หมู่บ้าน ตามลำดับ นอกจากนี้ยังมีหมู่บ้านที่ไม่มีแหล่งน้ำผิวดิน 10 หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่บ้านหนองไผ่ หมู่บ้านหนองกุง หมู่บ้านยางงาม หมู่บ้านหนองแม่ผัด หมู่บ้านร่อนทองเหนือ หมู่บ้านสามเขย และหมู่บ้านระกา (จังหวัดบุรีรัมย์) หมู่บ้านบ้านสามแยก (จังหวัดศรีสะเกษ) หมู่บ้านโนนสมบูรณ และหมู่บ้านเขมได้ (จังหวัดอุบลราชธานี) ซึ่งแสดงให้เห็นว่าหมู่บ้านเหล่านี้มีปัญหาด้านแหล่งน้ำของหมู่บ้านที่จะต้องมีการแก้ไขหรือปรับปรุงต่อไป

4.1.2 การคมนาคม แบ่งเป็น

4.1.2.1 ถนน

การศึกษาหมู่บ้านตัวอย่างด้านการเข้าถึงหมู่บ้านจากตำบลและอำเภอตามระยะห่างของที่ตั้งหมู่บ้าน โดยแบ่งประเภทถนนของหมู่บ้านเป็น 2 ประเภท ได้แก่ ถนนลาดยาง/คอนกรีต และถนนลูกรัง กำหนดการให้ค่าคะแนนดังนี้

กลุ่มที่ 1 หมู่บ้านที่มีถนนประเภทถนนลาดยาง/คอนกรีต ให้ค่าคะแนนเท่ากับ 4 คะแนน เนื่องจากมีความสะดวกในการใช้มากที่สุด และมีอายุการใช้งานยาวนานที่สุด หมู่บ้านส่วนใหญ่จะมีถนนประเภทนี้อยู่ ยกเว้นหมู่บ้านหนองไผ่ หมู่บ้านระกา (จังหวัดบุรีรัมย์) หมู่บ้านปรีอ หมู่บ้านหนองคัน (จังหวัดสุรินทร์)

กลุ่มที่ 2 หมู่บ้านที่มีถนนลูกรัง ให้ค่าคะแนนเท่ากับ 3 คะแนน พบว่ามีหลายหมู่บ้านที่ไม่มีถนนลูกรัง ได้แก่ หมู่บ้านหนองกุง หมู่บ้านบ้านปลาย หมู่บ้านแสงโทน หมู่บ้านโคก

ย่าง หนองสะแก หมู่บ้านพงษ์ศิริ (จังหวัดบุรีรัมย์) หมู่บ้านส่วนใหญ่ในจังหวัดสุรินทร์ (ยกเว้นหมู่บ้านหนองคัน) หมู่บ้านแหมใต้ (จังหวัดอุบลราชธานี)

โดยภาพรวมแล้วหมู่บ้านตัวอย่างของจังหวัดชัยภูมิ นครราชสีมา และศรีสะเกษ ทุกหมู่บ้านมีถนนครบทั้ง 2 ประเภท ส่วนหมู่บ้านในจังหวัดอื่นยังขาดถนนประเภทนี้อยู่ โดยเฉพาะจังหวัดสุรินทร์ที่เกือบทุกหมู่บ้านขาดแคลนถนนลูกรัง ยกเว้นหมู่บ้านหนองคัน หมู่บ้านปรือ (สุรินทร์) ไม่มีทั้งถนนลาดยาง/คอนกรีต และลูกรัง

4.1.2.2 พาหนะในหมู่บ้าน

การศึกษาหมู่บ้านตัวอย่างตามพาหนะที่ใช้ในหมู่บ้าน สามารถแบ่งกลุ่มหมู่บ้าน เป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ รถรับจ้าง รถปิกอัพ และรถมอเตอร์ไซด์ กำหนดการให้ค่าคะแนนดังนี้

กลุ่มที่ 1 หมู่บ้านที่มีรถรับจ้าง ให้ค่าคะแนนเท่ากับ 4 คะแนน เนื่องจากเป็นรถที่ใช้บริการสาธารณะ ขนส่งผู้โดยสารเป็นจำนวนมาก หมู่บ้านส่วนใหญ่จะมีรถรับจ้าง ยกเว้นหมู่บ้านโนนกะหาด (จังหวัดนครราชสีมา) หมู่บ้านหนองไผ่ หมู่บ้านศรีบุญเรือง หมู่บ้านหนองไผ่ หมู่บ้านโคกสำโรง (จังหวัดบุรีรัมย์) หมู่บ้านปรือ หมู่บ้านหนองคัน (จังหวัดสุรินทร์) หมู่บ้านกระเบา (จังหวัดศรีสะเกษ)

กลุ่มที่ 2 หมู่บ้านที่มีรถปิกอัพ ให้ค่าคะแนน 3 คะแนน หมู่บ้านส่วนใหญ่จะมีรถปิกอัพ ยกเว้น หมู่บ้านโนนกะหาด (จังหวัดนครราชสีมา) หมู่บ้านหนองไผ่ หมู่บ้านบ้านปลาย หมู่บ้านสามเขย หมู่บ้านโคกสำโรง หมู่บ้านระกา (จังหวัดบุรีรัมย์) หมู่บ้านปรือ (จังหวัดสุรินทร์) หมู่บ้านแหมใต้ (จังหวัดอุบลราชธานี)

กลุ่มที่ 3 หมู่บ้านที่มีรถมอเตอร์ไซด์ ให้ค่าคะแนนเท่ากับ 2 คะแนน พบว่าหมู่บ้านเกือบทั้งหมดมีรถมอเตอร์ไซด์ ยกเว้น หมู่บ้านปรือ (จังหวัดสุรินทร์)

โดยภาพรวมแล้วหมู่บ้านตัวอย่างของจังหวัดชัยภูมิมีพาหนะครบทั้ง 3 ประเภท ส่วนจังหวัดอื่นยังมีบางหมู่บ้านไม่มียานพาหนะบางประเภท ยกเว้นหมู่บ้านปรือ (จังหวัดสุรินทร์) ที่ไม่มียานพาหนะทั้ง 3 ประเภท

4.1.3 สาธารณูปโภค แบ่งเป็น

4.1.3.1 ไฟฟ้า

การศึกษาสภาพการมีไฟฟ้าใช้ของหมู่บ้านตัวอย่าง โดยคิดเป็นสัดส่วนครัวเรือนที่มีไฟฟ้าใช้ต่อครัวเรือนทั้งหมดในหมู่บ้าน สามารถแบ่งเป็นกลุ่มได้ 4 กลุ่ม ดังนี้

กลุ่มที่ 1 หมู่บ้านที่มีครัวเรือนมีไฟฟ้าใช้มากกว่าร้อยละ 80 ของครัวเรือนทั้งหมด ให้ค่าคะแนนเท่ากับ 4 คะแนน พบใน 35 หมู่บ้าน จากหมู่บ้านตัวอย่าง 36 หมู่บ้านที่ศึกษา

กลุ่มที่ 2 หมู่บ้านที่มีครัวเรือนมีไฟฟ้าใช้ระหว่างร้อยละ 15-36 ของครัวเรือนทั้งหมด ให้ค่าคะแนนเท่ากับ 1 คะแนน คือ หมู่บ้านหนองคัน (สุรินทร์)

โดยภาพรวมแล้วการได้รับบริการทางด้านไฟฟ้าในหมู่บ้านตัวอย่างที่ศึกษาจะมีไฟฟ้าใช้ ทุกหมู่บ้าน แต่บางหมู่บ้านยังได้รับบริการทางด้านไฟฟ้าในสัดส่วนที่ต่ำ (แผนภูมิ 4.1)

4.1.3.2 ประปา

การศึกษาสภาพการมีน้ำประปาใช้ของหมู่บ้านตัวอย่าง โดยคิดเป็นสัดส่วนครัวเรือนที่มีประปาใช้ต่อครัวเรือนทั้งหมดในหมู่บ้าน หมู่บ้านมากกว่าครึ่งมีสัดส่วนครัวเรือนใช้ประปาสูงกว่าร้อยละ 48.2 ซึ่งสามารถแบ่งเป็นกลุ่มได้ 4 กลุ่ม ดังนี้

กลุ่มที่ 1 หมู่บ้านที่มีครัวเรือนมีประปาใช้มากกว่าร้อยละ 75 ของครัวเรือนทั้งหมด ให้ค่าคะแนนเท่ากับ 4 คะแนน ได้แก่หมู่บ้าน พรหม บุตามี (ชัยภูมิ) โนนกะหาด (นครราชสีมา) หนองกุง แสงทอง เสมัด หนองแม่มด ร่อนทองเหนือ หนองสะแก (บุรีรัมย์) ปรีอ (สุรินทร์) บ้านสามแยก(ศรีสะเกษ) นาหว้า ร่องเข ห้วยทีใต้ เขมใต้ (อุบลราชธานี)

กลุ่มที่ 2 หมู่บ้านที่มีครัวเรือนมีประปาใช้ระหว่างร้อยละ 51-75 ของครัวเรือนทั้งหมด ให้ค่าคะแนนเท่ากับ 3 คะแนน ได้แก่ สามเขย หนองไผ่ (บุรีรัมย์) เขมใต้ (อุบลราชธานี)

กลุ่มที่ 3 หมู่บ้านที่มีครัวเรือนมีประปาใช้ระหว่างร้อยละ 26-50 ของครัวเรือนทั้งหมด ให้ค่าคะแนนเท่ากับ 2 คะแนน ได้แก่ โคกยาง โคกสำโรง (บุรีรัมย์) โนนสมบุรณ์ (อุบลราชธานี)

กลุ่มที่ 4 หมู่บ้านที่มีครัวเรือนมีประปาใช้ระหว่างร้อยละ 1-25 ของครัวเรือนทั้งหมด ให้ค่าคะแนนเท่ากับ 1 คะแนน ได้แก่ บ้านปลาย (บุรีรัมย์) ศาลาสამคคี (สุรินทร์)

โดยภาพรวมแล้วการได้รับบริการด้านประปาในหมู่บ้านตัวอย่างที่ศึกษา ยังได้รับบริการด้านประปายังไม่ทั่วถึง อันจะเห็นได้จาก 14 หมู่บ้าน ไม่ได้รับบริการด้านประปา ได้แก่ หนองไผ่ ผังงา หนองแวง กอก ดอนแก้ว ยางงาม ศรีบุญเรือง พงษ์ศิริ แพงพอย ระกา (บุรีรัมย์) บักดอก หนองยาว หนองคัน (สุรินทร์) กระเบา(ศรีสะเกษ) (แผนภูมิ 4.2)

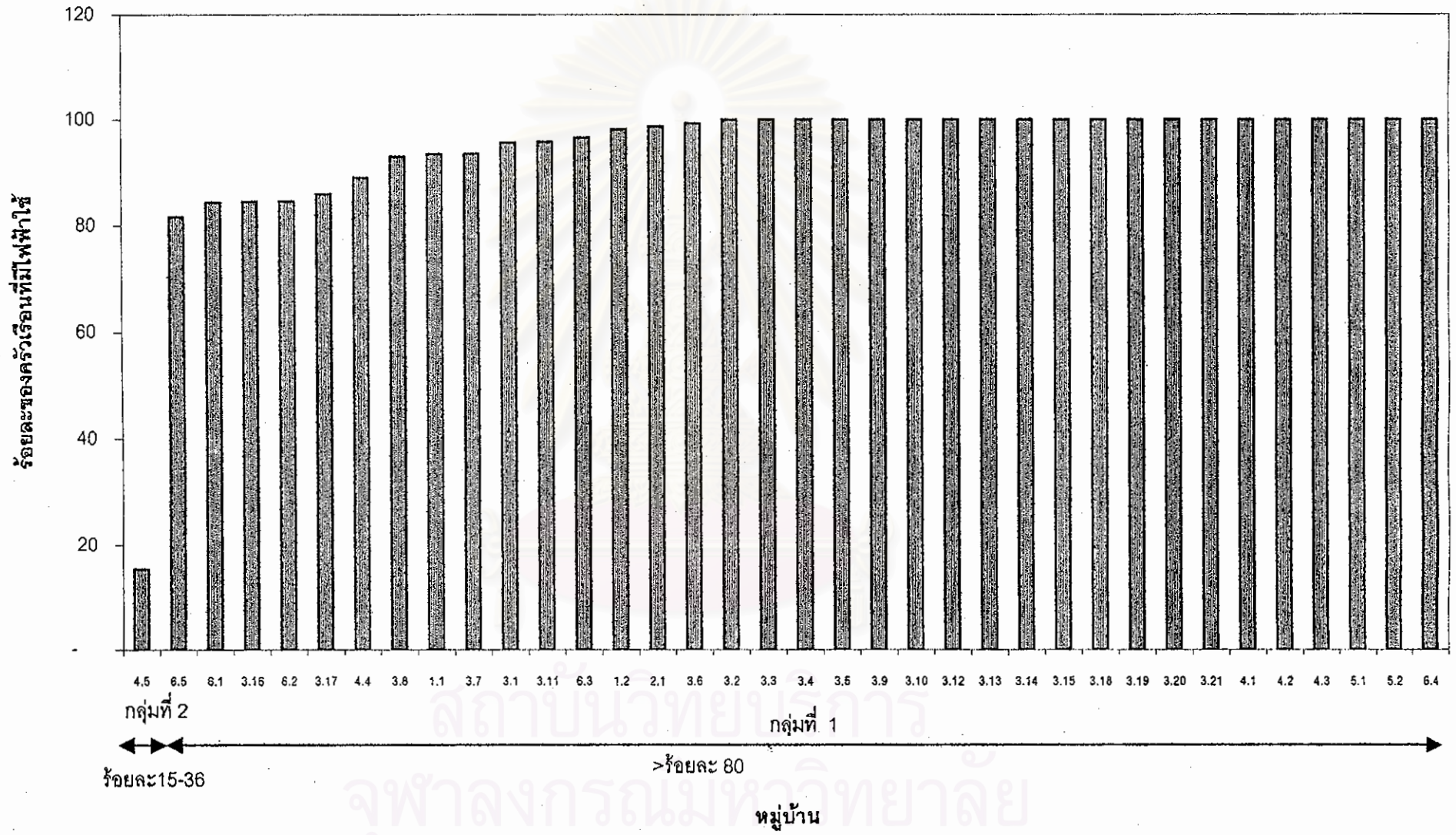
4.1.4 สาธารณูปการ แบ่งเป็น

4.1.4.1 ศูนย์สาธารณสุขมูลฐานชุมชน

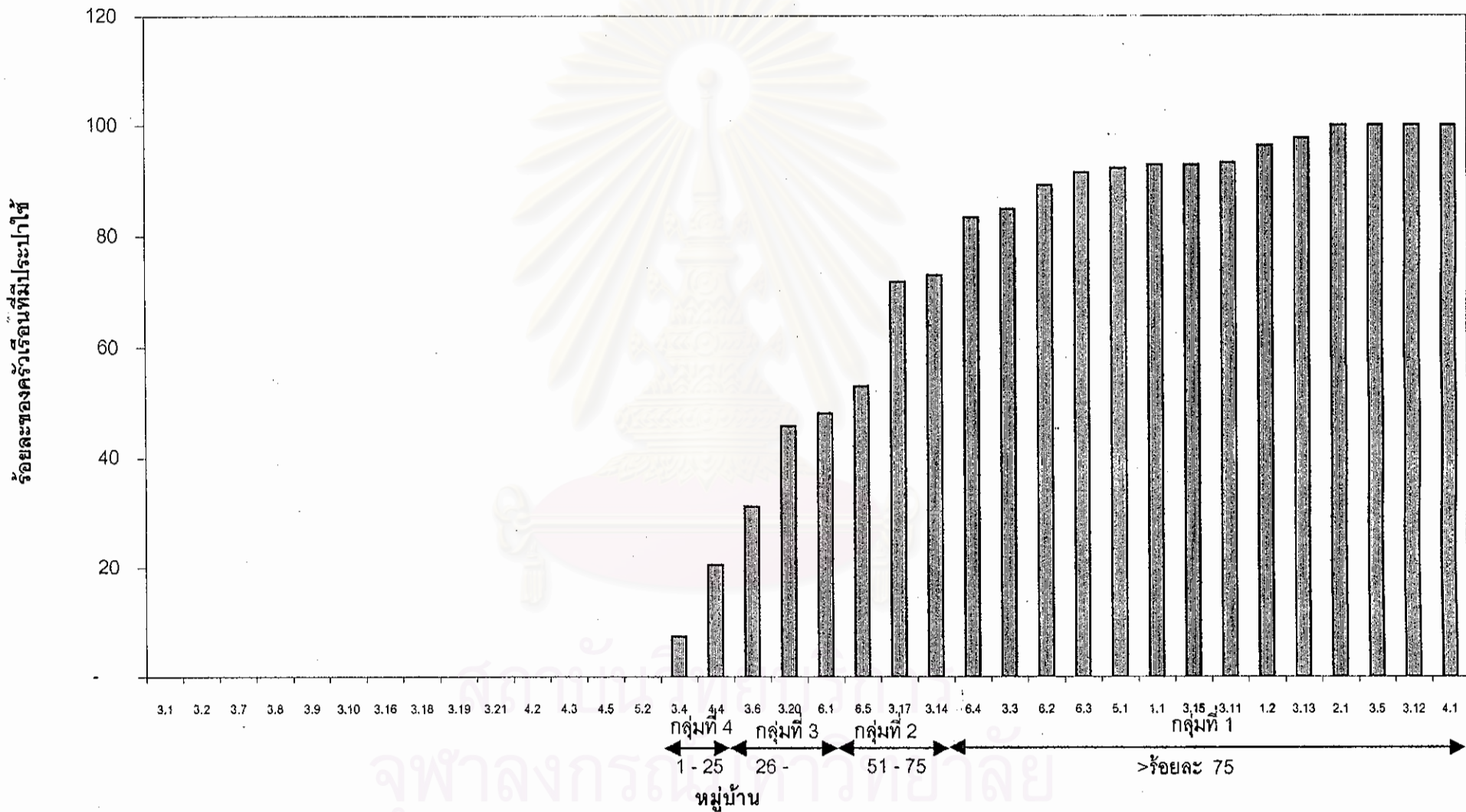
การศึกษาหมู่บ้านตัวอย่างสามารถแบ่งกลุ่มหมู่บ้านได้เป็น 2 กลุ่ม

กลุ่มที่ 1 หมู่บ้านที่มีสาธารณสุขมูลฐานชุมชนประจำหมู่บ้าน ให้ค่าคะแนนเท่ากับ 4 คะแนน การศึกษาหมู่บ้านตัวอย่าง พบว่า 28 ใน 36 หมู่บ้านหรือร้อยละ 77.77 ของหมู่บ้านตัวอย่างทั้งหมด มีศูนย์สาธารณสุขมูลฐานประจำหมู่บ้าน

แผนภูมิ 4.1 แสดงการมีไฟฟ้าใช้ของหมู่บ้านตัวอย่าง

แผนภูมิ 4.2 แสดงการมีน้ำประปาใช้ของหมู่บ้านตัวอย่าง

กลุ่มที่ 2 หมู่บ้านที่ไม่มีศูนย์สาธารณสุขมูลฐานชุมชนประจำหมู่บ้าน ให้ค่าคะแนนเท่ากับ 0 คะแนน ได้แก่ หมู่บ้านบุตামী (จังหวัดชัยภูมิ) หมู่บ้านหนองไผ่ หมู่บ้านระกา (จังหวัดบุรีรัมย์) หมู่บ้านปรีอ หมู่บ้านศาลาสามัคคี (จังหวัดสุรินทร์) หมู่บ้านบ้านสามแยก หมู่บ้านกระเบา (จังหวัดศรีสะเกษ) หมู่บ้านห้วยทีได้ (จังหวัดอุบลราชธานี)

โดยภาพรวมแล้วทุกหมู่บ้านตัวอย่างของจังหวัดศรีสะเกษที่ไม่มีศูนย์สาธารณสุขมูลฐานประจำหมู่บ้าน ส่วนจังหวัดอื่นบางหมู่บ้านก็ยังขาดศูนย์สาธารณสุขหมู่บ้าน ยกเว้นจังหวัดนครราชสีมา

4.1.4.2 สถานศึกษาระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา

การศึกษาหมู่บ้านตัวอย่างสามารถแบ่งเป็น 2 ระดับคือ ระดับมัธยมศึกษา และประถมศึกษา ปัญหาคือหมู่บ้านส่วนใหญ่มีสถานศึกษาระดับประถมศึกษาเท่านั้น แต่มีส่วนน้อยที่มีสถานศึกษาระดับมัธยมศึกษา เมื่อแบ่งกลุ่มตามสถานศึกษาเป็น 3 กลุ่ม ดังนี้

กลุ่มที่ 1 หมู่บ้านที่มีสถานศึกษาระดับมัธยมศึกษา ให้ค่าคะแนนเท่ากับ 4 คะแนน เนื่องจากการศึกษาในระดับที่สูงกว่าประถมศึกษา ซึ่งจะพบน้อยกว่าระดับประถมศึกษา โดยหมู่บ้านที่มีสถานศึกษาระดับมัธยมมีจำนวน 13 ใน 36 หมู่บ้าน หรือร้อยละ 36.1 ได้แก่ หมู่บ้านบุตামী (จังหวัดชัยภูมิ) หมู่บ้านบ้านปลาย หมู่บ้านแสงทอง หมู่บ้านหนองแวง หมู่บ้านกอก หมู่บ้านยางงาม หมู่บ้านร้อนทองเหนือ หมู่บ้านสามเขย หมู่บ้านหนองสะแก (จังหวัดบุรีรัมย์) หมู่บ้านปรีอ หมู่บ้านหนองยาว หมู่บ้านศาลาสามัคคี หมู่บ้านหนองคัน (จังหวัดสุรินทร์)

กลุ่มที่ 2 หมู่บ้านที่มีสถานศึกษาระดับประถมศึกษา ให้ค่าคะแนนเท่ากับ 3 คะแนน ส่วนใหญ่เป็นจะมีสถานศึกษาระดับประถมศึกษาในหมู่บ้าน พบ 28 หมู่บ้าน ในหมู่บ้านตัวอย่างที่ศึกษา ยกเว้นหมู่บ้านโนนกะหาด (จังหวัดนครราชสีมา) หมู่บ้านฝั่งงา หมู่บ้านหนองกุ่ม หมู่บ้านดอนแก้ว หมู่บ้านพงษ์ศิริ หมู่บ้านแพงพวย (จังหวัดบุรีรัมย์) หมู่บ้านโนนสมบูรณ์ หมู่บ้านแฮมใต้ (จังหวัดอุบลราชธานี)

กลุ่มที่ 3 หมู่บ้านที่ไม่มีสถานศึกษา ให้ค่าคะแนนเท่ากับ 0 คะแนน ได้แก่ หมู่บ้านโนนกะหาด (จังหวัดนครราชสีมา) หมู่บ้านฝั่งงา หมู่บ้านหนองกุ่ม หมู่บ้านดอนแก้ว หมู่บ้านพงษ์ศิริ (จังหวัดบุรีรัมย์) หมู่บ้านโนนสมบูรณ์ หมู่บ้านแฮมใต้ (จังหวัดอุบลราชธานี)

4.2 ลักษณะทางด้านประชากรและการประกอบอาชีพ

4.2.1 ขนาดครัวเรือน

การศึกษาหมู่บ้านตัวอย่างตามขนาดครัวเรือนพบว่า หมู่บ้านตัวอย่างมากกว่าครึ่งมีขนาดครัวเรือนมากกว่า 5.0 คนต่อครัวเรือน ซึ่งสามารถแบ่งกลุ่มหมู่บ้านออกเป็น 4 กลุ่มด้วยกันดังนี้ คือ

กลุ่มที่ 1 หมู่บ้านที่มีขนาดครัวเรือนขนาดใหญ่ที่สุดคือ มากกว่า 6.7 คน ให้ค่าคะแนนเท่ากับ 4 คะแนน ซึ่งพบเพียงแค่ 2 หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่บ้านแสงทอง (จังหวัดบุรีรัมย์) และหมู่บ้านห้วยไต้ (จังหวัดอุบลราชธานี)

กลุ่มที่ 2 หมู่บ้านที่มีขนาดครัวเรือนขนาด 5.6-6.7 คน ให้ค่าคะแนนเท่ากับ 3 คะแนน พบเพียง 9 หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่บ้านหนองกุ้ง หมู่บ้านโคกยาง หมู่บ้านเสม็ด หมู่บ้านสามชัย หมู่บ้านหนองสะแก หมู่บ้านศรีบุญเรือง หมู่บ้านพงษ์ศิริ (จังหวัดบุรีรัมย์) หมู่บ้านศาลาสამัคคี (จังหวัดสุรินทร์) หมู่บ้านกันทรลักษ (จังหวัดศรีสะเกษ)

กลุ่มที่ 3 หมู่บ้านที่มีขนาดครัวเรือนขนาด 4.3-5.5 คน ให้ค่าคะแนนเท่ากับ 2 คะแนน พบเพียง 20 หมู่บ้าน ได้แก่หมู่บ้านพรม (จังหวัดชัยภูมิ) หมู่บ้านหนองไผ่ หมู่บ้านฝั่งงา หมู่บ้านหนองแวง หมู่บ้านกอก หมู่บ้านดอนแก้ว หมู่บ้านยางงาม หมู่บ้านหนองแม่เม็ด หมู่บ้านร่องทองเหนือ หมู่บ้านหนองไผ่ หมู่บ้านแพงพอย หมู่บ้านโคกสำโรง หมู่บ้านระกา (จังหวัดบุรีรัมย์) หมู่บ้านปรีอ หมู่บ้านหนองคัน (จังหวัดสุรินทร์) หมู่บ้านกระเบา (จังหวัดศรีสะเกษ) หมู่บ้านโนนสมบุญณ์ หมู่บ้านนาหว่า หมู่บ้านร่องเข หมู่บ้านเขมไต้ (จังหวัดอุบลราชธานี)

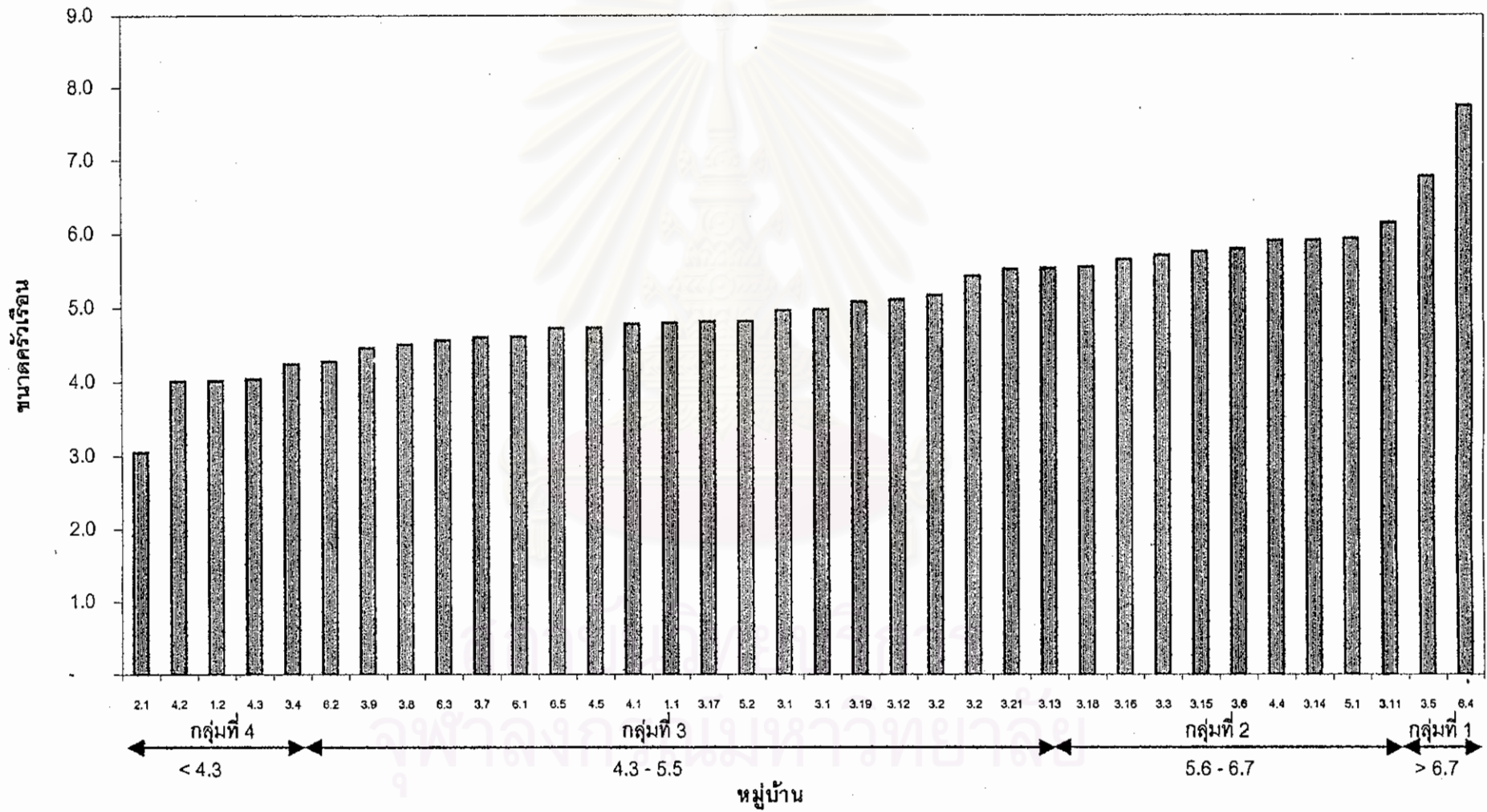
กลุ่มที่ 4 หมู่บ้านที่มีขนาดครัวเรือนขนาด น้อยกว่า 4.3 คน ให้คะแนนเท่ากับ 1 คะแนน พบใน 5 หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่บ้านบุตมาลี (จังหวัดชัยภูมิ) หมู่บ้านโนนกะหาด (จังหวัดนครราชสีมา) หมู่บ้านบ้านปลาย (จังหวัดบุรีรัมย์) หมู่บ้านบักดอก หมู่บ้านหนองยาว (จังหวัดสุรินทร์) (แผนภูมิ 4.3)

4.2.2 ขนาดพื้นที่ (ไร่/ครัวเรือน)

การศึกษาหมู่บ้านตัวอย่างตามขนาดพื้นที่ทำการเกษตร (ไร่/ครัวเรือน) พบว่าหมู่บ้านตัวอย่างมากกว่าครึ่งมีขนาดพื้นที่ทำการเกษตรมากกว่า 22.81 ไร่/ครัวเรือน ซึ่งสามารถแบ่งกลุ่มหมู่บ้านเป็น 4 กลุ่มด้วยกันดังนี้ คือ

กลุ่มที่ 1 หมู่บ้านที่มีขนาดพื้นที่ทำเกษตรมากกว่า 49 ไร่/ครัวเรือน ให้ค่าคะแนนเท่ากับ 4 คะแนน พบเพียง 2 ได้แก่ หมู่บ้านปรีอ หมู่บ้านหนองคัน (จังหวัดสุรินทร์)

แผนภูมิ 4.3 ขนาดครัวเรือนหมู่บ้านตัวอย่าง

กลุ่มที่ 2 หมู่บ้านที่มีขนาดพื้นที่ทำเกษตรระหว่าง 25-49 ไร่/ครัวเรือน ให้ค่าคะแนนเท่ากับ 3 คะแนน พบใน 6 หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่บ้านแสงโชน หมู่บ้านร้อนทองเหนือ หมู่บ้านหนองสะแก (จังหวัดบุรีรัมย์) หมู่บ้านบักดอง (จังหวัดสุรินทร์) หมู่บ้านบ้านสามแยก (จังหวัดศรีสะเกษ) หมู่บ้านแชนมใต้ (จังหวัดอุบลราชธานี)

กลุ่มที่ 3 หมู่บ้านที่มีขนาดพื้นที่ทำเกษตรระหว่าง 12-24 ไร่/ครัวเรือน ให้ค่าคะแนนเท่ากับ 2 คะแนน พบใน 18 หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่บ้านพรม หมู่บ้านบุตามี (จังหวัดชัยภูมิ) หมู่บ้านโนนกะหาด (จังหวัดนครราชสีมา) หมู่บ้านหนองไผ่ หมู่บ้านฝิงงา หมู่บ้านหนองกุ้ง หมู่บ้านหนองแวง หมู่บ้านดอนแก้ว หมู่บ้านเสม็ด หมู่บ้านหนองแม่เม็ด หมู่บ้านศรีบุญเรือง หมู่บ้านหนองไผ่ หมู่บ้านพงษ์ศิริ หมู่บ้านแพงพอย หมู่บ้านโคกสำโรง (จังหวัดบุรีรัมย์) หมู่บ้านศาลาสამัคคี (จังหวัดสุรินทร์) หมู่บ้านโนนสมบูรณ์ หมู่บ้านนาหว่า (จังหวัดอุบลราชธานี)

กลุ่มที่ 4 หมู่บ้านที่มีขนาดพื้นที่ทำเกษตรน้อยกว่า 12 ไร่/ครัวเรือน ให้ค่าคะแนนเท่ากับ 1 คะแนน พบใน 10 หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่บ้านบ้านปลาย หมู่บ้านโคกยาง หมู่บ้านกอก หมู่บ้านยางงาม หมู่บ้านสามเขย หมู่บ้านระกา (จังหวัดบุรีรัมย์) หมู่บ้านหนองยาว (จังหวัดสุรินทร์) หมู่บ้านกระเบา (จังหวัดศรีสะเกษ) หมู่บ้านแชนมใต้ หมู่บ้านร่องเซ (จังหวัดอุบลราชธานี)

ขนาดพื้นที่ทำเกษตรในหมู่บ้านที่ศึกษาส่วนมากมีขนาด 25-49 ไร่ / ครัวเรือน (แผนภูมิ 4.4)

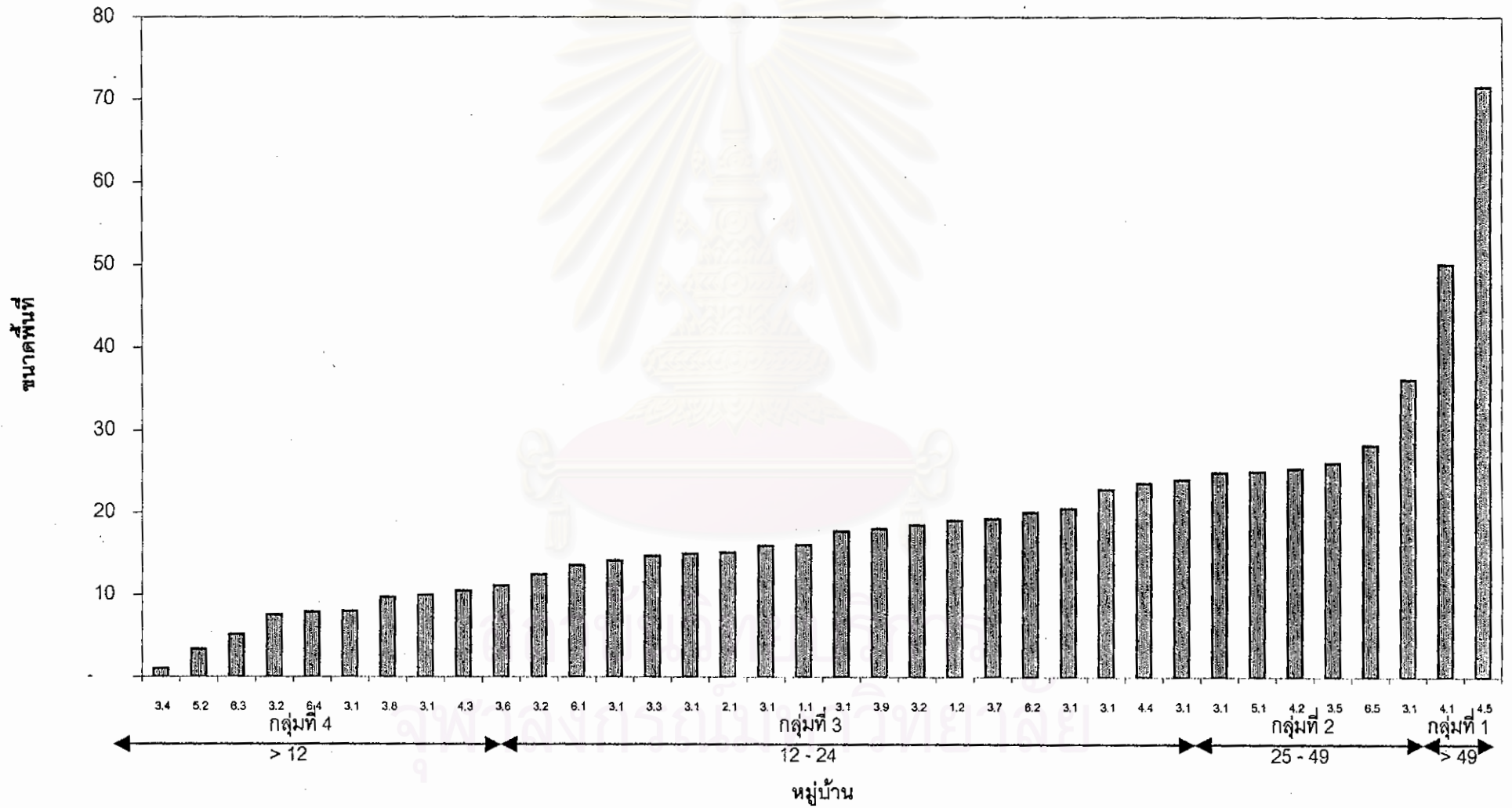
4.2.3 การถือครองที่ดินเพื่อการเกษตร

การศึกษาการถือครองที่ดินเพื่อการเกษตรแบ่งตามสัดส่วนร้อยละของการถือครองที่ดินประเภทเป็นเจ้าของ พบว่าหมู่บ้านตัวอย่างมากกว่าครึ่งมีสัดส่วนการเป็นเจ้าของที่ดินเองมากกว่าร้อยละ 78.8 โดยแบ่งสัดส่วนร้อยละของการถือครองแบบเป็นเจ้าของออกเป็น 4 กลุ่ม ได้แก่

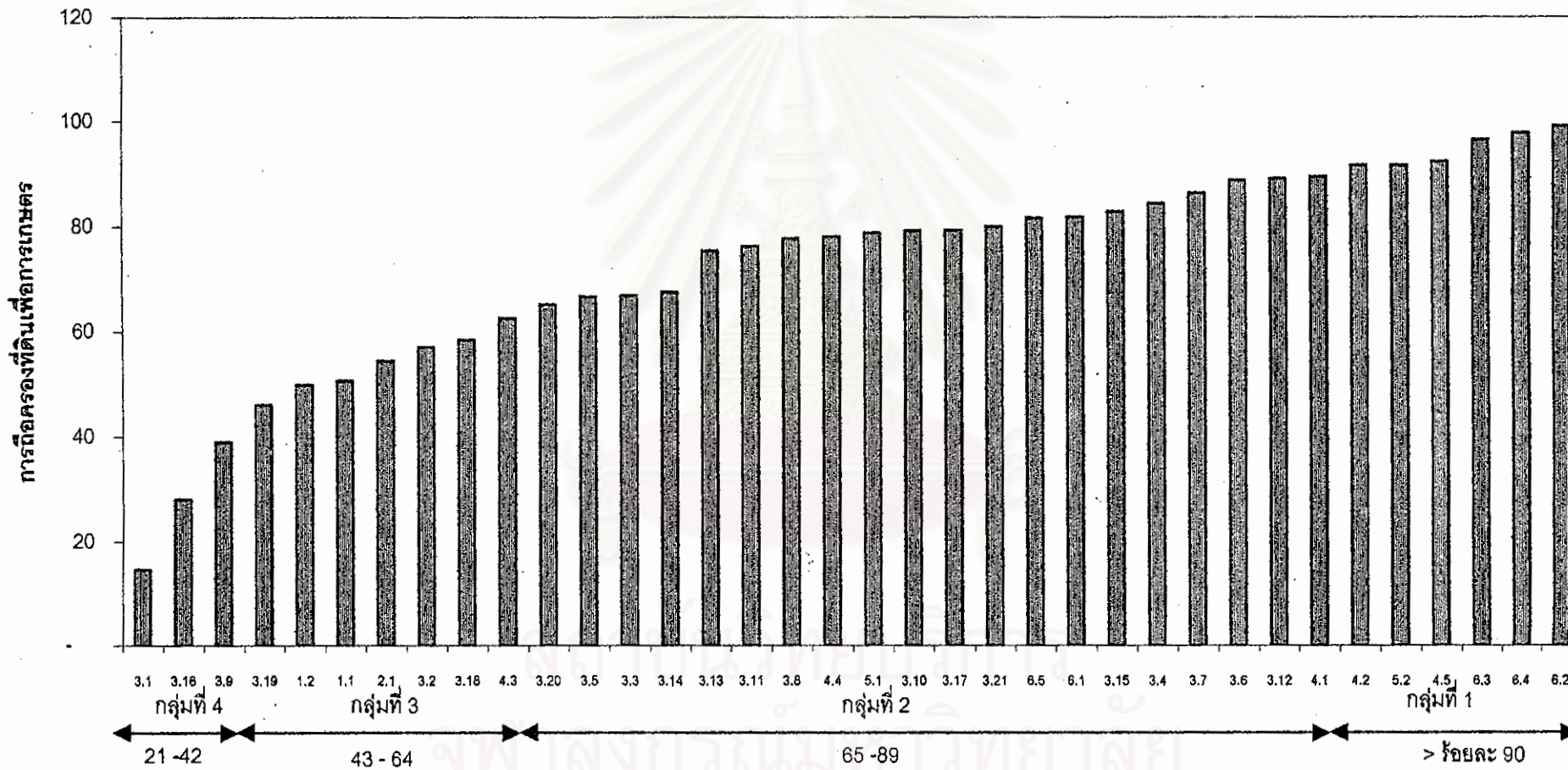
กลุ่มที่ 1 สัดส่วนการเป็นเจ้าของที่ดินเองมากกว่าร้อยละ 90 ให้ค่าคะแนนเท่ากับ 4 คะแนน พบใน 6 หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่บ้านบักดอง หมู่บ้านหนองคัน (จังหวัดสุรินทร์) หมู่บ้านนกระเบา (จังหวัดศรีสะเกษ) หมู่บ้านนาหว่า หมู่บ้านร่องเซ หมู่บ้านห้วยทีใต้ (จังหวัดอุบลราชธานี)

กลุ่มที่ 2 สัดส่วนการเป็นเจ้าของที่ดินเองร้อยละ 65-89 ให้ค่าคะแนนเท่ากับ 3 คะแนน พบ 20 หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่บ้านหนองกุ้ง หมู่บ้านบ้านปลาย หมู่บ้านแสงโชน หมู่บ้านโคกยาง หมู่บ้านหนองแวง หมู่บ้านกอก หมู่บ้านยางงาม หมู่บ้านเสม็ด หมู่บ้านหนองแม่เม็ด หมู่บ้านร้อนทองเหนือ หมู่บ้านสามเขย หมู่บ้านหนองสะแก หมู่บ้านหนองไผ่ หมู่บ้านโคกสำโรง หมู่บ้านระกา (จังหวัดบุรีรัมย์) หมู่บ้านปรีอ หมู่บ้านศาลาสამัคคี (จังหวัดสุรินทร์) หมู่บ้านบ้านสามแยก (จังหวัดศรีสะเกษ) หมู่บ้านโนนสมบูรณ์ หมู่บ้านแชนมใต้ (จังหวัดอุบลราชธานี)

แผนภูมิ 4.4 ขนาดพื้นที่(ไร่/ครัวเรือน)

แผนภูมิ 4.5 การถือครองที่ดินเพื่อการเกษตร

หมู่บ้าน

กลุ่มที่ 3 สัดส่วนการเป็นเจ้าของที่ดินเองร้อยละ 43-64 ให้ค่าคะแนนเท่ากับ 2 คะแนนได้แก่ หมู่บ้านพรม หมู่บ้านบุตามิ (จังหวัดชัยภูมิ) หมู่บ้านโนนกะหาด (จังหวัดนครราชสีมา) หมู่บ้านฝึงงา หมู่บ้านพงษ์ศิริ หมู่บ้านแพงพอย (จังหวัดบุรีรัมย์) หมู่บ้านหนองยาว (จังหวัดสุรินทร์)

กลุ่มที่ 4 สัดส่วนการเป็นเจ้าของที่ดินเองร้อยละ 21-42 ให้ค่าคะแนนเท่ากับ 1 คะแนนได้แก่ หมู่บ้านหนองไผ่ หมู่บ้านดอนแก้ว หมู่บ้านศรีบุญเรือง (จังหวัดบุรีรัมย์)

โดยสภาพการถือครองที่ดินในพื้นที่ศึกษา ส่วนมากมีการถือครองประเภทเป็นเจ้าของ แต่ยังมีบางครัวเรือนที่มีการถือครองประเภทเช่า หรือเช่าเพิ่ม (แผนภูมิ 4.5)

4.2.4 อุปกรณ์การเกษตรของครัวเรือน

อุปกรณ์การเกษตรที่ใช้เป็นปัจจัยในการศึกษาได้แก่ รถแทรกเตอร์ รถไถเล็ก และรถอีแต่น โดยแบ่งการให้คะแนนตามชนิดของอุปกรณ์การเกษตรที่ศึกษา ได้ 3 กลุ่มดังนี้คือ

กลุ่มที่ 1 หมู่บ้านที่มีรถแทรกเตอร์ ให้คะแนนเท่ากับ 4 คะแนน พบใน 7 หมู่บ้านได้แก่ หมู่บ้านหนองแวง หมู่บ้านดอนแก้ว หมู่บ้านเสม็ด หมู่บ้านร้อนทองเหนือ (จังหวัดบุรีรัมย์) หมู่บ้านปรือ (จังหวัดสุรินทร์) หมู่บ้านบ้านสามแยก (จังหวัดศรีสะเกษ) หมู่บ้านนาหว่า (จังหวัดอุบลราชธานี)

กลุ่มที่ 2 หมู่บ้านที่มีรถไถเล็ก ให้คะแนนเท่ากับ 3 คะแนน พบใน 35 หมู่บ้านได้แก่ หมู่บ้านพรม หมู่บ้านบุตามิ (จังหวัดชัยภูมิ) หมู่บ้านโนนกะหาด (จังหวัดนครราชสีมา) หมู่บ้านหนองไผ่ หมู่บ้านฝึงงา หมู่บ้านหนองกุง หมู่บ้านบ้านปลาย หมู่บ้านแสงทอง หมู่บ้านหนองแวง หมู่บ้านกอก หมู่บ้านดอนแก้ว หมู่บ้านยางงาม หมู่บ้านเสม็ด หมู่บ้านหนองแม่เม็ด หมู่บ้านร้อนทองเหนือ หมู่บ้านสามชัย หมู่บ้านหนองสะแก หมู่บ้านศรีบุญเรือง หมู่บ้านหนองไผ่ หมู่บ้านพงษ์ศิริ หมู่บ้านแพงพอย หมู่บ้านโคกสำโรง หมู่บ้านระกา (จังหวัดบุรีรัมย์) หมู่บ้านปรือ หมู่บ้านปักดอก หมู่บ้านหนองยาว หมู่บ้านศาลาสามัคคี หมู่บ้านหนองคัน (จังหวัดสุรินทร์) หมู่บ้านโนนสมบูรณ์ หมู่บ้านนาหว่า หมู่บ้านร่องเข หมู่บ้านห้วยทีได้ หมู่บ้านแซมได้ (จังหวัดอุบลราชธานี)

กลุ่มที่ 3 หมู่บ้านที่มีรถอีแต่น ให้คะแนนเท่ากับ 2 คะแนน พบใน 18 หมู่บ้านได้แก่ หมู่บ้านพรม หมู่บ้านบุตามิ (จังหวัดชัยภูมิ) หมู่บ้านโนนกะหาด (จังหวัดนครราชสีมา) หมู่บ้านหนองไผ่ หมู่บ้านฝึงงา หมู่บ้านแสงทอง หมู่บ้านหนองแวง หมู่บ้านเสม็ด หมู่บ้านหนองแม่เม็ด หมู่บ้านร้อนทองเหนือ หมู่บ้านหนองสะแก หมู่บ้านศรีบุญเรือง หมู่บ้านหนองไผ่ (จังหวัดบุรีรัมย์) หมู่บ้านหนองยาว หมู่บ้านหนองคัน (จังหวัดสุรินทร์) หมู่บ้านกระเบา (จังหวัดศรีสะเกษ) หมู่บ้านโนนสมบูรณ์ หมู่บ้านห้วยทีได้ (จังหวัดอุบลราชธานี)

โดยสภาพทั่วไปในเรื่องอุปกรณ์การเกษตรในหมู่บ้านที่ศึกษาส่วนมากจะมีขนาดเล็กในการทำการเกษตร รองลงมาคือรถไถยนต์ ส่วนรถแทรกเตอร์ มีเพียง 7 หมู่บ้าน เท่านั้น

4.2.5 แหล่งเก็บรวบรวมผลผลิต

การพิจารณาน้ำจิ้มแหล่งเก็บรวบรวมผลผลิตแบ่งออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่ โรงสีข้าวและยุ้งฉาง การให้คะแนนน้ำจิ้มนี้แบ่งได้ดังนี้คือ

กลุ่มที่ 1 หมู่บ้านที่มีโรงสีข้าว ให้คะแนนเท่ากับ 4 คะแนน ได้แก่ หมู่บ้านทรม หมู่บ้านบุตามี (จังหวัดชัยภูมิ) หมู่บ้านโนนกะหาด (จังหวัดนครราชสีมา) หมู่บ้านหนองไผ่ หมู่บ้านฝางงา หมู่บ้านหนองกุง หมู่บ้านบ้านปลาย หมู่บ้านแสงโทน หมู่บ้านโคกยาง หมู่บ้านหนองแวง หมู่บ้านกอก หมู่บ้านดอนแก้ว หมู่บ้านยางงาม หมู่บ้านเสม็ด หมู่บ้านหนองแม่เม็ด หมู่บ้านร้อนทองเหนือ หมู่บ้านสามเขย หมู่บ้านหนองสะแก หมู่บ้านศรีบุญเรือง หมู่บ้านหนองไผ่ หมู่บ้านพงษ์ศิริ หมู่บ้านแพงพอย หมู่บ้านโคกสำโรง หมู่บ้านระกา (จังหวัดบุรีรัมย์) หมู่บ้านปรีอ หมู่บ้านปักดอก หมู่บ้านหนองยาว หมู่บ้านศาลาสამคี่ หมู่บ้านหนองคัน (จังหวัดสุรินทร์) หมู่บ้านบ้านสามแยก หมู่บ้านกระเบา (จังหวัดศรีสะเกษ) หมู่บ้านโนนสมบูรณ์ หมู่บ้านนาหว้า หมู่บ้านร่องเข หมู่บ้านห้วยที่ได้ หมู่บ้านแหมได้ (จังหวัดอุบลราชธานี)

กลุ่มที่ 2 หมู่บ้านที่มียุ้งฉาง ให้คะแนนเท่ากับ 2 คะแนน พบใน 12 หมู่บ้านอัน ได้แก่ หมู่บ้านโนนกะหาด (จังหวัดนครราชสีมา) หมู่บ้านหนองไผ่ หมู่บ้านหนองแวง หมู่บ้านกอก หมู่บ้านสามเขย หมู่บ้านหนองสะแก หมู่บ้านพงษ์ศิริ (จังหวัดบุรีรัมย์) หมู่บ้านปรีอ หมู่บ้านศาลาสามคี่ หมู่บ้านหนองคัน (จังหวัดสุรินทร์) หมู่บ้านห้วยที่ได้ หมู่บ้านแหมได้ (จังหวัดอุบลราชธานี)

4.3 ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปร

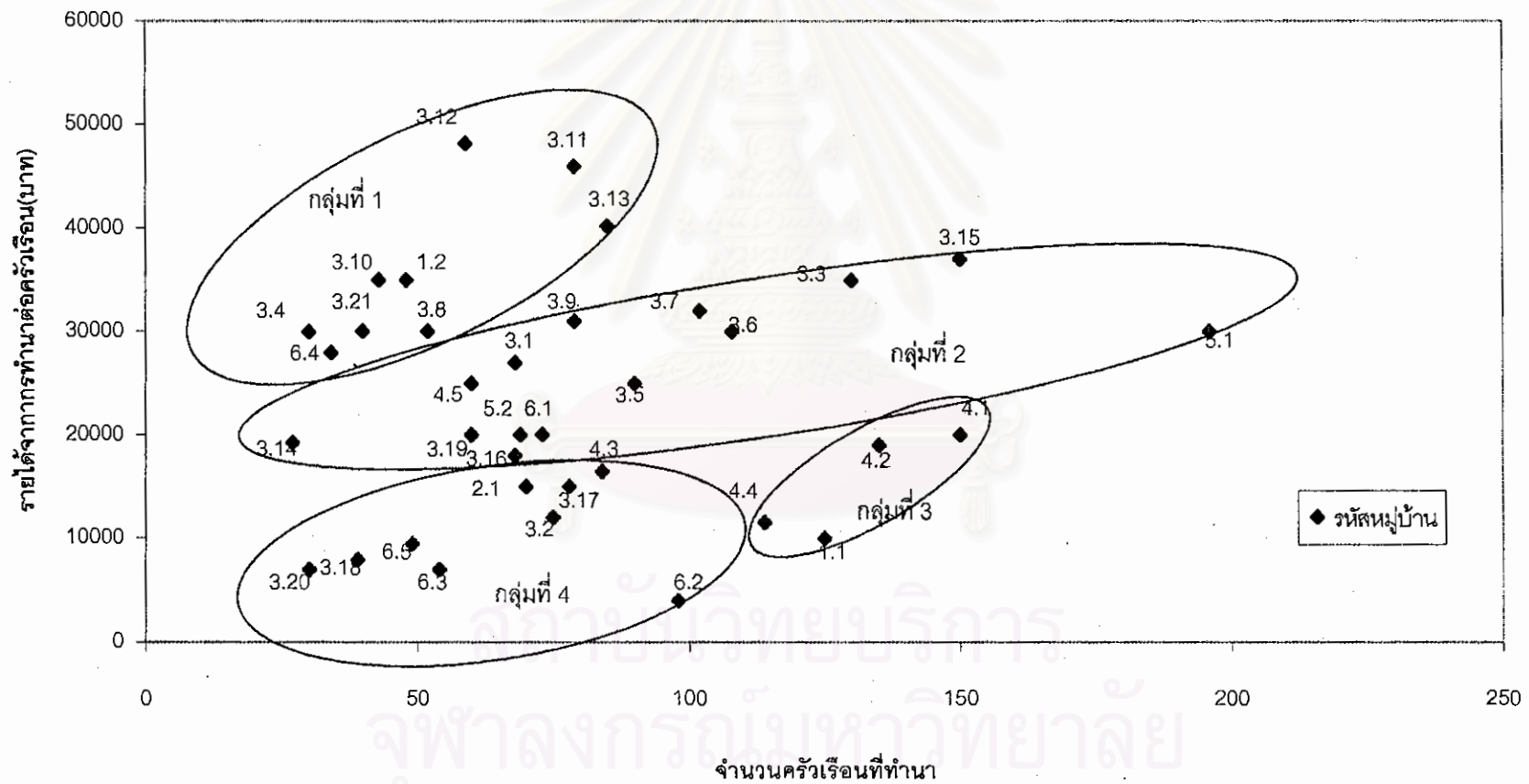
4.3.1 ความสัมพันธ์ระหว่างครัวเรือนชาวนากับรายได้

จากแผนภูมิ 4.6 ความสัมพันธ์ระหว่างครัวเรือนที่ทำนากับรายได้ สามารถแบ่งกลุ่มหมู่บ้านตัวอย่างได้ 4 กลุ่ม ตามขนาดครัวเรือนชาวนาและรายได้ของชาวนา ดังนี้

กลุ่มที่ 1 หมู่บ้านที่มีจำนวนครัวเรือนที่ทำนาระหว่าง 30-85 ครัวเรือน และรายได้ชาวนาระหว่าง 28,000-48,120 บาท ให้ค่าคะแนนเท่ากับ 4 ได้แก่ หมู่บ้านบุตามี (จังหวัดชัยภูมิ) หมู่บ้านบ้านปลาย หมู่บ้านกอก หมู่บ้านยางงาม หมู่บ้านเสม็ด หมู่บ้านหนองแม่เม็ด หมู่บ้านร้อนทองเหนือ หมู่บ้านระกา (จังหวัดบุรีรัมย์) หมู่บ้านห้วยที่ได้ (จังหวัดอุบลราชธานี)

กลุ่มที่ 2 หมู่บ้านที่มีจำนวนครัวเรือนที่ทำนาระหว่าง 27-196 ครัวเรือน และรายได้ชาวนาระหว่าง 18,000-37,000 บาท ให้ค่าคะแนนเท่ากับ 3 ได้แก่ หมู่บ้านหนองไผ่ หมู่บ้าน

แผนภูมิ 4.6 ความสัมพันธ์ระหว่างครัวเรือนที่ทำนากับรายได้จากการทำนาคู่ครัวเรือนต่อปีของหมู่บ้าน
 ชนบทยากจนตัวอย่างของภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง พ.ศ. 2542

หนองกุ้ง หมู่บ้านแสงทอง หมู่บ้านโคกยาง หมู่บ้านหนองแวง หมู่บ้านดอนแก้ว หมู่บ้านสามชัย
หมู่บ้านหนองสะแก หมู่บ้านศรีบุญเรือง หมู่บ้านแพงพวย (จังหวัดบุรีรัมย์) หมู่บ้านหนองคัน
(จังหวัดสุรินทร์) หมู่บ้านบ้านสามแยก หมู่บ้านกระเบา (จังหวัดศรีสะเกษ)

กลุ่มที่ 3 หมู่บ้านที่มีจำนวนครัวเรือนที่ทำนาระหว่าง 114-150 ครัวเรือน และรายได้
ได้ชวาระหว่าง 10,000-20,000 บาท ให้ค่าคะแนนเท่ากับ 2 ได้แก่ หมู่บ้านพรหม (จังหวัดชัยภูมิ)
หมู่บ้านปรีอ หมู่บ้านบักดอก หมู่บ้านศาลาสამคคี (จังหวัดสุรินทร์)

กลุ่มที่ 4 หมู่บ้านที่มีจำนวนครัวเรือนที่ทำนาระหว่าง 30-98 ครัวเรือน และรายได้
ชวาระหว่าง 4,000-16,500 บาท ให้ค่าคะแนนเท่ากับ 1 ได้แก่ หมู่บ้านโนนกะหาด (จังหวัด
นครราชสีมา) หมู่บ้านผิงงา หมู่บ้านพงษ์ศิริ หมู่บ้านโคกสำโรง หมู่บ้านหนองไผ่ (จังหวัดบุรีรัมย์)
หมู่บ้านหนองยาว (จังหวัดสุรินทร์) หมู่บ้านนาหว่า หมู่บ้านร่องเข หมู่บ้านแซมใต้ (จังหวัด
อุบลราชธานี)

4.3.2 ความสัมพันธ์ระหว่างผลผลิตข้าวกับขนาดพื้นที่ถือครอง

จากแผนภูมิ 4.7 ความสัมพันธ์ระหว่างผลผลิตข้าวกับขนาดพื้นที่ถือครอง
สามารถแบ่งกลุ่มหมู่บ้านตัวอย่างได้ 4 กลุ่ม ตามปริมาณผลผลิตข้าวและขนาดพื้นที่ถือครอง ดังนี้

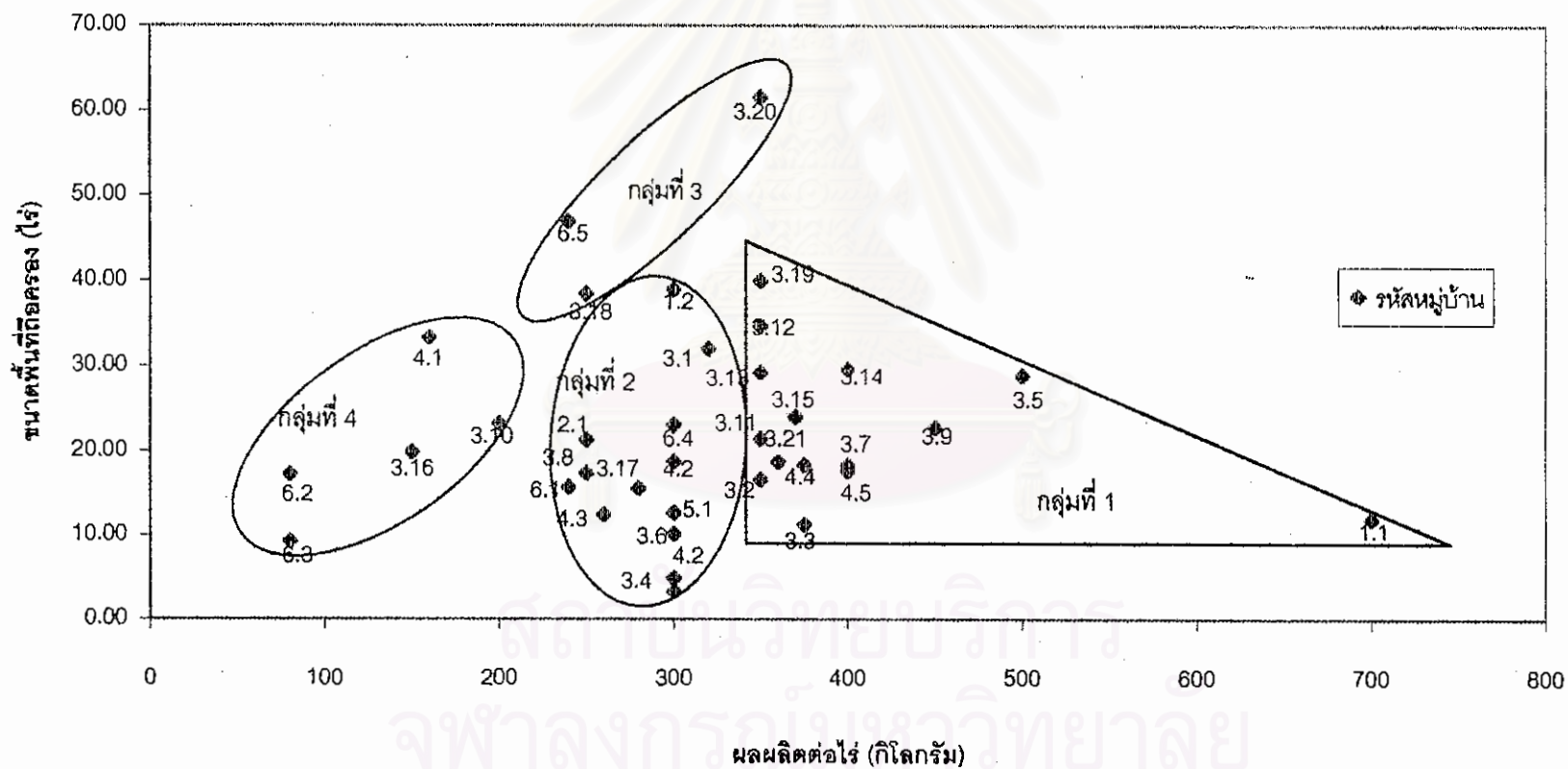
กลุ่มที่ 1 หมู่บ้านที่มีปริมาณผลผลิตข้าวระหว่าง 350-702 กิโลกรัมต่อไร่ และ
ขนาดพื้นที่ถือครองระหว่าง 11.3-40 ไร่ ให้ค่าคะแนนเท่ากับ 4 ได้แก่ หมู่บ้านพรหม (จังหวัดชัยภูมิ)
หมู่บ้านผิงงา หมู่บ้านหนองกุ้ง หมู่บ้านแสงทอง หมู่บ้านหนองแวง หมู่บ้านดอนแก้ว หมู่บ้าน
เสม็ด หมู่บ้านร้อนทองเหนือ หมู่บ้านหนองสะแก หมู่บ้านสามชัย หมู่บ้านแพงพวย หมู่บ้านระกา
(จังหวัดบุรีรัมย์) หมู่บ้านศาลาสามคคี หมู่บ้านหนองคัน (จังหวัดสุรินทร์)

กลุ่มที่ 2 หมู่บ้านที่มีปริมาณผลผลิตข้าวระหว่าง 240-320 กิโลกรัมต่อไร่ และ
ขนาดพื้นที่ถือครองระหว่าง 4.93 -38.96 ไร่ ให้ค่าคะแนนเท่ากับ 3 ได้แก่ หมู่บ้านบุตानी (จังหวัด
ชัยภูมิ) หมู่บ้านโนนกะหาด (จังหวัดนครราชสีมา) หมู่บ้านหนองไผ่ หมู่บ้านบ้านปลาย หมู่บ้าน
โคกยาง หมู่บ้านกอก หมู่บ้านหนองไผ่ (จังหวัดบุรีรัมย์) หมู่บ้านบักดอก หมู่บ้านหนองยาว
(จังหวัดสุรินทร์) หมู่บ้านบ้านสามแยก (จังหวัดศรีสะเกษ) หมู่บ้านโนนสมบูรณ์ หมู่บ้านห้วยทีใต้
(จังหวัดอุบลราชธานี)

กลุ่มที่ 3 หมู่บ้านที่มีปริมาณผลผลิตข้าวระหว่าง 240-350 กิโลกรัมต่อไร่ และ
ขนาดพื้นที่ถือครองระหว่าง 38.45ไร่ -61.60 ไร่ ให้ค่าคะแนนเท่ากับ 2 ได้แก่ หมู่บ้านพงษ์ศิริ หมู่
บ้านโคกสำโรง (จังหวัดบุรีรัมย์) หมู่บ้านแซมใต้ (จังหวัดอุบลราชธานี)

กลุ่มที่ 4 หมู่บ้านที่มีปริมาณผลผลิตข้าวระหว่าง 80-200 กิโลกรัมต่อไร่ และ
ขนาดพื้นที่ถือครองระหว่าง 9.26 -33.35 ไร่ ให้ค่าคะแนนเท่ากับ 1 ได้แก่ หมู่บ้านยางงาม หมู่บ้าน

แผนภูมิ 4.7 ความสัมพันธ์ระหว่างผลผลิตต่อไร่กับขนาดพื้นที่ถือครองของหมู่บ้านชนบทบ้านยากจนตัวอย่างของภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง พ.ศ. 2542

ศรีบุญเรือง (จังหวัดบุรีรัมย์) หมู่บ้านปรือ (จังหวัดสุรินทร์) หมู่บ้านนาหว้า หมู่บ้านร่องเซ (จังหวัดอุบลราชธานี)

4.4 สภาพปัญหาของหมู่บ้านชนบทยากจน

จากการให้ค่าคะแนนจากตาราง 4.4 สามารถแสดงให้เห็นสภาพปัญหาในแต่ละด้านคือ ด้านแหล่งน้ำผิวดิน ด้านสาธารณูปโภค ด้านการคมนาคม ด้านการเกษตร ด้านสาธารณูปการ โดยกลุ่มที่มีค่าคะแนนมากเป็นกลุ่มที่มีปัญหาด้านนั้นน้อย ซึ่งรายละเอียดดังนี้

◆ ด้านแหล่งน้ำผิวดิน

จากการรวมคะแนน คลองส่งน้ำ ลำห้วย/หนองน้ำ และสระน้ำ สามารถแบ่งกลุ่มออกเป็น 4 กลุ่มตามค่าของคะแนน ดังนี้ (แผน ที่ 4.2)

กลุ่มที่ 4 คะแนน 0-2 พบที่หมู่บ้าน หนองไผ่ หนองกุ้ง บ้านปลาย ยางงาม เสม็ด หนองแม่เม็ด ร่อนทองเหนือ สามเขย ระกา (บุรีรัมย์) หนองยาว ศาลาสำคคี (สุรินทร์) บ้านสามแยก (ศรีสะเกษ) โนนสมบูรณ แชมใต้ (อุบลราชธานี)

กลุ่มที่ 3 คะแนน 3-5 พบที่หมู่บ้าน พรหม บุตามี (ชัยภูมิ) โนนกะหาด (นครราชสีมา) โคกย่าง หนองแวง กอก ดอนแก้ว ศรีบุญเรือง โคกลำโรง (บุรีรัมย์) ปรือ (สุรินทร์) กระเบา (ศรีสะเกษ)

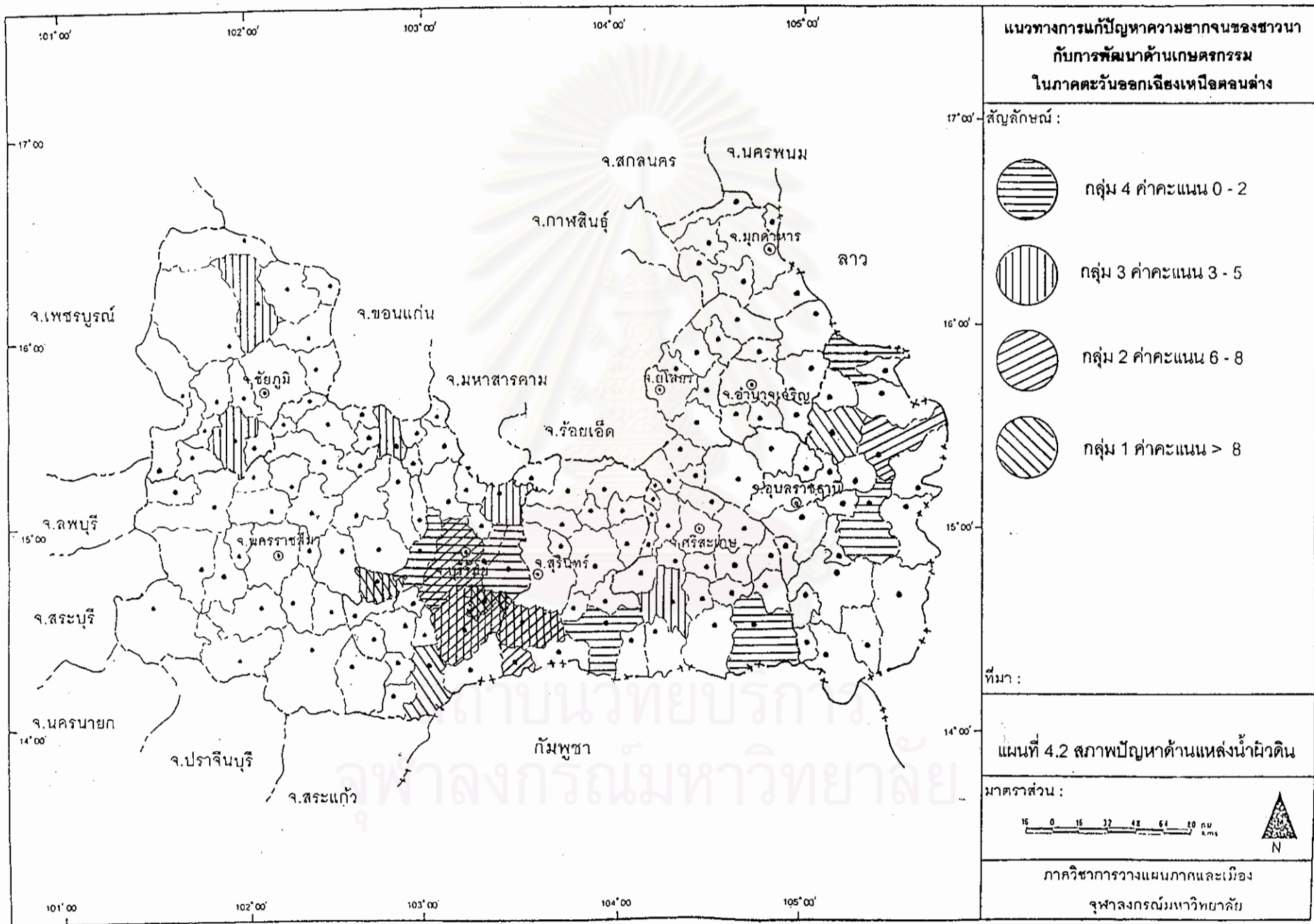
กลุ่มที่ 2 คะแนน 6-8 พบที่หมู่บ้าน ผิงงา แสงทอง พงษ์ศิริ (บุรีรัมย์) บักดอก หนองคัน (สุรินทร์) นาหว้า ร่องเซ (อุบลราชธานี)

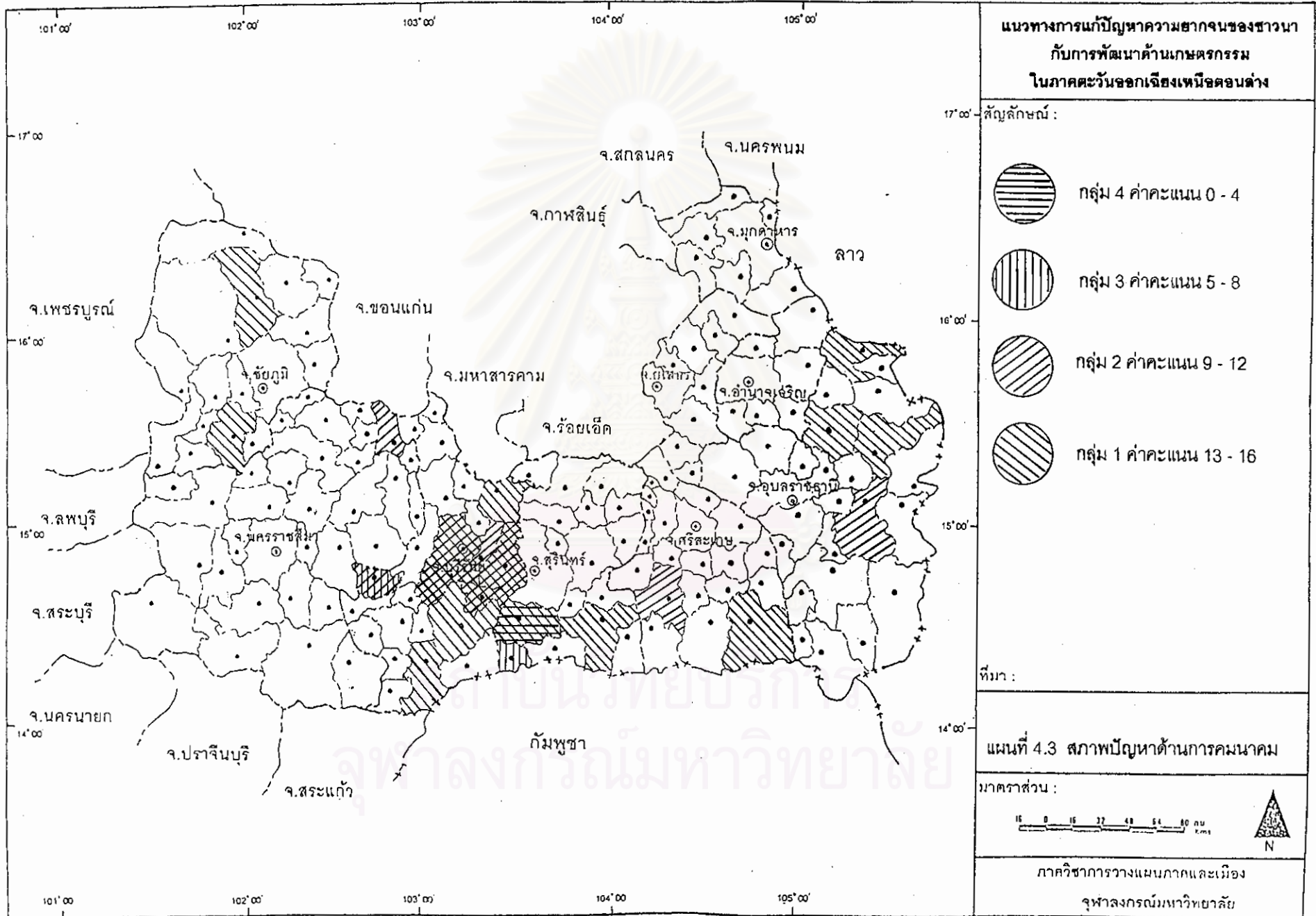
กลุ่มที่ 1 คะแนน มากกว่า 8 คะแนนขึ้นไป พบที่หมู่บ้าน หนองสะแก หนองไผ่ แพงพอย (บุรีรัมย์) ห้วยทีใต้ (อุบลราชธานี)

◆ ด้านการคมนาคม

จากการรวมคะแนน ถนนประกอบไปด้วย ลาดยาง/คอนกรีต และพาหนะในหมู่บ้าน ประกอบไปด้วย รถรับจ้าง คราวเรือนที่มีรถปิคอัพ คราวเรือนที่มีรถมอเตอร์ไซด์ แบ่งกลุ่มคะแนน ได้ดังนี้ (แผนที่ 4.3)

กลุ่มที่ 4 คะแนน 0-4 พบที่หมู่บ้านปรือ (สุรินทร์) ซึ่งหมู่บ้านนี้ไม่มีถนนและพาหนะใช้ในหมู่บ้าน

กลุ่มที่ 3 คะแนน 5-8 พบที่หมู่บ้านหนองไผ่ (บุรีรัมย์) หนองคัน (สุรินทร์)
 กลุ่มที่ 2 คะแนน 9-12 พบที่หมู่บ้านโนนกะหาด (นครราชสีมา) หนองไผ่ บ้าน
 ปลาย ศรีบุญเรือง โคกสำโรง ระกา (บุรีรัมย์) กระเบา (ศรีสะเกษ) แชมใต้ (อุบลราชธานี)
 กลุ่มที่ 1 คะแนน 13-16 พบที่หมู่บ้านพรม บุตามี (ชัยภูมิ) ผังงา หนองกุ่ม
 แสงทอง โคน้อย หนองแวง กอก ดอนแก้ว ยางงาม เสม็ด หนองแม่เม็ด ร่อนทองเหนือ สาม
 เขย หนองสะแก พงษ์ศิริ แพงพอย บักดอก หนองยาว ศาลาสამัคคี (บุรีรัมย์) บ้านสามแยก
 (ศรีสะเกษ) โนนสมบูรณ์ นาหว้า ร่องเซ ห้วยทีได้ (อุบลราชธานี)

◆ ด้านสาธารณูปโภค

จากการรวมค่าคะแนนระหว่างไฟฟ้า และประปา แบ่งกลุ่มคะแนนได้ดังนี้ (แผนที่ 4.4)

กลุ่มที่ 4 คะแนน 1-2 พบที่หมู่บ้าน หนองคัน (สุรินทร์)

กลุ่มที่ 3 คะแนน 3-4 พบที่หมู่บ้าน หนองไผ่ ผังงา หนองแวง กอก ดอนแก้ว
 ยางงาม ศรีบุญเรือง พงษ์ศิริ แพงพอย ระกา (บุรีรัมย์) บักดอก หนองยาว (สุรินทร์) กระเบา (ศรี
 สเกษ)

กลุ่มที่ 2 คะแนน 5-6 พบที่หมู่บ้าน บ้านปลาย โคน้อย โคกสำโรง (บุรีรัมย์)
 ศาลาสამัคคี (สุรินทร์) โนนสมบูรณ์ (อุบลราชธานี)

กลุ่มที่ 1 คะแนน 7-8 พบที่หมู่บ้าน พรม บุตามี (ชัยภูมิ) หนองกุ่ม แสงทอง
 เสม็ด หนองแม่เม็ด ร่อนทองเหนือ สามเขย หนองสะแก หนองไผ่ (บุรีรัมย์) ปรีอ (สุรินทร์) บ้าน
 สามแยก(ศรีสะเกษ) นาหว้า ร่องเซ ห้วยทีได้ แชมใต้ (อุบลราชธานี)

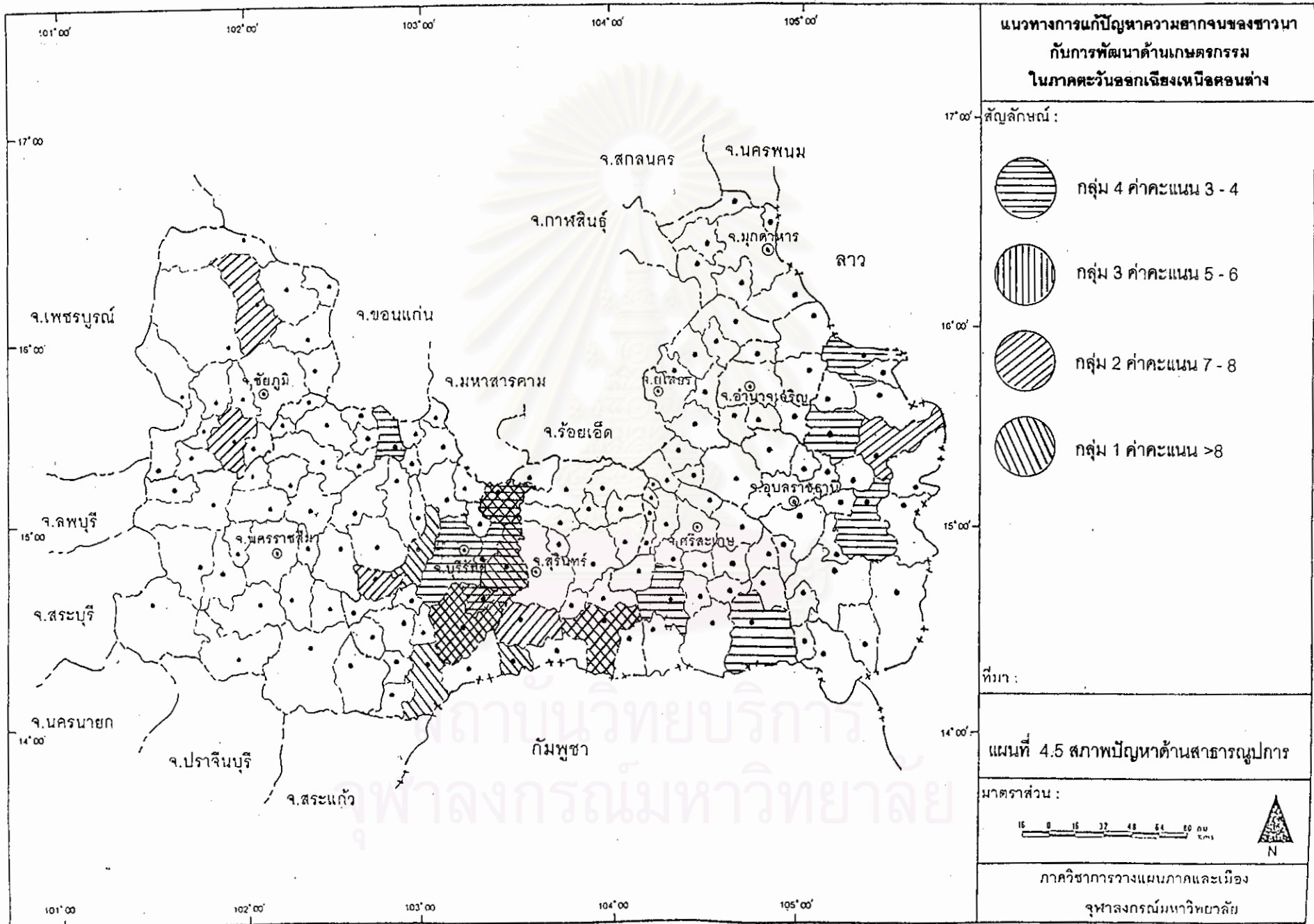
◆ ด้านสาธารณูปการ

จากการรวมคะแนน เรื่องศูนย์สาธารณสุขมูลฐานชุมชน สถานศึกษาระดับประถม
 ศึกษา สถานศึกษาระดับมัธยมศึกษา สามารถแบ่งกลุ่มคะแนนได้ดังนี้ (แผนที่ 4.5)

กลุ่มที่ 4 คะแนน 3-4 พบที่หมู่บ้าน โนนกะหาด (นครราชสีมา) หนองไผ่
 ผังงา หนองกุ่ม ดอนแก้ว พงษ์ศิริ แพงพอย ระกา (บุรีรัมย์) บ้านสามแยก กระเบา (ศรีสะเกษ)
 โนนสมบูรณ์ ห้วยทีได้ แชมใต้ (อุบลราชธานี)

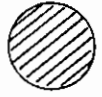

กลุ่มที่ 3 คะแนน 5-6 ไม่พบหมู่บ้านที่มีช่วงคะแนนในกลุ่มนี้

กลุ่มที่ 2 คะแนน 7-8 พบที่หมู่บ้าน พรม บุตามี (ชัยภูมิ) โคน้อย เสม็ด
 หนองแม่เม็ด ศรีบุญเรือง หนองไผ่ โคกสำโรง (บุรีรัมย์) ปรีอ บักดอก ศาลาสามัคคี (สุรินทร์)
 นาหว้า ร่องเซ (อุบลราชธานี)

แนวทางการแก้ปัญหาความยากจนของชาวนา
กับการพัฒนาด้านเกษตรกรรม
ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง

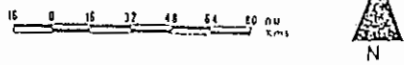
สัญลักษณ์ :

- กลุ่ม 4 ค่าคะแนน 3 - 4
- กลุ่ม 3 ค่าคะแนน 5 - 6
- กลุ่ม 2 ค่าคะแนน 7 - 8
- กลุ่ม 1 ค่าคะแนน >8

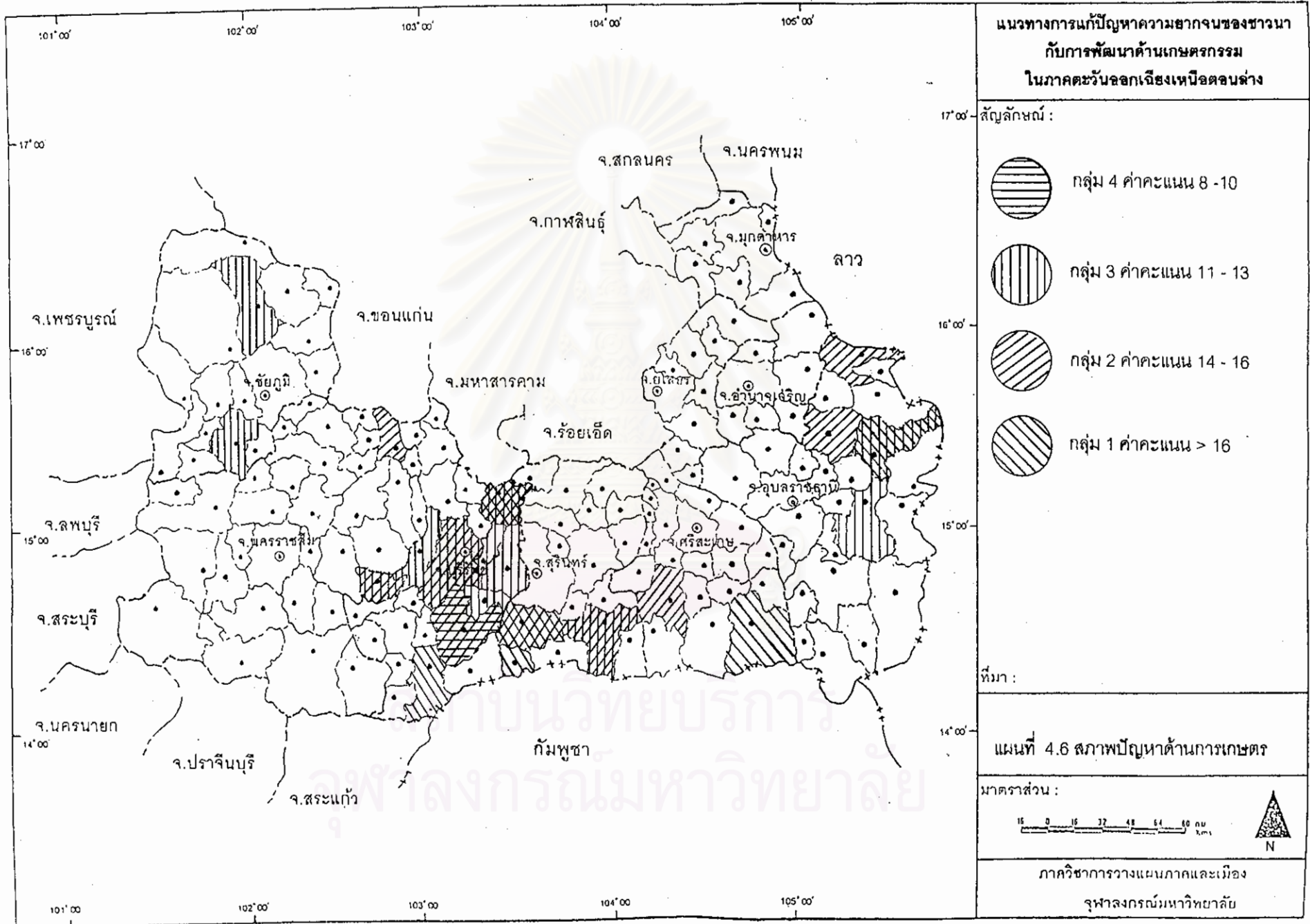
ที่มา :

แผนที่ 4.5 สภาพปัญหาด้านสาธารณสุข

มาตราส่วน :

ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

กลุ่มที่ 1 คะแนนมากกว่า 8 ขึ้นไป พบที่หมู่บ้าน บ้านปลาย แสงโทน หนอง
แวง กอก ยางงาม ร่อนทองเหนือ สามเขย หนองสะแก (บุรีรัมย์) หนองยาว หนองคัน (สุรินทร์)

◆ ด้านการเกษตร

จากการรวมคะแนน เรื่องขนาดไร่/คร้วเรือน %การถือครองประเภทเจ้าของ อุปกรณ์
การเกษตร และแหล่งรวบรวมผลผลิต สามารถแบ่งกลุ่มคะแนนได้ดังนี้ (แผนที่ 4.6)

กลุ่มที่ 4 คะแนน 8 – 10 พบในหมู่บ้าน โคกย่าง (บุรีรัมย์)

กลุ่มที่ 3 คะแนน 11–13 พบในหมู่บ้าน พรหม บุตามี (ชัยภูมิ) ผิงงา หนองกุ่ม
บ้านปลาย กอก ยางงาม สามเขย ศรีบุญเรือง พงษ์ศิริ แพงพอย โคกลำโรง ระกา (บุรีรัมย์)
หนองยาว (สุรินทร์) ร่องเข (อุบลราชธานี)

กลุ่มที่ 2 คะแนน 14 – 16 พบในหมู่บ้าน โนนกะหาด (นครราชสีมา) หนองไผ่
แสงโทน ดอนแก้ว หนองแม่มด หนองไผ่ (บุรีรัมย์) บักดอก ศาลาสამัคคี (สุรินทร์) กระเบา
(ศรีสะเกษ) โนนสมบูรณ์ ห้วยที่ได้ (อุบลราชธานี)

กลุ่มที่ 1 คะแนน มากกว่า 16 ขึ้นไป พบในหมู่บ้าน หนองแวง เสม็ด ร่อนทอง
เหนือ หนองสะแก (บุรีรัมย์) ปรีอ หนองคัน (สุรินทร์) บ้านสามแยก(ศรีสะเกษ) นาหว่า
(อุบลราชธานี)

4.5 ศักยภาพและลำดับความสำคัญของหมู่บ้านชนบทยากจน

การวิเคราะห์ศักยภาพของหมู่บ้านชนบทยากจนตัวอย่าง ซึ่งเป็นตัวแทนของหมู่บ้าน
ชนบทยากจนและชาวนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง การวิเคราะห์พิจารณาปัจจัยต่างๆ
ของหมู่บ้านในด้านกายภาพ ได้แก่ แหล่งน้ำ สาธารณูปโภค สาธารณูปการของหมู่บ้าน ด้าน
ประชากรและการประกอบอาชีพ ได้แก่ คร้วเรือนเกษตร การถือครองที่ดิน มาจัดลำดับความ
สำคัญ โดยกำหนดค่าคะแนนของแต่ละปัจจัย หากค่าคะแนนของแต่ละปัจจัย หาผลรวมของค่า
คะแนนและตัดกลุ่มคะแนนรวมของแต่ละหมู่บ้าน ปัจจัยของหมู่บ้านที่นำมาใช้วัดศักยภาพการ
พัฒนาระดับหมู่บ้านมีทั้งสิ้น 14 ปัจจัย เป็นปัจจัยด้านกายภาพ 7 ปัจจัย ปัจจัยด้าน
ประชากร คร้วเรือนเกษตรและการประกอบอาชีพ จำนวน 7 ปัจจัย ดังรายละเอียดดังนี้

4.5.1 การกำหนดปัจจัยและค่าคะแนนของปัจจัย

กำหนดค่าคะแนนแต่ละปัจจัยเป็น 4 ระดับ ปัจจัยที่มีสภาพการพัฒนาระดับสูงสุดหรือประโยชน์ใช้สอยสูงสุดจะมีค่าคะแนนสูงสุด ส่วนข้อมูลที่มีสภาพการพัฒนาระดับต่ำหรือประโยชน์ใช้สอยต่ำกว่าจะมีคะแนนลดหลั่นลงมา ข้อมูลที่เป็นตัวเลขจะวิเคราะห์โดยตัดกลุ่มความถี่เป็น 4 กลุ่ม ดังตาราง 4.4

4.5.2 ค่าคะแนนของปัจจัยและลำดับความสำคัญ

ในการวิเคราะห์ศักยภาพของการพัฒนาและจัดลำดับความสำคัญของหมู่บ้านชนบทยากจนภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง เมื่อหาผลรวมของค่าคะแนนในแต่ละหมู่บ้านที่เป็นตัวอย่าง และนำผลรวมนั้นมาตัดกลุ่ม โดยเรียงลำดับค่าคะแนนจากมากไปหาน้อย จัดลำดับตามกลุ่มค่าคะแนนตามหมู่บ้านที่ศึกษาได้ 4 กลุ่ม ค่ามัธยฐานหรือครึ่งหนึ่งของหมู่บ้านตัวอย่าง มีผลรวมของค่าคะแนนของทุกปัจจัยเท่ากับ 51 แบ่งกลุ่มศักยภาพของหมู่บ้านตามลำดับความสำคัญของคะแนนรวมได้ดังนี้ (แผนที่ 4.7)

กลุ่มที่ 1 ได้แก่ หมู่บ้านที่มีค่าคะแนนรวมสูงสุด มากกว่า 59 คะแนนขึ้นไป เนื่องจากมีผลรวมค่าคะแนนของปัจจัยการพัฒนาระดับสูงสุด มีจำนวน 7 หมู่บ้าน เป็นหมู่บ้านในจังหวัดบุรีรัมย์ 5 หมู่บ้าน คือ หนองแวง เสม็ด ร่อนทองเหนือ แสลงโทน และหนองสะแก และเป็นหมู่บ้านในจังหวัดอุบลราชธานี 2 หมู่บ้าน คือ ห้วยใต้ และนาหว้า พบว่า หมู่บ้านที่มีศักยภาพลำดับที่หนึ่งส่วนใหญ่มีคะแนน ได้แก่ ถนนเข้าหมู่บ้าน สาธารณูปโภค สาธารณูปการ ผลผลิต และแหล่งน้ำผิวดิน มีประสิทธิภาพสูงสุด คะแนนแต่ละปัจจัย 4 ถึง 3 คะแนน

กลุ่มที่ 2 ได้แก่ หมู่บ้านที่มีค่าคะแนนรวมของปัจจัยต่างๆ ระหว่าง 50 - 56 เป็นกลุ่มที่มีศักยภาพความสำคัญอันดับสอง มีจำนวน 15 หมู่บ้าน เป็นหมู่บ้านในจังหวัดบุรีรัมย์ 8 หมู่บ้าน คือ กอก สามเขย หนองแม่เม็ด แพงพอย ยางงาม หนองไผ่ ผังงา ดอนแก้ว เป็นหมู่บ้านในจังหวัดสุรินทร์ 3 หมู่บ้านคือ หนองคัน บักดอก และศาลาสამคคี หมู่บ้านในจังหวัดชัยภูมิ 2 หมู่บ้านคือ บุตามี และพรม หมู่บ้านในจังหวัดอุบลราชธานี 1 หมู่บ้าน คือ ร่องเข หมู่บ้านในจังหวัดศรีสะเกษ 1 หมู่บ้านคือ บ้านสามแยก พบว่าหมู่บ้านที่มีศักยภาพอันดับที่สองส่วนใหญ่มีค่าคะแนนปัจจัยสูงทางด้านคมนาคม สาธารณูปโภค เช่น ไฟฟ้า แต่ อุปกรณ์การเกษตร ครุภัณฑ์ส่วนใหญ่ไม่มีรถแทรกเตอร์

กลุ่มที่ 3 ได้แก่ หมู่บ้านที่มีค่าคะแนนรวมของปัจจัยต่างๆ ระหว่าง 42-48 เป็นกลุ่มที่มีศักยภาพความสำคัญอันดับสาม มีจำนวน 11 หมู่บ้าน เป็นหมู่บ้านในจังหวัดบุรีรัมย์ 6 หมู่บ้าน คือ โคกยาง พงษ์ศิริ ศรีบุญเรือง บ้านปลาย หนองกุ่ม โคกสำโรง เป็นหมู่บ้านในจังหวัดศรีสะเกษ 1 หมู่บ้านคือ กระเบา เป็นหมู่บ้านในจังหวัดสุรินทร์ 2 หมู่บ้าน คือ หนองยาว ปรีอ เป็นหมู่บ้าน

ตาราง 4.4 ค่าคะแนนของปัจจัยในการจัดกลุ่มหมู่บ้านยากจน

ปัจจัยหลัก	ปัจจัยด้าน	ปัจจัย	ค่าคะแนน
1.กายภาพ			
	1.1 น้ำผิวดิน	คลองส่งน้ำ ลำห้วย/หนองน้ำ สระน้ำ ไม่มี	4 3 2 0
	1.2 ถนน	ลาดยาง/คอนกรีต ลูกรัง ไม่มี	4 3 0
	1.3 พาหนะในหมู่บ้าน	รถรับจ้าง บิคอป มอเตอร์ไซด์	4 3 2
	1.4 สถานศึกษา	มัธยม ประถมศึกษา ไม่มี	4 3 0
	1.5 สาธารณะสุขพื้นฐาน	มี ไม่มี	4 0
	1.6 ไฟฟ้า	มากกว่าร้อยละ 80 ร้อยละ 59-80 ร้อยละ 37-58 ร้อยละ 15-36	4 3 2 1
	1.7 ประปา	มากกว่าร้อยละ 75 ร้อยละ 51-75 ร้อยละ 26-50 น้อยกว่าร้อยละ 26	4 3 2 1
2.ด้านประชากรและภาพประกอบอาชีพ			
	2.1 ขนาดครัวเรือน	มากกว่า 6.7 คน 5.6-6.7 คน 4.3-5.5 คน น้อยกว่า 4.3 คน	4 3 2 1
	2.2 ขนาดพื้นที่(ไร่/ครัวเรือน)	มากกว่า 49 ไร่/ครัวเรือน 25-49 ไร่/ครัวเรือน 12-24 ไร่/ครัวเรือน น้อยกว่า 12 ไร่/ครัวเรือน	4 3 2 1

จัดหลัก	ปัจจัยด้าน	ปัจจัย	ค่าคะแนน
	2.3 การถือครองที่ดินเพื่อการเกษตร ร้อยละของการเป็นเจ้าของ	มากกว่า 90 เปอร์เซ็นต์	4
		65-89 เปอร์เซ็นต์	3
		43-64 เซ็นต์	2
		21-42 เซ็นต์	1
	2.4 อุปกรณ์การเกษตรของครัวเรือน	รถแทรกเตอร์	4
		รถไถเล็ก	3
		รถอีแต่น	2
	2.5 แหล่งเก็บรวบรวมผลผลิต	โรงสีข้าว	4
		ยุ้งฉาง	2
ความสัมพันธ์ระหว่าง	3.1 ครัวเรือนชานากับรายได้	30-85 ครัวเรือน และ 28,000-48,120 บาท	4
		27-196 ครัวเรือน และ 18,000-37,000 บาท	3
		114-150 ครัวเรือน และ 10,000-20,000 บาท	2
		30-98 ครัวเรือน และ 4,000-16,500 บาท	1
	3.2 ผลผลิตกับขนาดพื้นที่ถือครอง	350-702 กิโลกรัมต่อไร่ และ 40-11.32 ไร่	4
		240-320 กิโลกรัมต่อไร่ และ 38.96 -4.93 ไร่	3
		240-350 กิโลกรัมต่อไร่ และ 61.60-38.46 ไร่	2
		80-200 กิโลกรัมต่อไร่ และ 33.35 - 9.26 ไร่	1

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

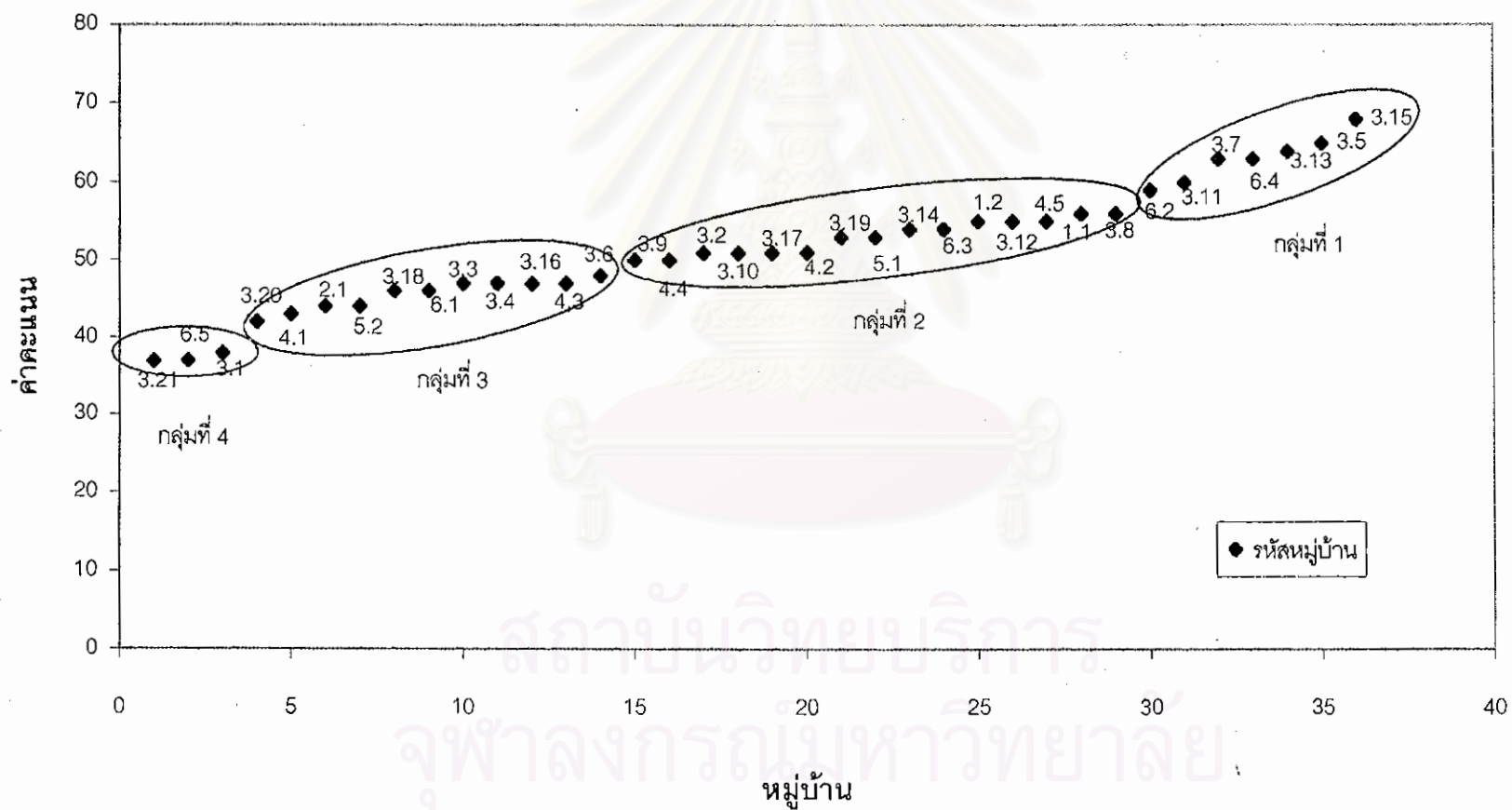
ตาราง 4.5 ค่าคะแนนของปัจจัยต่างๆที่นำมาพิจารณาจัดลำดับความสำคัญของหมู่บ้านตัวอย่างของจังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง

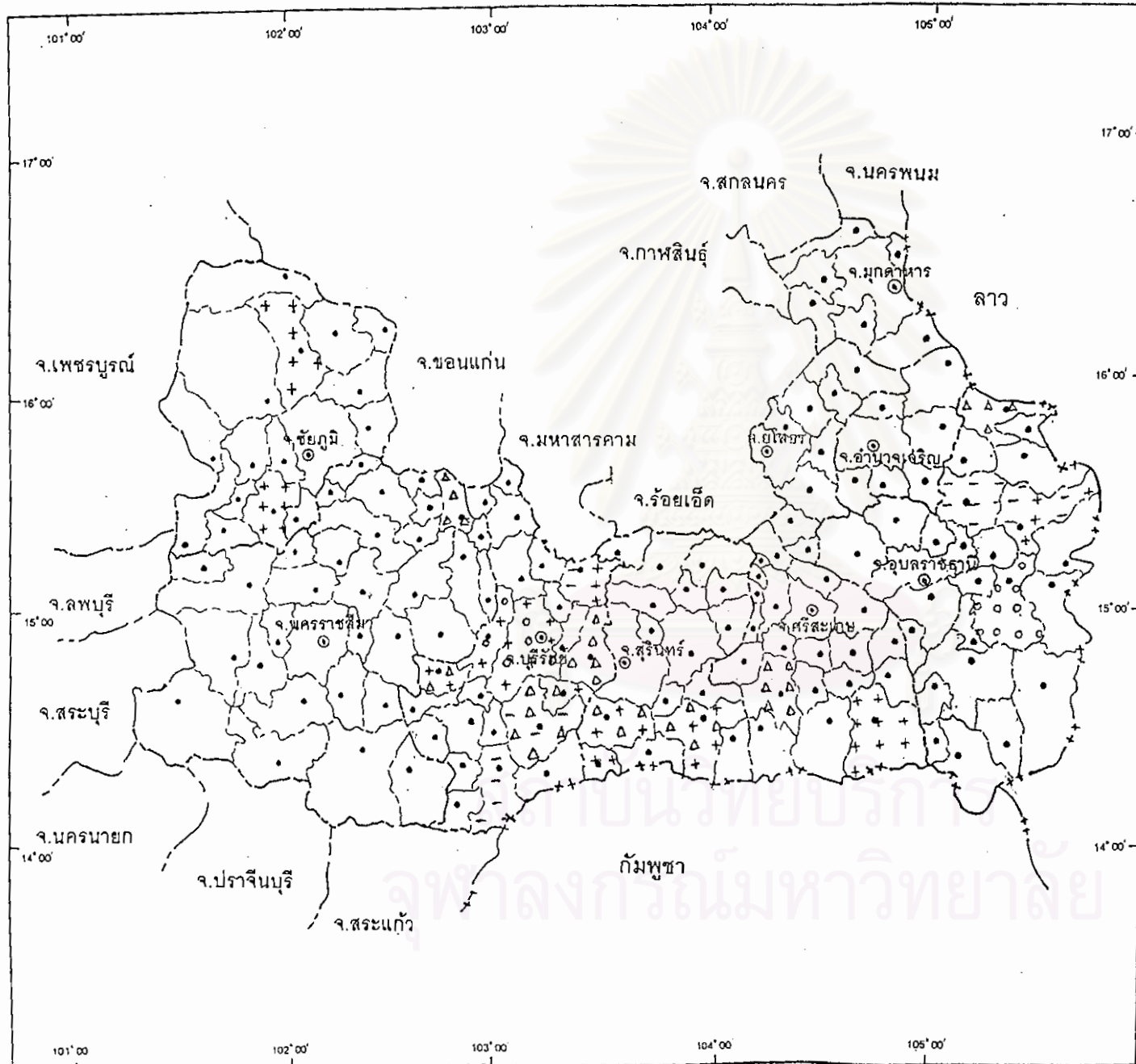
ร น ี ส	เขตการปกครอง			แหล่งน้ำ			การคมนาคม				สาธารณูปการ		ประชากร	เกษตร	อุปกรณ์การเกษตร			แหล่งรวบรวม		สาธารณูปโภค		ความสัมพันธ		รวมคะแนนปัจจัย	กลุ่มที่			
	อำเภอ	ตำบล	หมู่บ้าน	คลองส่งน้ำ	ลำห้วย/หนองน้ำ	สระน้ำ	ลาดยาง/คอนกรีต	ลูกรัง	รถรับจ้าง(มี/ไม่มี)	ครัวเรือนที่มีรถจักรยานยนต์	ครัวเรือนที่มีรถมอเตอร์ไซด์	ศูนย์ สธ. มลฑลบ้านสูงงชน	สถานศึกษา-ประถม	สถานศึกษา-มัธยม	ขนาดครัวเรือน	ขนาดไร่/ครัวเรือน	%เจ้าของการถือครอง	รถแทรกเตอร์	รถไถเล็ก	รถไถเดิน	ผู้เช่า (มี/ไม่มี)	โรงสี	ประปา			ไฟฟ้า	ระหว่าง	ผลิตต่อไร่กับขนาดพื้นที่ถือครอง
ชื่อ	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28
1	จ.ชัยภูมิ																											
1.1	เกษตรสมบูรณ์	บ้านเป้า	พรม	4	0	0	4	3	4	3	2	4	3	0	2	2	2	0	3	2	0	4	4	4	2	4	56	2
1.2	จัตุรัส	สัมปอຍ	บุตามิ	0	3	0	4	3	4	3	2	0	3	4	1	2	2	0	3	2	0	4	4	4	4	3	55	2
2	จ.นครราชสีมา																											
2.1	ประทาย	นางรำ	โนนกะหาด	0	3	0	4	3	0	0	2	4	0	0	1	2	2	0	3	2	2	4	4	4	1	3	44	3
3	จ.บุรีรัมย์																											
3.1	เมือง	บ้านยาง	หนองไผ่	0	0	0	4	3	0	0	2	0	3	0	2	2	1	0	3	2	2	4	0	4	3	3	38	4
3.2	เมือง	ตะกั่ว	ฝั่งงา	4	3	0	4	3	4	3	2	4	0	0	2	2	2	0	3	2	0	4	0	4	1	4	51	2
3.3	กระสัง	ลำคาน	หนองกุ้ง	0	0	0	4	0	4	3	2	4	0	0	3	2	3	0	3	0	0	4	4	4	3	4	47	3
3.4	กระสัง	กันทรารมย์	บ้านปลาย	0	0	2	4	0	4	0	2	4	3	4	1	1	3	0	3	0	0	4	1	4	4	3	47	3
3.5	ประโคนชัย	นากลาง	แสงทอง	4	3	0	4	0	4	3	2	4	3	4	4	3	3	0	3	2	0	4	4	4	3	4	65	1
3.6	ประโคนชัย	โคกย่าง	โคกย่าง	0	3	2	4	0	4	3	2	4	3	0	3	1	3	0	0	0	0	4	2	4	3	3	48	3
3.7	สตึก	ทุ่งวัง	หนองแวง	0	3	0	4	3	4	3	2	4	3	4	2	2	3	4	3	2	2	4	0	4	3	4	63	1
3.8	สตึก	ทุ่งวัง	กอก	0	3	0	4	3	4	3	2	4	3	4	2	1	3	0	3	0	2	4	0	4	4	3	56	2
3.9	สตึก	ทุ่งวัง	ดอนแก้ว	0	3	0	4	3	4	3	2	4	0	0	2	2	1	4	3	0	0	4	0	4	3	4	50	2
3.10	สตึก	ทุ่งวัง	ยางงาม	0	0	2	4	3	4	3	2	4	3	4	2	1	3	0	3	0	0	4	0	4	4	1	51	2
3.11	สตึก	ร่อนทอง	เสม็ด	0	0	0	4	3	4	3	2	4	3	0	3	2	3	4	3	2	0	4	4	4	4	4	60	1
3.12	สตึก	ร่อนทอง	หนองแม่ผด	0	0	0	4	3	4	3	2	4	3	0	2	2	3	0	3	2	0	4	4	4	4	4	55	2

ชื่อ	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28
3.13 สติ๊ก	ร่อนทอง	ร่อนทองเหนือ	0	0	0	4	3	4	3	2	4	3	4	2	3	3	4	3	2	0	4	4	4	4	4	4	64	1
3.14 ลำปลายมาศ	แสดงพื้น	สามเขย	0	0	0	4	3	4	0	2	4	3	4	3	1	3	0	3	0	2	4	3	4	3	4	4	54	2
3.15 ละหนามทราย	โคกขำ	หนองสะแก	4	3	2	4	0	4	3	2	4	3	4	3	3	3	0	3	2	2	4	4	4	3	4	68	1	
3.16 นนงหงส์	เสาดิยา	ศรีบุญเรือง	0	3	2	4	3	0	3	2	4	3	0	3	2	1	0	3	2	0	4	0	4	3	1	47	3	
3.17 นนงหงส์	เสาดิยา	หนองไผ่	4	3	2	0	3	0	3	2	4	3	0	2	2	3	0	3	2	0	4	3	4	1	3	51	2	
3.18 พลับพลาชัย	โคกขมิ้น	พงษ์ศิริ	4	0	2	4	0	4	3	2	4	0	0	3	2	2	0	3	0	2	4	0	4	1	2	46	3	
3.19 พลับพลาชัย	จันทุม	แพงพอย	4	3	2	4	3	4	3	2	4	0	0	2	2	2	0	3	0	0	4	0	4	3	4	53	2	
3.20 พลับพลาชัย	ป่าขัน	โคกสำโรง	0	3	0	4	3	0	0	2	4	3	0	2	2	3	0	3	0	0	4	2	4	1	2	42	3	
3.21 คุ้มราช	สวน	ระกา	0	0	0	0	3	4	0	2	0	3	0	2	1	3	0	3	0	0	4	0	4	4	4	37	4	
4 จ.สุรินทร์																												
4.1 ป่าสาท	ปรีอ	ปรีอ	0	3	0	0	0	0	0	0	0	3	4	2	4	3	4	3	0	2	4	4	4	2	1	43	3	
4.2 ป่าสาท	ปรีอ	บักดอ	4	3	0	4	0	4	3	2	4	3	0	1	3	4	0	3	0	0	4	0	4	2	3	51	2	
4.3 สังขะ	กระเทียม	หนองยา	0	0	2	4	0	4	3	2	4	3	4	1	1	2	0	3	2	0	4	0	4	1	3	47	3	
4.4 สังขะ	บ้านขบ	ศาลาสามัคคี	0	0	2	4	0	4	3	2	0	3	4	3	2	3	0	3	0	2	4	1	4	2	4	50	2	
4.5 กิ่งอ.พนมดงรัก	โคกกลาง	หนองคัน	4	3	0	0	3	0	3	2	4	3	4	2	4	4	0	3	2	2	4	0	1	3	4	55	2	
5 จ.ศรีสะเกษ																												
5.1 กันทรลักษณ์	กุดเสลา	บ้านสามแยก	0	0	0	4	3	4	3	2	0	3	0	3	3	3	4	3	0	0	4	4	4	3	3	53	2	
5.2 ขุขันธ์	ห้วยไต้	กระเบา	0	3	0	4	3	0	3	2	0	3	0	2	1	4	0	3	2	0	4	0	4	3	3	44	3	
6 จ.อุบลราชธานี																												
6.1 เขมราฐ	แก้งเหนือ	โนนสมบูรณ	0	0	0	4	3	4	3	2	4	0	0	2	2	3	0	3	2	0	4	2	4	1	3	46	3	
6.2 ศรีเมืองใหม่	นาเลน	นาหว่า	4	3	0	4	3	4	3	2	4	3	0	2	2	4	4	3	0	0	4	4	4	1	1	59	1	
6.3 ศรีเมืองใหม่	นาเลน	ห้องเข	4	3	0	4	3	4	3	2	4	3	0	2	1	4	0	3	0	0	4	4	4	1	1	54	2	
6.4 ตระการพืชผล	ถ้ำแซ้	ห้วยไต้	4	3	2	4	3	4	3	2	0	3	0	4	1	4	0	3	2	2	4	4	4	4	3	63	1	
6.5 พิบูลมังสาหาร	อ่างศิลา	เขมไต้	0	0	0	4	0	4	0	2	4	0	0	2	3	3	0	3	0	2	0	3	4	1	2	37	4	

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

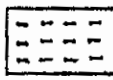
แผนภูมิ 4.8 การจัดกลุ่มคะแนนหมู่บ้านชาวนายากจนตัวอย่างในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง

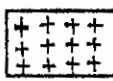

แนวทางการแก้ปัญหาความยากจนของชาวนา
กับการพัฒนาด้านเกษตรกรรม
ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง

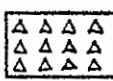
สัญลักษณ์ :

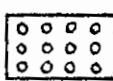
กลุ่มที่ 1 > 59 คน

กลุ่มที่ 2 = 50 - 56 คน

กลุ่มที่ 3 = 42 - 48 คน

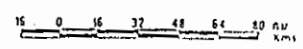

กลุ่มที่ 4 = 37 - 38 คน

ที่มา : จากแผนภูมิ 4.8

แผนที่ 4.7 การจัดกลุ่มตามค่าคะแนน

มาตราส่วน :

ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ในจังหวัดนครราชสีมา 1 หมู่บ้านคือ โนนกะหาด และหมู่บ้านในจังหวัดอุบลราชธานี 1 หมู่บ้านคือ โนนสมบุรณ์ พบว่าหมู่บ้านที่มีศักยภาพอันดับที่สาม ส่วนใหญ่มีค่าคะแนนด้านการคมนาคม สาธารณสุขมูลฐานสูง การได้รับบริการด้านไฟฟ้า อุปกรณ์การเกษตรประเภทรถไถเล็ก ขาดแคลนสถานศึกษา ไม่มียุ่งฉางในการเก็บผลผลิต

กลุ่มที่ 4 ได้แก่ หมู่บ้านที่มีค่าคะแนนรวมของปัจจัยต่างๆ ระหว่าง 37-38 เป็นกลุ่มหมู่บ้านที่มีค่าคะแนนรวมของปัจจัยต่ำที่สุด มีจำนวน 3 หมู่บ้าน อยู่ในจังหวัด บุรีรัมย์ 2 หมู่บ้านคือ ระกา และหนองไผ่ อยู่ในจังหวัดอุบลราชธานี 1 หมู่บ้านคือ เขมไต้ พบว่า หมู่บ้านที่มีศักยภาพต่ำสุดนั้น ส่วนใหญ่ ขาดแคลนแหล่งน้ำ สถานศึกษา และอุปกรณ์การเกษตร

เมื่อพิจารณาสภาพรวมของหมู่บ้านชนบทยากจนตัวอย่างจะพบว่าหมู่บ้านส่วนใหญ่จะขาดแคลนอุปกรณ์การเกษตรประเภทรถแทรกเตอร์ และยุ่งฉางในการเก็บผลผลิต ขาดสถานศึกษา ระดับมัธยมศึกษาและขาดแคลนแหล่งน้ำ ส่วนทางด้านรายได้จากการทำนาต่อครัวเรือนเกษตรพบว่ารายได้สูงสุดในกลุ่มตัวอย่าง เท่ากับ 48,120 บาทต่อครัวเรือนต่อปี ซึ่งยังถือว่าเป็นรายได้ที่ต่ำ

4.6 สาเหตุของความยากจนระดับหมู่บ้าน

การวิเคราะห์หมู่บ้านยากจนระดับ 1 (หมู่บ้านชาวนาล้าหลัง) จากตัวอย่างจำนวน 36 หมู่บ้าน พบว่าสาเหตุที่ทำให้หมู่บ้านชนบทยากจนของภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างเกิดจากปัญหาหลัก 5 ด้านดังนี้

1) ขาดแคลนแหล่งน้ำผิวดิน

สภาพธรรมชาติซึ่งเป็นอุปสรรคของการพัฒนาของประชากรในภูมิภาคนี้ ได้แก่ แหล่งน้ำผิวดิน บางหมู่บ้านไม่มีแหล่งน้ำผิวดินใช้ หมู่บ้านตัวอย่างที่นำมาศึกษาจำนวน 36 หมู่บ้านพบว่า มี 10 หมู่บ้านที่ไม่มีน้ำผิวดินใช้ และขาดแคลนน้ำในการทำเกษตรกรรม ซึ่งทำให้สามารถปลูกข้าวได้เพียงปีละหนึ่งครั้งโดยอาศัยน้ำฝน อันส่งผลให้ใช้ทรัพยากรแรงงานที่มีอยู่ในครัวเรือนไม่มีประสิทธิภาพ และสภาพปัญหาอีกอย่างหนึ่งที่พบเกือบทุกหมู่บ้านในพื้นที่ศึกษาคือ ปัญหาเรื่องดิน ซึ่งเป็นปัจจัยพื้นฐานในการทำเกษตรกรรมอย่างมาก ปัญหาที่พบส่วนมาก คือ ปัญหาในเรื่องดินเค็ม ดินมีกรวดทราย ดินดาน ดินตื้น และหน้าดินถูกชะล้าง ปัญหาเหล่านี้ ส่งผลให้ผลผลิตทางการเกษตรลดลง

จากการวิเคราะห์ตามกลุ่มที่หมู่บ้านได้จัดค่าคะแนนไว้ หมู่บ้านในกลุ่มที่ 4 ซึ่งมีค่าคะแนนต่ำสุด ไม่มีแหล่งน้ำผิวดิน อันประกอบไปด้วยหมู่บ้าน ระกา หนองไผ่ (บุรีรัมย์) และ เขมไต้ (อุบลราชธานี)

หมู่บ้านในกลุ่มที่ 3 ส่วนใหญ่จะไม่มีแหล่งน้ำผิวดินประเภทคลองส่งน้ำ ซึ่งพบเพียงหมู่บ้านเดียวที่มีแหล่งน้ำผิวดินประเภทคลองส่งน้ำคือหมู่บ้านพงษ์ศิริ และมี 2 หมู่บ้านที่ไม่มีแหล่งน้ำผิวดินคือ หมู่บ้าน โนนสมบุรณ์ (อุบลราชธานี) หนองกุ่ม (บุรีรัมย์) ส่วนใหญ่หมู่บ้านในกลุ่มนี้จะมีแหล่งน้ำผิวดินประเภทลำห้วย/หนองน้ำ และสระน้ำ

หมู่บ้านในกลุ่มที่ 2 พบ 2 หมู่บ้านในกลุ่มนี้ไม่มีแหล่งน้ำผิวดินเลย ซึ่งได้แก่ หมู่บ้าน บ้านสามแยก (ศรีสะเกษ) สามเขย หนองแม่เม็ด (บุรีรัมย์) หมู่บ้านในกลุ่มนี้จะมีแหล่งน้ำผิวดินประเภทคลองส่งน้ำ ลำห้วย/หนองน้ำ และสระน้ำ

หมู่บ้านในกลุ่มที่ 1 พบ 2 หมู่บ้านที่ไม่มีแหล่งน้ำผิวดิน ได้แก่หมู่บ้าน เสม็ด ร่อนทองเหนือ (บุรีรัมย์) ส่วนใหญ่มีมีแหล่งน้ำผิวดินประเภท คลองส่งน้ำ ลำห้วย/หนองน้ำ และ สระน้ำ

2) ขาดแคลนสาธารณูปโภค

การได้รับบริการไฟฟ้า ประปา และคมนาคมของหมู่บ้านตัวอย่างที่ศึกษาพบว่าทุกหมู่บ้านได้รับบริการด้านไฟฟ้าเกือบทุกครัวเรือน พบเพียง 1 หมู่บ้านที่มี สัดส่วนการใช้ไฟฟ้าในหมู่บ้านต่ำคือ หนองคัน (สุรินทร์) ส่วนทางด้านประปา บางหมู่บ้านยังไม่มีระบบประปาใช้ พบว่าหมู่บ้านระกา หนองไผ่ (ชัยภูมิ) กระเบา (ศรีสะเกษ) ดอนแก้ว ผิงงา ยางงาม แพงพอย กอก หนองแวง พงษ์ศิริ ศรีบุญเรือง(บุรีรัมย์) หนองยาว บักดอก หนองคัน(สุรินทร์) ไม่มีประปาใช้ในหมู่บ้าน

ส่วนด้านคมนาคมพบว่ามี 8 หมู่บ้านที่ไม่มีรถรับจ้าง ได้แก่ หนองไผ่ โคกสำโรง ศรีบุญเรือง หนองไผ่ (บุรีรัมย์) ปรีอ หนองคัน (สุรินทร์) โนนกะหาด (นครราชสีมา) กระเบา (ศรีสะเกษ) พาหนะในหมู่บ้านส่วนใหญ่ทุกหมู่บ้านจะมีรถมอเตอร์ไซด์ ยกเว้นหมู่บ้านปรีอ (สุรินทร์) และพบเพียง 8 หมู่บ้านจาก 36 หมู่บ้านตัวอย่างที่ศึกษาที่มีรถปิคอัพ ด้านถนนพบว่า ไม่มีถนนลาดยาง/คอนกรีต 4 หมู่บ้าน ระกา หนองไผ่ (บุรีรัมย์) ปรีอ หนองคัน (สุรินทร์) ไม่มีถนนลูกรัง 11หมู่บ้าน ได้แก่ เขมไต้ (อุบลราชธานี) ปรีอ หนองยาว บักดอกศาลาสำคันธ์(สุรินทร์) พงษ์ศิริ หนองกุ่ม บ้านปลาย โคกยาง แสงโตน หนองสะแก (บุรีรัมย์)

3) การขาดกรรมสิทธิ์ที่ดินทำกินและขาดแคลนปัจจัยการผลิต

สาเหตุของความยากจนประการหนึ่งคือ ชาวนาไม่ได้เป็นเจ้าของที่ดินทำกินทุกครัวเรือน บางครัวเรือนถือครองที่ดินโดยการเช่า หรือเช่าเพิ่มบางส่วน พบว่าหมู่บ้านชนบทยากจนมีสัดส่วนครัวเรือนมีกรรมสิทธิ์ที่ดินทำเกษตรที่เป็นเจ้าของต่อจำนวนครัวเรือนของหมู่บ้านสูง ได้แก่ หมู่บ้านของจังหวัดอุบลราชธานี สุรินทร์ และศรีสะเกษ แต่บางหมู่บ้านสัดส่วนไม่ถึง 50 เปอร์เซ็นต์ เช่นหมู่บ้านหนองไผ่ ดอนแก้ว และศรีบุญเรือง ในจังหวัดบุรีรัมย์

ปัญหาสำคัญอีกประการหนึ่งในการทำเกษตรกรรมคือ การขาดแคลนปัจจัยการผลิต พบว่า หมู่บ้านส่วนใหญ่ยังขาดแคลนยุงฉาง โดยมีจำนวน ร้อยละ 33 ของหมู่บ้านที่ศึกษา และไม่มีรถแทรกเตอร์ ซึ่งพบเพียง 7 หมู่บ้านที่มีรถแทรกเตอร์ เป็นหมู่บ้านในจังหวัดสุรินทร์ ศรีสะเกษ บุรีรัมย์ และอุบลราชธานี

เมื่อวิเคราะห์เป็นกลุ่มตามที่ได้แบ่งไว้ หมู่บ้านกลุ่มที่ 4 มี 1 หมู่บ้านที่มีสัดส่วนการถือครองประเภทเจ้าของต่ำ นั่นก็หมายความว่ามีการเช่าที่ดินในการทำเกษตรมากกว่าการเป็นเจ้าของ ซึ่งคือ หมู่บ้าน หนองไผ่ (บุรีรัมย์) ขนาดที่ดินทำการเกษตรต่อครัวเรือน พบว่าหมู่บ้านระกา (บุรีรัมย์) มีขนาดที่ดินต่อครัวเรือนน้อย ในด้านอุปกรณ์การเกษตร จะไม่มีรถแทรกเตอร์ในทุกหมู่บ้านของกลุ่มที่ 4 แต่มีรถไถเล็กทุกหมู่บ้าน ไม่มีรถอีแต่น 1 หมู่บ้าน คือ หนองไผ่ (บุรีรัมย์) ไม่มียุงฉาง 1 หมู่บ้านคือ ระกา (บุรีรัมย์)

กลุ่มที่ 3 พบ 1 หมู่บ้านที่มีสัดส่วนการถือครองประเภทเจ้าของต่ำ คือหมู่บ้านศรีบุญเรือง (บุรีรัมย์) หมู่บ้านที่มีขนาดที่ดินทำการเกษตรต่อครัวเรือนต่ำ คือหมู่บ้าน กระเบา (ศรีสะเกษ) บ้านปลาย โคกยาง (บุรีรัมย์) หนองยาว (สุรินทร์) ในด้านอุปกรณ์การเกษตร พบว่ามีรถแทรกเตอร์ เพียง 1 หมู่บ้าน ในกลุ่มที่ 3 คือ ปรีอ (สุรินทร์) ไม่มีรถไถเล็ก 1 หมู่บ้าน คือ โคกยาง (บุรีรัมย์) มียุงฉางเพียง 3 หมู่บ้านคือ ปรีอ (สุรินทร์) โนนกะหาด (นครราชสีมา) พงษ์ศิริ (บุรีรัมย์)

กลุ่มที่ 2 พบ 1 หมู่บ้านที่มีสัดส่วนการถือครองประเภทเจ้าของต่ำ คือหมู่บ้าน ดอนแก้ว (บุรีรัมย์) หมู่บ้านที่มีขนาดที่ดินทำการเกษตรต่อครัวเรือนต่ำ คือ ยางงาม สามเขย ร่องเข กอก (บุรีรัมย์) ในด้านอุปกรณ์การเกษตร พบว่าในหมู่บ้านกลุ่มที่ 2 มีรถแทรกเตอร์ 2 หมู่บ้านคือ ดอนแก้ว (บุรีรัมย์) บ้านสามแยก(ศรีสะเกษ) มีรถไถเล็กทุกหมู่บ้าน มียุงฉางเพียง 4 หมู่บ้านอันได้แก่ ศาลาสามัคคี หนองคัน (สุรินทร์)กอก สามเขย (บุรีรัมย์)

กลุ่มที่ 1 พบ 1 หมู่บ้านที่มีขนาดที่ดินทำการเกษตรต่อครัวเรือนต่ำ คือ หมู่บ้าน ห้วยทิไ้ (อุบลราชธานี) ไม่มีรถแทรกเตอร์ 3 หมู่บ้านคือ ห้วยทิไ้ (อุบลราชธานี) แสงทอง หนองสะแก(บุรีรัมย์) มีรถไถเล็กทุกหมู่บ้าน ไม่มียุงฉาง 4 หมู่บ้าน คือ นาหว่า(อุบลราชธานี) เสม็ด ร่อนทองเหนือ ประโคนชัย(บุรีรัมย์)

4) ขาดแคลนสถานศึกษาระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษาตอนต้น

หมู่บ้านชนบทยากจนตัวอย่างบางหมู่บ้านไม่มีทั้งสถานศึกษาระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษาตอนต้น พบ 6 หมู่ในหมู่บ้านตัวอย่าง พบในจังหวัดบุรีรัมย์ นครราชสีมา และอุบลราชธานี ซึ่งจากการไม่มีสถานศึกษาในหมู่บ้านนี้เป็นจุดด้อยของการพัฒนาทางสังคมโดยเฉพาะการสร้างบุคลากรที่มีความรู้ ทักษะ ในการพัฒนาตนเองและสังคม

เมื่อวิเคราะห์เป็นกลุ่มตามที่ได้จัดกลุ่มไว้ กลุ่มที่ 4 ทุกหมู่บ้านไม่มีสถานศึกษาระดับมัธยมศึกษา เขมได้ (อุบลราชธานี) ไม่มีสถานศึกษาระดับประถมศึกษา

กลุ่มที่ 3 พบว่า หมู่บ้านโคกสำโรง พงษ์ศิริ นนงกึ่ง โคกย่าง ศรีบุญเรือง (บุรีรัมย์) โนนกะหาด (นครราชสีมา) กระเบา (ศรีสะเกษ) โนนสมบุญ (อุบลราชธานี) ไม่มีสถานศึกษาระดับมัธยมศึกษา หมู่บ้านที่ไม่มีสถานศึกษาระดับประถมศึกษาได้แก่ โนนกะหาด (นครราชสีมา) พงษ์ศิริ นนงกึ่ง (บุรีรัมย์) โนนสมบุญ (อุบลราชธานี)

กลุ่มที่ 2 พบว่า ดอนแก้ว ผังงา นนงไผ่ แพงพอย นนงแม่ด (บุรีรัมย์) บักดอก (สุรินทร์) บ้านสามแยก (ศรีสะเกษ) ร่องเข (อุบลราชธานี) พรหม (ชัยภูมิ) ไม่มีสถานศึกษาระดับมัธยมศึกษา หมู่บ้านที่ไม่มีสถานศึกษาระดับประถมศึกษาได้แก่ ดอนแก้ว ผังงา แพงพอย (บุรีรัมย์)

กลุ่มที่ 1 พบว่า นาหว้า ห้วยไต้ (อุบลราชธานี) เสม็ด (บุรีรัมย์) ไม่มีสถานศึกษาระดับมัธยมศึกษา

5) ผลผลิตข้าวต่อไร่และรายได้ต่อครัวเรือนต่ำ

หมู่บ้านชนบทยากจนที่นำมาศึกษา มีครัวเรือนชาวนามากกว่า 50 เปอร์เซ็นต์ ดังนั้นอาชีพหลักของหมู่บ้านที่ทำการศึกษาคือ ชาวนา อันเป็นที่ทราบกันดีว่า ปัญหาแหล่งน้ำใน 36 หมู่บ้านชาวนาตัวอย่างที่ศึกษา คือ ไม่มีแหล่งน้ำใช้ในการเกษตรในฤดูแล้ง จึงทำให้สามารถทำนาได้เพียงปีละหนึ่งครั้ง อีกทั้ง สภาพดินที่มีความอุดมสมบูรณ์ต่ำ อันส่งผลให้ผลให้ผลตอบแทนต่ำ อีกทั้งราคาข้าวที่ชาวนาขาย ชาวนาก็ไม่สามารถตั้งราคาขายเองได้ต้องขึ้นอยู่กับตลาดในกรุงเทพฯ ไม่เหมือนกับสินค้าประเภทอื่นที่ผู้ผลิตสามารถตั้งราคาขายเองได้ และการทำงานในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างส่วนมากทำได้เพียงปีละหนึ่งครั้งโดยอาศัยน้ำฝนในการผลิต อันเนื่องมาจากแหล่งน้ำธรรมชาติและชลประทานไม่สามารถสนองต่อความต้องการน้ำของเกษตรกรกรรมได้ ด้วยเหตุนี้เองทำให้ชาวนามีรายได้จากการทำนาปีละครั้ง ซึ่งถ้าปีนั้นเกิดภัยธรรมชาติซึ่งหมายถึงผลผลิตที่เพาะปลูกได้ 1 ครั้งต่อปี เกิดความเสียหาย จะส่งผลให้ชาวนาประสบปัญหาความยากจนยิ่งขึ้น ผลผลิตต่อไร่ในการผลิตข้าวของชาวนาใน 36 หมู่บ้าน ตัวอย่างที่ศึกษา ต่ำสุดเท่ากับ 80 กิโลกรัมต่อไร่ พบที่หมู่บ้านนาหว้า ร่องเข (อุบลราชธานี) สูงสุดคือ 700 กิโลกรัมต่อไร่ พบที่หมู่

บ้าน พรหม (ชัยภูมิ) ส่วนมากผลผลิตในหมู่บ้านที่ศึกษามีผลผลิตระหว่าง 300-400 กิโลกรัมต่อไร่ และจากการที่สามารถทำนาไม่เพียงปีละครั้งนี่เองทำให้มีรายได้ต่อครัวเรือนต่ำ ซึ่งหมู่บ้านที่มีรายได้ต่อครัวเรือนต่ำสุดคือ นาหว้า (อุบลราชธานี) 4,000 บาทต่อครัวเรือนต่อปี หมู่บ้านที่มีรายได้สูงสุด คือ หนองแม่เม็ด (บุรีรัมย์) 48,120 บาทต่อครัวเรือนต่อปี ส่วนมากใน 36 หมู่บ้าน ตัวอย่างที่ศึกษามีรายได้ระหว่าง 20,000- 30,000 บาทต่อครัวเรือนต่อปี อย่างไรก็ตามรายได้ต่อครัวเรือนของหมู่บ้านที่ศึกษาก็ยังต่ำเมื่อเทียบกับเส้นวัดความยากจน จึงทำให้ชาวนาในหมู่บ้านที่ศึกษานี้ยังคงยากจนอยู่

นอกจากนี้เมื่อพิจารณาในเรื่อง การใช้เทคโนโลยีในการผลิตอันได้แก่การใช้ปุ๋ย สารเคมีกำจัดแมลงและ พันธุ์ส่งเสริม จะพบว่าทุกหมู่บ้านตัวอย่างที่ศึกษาใช้ปุ๋ยทำนา โดยส่วนมากจะใช้ปุ๋ยคอกและปุ๋ยวิทยาศาสตร์ควบคู่ในการทำนา ส่วนการใช้ข้าวพันธุ์ส่งเสริมพบว่าบางหมู่บ้านไม่มีการใช้ข้าวพันธุ์ส่งเสริม การใช้สารเคมีกำจัดแมลง บางหมู่บ้านไม่ใช้สารเคมีในการกำจัดแมลง อาจเป็นเนื่องจากไม่มีแมลงศัตรูพืชระบาด ฉะนั้นไม่จำเป็นต้องใช้ จะเห็นได้ว่าชาวนาในพื้นที่ศึกษาขาดแคลนอุปกรณ์การเกษตรและแหล่งน้ำในการทำเกษตรกรรม แต่ทางด้านเทคโนโลยีทางการเกษตรก็ยังมี การใช้ ในการผลิต แต่ผลตอบแทนที่ได้จากการผลิตยังต่ำกว่าระดับเส้นวัดความยากจน อันเป็นผลมาจากสภาพทางธรรมชาติและสภาพแวดล้อมของพื้นที่ อีกทั้งขาดสาธารณูปโภคเช่น ประปา ไฟฟ้า ที่เป็นบริการพื้นฐานของหมู่บ้านอันอำนวยความสะดวกให้กับประชากรในพื้นที่ และสาธารณูปการ อันได้แก่สถานศึกษา ที่ช่วยเพิ่มศักยภาพของประชากรในหมู่บ้านชาวนายากจนที่ศึกษา

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 5

แนวทางการแก้ปัญหาความยากจนของชาวนากับการพัฒนาด้านเกษตรกรรม ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง

ปัญหาสำคัญของการพัฒนาภาคชนบทของประเทศไทย หรือภาคการเกษตรหมายถึง การยกระดับการพัฒนาภาคเกษตร แต่จากผลการพัฒนาที่ผ่านมา ภาคชนบท หรือภาคเกษตรมีระดับการพัฒนาที่ไม่สอดคล้องในระดับการพัฒนาของภาคเมือง ก่อให้เกิดความไม่สมดุลในระดับรายได้ทั้งภาคเกษตรกรรมเป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่สำคัญสำหรับชนบท โดยเฉพาะอาชีพการทำนา ซึ่งเป็นอาชีพที่สำคัญและยังเป็นอาหารหลักของคนไทยเกือบทั้งหมดด้วย

ในการศึกษาครั้งนี้ ได้ศึกษาถึงสาเหตุของความยากจนของชาวนาในระดับภาคและระดับหมู่บ้าน ซึ่งในระดับภาคเป็นการศึกษาข้อมูลพื้นฐานทั่วไปของพื้นที่ศึกษา อันส่งผลต่อความยากจนของชาวนาในพื้นที่ศึกษา ผลที่ได้ สาเหตุความยากจนระดับภาคในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างคือ สภาพกายภาพ เศรษฐกิจ สังคมและประชากร ซึ่งเป็นข้อจำกัดของการพัฒนา

ลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ศึกษาจะมีลักษณะสูงชันตามขอบของพื้นที่ศึกษา อันเป็นสาเหตุทำให้เป็นพื้นที่ที่ไม่เหมาะสมในการเพาะปลูกข้าวเนื่องจากข้าวเหมาะสำหรับเพาะปลูกในพื้นที่ลุ่มและสภาพของดินที่มีความลาดสูงชันนี้เอง นำไปสู่ปัญหาของการชะล้างหน้าดินซึ่งพบปัญหาความสูงชันในทุกจังหวัดในพื้นที่ศึกษา โดยเฉพาะในจังหวัดชัยภูมิ มุกดาหาร อุบลราชธานี และนครราชสีมา อีกทั้งสภาพดินส่วนใหญ่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างมีความอุดมสมบูรณ์ต่ำ ส่วนมากจะมีปัญหาเรื่องดินเค็ม พบมากที่จังหวัดยโสธร อันก่อให้เกิดผลผลิตที่ได้ต่ำและส่งผลถึงรายได้ที่จะได้รับ นอกจากสภาพทางดินแล้ว แหล่งน้ำซึ่งเป็นปัจจัยที่สำคัญในการทำเกษตรกรรมในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างก็เป็นปัญหาที่สำคัญอีกประการหนึ่งเนื่องจากในพื้นที่ศึกษาเป็นพื้นที่กว้างใหญ่ อันเหมาะสำหรับการทำการเกษตรกรรม แต่ดินอุ้มน้ำไม่ดี ทำให้ไม่สามารถกักเก็บน้ำไว้ใช้เพื่อการเกษตรครั้งต่อไปได้ จึงทำให้สามารถทำการเพาะปลูกได้เพียงปีละหนึ่งครั้ง และเมื่อพิจารณาแหล่งน้ำทางชลประทานในพื้นที่ศึกษากับภาคอื่นในประเทศก็ จะเห็นได้ว่าภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างมีสัดส่วนพื้นที่ชลประทานกับพื้นที่ทำการเกษตรต่ำสุด ทั้งที่มีพื้นที่ทำการเกษตรสูงสุด ซึ่งก็เป็นข้อจำกัดในการทำเกษตรกรรมในพื้นที่เช่นกัน เมื่อมีน้ำไม่เพียงพอต่อการเพาะปลูกผลผลิตที่ได้ก็จะต่ำ ผลตอบแทนที่ได้จะต่ำเช่นกัน

ลักษณะทางเศรษฐกิจ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างจากปี 2536-2540 เมื่อพิจารณาภาพรวมทางเศรษฐกิจจะเห็นได้ว่าภาคหุติยภูมิเริ่มมีมูลค่าผลิตภัณฑ์มวลรวมสูงกว่าภาคปฐมภูมิ แต่เมื่อพิจารณาเป็นรายจังหวัด จะพบว่า เกือบทุกจังหวัดภาคปฐมภูมิมีมูลค่าสูงกว่าภาคหุติยภูมิ ยกเว้นจังหวัดนครราชสีมาซึ่งภาคหุติยภูมิมีมูลค่าสูง แต่เมื่อพิจารณาผลตอบแทนต่อหน่วยที่จะได้รับระหว่างภาคปฐมภูมิ และหุติยภูมิ จะเห็นได้ว่า ภาคปฐมภูมิ ราคาผลผลิตจะต่ำกว่าภาคหุติยภูมิ และเมื่อพิจารณาลักษณะการถือครองพื้นที่เกษตรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จะเห็นได้ว่ายังมีเกษตรกรส่วนหนึ่งที่ต้องเช่าที่ดินในการเพาะปลูก ซึ่งการไม่มีที่ดินเป็นของตนเองในการเพาะปลูกจะทำให้เกษตรกรไม่ใส่ใจต่อผลผลิตที่ตนเองได้ปลูก จากการเปรียบเทียบรายได้จากการทำนาและการประกอบอาชีพทางด้านเกษตรกรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือจะเห็นได้ว่า การประกอบอาชีพทำนาในภูมิภาคนี้มีรายได้ต่ำกว่าการประกอบอาชีพทางด้านเกษตรกรรมประเภทอื่น และต่ำกว่ารายได้ชาวนาในภูมิภาคอื่น ซึ่งตรงนี้สามารถเป็นข้อสรุปได้ว่าอาชีพชาวนายากจนกว่าประกอบอาชีพทางด้านเกษตรกรรมประเภทอื่น

ลักษณะทางสังคม ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างประกอบด้วยคนเหล่าเผ่าพันธุ์อันเนื่องมาจากสภาพพื้นที่อยู่ติดกับประเทศเพื่อนบ้าน เช่น ลาว กัมพูชา และเป็นพื้นที่ที่ประชากรอาศัยอยู่มากอันสอดคล้องกับสภาพของพื้นที่ที่กว้างใหญ่ เมื่อพิจารณาด้านแรงงานในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างจะพบว่าแรงงานด้านเกษตรกรรมมีแนวโน้มลดลง อันเนื่องมาจากการพัฒนาทางด้านอุตสาหกรรม และด้านเกษตรกรรมไม่ได้รับการพัฒนาเท่าที่ควรทั้งที่เป็นภาคเศรษฐกิจหลักมานาน ทำให้แรงงานจากภาคเกษตรกรรมย้ายไปภาคอุตสาหกรรม ด้านการศึกษาก็ยังพบว่าในบางจังหวัดยังมีคนไม่รู้หนังสือ ซึ่งการไม่รู้หนังสือนี้เป็นภาพสะท้อนให้เห็นถึงพื้นที่นี้ไม่ได้รับการพัฒนา ด้านสาธารณสุขทุกอำเภอจะมีโรงพยาบาลเพื่อรองรับผู้ป่วยในขั้นต้น การบริการด้านสาธารณสุขปกศ บางพื้นที่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างยังไม่มีไฟฟ้า น้ำประปา และโทรศัพท์ใช้ อันเกิดจากการพัฒนาที่ไม่เท่าเทียมกัน

สาเหตุความยากจนระดับหมู่บ้านที่ทำการศึกษา โดยการคัดเลือกจาก 3 เงื่อนไขเพื่อให้ได้สภาพหมู่บ้านชาวนาที่ยากจนและระดับการพัฒนาต่ำหลัง เมื่อศึกษารายละเอียดในแต่ละหมู่บ้านที่คัดเลือกมาพบว่าปัญหาในด้านกายภาพ มีปัญหาในเรื่องแหล่งน้ำผิวดินที่ใช้กิน สภาพของดินในแต่ละหมู่บ้านมีปัญหาดินเค็ม ดินตื้น ดินมีกรวดทราย ดินดาน อันทำให้ผลผลิตที่ได้ต่ำและไม่มีคุณภาพ การถือครองที่ดินส่วนมากจะเป็นเจ้าของแต่ในหมู่บ้านหนองไผ่ และศรีบุญเรือง จะมีการเช่ามาก ซึ่งการเช่าที่ทำการเกษตรจะทำให้ผู้เช่ารู้สึกไม่มั่นคงในการถือครอง และขาดการเอาใจใส่ต่อสภาพดินที่ใช้เพาะปลูก

ลักษณะทางเศรษฐกิจเนื่องจากชาวนาสามารถทำนาได้เพียงปีละหนึ่งครั้งทำให้มีรายได้จากการทำนาได้เพียงปีละหนึ่งครั้ง เมื่อเสร็จสิ้นจากการทำนาก็จะไม่มีการทำ ถ้าชาวนาไม่ทำงานอย่างอื่นจะทำให้รายได้ไม่พอใช้จ่ายในปีนั้น อีกทั้งรายได้จากการทำนาไม่มากพอที่จะสามารถใช้ได้ทั้งปี เนื่องจากราคาของผลผลิตที่ไม่สูงมากนัก อีกทั้งชาวนาในพื้นที่ศึกษาขาดแคลนปัจจัยการผลิตเช่น รถแทรกเตอร์ และยุ่งฉางในการเก็บเกี่ยว ทั้งนี้เพราะชาวนามีฐานะยากจนจึงไม่สามารถซื้อรถไถและสร้างยุ่งฉางได้ เมื่อพิจารณาการใช้เทคโนโลยีในการผลิต จะเห็นได้ว่าชาวนาในหมู่บ้านตัวอย่างใช้ปุ๋ยในการทำนา แต่อันเนื่องมาจากสภาพพื้นที่เพาะปลูกที่มีความอุดมสมบูรณ์ต่ำและใช้ไม่เหมาะสมกับสภาพของดินจึงทำให้ผลผลิตที่ได้ต่ำ รายได้จึงต่ำ และอยู่ได้ระดับเส้นวัดความยากจน หรือถือว่ายากจนนั่นเอง

จากสภาพปัญหาที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้นสามารถเสนอเป็นแนวทางแต่ละด้านได้ดังนี้

5.1 แนวทางการแก้ปัญหาความยากจนของชาวนา

1) พัฒนาแหล่งน้ำผิวดิน

การพัฒนาแหล่งน้ำผิวดินและแหล่งน้ำเพื่อการเกษตร เป็นการส่งเสริมการพัฒนาแหล่งน้ำที่มีอยู่ในท้องที่ให้สามารถกักเก็บน้ำได้มากขึ้นและขยายโครงข่ายชลประทานให้ครอบคลุมพื้นที่เพาะปลูก โดยสัมพันธ์กับแหล่งน้ำทั้งบนผิวดินและปริมาณน้ำฝนในแต่ละพื้นที่ นอกจากนี้ควรมีการพัฒนาแหล่งน้ำขนาดเล็กและขนาดกลางในหมู่บ้านที่ใช้ทั้งในการอุปโภค บริโภค และทำการเกษตรในชุมชน อันเป็นตัวนำการพัฒนาทั้งคุณภาพชีวิตและเศรษฐกิจให้ชาวนา ในพื้นที่ที่โครงข่ายชลประทานส่งน้ำเข้าไม่ถึง ควรส่งเสริมให้เกษตรกร ขุดบ่อ สระน้ำ และลำคลอง เพื่อให้สามารถเก็บกักน้ำในฤดูแล้ง อันจะช่วยให้เกษตรกรสามารถทำนาได้ปีละ 2 ครั้ง จากสภาพปัญหาและสาเหตุที่ได้วิเคราะห์จากบทที่ 4 นำมาเสนอเป็นแนวทางในการแก้ปัญหาได้ดังนี้

กลุ่มที่ 4 เนื่องจากสภาพน้ำผิวดินในกลุ่มที่ 4 ไม่มีหมู่บ้านที่มีแหล่งน้ำผิวดินเลย ดังนั้นในหมู่บ้านกลุ่มนี้ควรมีการขุดบ่อ หรือ สระน้ำในหมู่บ้านเพื่อสามารถเก็บกักน้ำในฤดูแล้ง อีกทั้งควรมีคลองส่งน้ำที่เชื่อมต่อมาจากระบบชลประทานเพื่อช่วยในการทำการเกษตร หมู่บ้านในกลุ่มนี้ประกอบไปด้วย ระกา หนองไผ่ (บุรีรัมย์) แชนไม้ไต้ (อุบลราชธานี)

กลุ่มที่ 3 ในกลุ่มนี้ มีคลองส่งน้ำเพียง 1 หมู่บ้าน จะมีลำห้วยและสระน้ำ บ้างซึ่งหมู่บ้านที่มีแหล่งน้ำประเภทนี้ ควรมีการขุดลอกทุกปี เพื่อป้องกันแหล่งน้ำตื้นเขิน ส่วนหมู่บ้านที่ไม่มีแหล่งน้ำผิวดิน รัฐควรจัดหาสร้างแหล่งน้ำผิวดิน โดยการสนับสนุน และใช้แรงงานในหมู่บ้านเป็นผู้ดำเนินการ

กลุ่มที่ 2 และกลุ่มที่ 1 จะมีลักษณะแหล่งน้ำผิวดินค่อนข้างดี แต่ไม่ค่อยจะมีสระน้ำ แต่มีคลองส่งน้ำหลายหมู่บ้านซึ่ง ทำให้ได้เปรียบในการทำการเกษตรมากกว่า และจากการที่มีแหล่งน้ำผิวดินค่อนข้างดีนี้เอง ควรจะพัฒนาระบบประปาควบคู่ไปด้วยเพื่อเป็นการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานของหมู่บ้านในกลุ่มนี้ไปในตัว

2) พัฒนาสาธารณูปโภค

ปัญหาการขาดแคลนไฟฟ้า และประปาใน 36 หมู่บ้านตัวอย่างที่ศึกษา ปัญหาในเรื่องขาดแคลนไฟฟ้าพบว่ามีน้อยในพื้นที่ศึกษา นอกจากหมู่บ้านหนองคัน (สุรินทร์) ที่มีครัวเรือนในหมู่บ้านใช้ไฟฟ้าในสัดส่วนที่น้อย ไม่ถึงครึ่งหนึ่งของจำนวนครัวเรือนทั้งหมู่บ้านซึ่งควรแก้ไขโดยรัฐ จัดการให้บริการทางด้านไฟฟ้าแก่ครัวเรือนในหมู่บ้านนี้ และครัวเรือนในหมู่บ้านอื่นที่ยังไม่มีไฟฟ้าใช้ ด้านประปา ควรจัดทำประปาในแต่ละหมู่บ้านเพื่อให้ประชากรในหมู่บ้านมีน้ำบริโภคที่สะอาดใช้ตลอดปี เช่น ในหมู่บ้าน บ้านระกา หนองไผ่ (ชัยภูมิ) กระเบา (ศรีสะเกษ) ดอนแก้ว ผังงา ยางงาม แพงพอย กอก หนองแวง พงษ์ศิริ ศรีบุญเรือง(บุรีรัมย์) หนองยาว บักดอก หนองคัน (สุรินทร์) ซึ่งไม่มีประปาใช้

3) การออกเอกสารสิทธิ์ ที่ดินทำกินและส่งเสริมปัจจัยการผลิต

จากผลการวิเคราะห์ระดับหมู่บ้านของหมู่บ้านชาวนายากจน พบว่าเกษตรกรไม่ได้เป็นเจ้าของที่ดินทำกินทุกครัวเรือน ซึ่งบางครัวเรือนต้องเช่า หรือเช่าเพิ่ม ซึ่งพบในทุกหมู่บ้านที่ศึกษา โดยหมู่บ้านที่มีการถือครองประเภทเจ้าของที่มีสัดส่วนที่ต่ำควรจะดำเนินการก่อนอันได้แก่กลุ่มที่ 4 หมู่บ้านหนองไผ่ กลุ่มที่ 3 ได้แก่ บ้านปลาย โคกยาง (บุรีรัมย์) กระเบา (ศรีสะเกษ) หนองยาว(สุรินทร์) กลุ่มที่ 2 ดอนแก้ว (บุรีรัมย์) ซึ่งรัฐควรดำเนินการ โดย แก้ไข พรบ. ปฎิรูปที่ดิน เพื่อการเวนคืนและ ให้เอกสารสิทธิพื้นที่ทำกินแก่เกษตรกรยากจน และรัฐควรปฏิรูปที่ดินเกษตรใหม่โดยออกเอกสารสิทธิพื้นที่ทำกินให้เกษตรกรที่ไม่มีที่ทำกิน ควรบุกเบิกพื้นที่ที่ไม่เคยมีการใช้ทางการเกษตรมาก่อน เพื่อผิวดินจะมีความอุดมสมบูรณ์ สามารถทำการเกษตรได้ผลผลิตดี

จากการศึกษาอุปสรรคในการผลิตของเกษตรกรในหมู่บ้านตัวอย่างที่ศึกษาพบว่า ส่วนมากหมู่บ้าน ขาดรถแทรกเตอร์ในการทำการเกษตร พบเพียง 7 หมู่บ้านที่มีรถแทรกเตอร์ ดังนั้นหมู่บ้านที่ไม่มีรถแทรกเตอร์ รัฐควรสนับสนุนอุปกรณ์ในการเกษตรหมู่บ้านละ 1 คัน เพื่อความสะดวกและเพิ่มประสิทธิภาพในการประกอบอาชีพเกษตรกรรวม เมื่อดูโดยภาพรวมแล้ว หมู่บ้านโคกยาง (บุรีรัมย์) เป็นหมู่บ้านที่ขาดแคลนปัจจัยการผลิตอย่างรุนแรง ซึ่งไม่มีทั้งรถแทรกเตอร์ รถ

ไถเล็ก และรถอีแต่น ชักคันในหมู่บ้านนั้น ซึ่ง ควรได้รับการสนับสนุนในด้านอุปกรณ์การเกษตร อย่างเร่งด่วนจากรัฐ

4) พัฒนาสถานศึกษาระดับมัธยมศึกษาและประถมศึกษาในหมู่บ้าน

จากผลการศึกษาหมู่บ้านตัวอย่างจะพบว่าหมู่บ้านชนบทส่วนใหญ่ขาดแคลนสถานศึกษาระดับมัธยม และบางพื้นที่ขาดสถานศึกษาระดับประถมศึกษาอีกด้วยซึ่งพบใน หมู่บ้านตัวอย่าง ในจังหวัดนครราชสีมา บุรีรัมย์ และอุบลราชธานี ซึ่งรัฐควรจัดสรรงบประมาณสร้างสถานศึกษาระดับมัธยมศึกษาไว้ทุกหมู่บ้านตามการศึกษาภาคบังคับ ระดับประถมควรจัดสร้างสถานศึกษาระดับประถมที่หมู่บ้าน เขมได้ โนนสมบูรณ์ (อุบลราชธานี) โนนกะหาด (นครราชสีมา) พงษ์ศิริหนองกุ่ม ดอนแก้ว ผิงงา แพงพอย (บุรีรัมย์) ระดับมัธยมรัฐควรขยายหลักสูตรในสถานศึกษาระดับประถม เป็นระดับมัธยม เพื่อเป็นการต่อเนื่องทางการศึกษาในหมู่บ้านนั้น หรือไม่ก็ สร้างสถานศึกษาระดับมัธยมศึกษาในแต่หมู่บ้าน

รัฐควรพัฒนาความรู้และกำหนดสาขาวิชาที่สอนในสถานศึกษาให้สอดคล้องกับเกษตรกรรมหรือประกอบอาชีพเสริมสำหรับเกษตรกรในหมู่บ้าน นอกจากนี้ รัฐควร ส่งเสริมข่าวสารความรู้ เพื่อเพิ่มทักษะ ในการประกอบอาชีพ และสามารถพัฒนาความรู้และช่วยเหลือตนเองได้ต่อไป

5) การเพิ่มผลผลิตและรวมกลุ่มเกษตรกรระดับหมู่บ้าน

จากการที่ผลผลิตและรายได้ของเกษตรกรต่ำ จึงได้เสนอแนวทางแก้ไขโดยการเพิ่มผลผลิตในหมู่บ้านตัวอย่างที่ศึกษานี้ อย่างแรกต้องเพิ่มประสิทธิภาพในการเกษตรโดย เริ่มจากชลประทาน ส่งเสริมให้เกษตรกรทำปุ๋ยหมักใช้เองจากวัชพืชและมูลสัตว์ การแก้ไขปัญหาดินเค็ม ซึ่งเป็นปัญหาส่วนมากในพื้นที่ศึกษา และการใช้ข้าวพันธุ์ส่งเสริมและพัฒนาเทคโนโลยีในการผลิต รวมทั้งกำหนดประเภทพืชที่ควรส่งเสริมหลังจากการทำนาแล้วเพื่อเป็นสร้างระบบปลูกพืชหมุนเวียนในพื้นที่ศึกษา

ส่งเสริมให้มีการรวมกลุ่มและแก้ปัญหาพ่อค้าคนกลาง เพื่อเพิ่มอำนาจในการต่อรอง ปัจจุบันในระดับหมู่บ้านยังไม่มีกรรวมกลุ่มเกษตรกรกรเกษตร ซึ่งส่วนมากเกษตรกรมักจะไปขายผลผลิตเอง ดังนั้นควรมีการรวมกลุ่มสหกรณ์การเกษตรระดับหมู่บ้านเพื่อป้องกันการเอาเปรียบจากพ่อค้าคนกลาง อีกทั้งในระดับหมู่บ้านไม่มีผู้ฉวยโอกาสในการเก็บผลผลิตทางการเกษตร ซึ่งในหมู่บ้านที่ศึกษาพบเพียง ร้อยละ 33 ของหมู่บ้านที่ศึกษา ทำให้เกษตรกรต้องรีบขายผลผลิตไปเนื่องจากไม่มีแหล่งเก็บผลผลิต ดังนั้นควรส่งเสริมสร้างผู้ฉวยโอกาสในระดับหมู่บ้านและรอจำหน่าย ในราคาที่สูงกว่าราคา ซึ่งรัฐควรตั้งงบประมาณสำหรับซื้อข้าวเปลือกเพื่อพุงราคาผลผลิตไม่ให้ลดต่ำ

การเพิ่มรายได้ให้แก่เกษตรกรใน 36 หมู่บ้านชนบทยากจน ควรสนับสนุน การทำเกษตรผสมผสาน เพื่อให้สามารถทำการเกษตรได้ตลอดปี ซึ่งในพื้นที่ที่มีแหล่งน้ำผิวดินดี สามารถทำได้ ส่วนในพื้นที่ที่ไม่สามารถทำการเกษตรได้ อันได้แก่พื้นที่ที่ไม่มีแหล่งน้ำผิวดินเลย คือหมู่บ้าน ระกาหนองไผ่ หนองกุ่ม สามเขย เสม็ด ร่อนทองเหนือ (บุรีรัมย์) เขมใต้ โนนสมบุรณ์ (อุบลราชธานี) บ้านสามแยก (ศรีสะเกษ) ควรมีการส่งเสริม ทัศนกรรมในครัวเรือน อันได้แก่ การทำทัศนกรรมพื้นบ้าน การจักสานและสิ่งทอต่างๆ หรือรวมกลุ่มแม่บ้าน ทำอุตสาหกรรมในครัวเรือนที่เป็นเอกลักษณ์ของหมู่บ้านชาย ซึ่งก็เป็นอีกแนวทางหนึ่งที่ทำให้มีรายได้ตลอดปี และไม่ต้องย้ายถิ่นเพื่อไปหางานทำ

5.2.แนวทางการพัฒนาเกษตร

จากสภาพพื้นที่ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง อุปสรรคที่สำคัญสำหรับการประกอบอาชีพเกษตรกรรมคือ สภาพดิน และ แหล่งน้ำ ที่ขาดแคลนและมีปัญหา นอกจากนี้ยังมีปัญหาในด้านอื่นอีก ซึ่งจะต้องมีการพัฒนาการเกษตรเพื่อแก้ปัญหาอันเกิดจากสาเหตุเหล่านั้นอันมีแนวทางดังนี้

- 1.การเสริมสร้างประสิทธิภาพการผลิตให้สูงขึ้นภายใต้การใช้ทรัพยากรอันจำกัดที่มีอยู่ โดยส่งเสริมการพัฒนาเกษตรกรรมตามศักยภาพของพื้นที่ให้เพิ่มผลผลิตในภาคเกษตรกรรมและในไร่นาให้สูงขึ้น ให้มีคุณภาพมากขึ้น

- 2.การแก้ไขปัญหาการขาดแคลนเงินทุนแก่เกษตรกร เพื่อนำไปใช้ในการปรับปรุงโครงสร้างและเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตทางการเกษตร โดยจัดหาแหล่งเงินทุนหรือธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์สามารถกู้ยืมเงินเพื่อการลงทุนได้สะดวก และเพียงพอต่อความต้องการของเกษตรกร

- 3.การสนับสนุนแปรรูปผลผลิตการเกษตร ส่งเสริมการแปรรูปผลผลิตการเกษตรในท้องถิ่น เพื่อเพิ่มรายได้แก่ชาวนาทั้งในและนอกฤดูการเกษตร

- 4.สนับสนุนกลุ่มเกษตรกรหรือกลุ่มแม่บ้านเกษตรกร เพื่อให้เกิดความร่วมมือในชุมชน ให้เกิดระบบการจัดการและความคล่องตัวในการส่งเสริมและเผยแพร่ นอกจากนี้ควรสนับสนุนให้เกษตรกรมีบทบาทเรียนรู้เกี่ยวกับธุรกิจการเกษตร เพื่อเข้าใจกลไกตลาดและข้อมูลข่าวสารเชิงธุรกิจ

- 5.ส่งเสริมให้เกษตรกรมีการพัฒนาตามแบบอย่างเศรษฐกิจพอเพียง ทำให้เกษตรกรสามารถใช้ทรัพยากรของครัวเรือนให้เกิดประโยชน์สูงสุดและเน้นการพึ่งพาตนเองของครัวเรือน

เสริมสร้างความเข้มแข็งในด้านการออมและการลงทุนแก่ครัวเรือนและชุมชนเกษตรกร เพื่อให้ชาวนามีคุณภาพชีวิตที่ดี มีความพออยู่พอกิน

6. สนับสนุนกิจกรรมการผลิตนอกภาคเกษตรแก่ครัวเรือนเกษตรกร โดยจัดให้มีการฝึกอบรมฝีมืออาชีพด้านหัตถกรรมและอุตสาหกรรมในครัวเรือน เพื่อสร้างรายได้เพิ่มและรองรับแรงงานส่วนเกินในภาคเกษตร

7. ส่งเสริมการปลูกพืชหมุนเวียนในพื้นที่นาเพื่อให้เกิดการใช้พื้นที่ได้ตลอดปี แต่ต้องมีการปรับปรุงคุณภาพดินให้เหมาะสมแก่การปลูกพืช

8. ส่งเสริมการถ่ายทอดเทคโนโลยีทางการเกษตรที่เหมาะสมแก่เกษตรกร โดยให้มีการผสมผสานหรือดัดแปลงเทคโนโลยีหรือภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สอดคล้องกับสภาพพื้นที่มาใช้ในการผลิต เพื่อช่วยลดต้นทุนการผลิตและลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม เช่น เทคโนโลยีการทำปุ๋ยหมัก ปุ๋ยพืชสด ปุ๋ยคอกและปุ๋ยชีวภาพ เทคโนโลยีเกี่ยวกับเครื่องทุ่นแรงทางการเกษตร ซึ่งเป็นการเพิ่มคุณภาพ มูลค่า และสร้างความหลากหลายของผลิตภัณฑ์ เช่น เทคโนโลยีการถนอมรักษา แปรรูป และบรรจุภัณฑ์

9. ส่งเสริมการถ่ายทอดความรู้ ข้อมูล ข่าวสารทางการเกษตรแก่เกษตรกร เพื่อส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ ให้เกษตรกรสามารถปรับเปลี่ยนการผลิตให้เหมาะสมกับความต้องการของตลาด

10. การเกษตรผสมผสานจะเป็นการเพิ่มรายได้ยกระดับฐานะความเป็นอยู่ของเกษตรกร แต่การทำเกษตรแบบนี้ส่วนหนึ่งต้องอาศัยน้ำตลอดทั้งปี ดังนั้นพื้นที่ที่จะทำได้เกิดประสิทธิภาพมากที่สุดได้แก่พื้นที่ทำการเกษตรในพื้นที่ชลประทาน

10.1 การทำนากับการเลี้ยงปลา

การทำนาโดยทั่วไปจะต้องการน้ำหล่อเลี้ยงต้นข้าวในระยะหนึ่ง ซึ่งน้ำในนานี้สามารถเป็นแหล่งเพาะและขยายพันธุ์ปลาได้ รัฐบาลจึงได้พยายามส่งเสริมให้ชาวนาที่อยู่ในบริเวณที่ราบลุ่มทำการเลี้ยงปลาเพื่อเป็นการเพิ่มพูนรายได้ให้แก่ครอบครัวอีกด้วยซึ่งทางราชการได้ทำการศึกษา ค้นคว้าทดลองได้ผลว่า ถ้าชาวนาจะมีรายได้เพิ่มขึ้นและผลผลิตในนาที่เลี้ยงปลานั้นก็จะได้ดีขึ้น เนื่องจากปลาที่เลี้ยงในนาจะช่วยกัดกินวัชพืชในไร่นา ให้เหลือน้อยลง ซึ่งทำให้ต้นข้าวสามารถดูดอาหารจากผิวนาได้เต็มที่และมูลปลา และซากปลาตายจะเป็นปุ๋ยธรรมชาติอย่างที่ดีที่จะช่วยให้ต้นข้าวเจริญงอกงาม และให้ผลผลิตเพิ่มขึ้น แมลงศัตรูพืชต่าง ๆ จะถูกปลาเก็บกินเป็นอาหาร ซึ่งจะมีคุณค่าทางอาหารแก่ต้นข้าวมากเกิดการคลุกเคล้ากับน้ำและให้อากาศในน้ำเพิ่มขึ้น ซึ่งจะเป็นผลให้ข้าวเจริญงอกงามดีกว่า

10.2 การทำนากับการเลี้ยงสัตว์

การทำนากับการเลี้ยงสัตว์เป็นหนทางที่ดีอันหนึ่งที่จะช่วยเพิ่มรายได้ของชาวนาให้สูงขึ้น โดยทั่วไปชาวนาเกือบทุกครอบครัวนิยมเลี้ยงเป็ดเลี้ยงไก่อยู่แล้ว แต่การเลี้ยงไม่เป็นล่ำเป็นสัน การประกอบการทำนากับการเลี้ยงสัตว์เล็ก ๆ น้อย ๆ ในไร่นาเป็นธุรกิจทางการเกษตรที่เหมาะสมและมีความสัมพันธ์กัน เพราะผลพลอยได้จากนาข้าวและเศษอาหารในครัวเรือนจะช่วยเป็นอาหารสัตว์ได้เป็นอย่างดี แรงงานที่ว่างจากการทำนาสามารถนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์แก่ครอบครัวชาวนา โดยการเลี้ยงสัตว์ และในเวลาเดียวกันผลผลิตจากเป็ดไก่ ที่เลี้ยงคือไข่ และเนื้อ ยังเป็นอาหารให้สมาชิกในครอบครัวได้บริโภคหรือจำหน่ายออกสู่ตลาดท้องถิ่นก็ย่อมกระทำได้อีก นอกจากนี้จะเพียงพอแก่การบริโภคภายในประเทศแล้วยังสามารถส่งออกไปจำหน่ายในต่างประเทศได้ทีละมาก ๆ ภายใต้สถานการณ์ที่ภูมิอากาศอำนวย ค่าแรงถูกหาอาหารง่าย จะช่วยให้ประเทศไทยสามารถผลิตอาหารได้มากขึ้น กิจกรรมการทำนากับการเลี้ยงสัตว์ในปัจจุบัน รัฐเพียงแต่หาวิธีการปรับปรุงการผลิตให้ดีขึ้น ลดต้นทุนการผลิตลง และส่งเสริมให้ประชาชนได้บริโภคไข่และเนื้อ

10.3 การปลูกพืชหมุนเวียนหลังฤดูการทำนา

การปลูกพืชหมุนเวียนหลังฤดูการทำนาเป็นการประกอบอาชีพเกษตรกรรมอีกด้านหนึ่ง ที่ช่วยให้ครอบครัวชาวนามีรายได้เพิ่มขึ้น แต่การจะทำการปลูกพืชหมุนเวียนหลังฤดูการทำนาได้นั้นขึ้นอยู่กับปัจจัยสำคัญ ๆ หลายประการ เช่น ปริมาณน้ำที่สามารถนำมาหล่อเลี้ยงพืชเหล่านั้นได้ สม่่าเสมอการเลือกพันธุ์พืชชนิดที่มีอายุในการให้ผลผลิตไม่ยาวนานนักคือสามารถทำการเก็บเกี่ยวได้ก่อนฤดูทำนา และความรู้ในด้านการปลูกพืชชนิดนั้น ๆ ในปัจจุบันพื้นที่ชลประทานในภูมิภาคนี้จำนวน 3,556,971 ไร่ สามารถส่งการเพาะปลูกทางราชการได้ศึกษาค้นคว้าพืชหลายชนิดที่ชาวนาสามารถปลูกได้หลังการทำนาในเขตพื้นที่ชลประทานในฤดูแล้งหลังการเก็บเกี่ยวข้าว พืชชนิดดังกล่าวได้แก่ ถั่วเหลือง ถั่วลิสง พืชผัก มะเขือเทศ

10.4 เกษตรกรรมธรรมชาติ เป็นระบบเกษตรกรรมแบบทำ ลดการแทรกแซงของมนุษย์ แสวงหาและกระทำเพียงสิ่งที่จำเป็นต่อการเกาตรเท่านั้น ปรับรูปแบบการเกษตรให้สอดคล้องกับระบบนิเวศธรรมชาติ และไม่นำปัจจัยการผลิตจากนอกฟาร์มมาใช้ทั้งนี้การทำเกษตรกรรมชาตินี้มิได้มีจุดมุ่งหมายเพียงเพื่อการบำรุงรักษาผืนดินให้ยังคงความอุดมสมบูรณ์ โดยหลักธรรมชาติของเกษตรทางเลือกตามแนว พุทโธกะมีดังนี้ คือ

-ไม่ไถพรวน การไม่ไถพรวนเป็นพื้นฐานแรกของเกษตรกรรมธรรมชาติ เนื่องจากเชื่อว่าในธรรมชาตินั้น พื้นดินมีการไถพรวนโดยตัวของมันเองอยู่แล้ว โดยการชอนไชของรากพืชสัตว์และสิ่งมีชีวิตเล็ก ๆ ที่อาศัยอยู่ในดินกระบวนการนี้จะทำให้มีการแทรกซึมของน้ำเบะอากาศเข้าไปช่วยเสริมในกิจกรรมการย่อยสลายซากพืชของจุลินทรีย์กลายเป็นธาตุอาหารของพืช

-ไม่ใส่ปุ๋ยทุกชนิด การใส่ปุ๋ยเป็นการเร่งการเจริญเติบโตของพืชแบบชั่วคราว และธาตุอาหารที่พืชได้รับจะมีเพียงธาตุอาหารหลักเท่านั้น ทำให้พืชต้องใช้ธาตุอาหารอื่น ๆ จากดินและเมื่อใส่ปุ๋ยเคมีไปนาน ๆ จึงทำให้เกิดความไม่สมดุลของธาตุอาหาร ทำให้พืชอ่อนแอ เกิดโรคและแมลงได้ง่าย นอกจากนี้การใส่ปุ๋ยเคมีไปนาน ๆ ยังทำให้ดินเป็นกรดมากขึ้นอีกด้วยในส่วนของเกษตรกรรมธรรมชาติจะใช้อินทรีย์วัตถุในฟาร์ม เช่น ฟางข้าว พืชตระกูลถั่ว ซากตอซังของพืช คืนกลับสู่ดินเป็นอาหารของพืช วิธีการนั้นนอกจากจะได้ปุ๋ยธรรมชาติปลั้วยังทำให้โครงสร้างของดินดีอีกด้วย

--ไม่กำจัดวัชพืช เป็นการหันกลับมายอมรับการดำรงอยู่ของวัชพืชเพื่อให้เกิดความหลากหลายของพืชในระบบนิเวศไร่นา ให้มีลักษณะเช่นเดียวกับธรรมชาติ แต่มีวิธีการสำคัญคือทำให้วัชพืชอ่อนแอ เมื่อต้องการปลูกพืชหลัก หากพืชหลักสามารถเติบโตได้ก่อนวัชพืชก็จะแข็งแรง และให้ผลผลิตที่ดีได้ วิธีการควบคุมวัชพืชนี้ก็จะแข็งแรงและให้ผลผลิตที่ดีได้ วิธีการควบคุมวัชพืชนี้อาจใช้ได้หลายวิธี เช่นการควบคุมระบบน้ำในไร่นา การปลูกพืชตระกูลถั่วคลุมดินหรือการใช้ฟางคลุมดิน เป็นต้น

-ไม่กำจัดโรคและแมลง ศัตรูพืช เกษตรกรรมธรรมชาตินั้นพยายามที่จะหลีกเลี่ยงการแทรกแซงธรรมชาติโดยการไม่กำจัดโรคและแมลงศัตรูพืชด้วยสารเคมีหรือใช้จุลินทรีย์ใด ๆ แต่จะจัดการระบบพืชให้มีความหลากหลายมีทั้งวัชพืชพืชหลักใช้พันธุ์ที่มีพื้นฐานเดิมเป็นพันธุ์พื้นเมืองสามารถทนทานต่อโรคและแมลงในท้องถิ่นได้ทำให้เกิดสมดุลกับนิเวศวิทยา ซึ่งเป็นการควบคุมกันเองของแมลงชนิดต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้การไม่ใช้สารเคมียังทำให้ผลผลิตที่ได้ปลอดสารเคมีในสภาพแวดล้อมด้วย

ซึ่งวิธีนี้เป็นการช่วยลดต้นทุนในการทำการเกษตรและยังช่วยลดการทำลายทรัพยากรธรรมชาติอีกด้วย

5.3 ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

ในการศึกษาเกี่ยวกับความยากจนในการศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาถึงหมู่บ้านชาวนายากจน โดยไม่ได้มีการเปรียบเทียบกับหมู่บ้านที่มีฐานะดีกว่าเพื่อให้เห็นที่ชัดเจน ดังนั้นในการศึกษาครั้งต่อไปจึงควรมีการศึกษาเปรียบเทียบระหว่างชาวนายากจนและชาวนาที่ไม่ยากจน และควรศึกษาความยากจนของชาวนาในด้านอื่นๆ เพื่อที่จะได้ทราบสาเหตุความยากจนของชาวนาในด้านอื่นที่ครอบคลุมยิ่งขึ้นอันจะเป็นประโยชน์ต่อการแก้ปัญหาความยากจนของชาวนา

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

- กาญจนา สงวณวงศ์วาน. เศรษฐศาสตร์การผลิตทางเกษตร. กรุงเทพมหานคร : แสงจันทร์การพิมพ์, 2530.
- ไกรสร คือประโคน. เศรษฐศาสตร์เกี่ยวกับไร่นา. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2522.
- ชัตติยา กรรณสูต. ความยากจนในประเทศไทยรากเหง้าและผลพวง. กรุงเทพมหานคร : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2535.
- คณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, สำนักงาน. เครื่องมือวัดความอยู่ดีมีสุขและการวิเคราะห์เชิงนโยบาย. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2541.
- คณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, สำนักงาน. แนวความคิดพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลางและตอนล่าง 9 จังหวัด ในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8, 2538
กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2538.
- คณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, สำนักงาน. สรุปสาระสำคัญ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่แปด พ.ศ.2540-2544. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, (ม.ป.ป.).
- จารุวรรณ ลิ้มปเสนีย์ และ เอกสิทธิ์ เตชะโกศิวณิช. การศึกษาวางแผนพัฒนาชนบทยากจน : กรณีศึกษาภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน. (ม.ป.ท. , ม.ป.ป.), 2530.
- จารุวรรณ ลิ้มปเสนีย์ และ เอกสิทธิ์ เตชะโกศิวณิช. การศึกษาวางแผนพัฒนาชนบทยากจน : กรณีศึกษาภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง. (ม.ป.ท. , ม.ป.ป.), 2539.
- เฉลียว พิศลยบุตร. ปัญหาของเกษตรกรและการช่วยเหลือแบบไทยๆ. กรุงเทพมหานคร : บพิธการพิมพ์, 2526.
- ชาย โพธิ์สีดา. ความเสี่ยง ความไม่แน่นอนกับพฤติกรรมทางการเกษตร ข้อพิจารณาเกี่ยวกับการรับนวัตกรรมของชาวนา,สถาบันวิจัยประชากรและสังคม ,มหาวิทยาลัยมหิดล ,2528.
- ดิเรก ฤกษ์สหาย่าย. ส่งเสริมการเกษตร:หลักการและวิธีการ. ภาควิชาส่งเสริมการเกษตร. มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ขอนแก่น, 2524.
- ดำรงศักดิ์ ชัยสนิท และ ก่อเกียรติ วิริยติรพัฒนา. การตลาดสินค้าเกษตร. กรุงเทพมหานคร : พิเศษการพิมพ์, 2530.
- ทวีศักดิ์ เสตะเวช. การแก้ไขปัญหาความยากจนของเกษตรกรไทย. (ม.ป.ท.), 2530.

- ทองโรจน์ อ่อนจันทร์. เศรษฐศาสตร์เกษตร. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, 2530.
- ทิพาภรณ์ ทวีกุลวัฒน์. ราคาและการตลาดภาคเกษตรกรรม. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2529.
- ทิพย์ ทิพย์ชัยเมธา. เศรษฐศาสตร์การผลิตทางเกษตร. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สถานสงเคราะห์หญิง ปากเกร็ด, 2518.
- ณรงค์ หุตานวัตร, สุจินต์ สิมารักษ์, เกริกเกียรติ พิพัฒน์เสรีธรรม, ฉลอง บุญธรรมเจริญ และ อานนท์ แย้มตรี. 2525 , ตัวจำกัดทางด้านเศรษฐกิจและสังคมที่มีผลต่อการผลิตทางเกษตรที่อาศัยน้ำฝนของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. คณะเกษตรศาสตร์, มหาวิทยาลัยขอนแก่น
- นฤมล เจริญรัตน์. เศรษฐศาสตร์ทรัพยากรการเกษตร. กรุงเทพมหานคร : ภาควิชาเศรษฐศาสตร์การเกษตร มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2526.
- บุญธรรม จิตต์อนันต์. ส่งเสริมการเกษตร. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, 2540.
- ประเวศ วะสี. เศรษฐกิจพอเพียงและประชาสังคม แนวทางหลักฟื้นฟูเศรษฐกิจสังคม. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พิมพ์ดี, 2542.
- ประสิทธิ์ ประคองศรี. การพัฒนาการเกษตรให้ก้าวหน้า. กรุงเทพมหานคร : คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2528.
- พงษ์ศักดิ์ อังกสิทธิ์. กรณีศึกษาส่งเสริมการเกษตร. พิมพ์ครั้งที่ 2. เชียงใหม่ : คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2543.
- พัฒนาชุมชน, กรม. ข้อมูลพื้นฐานระดับหมู่บ้าน (กชช.2ค). กรุงเทพมหานคร : กรมพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย, 2542.
- พัฒนาชุมชน, กรม. แนวทางการใช้ประโยชน์จากข้อมูล จปฐ. และข้อมูล กชช. 2ค. กรุงเทพมหานคร : กรมพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย, 2542.
- พัฒนาที่ดิน, กรม. เอกสารประกอบคำบรรยาย เรื่องที่ดินกับนโยบายการพัฒนาการเกษตร. กรุงเทพมหานคร : กรมพัฒนาที่ดิน กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. เศรษฐศาสตร์เกษตรและสหกรณ์. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : นำงการพิมพ์, 2527.
- ศินีย์ สังข์รัมย์ . ธุรกิจเกษตร .ภาควิชาบริหารธุรกิจเกษตร คณะเทคโนโลยีการเกษตร สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง, 2530.
- เศรษฐกิจการเกษตร, สำนักงาน. ภาวะความยากจนและการกระจายรายได้ของครัวเรือนเกษตร. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ , 2543.

เศรษฐกิจการเกษตร, สำนักงาน. ยุทธศาสตร์การแก้ไขปัญหาความยากจนของเกษตรกรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, 2540.

เศรษฐกิจการเกษตร, สำนักงาน. สถิติการเกษตรของประเทศไทย ปีเพาะปลูก 2540/41.

กรุงเทพมหานคร : สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, 2542.

เศรษฐกิจการเกษตร, สำนักงาน. สถิติการเกษตรของประเทศไทย ปีเพาะปลูก 2541/42.

กรุงเทพมหานคร : สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, 2543.

สถิติแห่งชาติ, สำนักงาน. สมุดสถิติจังหวัดชัยภูมิ ประจำปี 2541. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2541.

สถิติแห่งชาติ, สำนักงาน. สมุดสถิติจังหวัดนครราชสีมา ประจำปี 2541. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2541.

สถิติแห่งชาติ, สำนักงาน. สมุดสถิติบุรีรัมย์ ประจำปี 2541. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2541.

สถิติแห่งชาติ, สำนักงาน. สมุดสถิติจังหวัดมุกดาหาร ประจำปี 2541. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2541.

สถิติแห่งชาติ, สำนักงาน. สมุดสถิติจังหวัดยโสธร ประจำปี 2541. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2541.

สถิติแห่งชาติ, สำนักงาน. สมุดสถิติจังหวัดศรีสะเกษ ประจำปี 2541. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2541.

สถิติแห่งชาติ, สำนักงาน. สมุดสถิติจังหวัดสุรินทร์ ประจำปี 2541. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2541.

สถิติแห่งชาติ, สำนักงาน. สมุดสถิติจังหวัดอำนาจเจริญ ประจำปี 2541. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2541.

สถิติแห่งชาติ, สำนักงาน. สมุดสถิติจังหวัดอุบลราชธานี ประจำปี 2541. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2541.

สถิติแห่งชาติ, สำนักงาน. สมุดสถิติภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ประจำปี 2543. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2543.

สมพร เทพสิทธิ์า. ภาวะวิกฤตของสังคมไทยในปัจจุบัน. กรุงเทพมหานคร : สมชายการพิมพ์, 2541.

สุนทร ฉายเหมือนวงศ์. การพัฒนาศักยภาพให้แก่ทรัพยากรมนุษย์ระดับล่างในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เพื่อแก้ภาวะความยากจนและการกระจายรายได้. (ม.ป.ท.), 2538.

สุธรรม รัตน์โชติ. ความยากจน : ทฤษฎีและการวิเคราะห์. กรุงเทพมหานคร :

สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2527.

สุรศักดิ์ วงศ์พัฒน์. การศึกษามลกระทบของโครงการชลประทานมโนรมย์ ชัยนาท-นครสวรรค์-

สิงห์บุรี. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง บัณฑิต

วิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530.

อัมมาร สยามวาลา และ วิโรจน์ ณ ระนอง. ประมวลความรู้เรื่องข้าว. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2533.

อมรศรี รอดบำรุง ,การเงินเกษตร ภาควิชาบริหารธุรกิจเกษตร, คณะเทคโนโลยีการเกษตร ,

สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง, 2528.

อังกฤษ

Howard, Albert. An Agricultural Testament. 6th ed. London : Oxford University, 1979.

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก ก

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เส้นความยากจน

ขั้นตอนแรกของการกำหนดเส้นความยากจน คือการพิจารณาปริมาณความต้องการบริโภคอาหารของปัจเจกบุคคลหรือครัวเรือน โดยมีสมมติฐานว่าการพิจารณาว่าบุคคลมีการบริโภคอาหารในปริมาณที่เพียงพอแก่ความต้องการหรือไม่นั้นสามารถประเมินได้จากปริมาณสารอาหารหรือพลังงานที่ได้รับเพื่อการมีภาวะโภชนาการที่เหมาะสมจากการบริโภคอาหารเหล่านั้น ฉะนั้นจึงจำเป็นต้องนำเกณฑ์มาตรฐานความต้องการสารอาหารหรือพลังงานของแต่ละบุคคลมาประกอบการพิจารณา กำหนดความต้องการขั้นพื้นฐานด้านการบริโภคของแต่ละบุคคล

เนื่องจากการกำหนดเกณฑ์ ภาวะโภชนาการที่เหมาะสมแตกต่างกันไปในแต่ละประเทศขึ้นอยู่กับปัจจัยด้านต่างๆ อาทิ เชื้อชาติ ภูมิอากาศ ฉะนั้นการกำหนดมาตรฐานความต้องการสารอาหารที่จะนำมาใช้ในการคำนวณจะต้องมีความเหมาะสมกับคนไทย เป็นที่น่ายินดีที่กระทรวงสาธารณสุขได้จัดทำข้อมูลมาตรฐานความต้องการสารอาหาร หรือพลังงานของคนไทยจำแนกตามกลุ่มอายุต่างๆ และเพศดังปรากฏในตารางที่ 1 ซึ่งได้แสดงให้เห็นความต้องการพลังงานต่อวัน ต่อคน ที่แตกต่างกันออกไปตามเงื่อนไขดังกล่าว ชัดเจนว่าเด็กต้องการพลังงานน้อยกว่าผู้ใหญ่ ในทำนองเดียวกันเพศชายต้องการพลังงานมากกว่าเพศหญิง จึงยืนยันได้ว่าเราไม่สามารถใช้มาตรฐานความต้องการพลังงานในระดับเดียวกันสำหรับทุกคนได้

ตารางที่ 1 : ความต้องการพลังงานต่อคน ต่อวัน จำแนกตามอายุ และเพศ

แคลอรี : หน่วย

อายุ	ชาย	หญิง
1-3 ปี	1200	1200
4-6 ปี	1450	1450
7-9 ปี	1600	1600
10-12 ปี	1850	1700
13-15 ปี	2300	2000
16-19 ปี	2400	1850
20-29 ปี	2787	2017
30-59 ปี	2767	2075
60 ปีขึ้นไป	1969	1747

ที่มา : กระทรวงสาธารณสุข

ประมวลผลโดย กองประเมินผลการพัฒนา

เนื่องจากการศึกษานี้ ใช้ข้อมูลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน ของสำนักงานสถิติแห่งชาติ ฉะนั้นในการหาค่าเฉลี่ยความต้องการสารอาหารหรือพลังงานของประชากร จึงทำได้โดยการรวบรวมความต้องการพลังงานของแต่ละปัจเจกบุคคลในข้อมูลการสุ่มตัวอย่าง แล้วแปลงเป็นค่าประชากรด้วยวิธีการถ่วงน้ำหนักด้วยน้ำหนักประชากรที่กำหนดในแต่ละครัวเรือนตัวอย่าง ซึ่งได้แสดงผลลัพธ์ไว้ในตารางที่ 2 คือความต้องการพลังงานโดยเฉลี่ยของคนไทยต่อคนต่อวัน จำแนกตามพื้นที่ในเขตเทศบาลสุขาภิบาลและชนบท

ตารางที่ 2 ความต้องการพลังงานโดยเฉลี่ยของคนไทยต่อคน ต่อวัน จำแนกตามพื้นที่ในเขตเทศบาลสุขาภิบาล และชนบท

เขต	2531	2533	2535	2537
เทศบาล	2110	2126	2130	2146
สุขาภิบาล	2076	2084	2102	2110
ชนบท	2062	2077	2082	2084
ประเทศไทย	2072	2087	2093	2099

ที่มา : กองประเมินผลการพัฒนา

จากตารางที่ 2 ซึ่งได้แสดงให้เห็นว่าในปี 2537 คนไทยต้องการพลังงานต่อคน ต่อวัน โดยเฉลี่ยประมาณ 2,099 แคลอรี ความต้องการพลังงานดังกล่าวมีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้นโดยลำดับ ในช่วง 2531 2533 2535 และ 2537 เนื่องจากโครงสร้างประชากรได้เปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่ประชากรเด็กมีสัดส่วนลดลง ทั้งนี้เพราะอัตราการเจริญพันธุ์ในประเทศไทยได้ลดลงอย่างรวดเร็วในช่วงเวลาที่ผ่านมา นอกจากนี้ยังปรากฏว่าในเขตเทศบาลมีแนวโน้มความต้องการพลังงานสูงกว่าในชนบท เนื่องจากในชนบทมีจำนวนเด็กและคนชรามากกว่าในเขตเทศบาลและเขตเมือง

ตะกร้าสินค้าอาหารและดัชนีราคาขายพื้นที่

หลังจากที่ได้หาความต้องการพลังงานของคนไทย จำแนกตามกลุ่มอายุและเพศเรียบร้อยแล้ว ขั้นตอนต่อไปของการคำนวณเส้นความยากจน คือการพิจารณารูปแบบการบริโภคอาหารของคนไทย ซึ่งจะสามารถให้ปริมาณสารอาหารตามหลักโภชนาการได้เพื่อนำไปคำนวณค่าใช้จ่ายด้านอาหารที่สามารถตอบสนองความต้องการขั้นพื้นฐาน ซึ่งในที่นี้จะเรียกว่า “ตะกร้าสินค้า” ตะกร้าสินค้าที่นำมาพิจารณาใช้ในการคำนวณจะต้องสามารถสะท้อนรูปแบบการบริโภคของคนที่แตกต่างกันในแต่ละภูมิภาคและพื้นที่ได้ การศึกษานี้ได้ใช้ตะกร้าอาหารที่แตกต่างกันจำนวน 9 ตะกร้าคือ ตะกร้าอาหารใน 5

ภูมิภาค (ภาคเหนือ กลาง ตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคใต้ และกรุงเทพมหานครและปริมณฑล) ซึ่ง
จำแนกพื้นที่ในเขตเมืองและชนบท (ยกเว้นในส่วนของกรุงเทพมหานคร) และจำแนกเป็นตระกร้าใน
หมวดสินค้าอาหารและสินค้าอุปโภค ตะกร้าสินค้าเหล่านี้จัดทำโดย กรมเศรษฐกิจการพาณิชย์ เป็น
ตระกร้าสินค้าซึ่งได้แสดงทั้งราคาและปริมาณสินค้า จำนวน 321 รายการ ที่ครัวเรือนบริโภคซึ่งใน
จำนวนนี้ประกอบด้วยสินค้าในหมวดอาหาร 125 รายการ ครอบคลุมรายการอาหารที่สะท้อนรสนิยม
การบริโภคของคนไทยในแต่ละภูมิภาคและพื้นที่จากข้อมูลดังกล่าว ทำให้เราสามารถคำนวณหาดัชนี
ราคารายพื้นที่ (Spatial price indices) สำหรับเขตเทศบาลและสุขาภิบาลในแต่ละภูมิภาคได้

ดัชนีราคารายพื้นที่ ใช้ในการวัดและเปรียบเทียบระดับค่าครองชีพในและภูมิภาคและพื้นที่ ใน
การกำหนดเส้นความยากจน มีความจำเป็นต้องใช้ดัชนีราคารายพื้นที่ เพื่อให้สามารถเปรียบเทียบความ
แตกต่างของระดับราคาในแต่ละภูมิภาคได้ การศึกษานี้ นับเป็นครั้งแรกที่ได้มีการพัฒนาวิธีการคำนวณ
ดัชนีราคารายพื้นที่ดังกล่าวขึ้น โดยใช้ปี 2535 เป็นปีเริ่มต้นหรือปีฐานโดยแยกการคำนวณระหว่าง
หมวดสินค้าอาหารและสินค้าอุปโภค สำหรับการพิจารณาหาดัชนีราคารายพื้นที่ในปีอื่นๆต่อไป
สามารถคำนวณได้โดยปรับด้วยดัชนีราคาผู้บริโภค (Consumer price indices) ฉะนั้นดัชนีราคา
ที่แสดงในตารางที่ 3 จึงเป็นดัชนีราคาที่สามารถใช้ในการเปรียบเทียบทั้งความแตกต่างของระดับราคา
สินค้าระหว่างภูมิภาคและพื้นที่และความแตกต่างของระดับราคาในแต่ละช่วงเวลาด้วย

จากตารางที่ 3 จะสังเกตเห็นว่าเรากำหนดให้ดัชนีราคาของกรุงเทพฯ และปริมณฑลในเขต
เทศบาลเท่ากับ 100 ในปี 2535 เพื่อเป็นจุดเริ่มต้นของการคำนวณได้ จึงเป็นราคาโดยเปรียบเทียบระดับ
ราคาในพื้นที่กรุงเทพฯ ในปีเดียวกันนั่นเอง ดังตัวอย่างตามตารางที่ 3 ค่าอาหารในเขตเมืองของภาค
ตะวันออกเฉียงเหนือในปี 2535 คิดเป็นร้อยละ 83 ของค่าอาหารในกรุงเทพฯ ในปีเดียวกัน

ในคอลัมน์สุดท้ายของตารางที่ 3 แสดงอัตราเงินเฟ้อระหว่างปี 2531-2533 , 2533-2535 ,
2535-2537 และ 2537-2539 อัตราเงินเฟ้อมีความหมายต่อการเปลี่ยนแปลงขนาดของปัญหาความ
ยากจนโดยเฉพาะอย่างยิ่งอัตราเงินเฟ้อในหมวดอาหารจะส่งผลกระทบต่อปัญหาความยาก
จน ดังปรากฏว่าอัตราเงินเฟ้อในหมวดอาหารค่อนข้างสูงในเกือบทุกภูมิภาคในช่วงปี 2531-2535 โดย
เฉพาะราคาอาหารในเขตสุขาภิบาลของภาคตะวันออกเฉียงเหนือได้เพิ่มขึ้นถึงร้อยละ 26.2 ปัจจุบันนี้
ให้เห็นว่าปัญหาความยากจนมีความรุนแรงมากเป็นพิเศษในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือในช่วง
เวลาดังกล่าว

อย่างไรก็ตามเป็นที่น่ายินดีที่ ในช่วงปี 2535-2537 อัตราเงินเฟ้อค่อนข้างต่ำ ในทุกภาคและ
พื้นที่ โดยเฉพาะราคาสินค้าอาหารในเขตสุขาภิบาล

ตารางที่ 3 : ดัชนีราคาของหมวดสินค้าอาหารและสินค้าอุปโภค : 2535 = 100

	ดัชนีราคา								
ภาค	2531	2533	2535	2537	2539	31-33	33-35	35-37	37-39
เขตสุขภาพีบาล และชนบท : หมวดสินค้าอาหาร									
เหนือ	69.3	74.8	87.0	86.9	106.1	7.9	16.3	-0.1	22.1
ตะวันออกเฉียงเหนือ	64.4	68.1	86.0	88.3	105.3	5.9	26.2	2.7	19.3
กลาง	68.7	47.8	87.0	88.5	108.1	9.0	16.3	1.7	22.1
ใต้	77.7	85.4	95.0	101.9	126.1	10.0	11.2	7.3	23.7
กรุงเทพฯปริมณฑล	68.7	74.8	87.0	88.5	108.1	9.0	16.3	1.7	22.1
เขตเทศบาล : หมวดสินค้าอาหาร									
เหนือ	67.2	72.4	84.0	86.2	101.1	7.8	16.0	2.7	17.2
ตะวันออกเฉียงเหนือ	65.4	71.4	83.0	85.1	99.6	9.2	16.2	2.5	17.0
กลาง	65.8	74.7	86.0	89.5	105.3	13.5	15.1	4.1	17.6
ใต้	74.4	80.6	91.0	97.1	115.9	8.3	12.9	6.7	19.3
กรุงเทพฯปริมณฑล	75.1	90.7	100.0	111.8	131.5	20.8	10.2	11.8	17.6
เขตสุขภาพีบาล และชนบท : หมวดสินค้าอุปโภค									
เหนือ	69.7	75.1	83.0	88.3	94.3	7.7	10.5	6.4	6.8
ตะวันออกเฉียงเหนือ	72.4	79.1	89.0	97.2	106.5	9.2	12.6	9.3	9.5
กลาง	74.3	80.7	88.0	92.6	99.4	8.6	9.1	5.2	7.4
ใต้	71.8	79.0	89.0	95.3	101.0	10.0	12.7	7.0	6.1
กรุงเทพฯปริมณฑล	74.3	80.7	88.0	92.6	99.4	8.6	9.1	5.2	7.4
เขตเทศบาล : หมวดสินค้าอุปโภค									
เหนือ	79.0	85.1	93.0	101.3	108.1	7.8	9.3	8.9	6.8
ตะวันออกเฉียงเหนือ	82.2	87.6	97.0	105.8	117.0	6.6	10.7	9.0	10.6
กลาง	82.2	87.7	95.0	101.1	109.7	6.7	8.3	6.5	8.5
ใต้	81.4	89.8	99.0	107.4	116.2	10.4	10.2	8.5	8.1
กรุงเทพฯปริมณฑล	84.9	92.3	100.0	108.1	116.5	7.8	8.4	8.1	7.8

ที่มา : กระทรวงพาณิชย์

ประมวลผลโดย กองประเมินผลการพัฒนา
 ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือเพิ่มขึ้นเพียงร้อยละ 2.7 จึงคาดหมายได้ว่าปัญหาความยากจนในภาค
 ตะวันออกเฉียงเหนือจะลดลงอย่างมากในช่วงเวลาดังกล่าวแต่สำหรับในช่วงปี 2537-2539 ราคา
 อาหารกลับเพิ่มสูงขึ้นอย่างรวดเร็วอีกครั้งในแทบทุกภูมิภาค จึงประเมินได้ว่า ปัญหาความยากจนจะ
 เพิ่มขึ้นในช่วงเวลาดังกล่าว ถ้าหากระดับรายได้ไม่สูงขึ้นพอที่จะชดเชยการเพิ่มขึ้นของอัตราเงินเฟ้อ

เส้นความยากจนด้านอาหาร

ในการคำนวณค่าใช้จ่ายในการบริโภคอาหาร เรายำข้อมูลราคาและปริมาณสินค้าโดยเฉลี่ยในแต่ละภูมิภาคและพื้นที่ของกรมเศรษฐกิจการพาณิชย์ มาใช้ในการคำนวณค่าใช้จ่ายของแต่ละตะกร้าอาหารทั้ง 9 ตะกร้า และในการคำนวณเส้นความยากจนด้านอาหาร เราจำเป็นต้องแปลงปริมาณอาหารที่บริโภคให้อยู่ในรูปของพลังงานที่ได้รับ (หมายถึง ปริมาณแคลอรีหรือพลังงานที่ได้รับจากการบริโภคอาหารแต่ละอย่าง) จากแต่ละตะกร้าอาหารทั้ง 9 ตะกร้า ตะกร้าอาหารเหล่านี้แสดงระดับการบริโภคอาหารในรูปของกิโลกรัมต่อเดือน ซึ่งสามารถแปลงให้เป็นกรัมต่อวัน แล้วจึงแปลงให้เป็นค่าสารอาหารหรือพลังงานที่ได้รับต่อวันจากการบริโภคอาหารในแต่ละตะกร้าอาหาร โดยนำปริมาณการบริโภคอาหารต่อวัน (กรัมต่อวัน) ไปคูณด้วยค่าพลังงานต่อกรัมของอาหารแต่ละชนิดซึ่งคำนวณได้จากสูตรการแปลงรูปการบริโภคอาหารให้อยู่ในรูปสารอาหาร (Conversion factor) ของกองโภชนาการกรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข และเมื่อทราบค่าใช้จ่ายในการบริโภคอาหารเฉลี่ยในแต่ละตะกร้าอาหารเหล่านั้นแล้ว ก็สามารถคำนวณมูลค่าพลังงานต่อบาทของค่าใช้จ่ายด้านอาหารได้ ซึ่งได้นำเสนอไว้ในตารางที่ 4

ตารางที่ 4 ได้แสดงให้เห็นการแปลงการบริโภคอาหารเฉลี่ยในแต่ละตะกร้าอาหารออกมาเป็นจำนวนพลังงานต่อ 1 บาทที่ซื้อหาได้ในแต่ละภูมิภาคและพื้นที่ ปรากฏว่าตะกร้าอาหารของเขตสุขภาพในภาคกลางในปี 2533 จะสามารถซื้อได้ 195 แคลอรีต่อ 1 บาท เมื่อใช้ราคาสินค้าในเขตสุขภาพในภาคกลาง แต่ตะกร้าเดียวกันนี้จะซื้อได้เพียง 163 แคลอรีต่อ 1 บาท ถ้าใช้ราคาสินค้าในเขตเทศบาลในภาคกลาง จำนวนแคลอรีที่ซื้อหาได้แตกต่างกันดังกล่าว มีปัจจัยที่สำคัญมาจากความแตกต่างระหว่างราคาสินค้าอาหารในเขตเทศบาล และสุขภาพในภาคกลาง ในทำนองเดียวกันจะเห็นได้ว่าตะกร้าอาหารของเขตเทศบาลภาคกลางซื้อได้ 105 แคลอรีต่อ 1 บาท ถ้าใช้ราคาสินค้าในเขตสุขภาพภาคกลางและ 104 แคลอรีต่อ 1 บาท เมื่อใช้ราคาสินค้าในเขตเทศบาลภาคกลาง ข้อมูลเหล่านี้ชี้ให้เห็นว่าค่าใช้จ่ายในการซื้อหาพลังงานที่คำนวณได้จะแตกต่างกันออกไปขึ้นอยู่กับตะกร้าอาหาร และราคาสินค้าที่เลือกใช้ คอลัมน์สุดท้ายของตารางที่ 4 แสดงปริมาณพลังงานเฉลี่ยทั่วประเทศต่อค่าใช้จ่าย 1 บาท จำแนกตามตะกร้าอาหารและระดับราคาในพื้นที่เมืองและชนบทของทุกภูมิภาคซึ่งชี้ให้เห็นว่าในภาพรวมประชากรในเขตสุขภาพมีโอกาสซื้อหาพลังงานต่อหน่วยได้ในราคาที่ต่ำกว่าประชากรในเขตเทศบาล

ตารางที่ 4 : ปริมาณพลังงานต่อบาทของค่าใช้จ่ายจากตระกร้าอาหารต่างๆ 253

ตระกร้า	เหนือ	ตะวันออกเฉียงเหนือ	กลาง	ใต้	กรุงเทพฯ	เฉลี่ย
ตระกร้าเขตสุขภาพ						
ราคาในเขตสุขภาพ						
เหนือ	179	206	200	164	-	187
ตะวันออกเฉียงเหนือ	174	206	197	164	-	185
กลาง	168	194	195	168	-	181
ใต้	164	191	196	174	-	181
ราคาในเขตเทศบาล						
เหนือ	148	163	168	140	-	155
ตะวันออกเฉียงเหนือ	145	163	166	139	-	153
กลาง	140	150	163	140	-	148
ใต้	132	141	157	138	-	142
กรุงเทพฯ	135	147	157	134	-	143
ตระกร้าเขตเทศบาล						
ราคาในเขตสุขภาพ						
เหนือ	123	136	112	117	111	120
ตะวันออกเฉียงเหนือ	113	126	102	107	100	110
กลาง	115	128	105	111	103	112
ใต้	114	125	106	110	103	112
ราคาในเขตเทศบาล						
เหนือ	115	126	103	108	100	110
ตะวันออกเฉียงเหนือ	109	120	98	103	95	105
กลาง	114	125	104	109	101	111
ใต้	108	117	99	103	95	104
กรุงเทพฯ	107	117	97	102	94	103

ที่มา : กองประเมินผลการพัฒนา

การพิจารณาตระกร้าอาหารในแต่ละพื้นที่ซึ่งสามารถซื้อหาจำนวนแคลอรีต่อ 1 บาทได้แตกต่างกัน ก็เพื่อโอกาสในการพิจารณาเลือกตระกร้าอาหารที่จะสามารถเป็นตัวแทนที่เหมาะสมในการคำนวณเส้นความยากจน ซึ่งการศึกษานี้ได้เลือกใช้ตระกร้าอาหารเฉลี่ยของประเทศในเขตสุขภาพ เนื่องจากเห็นว่าตระกร้าในเขตสุขภาพ เนื่องจากเห็นว่าตระกร้าในเขตสุขภาพมีราคาถูกลงกว่า สามารถสะท้อนกำลังซื้อของประชาชนโดยเฉลี่ยได้มากกว่า

หลังจากตัดสินใจใช้ตระกร้าอาหารเฉลี่ยทั่วประเทศในเขตสุขภาพแล้ว ขั้นตอนต่อไปจะเป็นการคำนวณค่าใช้จ่ายต่อเดือน ที่เพียงพอกับความต้องการพลังงานของครัวเรือน ซึ่งสามารถคำนวณได้

โดยการนำความต้องการพลังงานของครัวเรือนไปหารด้วยจำนวนพลังต่อบาท ตามข้อมูลปรากฏในคอลัมน์สุดท้ายของตารางที่ 4 ในการคำนวณตัวเลขดังกล่าว เราพบปัญหาที่ต้องแก้ไขกล่าวคือ ในตารางที่ 4 เราได้คำนวณปริมาณพลังงานที่ซื้อหาได้ต่อ 1 บาท เฉพาะในราคาสินค้าของปี 2535 ในทางปฏิบัติการคำนวณค่าใช้จ่ายซื้อหาพลังงานในปีอื่นๆ เราจำเป็นต้องทราบราคาเฉลี่ยของอาหารหมวดต่างๆในแต่ละตระกร้าอาหารในแต่ละปี แต่ราคาสินค้าในรายละเอียดเหล่านี้ยังไม่มีเผยแพร่ ดังนั้นวิธีการง่ายๆที่นำมาใช้คำนวณในการศึกษานี้ คือการปรับข้อมูลด้วยดัชนีราคาอาหารที่ได้คำนวณไว้แล้วในตารางที่ 3 ดังปรากฏผลในตารางที่ 5 ซึ่งได้แสดงปริมาณแคลอรีที่ซื้อหาได้ต่อ 1 บาท ในปีต่างๆ ตารางนี้แสดงปริมาณแคลอรีที่ซื้อหาได้ต่อ 1 บาท ในปีต่างๆ ตารางนี้จะใช้เป็นหลักในการคำนวณค่าใช้จ่ายต่อเดือนในจำนวนที่เพียงพอต่อการตอบสนองความต้องการพลังงานหรือสารอาหารของครัวเรือน ค่าใช้จ่ายด้านอาหารต่อเดือน (บาท/เดือน) ของแต่ละครัวเรือนนั้นคือ เส้นความยากจนด้านอาหารนั่นเอง ซึ่งมีความแตกต่างกันในแต่ละครัวเรือน ขึ้นอยู่กับองค์ประกอบของอายุ และเพศของสมาชิกในครัวเรือน

ตารางที่ 5 ปริมาณพลังงานต่อบาท โดยใช้ราคาเฉลี่ยตระกร้าสุขภาพ

ภาค	2531	2533	2535	2537	2539
ตระกร้าสุขภาพ					
ราคาในเขตสุขภาพ					
เหนือ	235	217	187	187	153
ตะวันออกเฉียงเหนือ	247	234	185	180	151
กลาง	229	210	181	178	146
ใต้	221	201	181	169	136
กรุงเทพ+ปริมณฑล	229	210	181	178	146
ราคาในเขตเทศบาล					
เหนือ	194	180	155	151	129
ตะวันออกเฉียงเหนือ	194	178	153	149	128
กลาง	193	170	148	142	121
ใต้	174	160	142	133	111
กรุงเทพ+ปริมณฑล	190	158	143	128	109

ที่มา : กองประเมินผลการพัฒนา

ตะกร้าสินค้าอุปโภค (Non-Food Basket)

เมื่อกำหนดเส้นความยากจนด้านอาหารได้แล้ว ประเด็นต่อไปคือการหาวิธีคำนวณการบริโภคสินค้าอุปโภค เพื่อให้ได้เส้นความยากจนรวม โดยได้นำกฎ “Engel Law” มาใช้ในการประเมินค่าใช้จ่ายดังกล่าวซึ่งระบุว่า “ครัวเรือนที่ใช้จ่ายเพื่อการบริโภคอาหารในสัดส่วนเดียวกัน ถือว่ามีมาตรฐานการดำรงชีพอยู่ในระดับเดียวกัน” และจากทฤษฎีดังกล่าวการศึกษานี้ได้ใช้สมมติฐานว่าคนจนที่อยู่ในกรุงเทพฯจะมีค่าใช้จ่ายด้านอาหารเป็นสัดส่วนร้อยละ 60 ของรายได้ ฉะนั้นเมื่อคำนวณเส้นความยากจนด้านอาหารได้แล้วก็สามารถใช้สัดส่วนดังกล่าวในการคำนวณเส้นความยากจนรวมได้ทันที อย่างไรก็ตาม เราจะต้องคำนึงถึงความแตกต่างของระดับราคาสินค้าอุปโภคในแต่ละพื้นที่ และแต่ละปีในการคำนวณมาตรฐานการดำรงชีพของครัวเรือนตามกฎ “Engel” ด้วยถ้าเรากำหนดให้สัดส่วนค่าใช้จ่ายด้านอาหารต่อค่าใช้จ่ายรวมเท่ากันทุกปี ก็หมายความว่าเราไม่สามารถสะท้อนผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงค่าครองชีพหรือระดับราคาสินค้า ในแต่ละตะกร้าสินค้าอุปโภคที่มีต่อปัญหาความยากจน ขอบ้จเจกบุคคลได้ ซึ่งก็จะทำให้เราไม่สามารถเปรียบเทียบการเปลี่ยนแปลงหรือวัดความยากจนเปรียบเทียบทั้งในแง่ของพื้นที่และช่วงเวลาได้ อย่างไรก็ตามปัญหาดังกล่าวสามารถแก้ไขได้ด้วยการใช้ดัชนีราคาขายพื้นที่ที่ได้พัฒนาขึ้นและแสดงไว้ในตารางที่ 3

สัดส่วนค่าใช้จ่ายด้านอาหารต่อค่าใช้จ่ายรวม ในแต่ละปีจำแนกตามภูมิภาคและพื้นที่คำนวณได้โดยใช้สูตรดังต่อไปนี้

$$H_{it} = \frac{3S_{it}}{3S_{it} + 2S_{it}} \times 100$$

H_{it} คือสัดส่วนค่าใช้จ่ายด้านอาหารต่อค่าใช้จ่ายรวม สำหรับภูมิภาคที่ i ในปี t และ S_{it} และ S_{it} คือดัชนีราคาขายพื้นที่สำหรับการบริโภคสินค้าในหมวดอาหารและสินค้าอุปโภค ในภูมิภาคที่ i และในปีที่ t ตามลำดับ สำหรับในเขตกรุงเทพฯ ในปี 2535 กำหนดให้ $S_{it} = S_{it}$ ซึ่งทำให้ค่า $H_{it} = 60\%$ (รายละเอียดของสูตรอยู่ในเอกสารรายงานการศึกษาฉบับสมบูรณ์ : Poverty in Thailand : Defining, measuring and analyzing)

ตารางที่ 6 แสดงร้อยละของค่าใช้จ่ายด้านอาหารต่อค่าใช้จ่ายรวมในทุกพื้นที่และภูมิภาคในแต่ละปี จะเห็นได้ว่าตัวเลขดังกล่าวมีความแตกต่างกันอยู่ไม่น้อย เนื่องมาจากความแตกต่างของราคาสินค้า อาหารและสินค้าอุปโภคโดยเปรียบเทียบในแต่ละพื้นที่ สัดส่วนค่าใช้จ่ายด้านอาหารจะเพิ่มขึ้นถ้าราคาอาหารสูงขึ้นเร็วกว่าราคาสินค้าอุปโภค และแน่นอนว่าปรากฏการณ์นี้ย่อมส่งผลกระทบต่อระดับความยากจนน่าสังเกตว่าสัดส่วนดังกล่าวได้เพิ่มเป็นร้อยละ 65.2 ในภาคใต้ในปี 2539 ซึ่งให้เห็น

ว่าในภาคใต้ราคาสินค้าหมวดอาหารได้เพิ่มสูงขึ้นเร็วกว่าราคาสินค้าอุปโภค ซึ่งเป็นสัญญาณบ่งชี้ว่า ปัญหาความยากจนในภาคใต้น่าจะมีแนวโน้มสูงขึ้น นอกเสียจากว่ารายได้ของคนในภาคใต้จะเพิ่มขึ้น ในอัตราที่สูงกว่าด้วยในช่วงเวลาเดียวกัน

ตารางที่ 6 : สัดส่วนอาหารต่อค่าใช้จ่ายทั้งหมด ณ เส้นความยากจน

ภาค	1988	1990	1992	1994	1996
เขตสุขภาพและชนบท					
เหนือ	59.8	59.6	61.1	59.6	62.8
ตะวันออกเฉียงเหนือ	57.1	56.4	59.2	57.7	59.7
กลาง	58.1	58.2	59.7	58.9	62.0
ใต้	61.9	61.9	61.6	61.6	65.2
กรุงเทพฯและปริมณฑล	58.1	58.2	59.7	58.9	62.0
เขตเทศบาล					
เหนือ	56.1	56.1	57.5	56.1	58.4
ตะวันออกเฉียงเหนือ	54.4	55.0	56.2	54.7	56.1
กลาง	54.6	56.1	57.6	57.0	59.0
ใต้	57.8	57.4	58.0	57.6	59.9
กรุงเทพฯและปริมณฑล	57.0	59.6	60.0	60.8	62.9

ที่มา : กองประเมินผลการพัฒนา

บัดนี้เราสามารถคำนวณหาเส้นความยากจนรวมได้แล้วโดยการนำเส้นความยากจนด้านอาหารไปหารด้วยสัดส่วนของค่าใช้จ่ายด้านอาหารต่อค่าใช้จ่ายรวม

โดยสรุป วิธีการที่น่าเสนอในที่นี้เป็นการกำหนดเส้นความยากจนของครัวเรือนซึ่งมีความแตกต่างกัน เส้นความยากจนเพียงเส้นเดียวไม่เพียงพอที่จะสะท้อนความแตกต่างในความต้องการของสมาชิกแต่ละคนในครัวเรือนได้ แต่ละครัวเรือนย่อมจะมีเส้นความยากจนของตนเองซึ่งแตกต่างกันไป ขึ้นอยู่กับองค์ประกอบของสมาชิก อายุ เพศ และสถานที่ตั้งของครัวเรือนนั้นๆ เราจะระบุว่าครัวเรือนนั้นยากจนก็ต่อเมื่อรายได้ต่อหัวของครัวเรือนนั้นน้อยกว่าเส้นความยากจน

เพื่อให้สามารถนำไปใช้ประโยชน์ในทางปฏิบัติได้ง่ายขึ้น ผู้เชี่ยวชาญยังได้ใช้คู่มือการคำนวณเส้นความยากจนที่ได้จัดทำขึ้นสำหรับกองประเมินผลการพัฒนา มาจัดทำตารางสำเร็จรูปซึ่งเป็นผลการคำนวณเส้นความยากจนในรูปของบาทต่อเดือน ต่อคน ประจำเดือน พฤศจิกายน 2540 ที่แตกต่างกันตามอายุ เพศ และสถานที่ตั้งของครัวเรือน ในแต่ละภูมิภาค จะเห็นได้ชัดเจนว่าเพื่อสนองความต้องการพื้นฐานขั้นต่ำ เด็กคนหนึ่งในกลุ่มอายุระหว่าง 1-3 ปี ซึ่งอาศัยอยู่ในเขตสุขภาพของภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีความต้องการรายได้เพียง 463 บาทต่อเดือน ในขณะที่ผู้ชายในช่วงอายุ 20-29 ปี ในภูมิภาคเดียวกันมีความต้องการรายได้ถึง 1,075 บาทต่อเดือน เพื่อตอบสนองความต้องการพื้นฐาน

ฐานของตน ใว้ระดับค่าครองชีพประจำเดือน พฤศจิกายน 2540 นอกจากนี้ ยังปรากฏชัดว่า คนที่อยู่อาศัยในเขตเทศบาลจะต้องการเงินเพื่อสนองความต้องการพื้นฐานในจำนวนที่มากกว่า คนในกลุ่มอายุและเพศเดียวกันที่อาศัยอยู่ในเขตสุขาภิบาลและชนบท

ตารางที่ 7 : ความต้องการขั้นต่ำของปัจเจกบุคคลตามอายุและเพศที่แตกต่างกันรายภาค บาทต่อเดือน ณ เดือนพฤศจิกายน 2540

อายุและเพศ	เหนือ	ตะวันออกเฉียงเหนือ	กลาง	เหนือ	กทม.และปริมณฑล
เขตสุขาภิบาลและชนบท					
ชายและหญิง					
1-3 ปี	412	463	450	444	450
4-6 ปี	498	559	543	536	543
7-9 ปี	549	617	600	592	600
ชาย					
10-12 ปี	635	713	693	684	693
13-15 ปี	789	887	862	850	863
16-19 ปี	824	926	899	887	899
20-29 ปี	957	1075	1044	1031	1044
30-59 ปี	950	1067	1037	1023	1037
60 ปีขึ้นไป	676	759	738	728	738
หญิง					
10-12 ปี	583	656	637	629	637
13-15 ปี	686	771	750	740	750
16-19 ปี	635	713	693	684	693
20-29 ปี	692	778	756	746	756
30-59 ปี	712	800	778	767	778
60 ปีขึ้นไป	600	674	655	646	655
เขตเทศบาล					
ชายและหญิง					
1-3 ปี	524	569	563	599	577
4-6 ปี	633	688	680	723	697
7-9 ปี	699	759	750	798	769
ชาย					
10-12 ปี	808	877	867	923	889
13-15 ปี	1005	1091	1078	1147	1105
16-19 ปี	1048	1138	1125	1197	1153
20-29 ปี	1217	1322	1307	1390	1339

30-59 ปี	1209	1312	1297	1380	1329
60 ปีขึ้นไป	860	934	923	982	946
หญิง					
10-12 ปี	743	806	797	848	817
13-15 ปี	874	948	938	998	961
16-19 ปี	808	877	867	923	889
20-29 ปี	881	957	946	1006	969
30-59 ปี	906	984	973	1035	997
60 ปีขึ้นไป	763	829	810	872	839

ที่มา : การสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน สำนักงานสถิติแห่งชาติ

เราสามารถปรับข้อมูลในตารางที่ 7 ให้ทันสมัยสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงด้านระดับราคาได้ทุกเดือน และใช้เป็นข้อมูลในการประเมินความต้องการขั้นพื้นฐานของแต่ละปัจเจกบุคคลที่มีความแตกต่างกันออกไป ดังนั้นตารางนี้จึงสามารถนำไปใช้เป็นเกณฑ์สำคัญในการแจกแจงคนยากจนได้อย่างชัดเจนและจะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการจัดเตรียมแผนงาน/โครงการด้านสวัสดิการให้สามารถแก้ปัญหาความยากจนได้ตรงกลุ่มเป้าหมายอย่างแท้จริง

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางแสดงเส้นความยากจนเฉลี่ย

(หน่วย:บาท/คน/เดือน)

ภาค/พื้นที่	2531	2533	2535	2537	2539	2541	2542
กรุงเทพมหานคร	587	684	752	835	950	1,019	1,011
เทศบาล	592	859	744	784	895	968	954
สุขาภิบาล	466	508	585	603	698	871	887
ชนบท	462	509	581	601	691	864	884
กลาง	476	526	599	622	714	876	893
เทศบาล	585	626	706	752	846	938	942
สุขาภิบาล	445	485	555	569	662	781	787
ชนบท	448	486	549	566	696	779	789
เหนือ	459	498	563	581	702	791	801
เทศบาล	597	641	784	778	888	1,064	1,075
สุขาภิบาล	439	472	571	607	696	871	884
ชนบท	435	469	570	599	687	869	876
ตะวันออกเฉียงเหนือ	443	477	577	611	698	880	888
เทศบาล	620	682	763	839	951	1,108	1,111
สุขาภิบาล	446	496	559	596	706	812	816
ชนบท	441	492	553	593	684	804	813
ใต้	466	518	582	624	716	843	854
เทศบาล	568	681	749	838	931	1,015	993
สุขาภิบาล	469	510	591	620	721	895	907
ชนบท	474	537	586	614	710	894	897
กรุงเทพและปริมณฑล	506	604	666	858	774	935	933
เทศบาล	590	672	746	816	930	1,020	1,014
สุขาภิบาล	452	492	573	598	693	848	859
ชนบท	445	485	568	592	690	840	850
ประเทศ	473	522	600	636	737	878	886

ที่มา : ข้อมูลจากการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน สำนักงานสถิติแห่งชาติ

ประมวล : กองประเมินผลการพัฒนา สศค.

ในการศึกษาค้างนี้ได้ใช้เส้นความยากจนที่ 850 บาท/คน/เดือน หรือ 10,200 บาท/คนปี

ข้อมูลพื้นฐานระดับหมู่บ้าน (กชช.2ค)

ข้อมูลพื้นฐานระดับหมู่บ้าน (กชช. 2 ค) เป็นข้อมูลหลักที่มีความสำคัญในการพัฒนาชนบท ตามนโยบายกระจายความเจริญไปสู่ภูมิภาคและท้องถิ่น (กนภ.) เป็นข้อมูลที่สามารถฉายภาพให้เห็นว่าประชาชนในหมู่บ้านต่างๆ มีคุณภาพชีวิตและสภาพความเป็นอยู่ในด้านต่างๆ เป็นอย่างไร ซึ่งผู้ทำงานการพัฒนาชนบทในทุกระดับตั้งแต่พื้นที่จนถึงระดับนโยบาย สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้เป็นอย่างมาก

ข้อมูล กชช.2ค ช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540-2544) มี 6 กลุ่ม 31 ตัวชี้วัด

1.กลุ่มสภาพพื้นฐาน

- เอกสารสิทธิ์
- การมีไฟฟ้า
- การคมนาคม
- สิทธิ์ในที่ดินทำกิน

2.กลุ่มผลผลิต รายได้ และการมีงานทำ

- การประกอบธุรกิจหมู่บ้าน
- การประกอบอาชีพ และการมีงานทำ
- อัตราค่าจ้าง
- ผลผลิตจากการทำนา
- ผลผลิตจากการทำไร่
- การประกอบอาชีพอื่นๆ
- การอพยพหางานทำ
- การรวมตัวของเกษตรกร
- การทำกรเกษตรในฤดูแล้ง

3.กลุ่มสาธารณสุข และการอนามัย

- การได้รับการคุ้มครองบริโภคด้านยา
- การป้องกันโรคติดต่อ
- สุขภาพจิต
- การอนามัยสิ่งแวดล้อม
- การอาชีวอนามัย
- การมีส่วนร่วมด้านสุขอนามัย

4.กลุ่มแหล่งน้ำ

- น้ำสะอาด
- น้ำใช้
- น้ำเพื่อการเกษตร

5.กลุ่มความรู้ การศึกษาและวัฒนธรรม

- ระดับการศึกษาของประชาชน
- อัตราการเรียนต่อของประชาชน
- การให้ความรู้ของรัฐ
- สถานที่ให้ความรู้สำหรับหมู่บ้าน
- สถานที่ให้บริการด้านข่าวสารข้อมูล
- กิจกรรมทางศาสนา วัฒนธรรม และกีฬา

6.กลุ่มทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม

- ป่าไม้
- ดิน
- น้ำ

ระดับคะแนนของตัวชี้วัด

ข้อมูลพื้นฐานระดับหมู่บ้าน (กชช.2ค) มี 6 กลุ่ม 31 ตัวชี้วัด เมื่อทำการวิเคราะห์ข้อมูล และเปรียบเทียบกับเกณฑ์การชี้วัดแล้ว จะทำให้ทราบว่าในแต่ละตัวชี้วัดอยู่ในคะแนนระดับใด ซึ่งมีทั้งหมด 3 ระดับ ดังนี้คือ

- ถ้าได้ 1 คะแนน หมายถึง ตัวชี้วัดนั้นมีปัญหามาก (ต่ำกว่าเกณฑ์)
- ถ้าได้ 2 คะแนน หมายถึง ตัวชี้วัดนั้นมีปัญหาปานกลาง (อยู่ในเกณฑ์)
- ถ้าได้ 3 คะแนน หมายถึง ตัวชี้วัดนั้นมีปัญหาน้อย /ไม่มีปัญหา (สูงกว่าเกณฑ์)

การจัดระดับการพัฒนาของหมู่บ้าน

จากคะแนนที่ได้จะไปสู่การจัดระดับการพัฒนาของหมู่บ้านว่า เป็นหมู่บ้านระดับใด ทั้งนี้โดยใช้จำนวนตัวชี้วัดที่ได้คะแนน 1 คะแนนเป็นหลักในการพิจารณาดังนี้

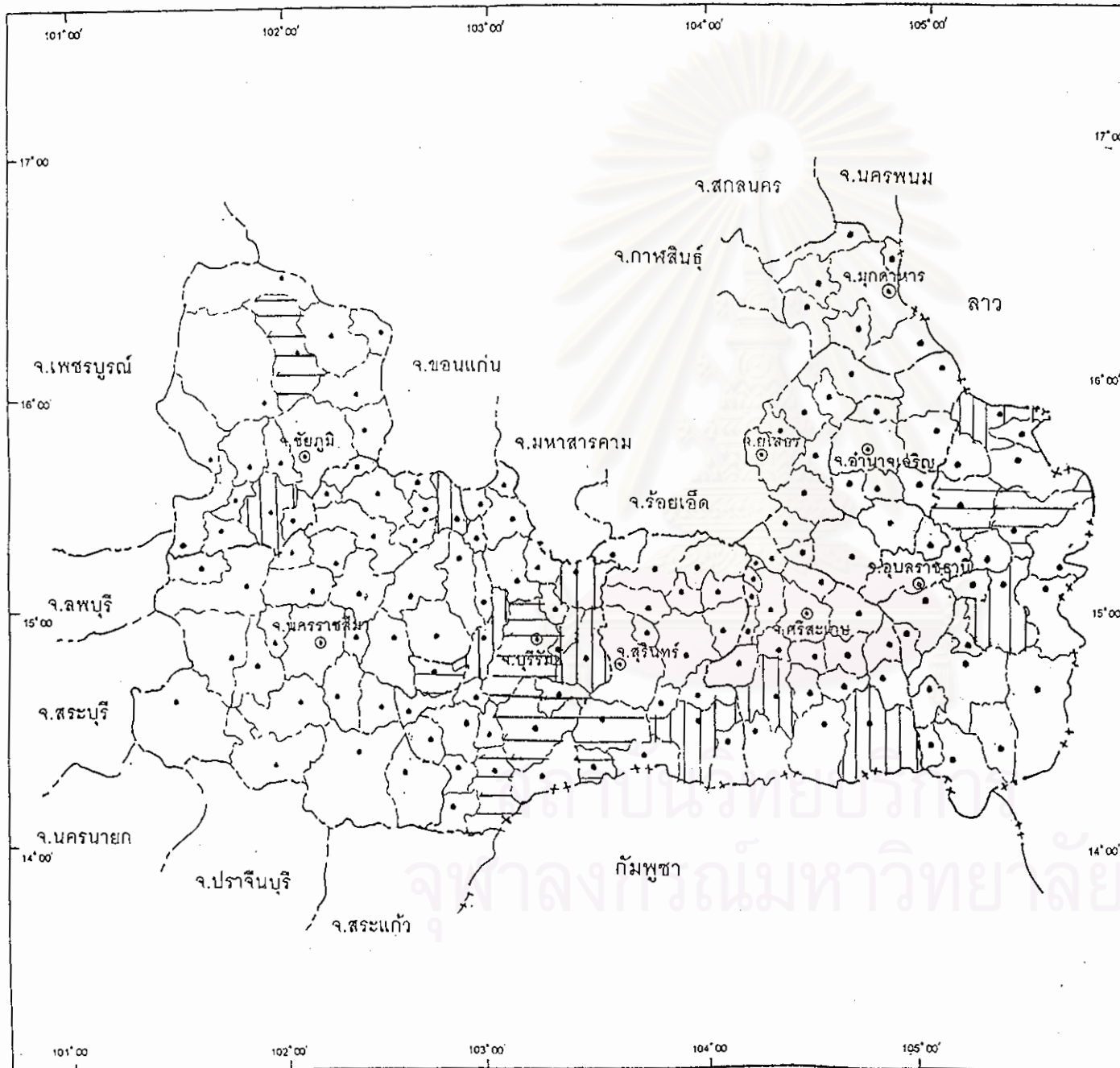
- ถ้าได้ 1 คะแนน จำนวน 11-31 ข้อ จัดเป็นหมู่บ้านเร่งรัดพัฒนาอันดับ 1 (ล่าช้า)
- ถ้าได้ 1 คะแนน จำนวน 6-10 ข้อ จัดเป็นหมู่บ้านเร่งรัดพัฒนาอันดับ 2 (ปานกลาง)
- ถ้าได้ 1 คะแนน จำนวน 0-5 ข้อ จัดเป็นหมู่บ้านเร่งรัดพัฒนาอันดับ 3 (ก้าวหน้า)

การเรียงลำดับหมู่บ้านที่ควรได้รับพิจารณาแก้ปัญหาเป็นพิเศษ ให้ยึดหมู่บ้านเร่งรัดพัฒนาอันดับ 1 (ล่าช้า) เป็นเป้าหมายอันดับแรก หมู่บ้านเร่งรัดพัฒนาอันดับ 2 และอันดับ 3 เป็นเป้าหมายถัดไปตามลำดับ

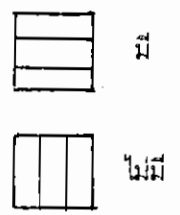
ภาคผนวก ข

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แนวทางการแก้ปัญหาความยากจนของชาวนา
กับการพัฒนาด้านเกษตรกรรม
ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง

สัญลักษณ์ :

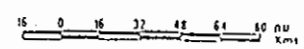

ที่มา : กชช.2ค

แผนที่ 2

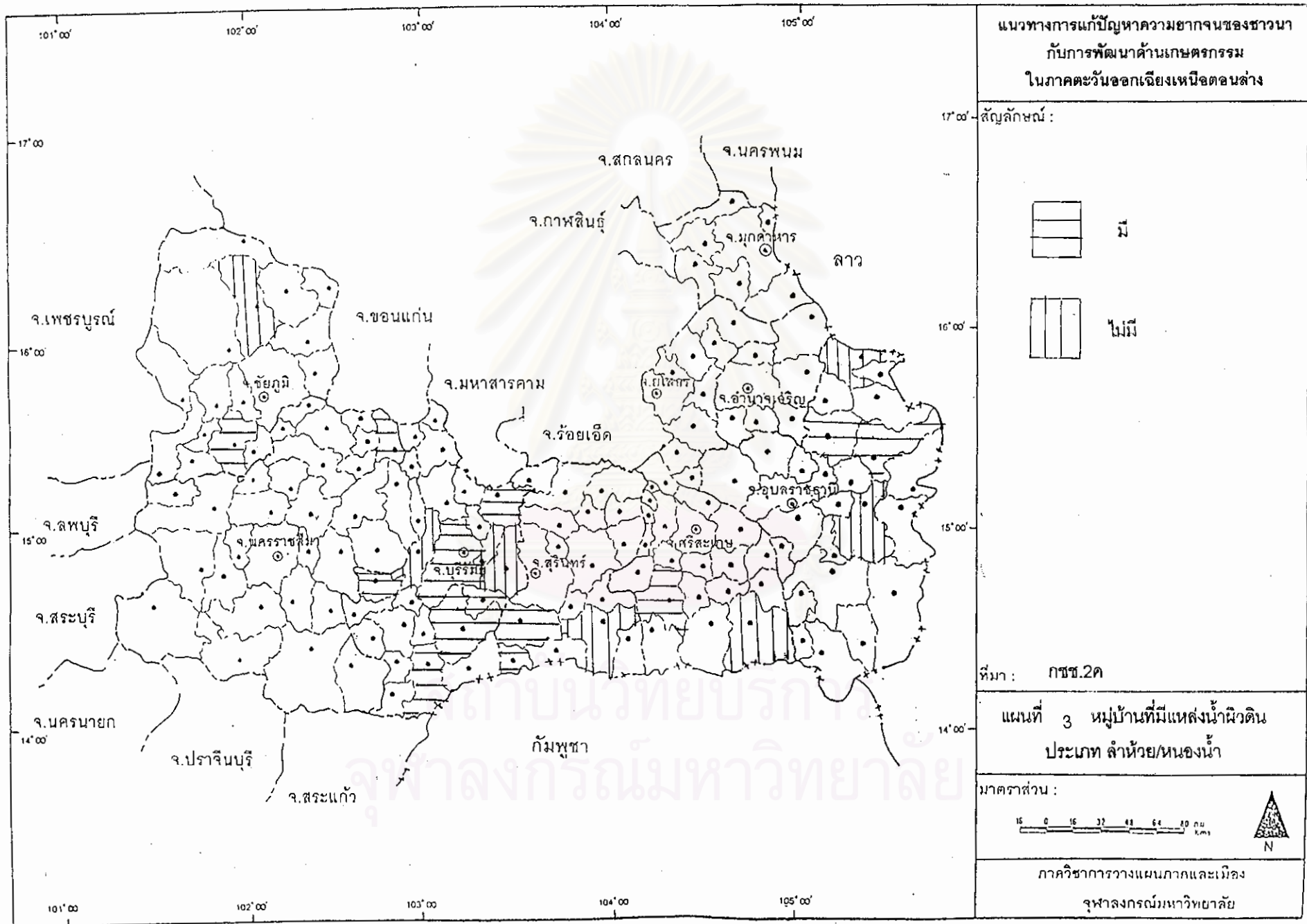
หมู่บ้านที่มีแหล่งน้ำผิวดินประเภท คลองส่งน้ำ

มาตราส่วน :

ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แนวทางการแก้ปัญหาความยากจนของชนวนา
กับการพัฒนาด้านเกษตรกรรม
ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง

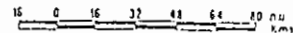

สัญลักษณ์ :

- มี
- ไม่มี

ที่มา : กชช.2ค

แผนที่ 3 หมู่บ้านที่มีแหล่งน้ำผิวดิน
ประเภท ลำห้วย/หนองน้ำ

มาตราส่วน :

ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ประวัติผู้เขียน

นางสาวมาลินี สมงาม เกิดวันที่ 7 พฤษภาคม พ.ศ.2516 ที่อำเภอศรีประจันต์ จังหวัด สุพรรณบุรี จบการศึกษาระดับปริญญาตรี สาขาพืชไร่ ภาควิชาเทคโนโลยีการผลิตพืช คณะ เทคโนโลยีการเกษตร (วท.บ.) จากสถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง ปีการศึกษา 2538 เข้าศึกษาต่อในระดับปริญญาโทที่ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง คณะ สถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อปีการศึกษา 2540

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย